

1 ዜና መዋዕል

መግቢያ

1. ታሪካዊ ዳራ

እግዚአብሔር ጥንታዊውን የእስራኤል መንግሥት ታሪክ፣ ስለ ራሱና ከሰውም ዘር ጋር ስላለው የግንኙነት እውነቶች ለመግለጥ ተጠቅመዋል፡፡ ይህን ታሪክ ለመተርጎም የነገሥቶችንና የዜና መዋዕሎችን ማለትም የብሉይ ኪዳንን ጸሐፊዎች በመንፈሱ የመራቸው መሆኑ እንዳለ ሆኖ የመጻሕፍቱ ነገረ መለኮታዊ መልእክትም ጉልህ ነው፡፡ መንግሥት በ586 ዓቅክ ለመጨረሻ ጊዜ ከወደመ በኋላ የተጻፉት ነገሥቶችና ግዛቶች ነጠላነት እንዴት ወደ ሽንፈት እንደሚያመራ የሚያተኩሩ ከሆነ (2ኛ 17፡15-18)፣ እንግዲያስ ከምርኮ በኋላ ማለትም ከሁለቱ መመለሶች በኋላ፣ በ537 እና በ458 ዓቅክ እውን የሆኑት 1ኛና 2ኛ ዜና መዋዕል “እምነት አሸናፊ ነው” በማለት ከዚያው የታሪክ ሐተታ ተነሥተው ጉዳዮቸውን ይዘግባሉ (2ኛ 20፡20-27)፡፡ የእግዚአብሔር ግብረገባዊው ፍርድ (የነገሥት መጻሕፍት) በመጋቢያዊ ድኅነቱ ሚዛን እንደሚመታ በመገንዘብ (በዜና መዋዕል ላይ በተገለጠው መሠረት) የዛሬም አንባቢዎች ከእግዚአብሔር ዘንድ መበረታታትን ሊያገኙ ይችላሉ፡፡

2. የተጻፈበት ጊዜና ጸሐፊው

ዜና መዋዕል ስለ ራሱ እውን መሆን (መጻፍ) ዳራዊ ሁኔታ ቀጥታ የሆነ ሐሳብ ይዞ ባይገኝም፣ ከመጽሐፍ ቅዱሳዊ መረጃ ጉልህ የሆነ ሥዕል ብቅ ብሎ ይታያል፡፡ በ2ኛ ዜና መዋዕል ላይ በመጨረሻ ተመዝግቦ የሚገኘው በጣም የቅርብ ሁኔታ አይሁድ ከባቢሎን ምርኮ እንዲመለሱ የሚፈቅደው የ538ቱ ዓቅክ የቂርስ ዐዋጅ ነው (36፡22-23)፡፡ በዚህ መዋዕል ላይ (3፡17-21) አንድ ትውልድ ሐረግ በቀጣዩ ዓመት ይህንን የመራውን የዘሩባቤልን የልጅ ልጅ ንጉሥ ኢኮንያንን ያካትታል፤ ከዚያም የዘሩባቤልን ሌሎች ሁለት የልጅ ልጆችን ማለትም ፈላጊያንና የሻያን ይዘረዝራል፤ ይኸው ዝርዝርም ጊዜውን ወደ 500 ዓቅክ ያራዝመዋል፡፡ የሌሎች አራት ሰዎች ልጆችም ተጠቅሰዋል፤ የተጠቀሱት ግን በትውልድ ሐረግ ውስጥ ቦታቸው የት ላይ እንደ ሆነ ሳይመለከት ነው፡፡ ከእነዚህ ውስጥ የመጨረሻው የትውልድ ሐረግ እስከ ሰባት የልጅ ልጅ ሐረግ ድረስ የሚወርደው ሴኬንያ ነው (3፡24)፡፡ ስለዚህ ሴኬንያ በንጉሥ ኢኮንያን ዘመን አካባቢ የነበረ ሰው ከሆነ (ንጉሡ የተወለደው በ616 ዓቅክ ነው)፣ እነዚህ አራት ተጨማሪ ትውልዶች አሁንም የሚያመለክቱት ጊዜ 500 ዓቅክን ሲሆን ይኸው ዘመን ለዜና መዋዕል እውን መሆኑ ወቅት ቀደም ያለ ተጠቃሽ ዘመን ነው፡፡

መጻሕፍቱ መቼ እንደ ተጻፉ ለማመልከት በእጅጉ የኋላ ዘመን ወቅት ሊመደብ እንደሚችል የቅርብ ጊዜ ግኝቶች ውጫዊ መረጃን እውን አድርገዋል፡፡ ከሙት ባሕር ጥቅልል መጻሕፍት መካከል የዜና መዋዕል እውነተኛ ቊርጥራጭ መጻሕፍት ግኝት፣ ሦስተኛውን ምእት ዓመት፣ መጻሕፍቱ እውን የሆኑበት ወቅት ነው ብሎ በጽናት ለመያዝ አስቸጋሪ ያደርገዋል፤ ስለዚህ የዜና መዋዕሎችን እንቅስቃሴ በፋርሳውያን ዘመን መመደቡ አስገዳጅነት አለው (ይህም በግምት 538-333 ዓቅክ ነው)፡፡ ይበልጥኑ ግልጽ በመሆን ረገድም የብሉይ ኪዳን ቀኖና የተጠናቀቀው በ424 ዓቅክ ባለፈው በፋርስ ንጉሥ በቀዳማዊ አርጤክስስ አጠቃላይ ዘመን ነው የሚለውን የምንቀበል ከሆነ (በብሉይ ኪዳን ውስጥ የመጨረሻ የታሪክ ተጠቃሽ የሆነውን፣ ዳግማዊ ዳርዮስ በ423 ዓቅክ ንጉሥ የሆነበትን ነህ 12፡22 ከዚህ ጋር ያነጻ)፣ ዜና መዋዕሎች ከ420 ዓቅክ በፊት መጻፍ አለባቸው፡፡ ከዚህም በላይ የመጻሕፍቱ እውን መሆን ከዕዝራ ሥራ ጋር የሚገናኝ ከሆነ፣ የዕዝራን ስም ያዘለው መጽሐፍ የአራማይስጥ ቋንቋ ከኢሊፋንታይን ፓፕይሪ ጋር ይገባጠማል፤ ይህ ዘመንም አምስተኛው ምእት ዓመት ዓቅክ ነው፡፡

በዜና መዋዕል መጻሕፍትና በዕዝራ መካከል ያለው ግንኙነት መጽሐፉ መቼ እንደ ተጻፈ ለማመልከትና የመጀመሪያው መጽሐፍ ጸሐፊም ማን እንደ ሆነ ለማሳየት በጣም ጠቃሚ የሆነውን ፍንጭ ይሰጣል፡፡ ዜና መዋዕል ሌዋዊ መሪ የነበረ የአንድ ጸሐፊ ሥራ ሆኖ ስለሚገኝ፣ ከካህናና ከጸሐፊው ከዕዝራ ጋር (ዕዝ 7፡1-6) አንዳንድ ተመሳሳይነት ገና ከጅምሩ እውን ሆኖ ይገኛል፡፡ በተጨማሪም ይህ መደምደሚያ በይበልጥ የተጠናከረው ጸሐፊው በሚያሳየው ግላዊ ባሕርይ ነው፡፡ የመጻሕፍቱ ሥነ ጽሑፋዊ ብቃት ተመሳሳይ ነው፤ ይዘታቸውም የጋራ የሆነ ጉዳይ አለው፤ ይኸውም ብዙ ጊዜ ጉልህ ሆነው የሚታዩት ዝርዝሮችና የትውልድ ሐረጎች፣ በሥርዐት ላይ ማትኩራቸውና በጋራ ቤት ለሙሴ ሕግ ትኩረታቸውን የለገሱ መሆናቸው ነው፡፡ ከዚህ ሁሉ የላቀው ደግሞ የ2ኛ ዜና መዋዕል የመደምደሚያ ጥቅሶች (36፡22-23) የመጽሐፈ ዕዝራ መግቢያ ጥቅሶች ሆነው መገኘታቸው ነው (1፡1-3)፡፡ ዕዝራ ስሙን ዐዘለው ከሚገኙት መጻሕፍት ጉን ለጉን 1ኛ ዜና መዋዕልንና 2ኛ ዜና መዋዕልን የጻፈ መሆኑን የአይሁድ ትውፊት ያረጋግጣል፡፡

ስለዚህ በ538 ዓቅክ ከታወጀው ከቂርስ ዐዋጅ አንሥቶ፣ ከ458-457 ዓቅክ ድረስ ያለውን የዕዝራ ተሐድሶ በተመለከተ፣ በመጽሐፈ ዕዝራ ላይ የሰፈረውን ሁኔታ በታሪክነት ለሚቀበሉት ሁሉ፣ እንዲሁም በሚቀጥሉት ጥቂት ዓመታት የዕዝራን የግል ታሪክ ተገቢነት ለሚቀበሉት ሁሉ፣ ተከታታይ ታሪክ ሆነው ሁለቱ መጻሕፍት የተጻፉበት ወቅት 450 ዓቅክ ሲሆን፣ የተጻፉበትም ቦታ ኢየሩሳሌም ነው፡፡

3. ምንጮች

ጸሐፊው ዕዝራ የዜና መዋዕል ጸሐፊ ነው ከተባለ፣ “የእርሱ አጻጻፍ” ዳር እስከ ዳር በሚገኘው ጽሑፉ ላይ በጥንቃቄ የተመለከተው የታሪክ ምንጮች የባለ ውለተኝነት ገለጻ፤ ጸሐፊው እርሱ ራሱ መሆኑን ያስረዳል፡፡ እነዚህ ምንጮችም ቀጥሎ በተመለከቱት ምድቦች ይከፈላሉ፡፡

ሀ. የትውልድ ሐረጎች

ስለ ስምዎን ነገድ የዜና መዋዕል ጸሐፊ፣ “የትውልድ መዝገብም አላቸው” (1ኛ 4፡33) ይላል፡፡ ስለ ጋድ ነገድም ያገኘበትን ምንጭ በላቀ ሁኔታ ብጥር አድርጎ ይገልጻል፤ “እነዚህ ሁሉ በትውልድ መዝገብ የሰፈሩት በይሁዳ ንጉሥ በኢየሱያምና (751-736 ዓቅክ) በእስራኤል ንጉሥ (5፡17) በኢየሱያም ዘመን መንግሥት ነው (793-753)”፡፡ ስለ ብንያም ነገድ (7፡9)፣ ስለ አሴር (7፡40)፣ ስለ “እስራኤል ሁሉ” (9፡1)፣ ስለ ሌዋውያን በር ጠባቂዎችና (9፡22) ስለ ሮብዓም ቤተ ሰብ (2ኛ 12፡15)፣ በይፋ የታወቀውን የትውልድ መዝገብ ያመለክታል፤ ይኸው መጽሐፉ የግል በሆነው መለየው የግድ መታወስ የሌለባቸውን፣ አያሌዎች ሌሎችንም ያመለክታል፡፡

ለ. ሰነዶች

ጸሐፊው የሚገልጸው የአሦር ንጉሥ ሰናክራም በይሁዳ ላይ እንዴት “ደብዳቤዎች እንደ ጻፈ” ብቻ ሳይሆን፣ ከደብዳቤዎቹ ውስጥ አንዳንድ ሐሳብን ጠቅሶ ነው (2ኛ 32፡17-20)፤ እነዚህም የጽሑፍ ምንጭን ይወክላሉ (ከዚህ ንጉሥ የወጣውን ቀደም ያለውን መልእክት ቊር 10-15 ከዚህ ጋር ያነጻ)፡፡ መጽሐፉ የሚደመድመው የፋርስ ንጉሥ ቂርስ “በጽሑፍ ላይ ባሰፈረው” ዐዋጅ ነው (36፡22-23)፡፡ ሌላው ዐይነት የሰነድ ምንጭ በኢየሩሳሌም የሚገኘው የሰሎሞን ቤተ መቅደስ ዝርዝር ገለጻ ነው፤ ምክንያቱም ዕቅዱን በተመለከተ እንዲህ የሚል ማጣቀሻ ተደርጎአል፡፡ “ደግሞም መንፈስ ቅዱስ በልቡ ያሳደረውን . . . ሁሉ” (በዳዊት) ሲል (1ኛ 28፡11-

12)፤ በልቡ ያሳደረውን ብቻ ሳይሆን፤ ግን ዳዊት “ይህ ሁሉ፤ በእኔ ላይ ባለው በእግዚአብሔር እጅ በጽሑፍ ተገለጠልኝ” ያለውንም ጭምር ነው (ቍ. 19)።

ሐ. ግጥሞች

በ2ዜና 29፥30 ላይ ጸሐፊው በዳዊትና በአሳፍ ቃል የተነገሩትን የምስጋና መዝሙሮች ኢርቱዕ በሆነ መንገድ ያመለክታል (የመዝ 50፤73-83 ርአሶችን ከዚህ ጋር ያነጻ)፤ በ35፥25 ላይ ደግሞ ኤርምያስ በኢየሱስ ሞት ያሰማውን የሐዘን እንጉርጉሮ ይጠቅሳል (ይህኛው ለኢየሱስም ካደረገው የሐዘን እንጉርጉሮ ማለትም ቀኖናዊ ከሆነው ሰቆቃ ጋር አንድ ተደርጎ መታየት የለበትም)። ጸሐፊው የግጥም ምንጮች የተጠቀሙ ለመሆኑ ፍንጭ ቢኖርም እንኳ፤ ሁለቱም ምንጮች በቀጥታ አልተጠቀሱም። (ዕዝራ በዚህ 16፥8-36 ላይ የጠቀሰውን፤ ዳዊትም እንደ ገና አገልግሎት ላይ ያዋለውን በመዝ 95፥1-5፤96፤ እንዲሁም በ106፥1:47-48 ላይ ያለውን ሐሳብ ከዚህ ጋር ያነጻ)።

መ. ትንቢቶች

ከምንጮቹ መካከል ዜና መዋዕል ቢያንስ ቢያንስ ዐሥራ አንድ ልዩ ልዩ የነቢያት መጻሕፍትን ይጠቅሳል፤ እነዚህን መጻሕፍት የጻፉ ቀደም ያሉት ነቢያትም የሚከተሉት ናቸው፤ ሳሙኤል፤ ጋድ (1ዜና 29፥29)፤ ናታን (1ዜና 29፥29፤ 2ዜና 9፥29)፤ አሒያ (2ዜና 9፥29)፤ ሸማያና (12፥15) አዶ፤ ደግሞም የአዶ ራእዮችን ጨምሮ (9፥29)፤ እንዲሁም “የታሪክ መዝግብቱን” ጨምሮ ነው (13፥22)፤ በተጨማሪም በጳለሞቹ ነቢያት ማለትም በአናኒ ልጅ በኢዩ (20፥34)፤ በኢሳይያስ፤ ሁለቱን “ራእይ” ጨምሮ (የብሉይ ኪዳን መጽሐፍ 32፥32)፤ በዘዘያን (26፥22)፤ የሆዝያ ታሪክ (33፥19 ምናልባትም የባለ ራእዮች መጽሐፍ የተባለው ይሆናል)። 2ዜና መዋዕል (36፥22) ወደ ኤርምያስ 29፥10 ፍጻሜ በኢርቱዕ መንገድ ያመለክታል፤ በ2ዜና ዜና መዋዕል 15፥4 ላይም ጸሐፊው ከኤር 29፥13-14 ከሚገኘው ክፍል የሚጠቅስ ይመስላል (ሁለቱም ጸሐፊዎች ከዘፍ 4፥29 ላይ ካልቀዱ በቀር)።

ሠ. ሌሎች ታሪኮች

የዕዝራ የታሪክ ሥራ ዐቢይ ማጣቀሻ፤ “የእስራኤልና የይሁዳ ነገሥታት መጽሐፍ” ነበር (2ዜና 27፥7፤ 35፥27፤ 36፥8 ወዘተ)። በአንድ ጉዳይ ላይ ደግሞ፤ “የንጉሥ ዳዊት”ን “መዝገብ” (1ዜና 27፥24፤ ይህም የዚያው የአንዱ ሥራ አካል ሊሆን ይችላል)፤ እና በነገሥት መጻሕፍት የተጻፈውን ማብራሪያ ይጠቅሳል (2ዜና 24፥27)። ይሁን እንጂ የቀኖና መጻሕፍት ከሆኑት ከነገሥት መጻሕፍት ላይ የሚገኘው ይዘት በዜና መዋዕል መጻሕፍት ውስጥ እንደ ገና ተጽፎ ቢገኝም እንኳ፤ እንደ 1ዜና 9፥1 እና 2ዜና 27፥7 ያሉት ምንባቦች የትውልድ መዝገብንና ጦርነቶችን በተመለከተ በሌሎች የቀኖና መጻሕፍት ላይ ሰፊ ብሎ ያልተመለከተውን “የነገሥታት መጽሐፍ” ይጠቅሳሉ። ስለዚህ ዕዝራ ይህን ዐቢይ የማጣቀሻ መጽሐፍ በቀጥታ ቢጠቀምም እንኳ፤ ይህ ወጥ ሥራ ግን አሁን ደብዛው የጠፋ ዐቢዩ የመንግሥት ሰነድ መሆን አለበት፤ ከዚሁ ሰነድ ላይም የነገሥትና የዜና መዋዕል መጻሕፍት ቀድተዋል።

በአጠቃላይም 57.8 መቶኛው የዜና መዋዕል መጻሕፍት ከሌሎች የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ጋር የቃል በቃል ጉድኝትን ያሳያሉ። እነዚህም የትውልድ መዝግብትንና ሌሎችን ዝርዝሮች በተመለከተ በተለይ በምስቱን የመሴ መጻሕፍትንና አያሌን፤ ታሪክን በተመለከተ ደግሞ 2ኛ ሳሙኤልን እና 1ኛና 2ኛ ነገሥትን ያካትታሉ።

4. ወቅትና ዐላማ

ዕዝራ በ458 ዓቅክ ከባቢሎን በተመለሰ ጊዜ ልቡ ያተኩረው በድኅረ ምርኮ ይሁዳ ማኅበረ ሰብ ላይ የእግዚአብሔርን ሕግ የበላይ ገዥ በማድረግ ሥራ ላይ ነበር (ዕዝ 7፥10)። በቤተ መቅደስ የሚደረገው አምልኮ ተመልሶ እንዲካሄድና (7፥19-23:27፤ 8፥33-34) በአንዳንድ አይሁድ ዘንድና በባዕድ አምላኪ ጐረቤቶቻቸው መካከል የተደረገው ድብልቅ ጋብቻ እንዲቀር (ምዕ 9-10) ፈጣን ርምጃ ወሰደ። ውሎ ዐድሮ በብርቱ ሳምራውያን ተቀውሞ ቢሰናከልም እንኳ፤ ከፋርስ ንጉሥ

በተሰጠው ሥልጣን መሠረት (7፥18-25)፤ ኢየሩሳሌምን መልሶ መገንባት የጀመረው ዕዝራ ሳይሆን አይቀርም (ቍ. 17-23፤ ከነህ 1፥3-4 ጋር ያነጻ)። በ444 ዓቅክ ነሐምያ ከዕዝራ ጋር ከመቀላቀሉ በፊት የቅጥሩ ሥራ አልተጠናቀቀም (ነህ 6፥15-16)፤ የመሴ ሕግም በማኅበረ ሰብ ዘንድ በይፋ አልታወቀም ነበር (ምዕ 8)። ይሁን እንጂ ጸሐፊው ዕዝራ ከሆነ፤ መንግሥተ እግዚአብሔርን (ይኸውም እግዚአብሔርን እንደ ንጉሣቸው አድርገው መቀጠራቸው) መልሶ ለመገንባት የነበረውን ዐላማ እውን ለማድረግ ይረዳው ዘንድ መጽሐፉ በ450 ዓቅክ መውጣቱ ምክንያታዊ ነው።

5. ነገረ መለኮት

ዕዝራ የእግዚአብሔርን ሉዓላዊ ግርማ ያከብራል (1ዜና 29፥11)፤ እርሱ ከአማልክት ሁሉ ታላቅ (2ዜና 2፥5)፤ በሰማይ የሚኖር (6፥18፤ 7፥14)፤ ምድርንም ሁሉ የሚገዛ መሆኑን በመግለጽ (20፥6)፤ ካለፈው ታሪክ ሐሳቦችን (ጥቅሶችን) ይጠቅሳል። ስለዚህ በተለይ በቤተ መቅደስ (1ዜና 22፥7፤ 29፥16) የእግዚአብሔር ሀልዎት በስሙ (የመገኘቱን ንይል ዐዝሎ ይገኛል 12፥13) መገለጽ አለበት፤ እንዲሁም በተለይ ለተግባራት በመንፈሱ መገለጽ አለበት (1ዜና 12፥18፤ 2ዜና 15፥1፤ 24፥20)። እግዚአብሔር በክፉው (ሰይጣን) በኩል ሥራውን እንደ ሠራ ሁሉ (21፥1)፤ አቻ ከሆኑት ከብሉይ ኪዳን ሌሎች የታሪክ መጻሕፍት ይልቅ መላእክት በዜና መዋዕል መጻሕፍት ላይ የላቀ ስፍራን ይዘው ይገኛሉ (1ዜና 21፥12 ወይም 21፥18:20:27)።

ነገር ግን እግዚአብሔር የሰውን ጸሎትና ውዳሴ ሰምቶ በመመለስ (2ዜና 14፥11፤ 18፥31፤ 20፥9-12) በሁሉም ቦታ መሆን ይችላል (1ዜና 12፥18፤ ከ2ዜና 20፥13 ጋር ያነጻ)። በዘላቂነት ለሕዝቡ ግድ መሰኘቱ አጽንዖት የተሰጠው በጥቅስ ውስጥ ገብቶ በሚገኘው “የአባቶች አምላክ” በሚለው ሐረግና (1ዜና 29፥20፤ 2ዜና 20፥6) በራሱ በጸሐፊው ነው (2ዜና 13፥18፤ 15፥12)፤ ለእስራኤል ያለው የቃል ኪዳን ፍቅርም (6፥14) በባዕድ ሕዝቦች ዘንድ እንኳ ሳይቀር የታወቀ ነው (2፥11፤ 9፥8)። ጌታ ትንቢቱን የሚፈጽም (10፥15፤ 36፥21)፤ ተስፋውን የሚጠብቅ (1ዜና 17፥26፤ 2ዜና 1፥9፤ 6፥15) የራእይ አምላክ ነው። በዜና መዋዕል ላይ የሚገኙት የእግዚአብሔር ነቢያት (በነገሥት መጻሕፍት ግን አይገኙም) አዶን (2ዜና 13፥22)፤ የዖዴን ልጅ አዛርያስን (15፥1:8)፤ አልአዛርን (20፥37) እና ኤርምያስን (35፥25፤ 36፥12:21-22) ያካትታል። አቻ የሆነ ትኩረትም ትምህርት ሆኖ መሰጠትና (17፥9) መከበር ላለበት (31፥4:21) ለመሴ ሕግ ተስጥቶአል።

6. ነገረ መለኮታዊ ዋና ዋና ሐሳቦችና ፍላጎቶች

ዜና መዋዕል በጥንቃቄ ሲነበብ ጸሐፊው ዳር እስከ ዳር በሚገኘው ጽሑፉ ላይ የሚያራምደው ተደጋጋሚ ነገረ መለኮታዊ ፍላጎት ያለ መሆኑ ይታያል።

ሀ. እግዚአብሔር የሰጠው ተስፋ

ጌታ ማእከላዊውን ስፍራ ይዞአል፤ ንላፊው እርሱ ብቻ ለመሆኑም ለጥርጥር በር አይከፍትም። ስለዚህ ፖለቲካዊ፤ ሥነ ምግባራዊ፤ ወታደራዊ ወይም ምጣኔ ሀብታዊ ገለጻ ከመስጠት ይልቅ፤ ጸሐፊው እግዚአብሔርን የታሪክ ጌታና የታሪክ ሁኔታም ባለቤት አድርጎ ያቀርባል።

የእግዚአብሔር የበላይነት በአንዳንድ ሁኔታዎች በኩል ሊታይ ይችላል፤ እግዚአብሔር ሳኤልን እንዲሞት አድርጎ መንግሥትን ለዳዊት ሰጠ (1ዜና 10፥14)፤ ኢየሩሳሌም በአብያ ላይ ጦርነት በከፈተ ጊዜ እግዚአብሔር የኢየሩሳሌምን ሰራዊት ደመሰሰ (2ዜና 13፥13-16)፤ የዝራ ሰራዊት (የኢትዮጵያ ሰራዊት) በአሳ ላይና በአነስተኛ ሰራዊቱ ላይ ጦርነት በከፈተ ጊዜ እግዚአብሔር የዛሬን ንያል ሰራዊት ደመሰሰ (2ዜና 14፥12-13)፤ የዕብራውያን ጦር ገና መዋጋት ሳይጀምር እግዚአብሔር የሞዓብን፤ የአሞንና የሴይር ተራራ ሰዎችን ኅብረ ጦር ደምስሶ (2ዜና 20፥22-23) የኢየሳያስን መንግሥት መሠረተ (2ዜና 17፥5)።

እግዚአብሔር በመለኮት ሥልጣኑ በታሪክ ውስጥ ጣልቃ የገባበት አስገራሚ ምሳሌ ያ ትዕቢተኛ የአሦር ገዥ፤ የንያሉን

ሥልጣን ለመገዳደር በመድፈር እግዚአብሔርን ከአሕዛብ አማልክት ጋር ለማወዳደር ሲሞክር፤ ጌታ የሰናክሬምን ሰራዊት ፈጽሞ በደመሰሰበት ጊዜ ግልጽ ሆኖ ይታያል (2ዜና 32፥16-22)።

ለ. የዘሩትን ማጨድ

የዘሩትን የማጨዳ ሐሳብ ለዜና መዋዕል መጽሐፍ እንግዳ ነገር አይደለም፤ ይሁን እንጂ፤ ቢያንስ ቢያንስ በሁለት መንገድ በመጠኑ ተሻሽሎ ቀርቦአል። (1) የመታዘዝ ሽክም በቀዳሚነት የወደቀው በሕዝብ ንጉሥ ላይ ነው። (2) መርሐ ቅጽበታዊ ወይም መካኒካዊ በሆነ መንገድ አይሠራም። የሁሉም የበላይ ገዥ የሆነው ሰው በነቢያዊ ቃል ማስጠንቀቂያ ይሰጠዋል፤ ስለዚህ ገዥ ንስሐ ገብቶ ሲመጣ ያለውን አደጋ ወይም ድል መነሣት (ሸንፈት) ሊያስቀር ይችላል (ከ2ዜና 7፥14 ጋር ያነጻ)።

ሐ. የቃላት አገባብ

ሦስተኛው የጸሐፊው ነገረ መለኮታዊ ፍላጎት (ጉዳይ) ዘወትራዊ የሆነው መደበኛ ቃል አጠቃቀሙና “እግዚአብሔርን መሻት” “ንጹሕ ልብ”፤ “ታማኝነት”፤ “እግዚአብሔርን መተው” የሚሉት አገላለጾች ናቸው። እግዚአብሔርን መፈለግና ለእርሱ ታማኝ መሆን የእርሱን በረከት የሚያመጣ በመሆኑ፤ ይህ እንዲፈጸም አያሌ ምክርና ተግሣጽ መገኘቱ የሚያስገርም አይደለም።

መ. በአምልኮ አገልግሎት ላይ የሚውሉ ነገሮች

አራተኛው ጉዳይ ታቦቱ፤ ቤተ መቅደሱና ክህነት ናቸው። ሁለት ምዕራፎች የሚሸፍኑት ታቦቱ ወደ ኢየሩሳሌም ስለ መወሰዱ ነው፤ ስምንት ምዕራፎች የሚያተኩሩት ቤተ መቅደሱን ለመሥራት ስለ ተደረገው ዝግጅት ነው። ሦስት ምዕራፎችም ስለ ቤተ መቅደሱ መሠረት ይገልጻሉ፤ ሌሎች ሦስት ምዕራፎች ደግሞ በቤተ መቅደሱ ምረቃ ላይ ያተኩራሉ። ከዚህም በላይ ሦስት ምዕራፎች መቅደሱና አገልግሎቶቹ በስፍራቸው በመሆናቸው ጉዳይ ላይ በማትኩር የኢየሱስን ተሐድሶ ይሸፍናሉ።

ሠ. አምልኮ

ዐምስተኛው ጉዳይ እስራኤል በቤተ መቅደሱ ውስጥ ከማምለካቸው ጋር በጥብቅ የተቆራኘ (የተያያዘ) ነው። ጸሐፊው ከከረረ ሥርዐት በተቃራኒ ግድ የተሰኘው በእውነተኛ አምልኮ ባሕርይ ላይ ነው። የልብ ትክክለኛ ሁኔታ ይኖር ዘንድ ይህ ግድ መሰኘት በሁለት መንገድ ሊታይ ይችላል። በመጀመሪያ “ልብ” የሚለው ቃል በዜና መዋዕል መጽሐፍ ላይ ሠላሳ ጊዜ ውሎ ይገኛል። ስለዚህ እግዚአብሔርን የመሻት እንቅስቃሴ በትክክለኛ ውስጣዊ ሁኔታ መታጀብ አለበት። ጸሐፊው ለእውነተኛ አምልኮ የቱን ያህል ግድ እንዳለው ሊታይ የሚችለው ለሕዝቅያስ ተሐድሶ በሰጠው ትኩረት ላይ ነው። ሕዝቅያስ ፈሪህ እግዚአብሔር ከነበራቸው የይሁዳ ነገሥታት መካከል አንዱ ተደርጎ ሥዕላዊ በሆነ መንገድ ቀርቦአል።

ረ. መንግሥት

ስድስተኛው ጉዳይ የእስራኤል የንጉሥነት ሥልጣን ነው። የእግዚአብሔር መንግሥትና የይሁዳ መንግሥት አንድና አንድ አካል ተደርገው ብዙ ጊዜ ይታያሉ (ከ1ዜና 28፥5፤ 29፥23 ጋር ያነጻ)። መንግሥት በቤተ መቅደስ የበላይ ጠባቂነቱ አስፈላጊ ነው። የሰሎሞን መንግሥት ከተከፈለ በኋላ የይሁዳ ነገሥታት ሃይማኖታዊ ተሐድሶ በማድረግ ለእግዚአብሔር ያላቸውን ታማኝነት ገለጹ (የሕዝቅያስንና የኢየሱስን መንግሥት ያነጻ)። በእስራኤል እውነተኛ አምልኮ የተጠበቀው ቅዱስ በሆነ ክህነት ሳይሆን ቅዱስ በሆነ ንግሥና ነበር።

ሰ. ታሪክ

ሰባተኛው ጉዳይ የሚታየው ጸሐፊው ታሪካዊ ሁኔታዎችን በሰነድነት በጻፈበት (በመዘገበበት) መንገድ ነው። ለምሳሌ፤ የቤተ መቅደሱን መገንባት መግለጽ ብቻ ለእርሱ በቂ አልነበረም፤ ከዚህ በላይ መንገዝ አለበት፤ ከዚህ በላይ ተጉዞም ይህ ሁኔታ በምድረ በዳ ላይ እውን ሆኖ ከነበረው መገናኛ ድንኳን ጋር የቱን ያህል አስገራሚ ተመሳሳይነት እንዳለው አጉልቶ ማሳየት አለበት።

ሸ. ግድፈቶች

የዜና መዋዕል መጽሐፍት ጸሐፊ የመጨረሻ ጉዳይ የእስራኤልን ታሪክ ሲጽፍ ሳለ አንዳንድ ነገሮችን የመግደፋ ሁኔታ ነው። ከዳዊት አገዛዝ ሦስት አጠቃላይ ዐበይት ጉዳዮችን አስወገደ። በ1ኛው 15-31 የሚገኙትን ሁኔታዎች አስቀረ። እንዲሁም በ2ኛው 1-4 ላይ የሚገኘውን ጉዳይ ትቶታል። ሦስተኛው የተተወው አጠቃላይ ጉዳይ ዳዊት ከቤርሳሴህ ጋር የፈጸመው ንጢአትና በደሉን ተከትሎ የመጣው መዘዝ ነው (ይህም በ2ኛው 11 - 17፤ 2 ላይ ያለው ጉዳይ ሲሆን ከሕዝብ ቄጠራው በቀር ማለት ነው)።

የሰሎሞን መንግሥት ከተከፈለ በኋላ ጸሐፊው የሰሜኑን መንግሥት በራሱ ማንነትና የግሉ በሆነው ባሕርይ አልተመለከተውም። በዚህ ፈንታ ግን ለሰሜኑ መንግሥት ትኩረት የሰጠው ከይሁዳ መንግሥት ጋር ባለው ግንኙነት አንጻር ብቻ ነው።

ጸሐፊው የእስራኤልን ታሪክ የጻፈው በአንዳንድ ጉዳዮች ላይ አጽንዖት ለማድረግና አንዳንድ ጉዳዮችን ለማስቀረት ፈልጎ ነው። ይህ ደግሞ ሆነ ተብሎ የተፈጸመ ሢራ ወይም እውነትን ደብቆ ለማስቀረት የተደረገ ጥረት አልነበረም። ባለፉት ሁኔታዎች ላይ ነገረ መለኮታዊውን ትንታኔ ሲያበልጽግ ሳለ አጽንዖት ለሚሰጠው ነገር አስተዋፅኦ የማያደርጉትን አንዳንድ ነገሮች አስቀርቶአል። ታሪክን በተመለከተ ሌላ እይታን የሚፈልጉ የቀደሙ ነቢያትን መጽሐፍት ሊያነቡ ወይም በእስራኤል ዘንድ በእጅጉ የታወቁትን ሐቆች ሊጠቅሱ (ሊያውሱ) ይችላሉ።

ትንተና

፩. የትውልድ ሐረግ (1፥19-44)

ሀ. አባቶች (1፥1-54)

መጽሐፈ ዜና መዋዕል ዘጠኝ ምዕራፎችን ለትውልድ ሐረግ በመመደብ ይጀምራል። የምዕራፎቹ ዐላማም የ450ው ዓቅክ ድሃረ ምርኮ የአይሁድ ማኅበረ ሰብ፤ በአጠቃላይ ታሪክ ውስጥ የያዙትን ስፍራ ማሳየት ነበር። ሁለት ተግባራዊ የሆኑ አገልግሎቶችም አሏቸው። (1) የቅርብ ጊዜ ሁኔታን በተመለከተም፤ እውነተኛ ዕብራውያን የትውልድ ሐረጎችን ለመምዘዝ የሚያገለግሏቸው ሲሆኑ፤ ከባዕድ ቡድኖች ኅብረትና ተጽዕኖዎች በማዳን ሃይማኖታዊ ንጽሕናን ለመጠበቅ ያገለግላሉ።

(2) ለቤተ ክርስቲያን አጠቃላይ እይታ፤ የትውልድ ሐረግ ከዴን ገነት ጀምሮ ያለውን የታሪክ ጉዞ የሚያመለክተውን መለኮታዊ ንድፍ (ዕቅድ) ያንጸባርቃል። ልዩ የሆኑ ስሞች እግዚአብሔር ባለፈው ዘመን የሠራውን ተግባር ያስታውሳሉ፤ የትውልድ ሐረጉ በዳዊትና በሥርዐት መንግሥቱ ላይ ማትኩሩ፤ በዕዝራ ዘመን ለነበረው ትውልድ የሚሰጠው ትርጉም እንደ ተጠበቀ ሆኖ፤ የብሉይ ኪዳን ተስፋ የሆነውን የሚመጣውን መሲሕ ይዞ ይገኛል።

1-4 የዕዝራ ቅኝት የሚጀምረው የዕብራውያን አባት በሆነው በአብርሃም ብቻ ሳይሆን በአዳም ነው። ይህም የነገድን (የሰው ዘርን) አንድነትና (ሐሥ 17፥26) በታሪክ ውስጥ የእግዚአብሔርን የመቤዝቸት መርሐ ግብር ሁሉን ዐቀፋዊነት ያመለክታል (ዘፍ 3፥15)። ቍ 1-4 የተገኙት ከዘፍጥረት ምዕራፍ 5 ላይ ነው። የሴት ወንድሞች አቤልና ቃዩን፤ ከቃዩን የዘር ሐረግ ጋር ሆነው (ዘፍ 4፥17-25) አላስፈላጊ ተብለው ከዝርዝሩ ውስጥ ቀርተዋል።

5-7 ቍ 5-23 የተቀዱት (የተገኙት) በዘፍ 10፥2-29 ላይ የሚገባው “የሕዝቦች ሰንጠረዥ” ነው። የያፌት ሰባት ወንዶች ልጆች የአውሮፓንና የሰሜን እስያን ሕዝቦች መሠረቱ (ለምሳሌ ከያዋን የግሪክ አይኦንያ፤ ከጎሜር ደግሞ በሩስያ ኩረብታዎች የኖሩት ሲመርያንስ መጥተዋል፤ ከማይ ደግሞ ሜዳውያንና የኢራን ፋርሳውያን መጥተዋል። በአሁኑ ዘመን በሚገኘው የአሦር ጽሑፍ መሠረት ቶቤልና ሞሳስ በዐሥራ ስምንተኛው ምእት ዓመት በቱርክ ኩረብታ የታሉና የሙሽኪ ቅድመ አያቶች ናቸው። በቍ 7 ላይ ለሁለቱ የግሪክ ንሑስ ቡድኖች

የተመደበው ክልል (ስፍራ) ኤልሻህን (ደቡባዊ ግሪክ) እና ሳርዲናውያንን ያካትታል፤ የመጨረሻዎቹ ሁለቱ ኪቲምና ሮድኢ የቆጵሮስንና የሮድስን ደሴቶች ያመለክታሉ።

8 የካም ወንዶች ልጆች የአፍሪካንና የደቡብ ምዕራብ እስያን ነገዶች መሠረቱ (ለምሳሌ፤ በሜድትራንያን ጠርዝ ከግብፅ በስተ ምዕራብ በኩል የሊብያ ፑት ኩሽ ወይም “ኢትዮጵያ”) ናቸው።

9-11 ደግሞም የተዘረዘሩት ዐምስቱ የኩሽ ወንዶች ልጆች ከደቡብ ዐረብ አንጦቶ በጤግሮስ ኤፍራጥስ ሽለቆ እስከ ቀይ ባሕር ጠርዝ ወደ ምሥራቅ የዘለቁትንና እስከ ካሲትስ ያሉትን ነገዶች መሠረቱ። ሁለተኛው የዔድን ወንዝ፤ ኩሽንና (ዘፍ 2፥13) ባቢሎንን ያዋስናል ሊባል ይችላል፤ ባቢሎንና አሦርም ከኩሻዊው መሪ ከናምሩድ ጋር ግንኙነት አላቸው (10፥8-11)።

12-16 የካም ፍልስጥኤማውያን ጥንተ መሠረታቸውና አመጣጣቸው ግብፅ ከነበረው ከስሉሂም ሲሆን፤ ከኩቶሩ (ከቀርጤስ) የሜዶኦን ባህልና ከደቡብ ጠርዝ ታናሹ እስያ (አሞ 9፥7) ጋር የተዛመዱ ወገኖች ሲሆኑ፤ በፓሊስትና ከመኖራቸው በፊት “የባሕር ሕዝቦች” ነበሩ።

17 ዐምስቱ የሴም ልጆች በምዕራብ መካከለኛው እስያ በኩል ለሰው ዘር የመጀመሪያ መኖሪያ ስፍራ በጣም ቅርብ በሆነው ቦታ ላይ ኗሪ የሆኑትን ሰዎች ወለዱ። ሆኖም ከኤላም ሰሜናዊ የፋርስ ሰላጤ፤ ወደ ሶርያ አራምና በመካከለኛው ቱርክ እስከ ሉድ (ሊድያ) ድረስ ዘልቀው ነበር።

18 ዔበር የሚለው ስም “ዕብራዊ” ለሚለው ሥርወ ቃል ነው፤ ይህ አባት ግን የአብርሃም ቅድመ አያት ብቻ ሳይሆን (ቍ 27)፤ በጥንት ታሪክ ሃቢና ወይም አፒና ተብለው የሚታወቁት የአያሌ ሌሎች ዘላን ሰዎችም ቅድመ አያት ነበር።

19-23 በድኅረ ጥፋት ውሃ ዐውድ ውስጥ ዘፍጥረት የሚጠቅሰው የመሬት መከፋፈል በባቤል በቋንቋዎች መከፋፈል ወቅት የተከሠተውን ሁኔታ ብቻ ነው (ዘፍ 11፥1-9)። ፋሌቅ የሚለው ስም የመጣው ከዚህ ሁኔታ ይመስላል (የዐዲሱን መደበኛ ትርጉም ማብራሪያ ይመ)።

24-27 ከሴም ጀምሮ እስከ አብራም ያለው የስሞች ዝርዝር የዘፍ 11፥10-26 ስንጠረዥን ያጠቃልላል። ሁለቱም ሰዎች ከሕዝቡ ጋር የነበረውን ልዩ ግንኙነት በዋናነት የሚያመለክቱ ናቸው። አንደኛው ልዩ ከሆነው ከሰው ዘር ወገን ጋር እግዚአብሔር የነበረውን ግንኙነት በማሳየት ረገድ የመጀመሪያ ምሳሌ ነው፤ ይኸውም ከሴማውያን ጋር ነው (ዘፍ 9፥26)። እንዲሁም የመለኮት ምርጫ ምን እንደ ሆነ እጅግ ላቅ ያለውን ማስረጃ (ምስክር) ከሚያሳየው ከአብርሃም ጋር የነበረውን ግንኙነት ያመለክታል (12፥2፤ 17፥7)። የአብርሃም ስም መለወጥ በዘፍ 17፥5 ላይ ተገልጿል።

28-34 ስለ አብርሃምና ስለ ይስሐቅ ቤተ ሰዎች የቀረበው መረጃ በዘፍ 25፥1-4፡9፡13-16 ላይ ከቀረበው ጋር አንድ ነው። በተስፋው ልጅ ማለትም በሣራ ልጅ በይስሐቅ ላይ ትኩረት ከመደረጉ በፊት፤ በሁለቱ የጭን ገረዶች ማለትም በአጋርና በኬጡራ በኩል የተገኙት የአብርሃም ዘላን የዐረብ ዘሮች በመጀመሪያ ቀርበዋል። በ500 ዓቅክ ዐረቦች በቀይ ባሕር ሰሜን ምሥራቅ ዳርቻ ያለውን አገር ከያዙ በኋላ በይሁዳ ምድር እያደር ገናናዎች ሆኑ (ከነህ 4፥7-6፥1 ጋር ያነጻ)።

35 ቀሪው የምዕራፍ ክፍል በዘፍ 36፥4-5፡11-13፡20-28፡31-43 የሚገኘው ክፍል በዚህ ላይ ሲጻፍ በቅንጣት ፊደል አጻጻፍ ረገድ የገልባጭ (የጸሐፊ) ስሕተት ከመገኘቱ በቀር፤ “የኤደምን ሰንጠረዥ” ያጠቃልላል። የ1ኛና የ2ኛ ዜና መዋዕል መጻሕፍት ቀሪ ርእስ ጉዳይ ያዕቆብና (እስራኤልና) ከእርሱ የተገኙት ዐሥራ ሁለቱ ነገዶች ናቸው፤ ነገር ግን ሰነዱ በታናሹ የይስሐቅ መንታ ልጆች ከማትኩሩ በፊት ዔሳውንና እርሱ የመሠረታቸውን የዔደም ነገዶች ይዘረዝራል። ከዕዝራ ዐምሳ ዓመት ቀደም ብሎ የዐረብ ግፊት ወደ ደቡብ ይሁዳ እንዲሰደዱ ከማስገደዱ በፊት የእስራኤል የቅርብ ወንድሞችና (አብ 10፥12) የቅርብ ጎረቤቶች ነበሩ።

36-37 የሴይር ሴት ልጅ ቲሞናዕ (ቍ 39) የዔሳው ልጅ፤ የኤልፋዝ ዕቆባት ሆነች (ዘፍ 36፥12)፤ ስሟ በዔደም አለቃና

በእርሱ ግዛት ላይ በመሆኑም ቈይቶ ተከበረች (36፥40፤ ከ1ዜና 1፥51 ጋር ያነጻ)።

38-41 ሴይር፤ ሐራውያን የተባሉ ወገኖች አካል ነው (ዘፍ 36፥20)፤ ጥንታውያኑ ሐራውያንም በሜስፖታሚያ ውስጥ ዋና ሰዎች ነበሩ። አንዳንዶች ዔሳው ከመምጣቱ በፊት በዔደም (ሴይር) ተቀመጡ (ዘፍ 2፥12-22)።

42 ያዕ፤ አባት የሆነው የኢዮብ አገር ነበር (ኢዮ 1፥1)፤ ኢዮብም የዔሳው ቀዳሚ ዘር ሳይሆን አይቀርም (ከስቆ 4፥21 ጋር ያነጻ)። እንደዚሁም የቲሞናዕ አባት የሆነው የዔሳው ልጅ ኤልፋዝ (ቍ 36)፤ የኢዮብ ጓደኛ የነበረው የቲሞናዊው የኤልፋዝ የዘር ሐረግ ይመስላል (ኢዮ 2፥11)።

43-54 የንጉሥ ሀዳድ መሞት (ቍ 51)፤ በዕዝራ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ምንጭ አልተጠቀሰም (ዘፍ 36፥39)፤ ምናልባት መሴ ይህን የብሔረ ኦሪት ክፍል ሲጽፍ ዳግማዊ ሀዳድ በሕይወት በመኖሩ ሳይሆን አይቀርም፤ ይህም ዜና መዋዕል መጽሐፍ ከመጻፉ ከአንድ ሺህ ዓመት በፊት ማለት ነው።

ለ ይሁዳ (2፥1-4፥23)

1. የኤስሮም ጐሣዎች (2፥1-55)

ምዕራፍ 2 የእስራኤልን ሕዝብ የተለየ እድገት ይጀምራል። የይስሐቅ ሁለቱ ወንዶች ልጆች እነዚህ ናቸው ተብለው ከተገለጹበት ከ1፥34 ላይ ይቀጥላል። የታላቁ የዔሳው የዘር ሐረግ በ1፥35-54 ላይ በዕጥርታ መልክ በመቅረብ፤ ዕዝራ ከሁን ደግሞ ከመንትዮቹ በታናሹ ልጅ፤ በእስራኤል ላይ ማትኩር ይችላል። ነገር ግን ጸሐፊያችን የእስራኤል-ያዕቆብን ዐሥራ ሁለት ልጆች እየዘረዘረ ሳለ፤ የነገዱ ገለጻ መጠን፤ የሚቀጥሉትን ሁለት ከግማሽ ምዕራፎች በያዘው በይሁዳ ነገድ ላይ ሐሳቡ ወዲያውኑ ያተኩራል (ቍ 3)። ርግጥ ነው በደቡባዊ ይሁዳ በኩል አጎራባች ሆነው በነበሩትና ከዚያው በቀሩት በከፊሉ የስምዖን ነገድ ላይ ተጨማሪ ሐሳብ ከቀረበ በኋላ (4፥24-43)፤ የዜና መዋዕል የትውልድ ሐረጎች በብንያምና (ምዕ 8-9) ካህናዊ ነገድ በሆነው በሌዊ ላይ በዋናነት ያተኩራሉ (ምዕ 6)። በዮርዳኖስ ማዶና በሰሜን እስራኤል ለሚገኙት ነገዶች ድርሻ ሆነው በቢጋር መልክ የቀሩላቸው ምዕራፍ 5 እና 7 ብቻ ናቸው። ከባቢሎን ምርኮ የተመለሱት አይሁድ የያዙት መሬት ቀድሞውኑ የይሁዳና የብንያም ነገድ ይዞታ የነበሩትን ነው። እንደዚሁም በዕዝራ ማኅበረ ሰብ ውስጥ የተካተቱት ሰዎች ቀድሞውኑ ደቡባዊ መንግሥትን እውን አድርገው የነበሩ ወገኖች ሲሆኑ፤ ከእነዚሁ ከሁለቱ ነገዶች የወጡ ሰዎች ነበሩ (ዕዝ 1፥5፤ 10፥9)። ጸሐፊው ብሔራዊ ገጽሕናን ለመጠበቅ በሚያደርገው ጥረቱ፤ በእነዚህ የትውልድ ሐረጎች ላይ ማትኩሩ መደረግ የሚገባው ጉዳይ ነው። ይሁዳ በተለይ ገናና ነበር (ዕዝ 4፥4፡6)፤ ከዚሁ ነገድም “አይሁድ” የሚለው ስም ተገኝቶአል።

ከተዘረዘሩት ዐሥራ የይሁዳ የልጅ ልጆች መካከል (1ዜና 2፥5-6፤ 4፥21-22)፤ የዚህ ምዕራፍ ቀዳሚ ፍላጎት ያረፈው (ከ2፥9 ጀምሮ ባለው) በፋሬስ በኩር ልጅ በኤስሮም ላይ ሲሆን፤ የኋለኞቹ የአይሁድ ሕዝብ መሪዎች የተገኙት ከእርሱ የዘር ግንድ ነው። ሦስተኛው የኤስሮም ልጅ ካሊብ በተራው ደግሞ በሁለት ክፍሎች ላይ ዐቢይ ትኩረት ተሰጥቶታል (ቍ 18-20 እና 42-55 ይመ፤ ከ4፥1-4 ጋር ያነጻ)። ሁለተኛው የኤስሮም ልጅ አራም በመጀመሪያ ቀርቦአል፤ ምክንያቱም የእስራኤልን መሲሐዊ ተስፋ ያዘለ (የያዘ) እርሱ በመሆኑ ነው፤ ከእርሱም የዳዊት ቤተ ሰብ ተገኝቶአል (2፥10-17)።

1 ቍ 1-2 የተቀዱት ከዘፍ 35፥22-26 እና ከዘፀ 1፥1-5 ላይ ነው። ምንባቦቹ ሁሉ በመጀመሪያ ደረጃ በትውልዳቸው ቅደም ተከተል መሠረት የሚዘረዝሩት ከልያ የተወለዱትን የያዕቆብን ስድስት ወንዶች ልጆች ቢሆንም እንኳ (ከሮቤል ጀምሮ እስከ ዛብሎን)፤ ዐምስቱ የብሔረ ኦሪት ምንጮች ከዕቆባት የተወለዱትን አራቱን ልጆች (በትውልዳቸው ቅደም ተከተል መሠረት ከዳን እስከ አሲር) የሚዘረዝሩት ያዕቆብ ከራሱል ከወለደው ከታናሹ ልጁ ብንያም ከተባለው ልጅ በኋላ ነው።

2 ይሁን እንጂ፤ ዜና መዋዕል የሴፍን ከብንያም በፊት በማስቀመጡ ኦሪት ዘፍጥረትን ይከተላል፤ ከሁለቱ በፊት ደግሞ

ዛብሎንን በማስከተል ዳንን ያስቀምጣል፤ ይህ የሆነበት ምክንያትም እነዚህ የመጨረሻ ሁለቱ በዜና መዋዕል ላይ ተጨማሪ ማብራሪያ ስለሌላቸው ሊሆን ይችላል።

3-4 እነዚህ ጥቅሶች ይሁዳ፣ ወንዶች ልጆቹና ከነዓናዊቱ ምራቱ ትዕማር እርስ በርስ የፈጸሙትን አስነዋሪ ተግባር ያንጸባርቃሉ (ዘፍ 38 በተለይ ቍ 2-7፣ 29-30፤ ከ46፥12 ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ እግዚአብሔር በጸጋው፣ ትዕማርን የዳዊትና የኢየሱስ ክርስቶስ መገኛ ሐረግ እንድትሆን አደረገ (ማቴ 1፥3)!

5 የይሁዳ የመጀመሪያ ሁለት ወንዶች ልጆቹ ዘር ሳይተኩ በመሞታቸው፣ ሦስተኛውም ልጅ በምዕ 4 ላይ (ቍ 21-23) ትኩረት የተደረገበት በመሆኑ፣ ይህ ክፍል በዘፍ 46፥12 እና በዘኁ 26፥21 ላይ በተዘረዘረው መሠረት በቀሩት ሁለቱ ወንዶች ልጆች ላይ ያተኩራል።

6 ከዘምሪ በቀር እነዚህ ዛሬውያን በ1 ነገሥት 4፥31 ላይ በተገለጸው መሠረት የዛሬ ቀጥታ “ልጆች” ሳይሆኑ፣ የኋላ ዘሮች ተብለው ሊታወቁ ይችላሉ። ዕዝራ በሰሎሞን ዘመነ መንግሥት ጊዜ ከእግዚአብሔር የተሰጠ ጥበብ ምሳሌዎች በማለት ለይቶ አመልክቶአቸዋል (ከቍ 20 ጋር ያነጻ)። ከዚህም በላይ ሄማንና ኤታን መንፈስ ቅዱስ ያለበት መዝሙር (መዝ 88-89) ጸሓፊዎች ሆኑ፤ ይኸው መዝሙርም ዕዝራን ተገቢ በሆነው አምልኮ ላይ ተሳታፊ እንዲሆን አበቃው። ይሁን እንጂ እነዚህ ጸሓፊዎች ከይሁዳ ነገድ ሳይሆን ከሌዊ ከሆኑት (ከ6፥33-34 ጋር ያነጻ) ከዳዊት መዘምራን ከሂማን፣ ከአሳናና ከኤታን (ዘኁ 15፥19) ጋር መሳከር (መምታታት) የለባቸውም።

7 ከርሚ በኢየሱስ 7፥1 ላይ እንደሚታወቀው ሌላው ዛሬዊ ሲሆን፣ የዘምሪ ቀጥታ ልጅ ነው። ዘምሪ ከዛሬ ልጅ ከዘንበሪ ጋር አንድ ሆኖ ቢቆጠርም እንኳ (ኢያ 7፥17-18)፣ በቀጥታ የልጅ ልጅ በሆነው በአካን ዘመን የኖረ ሆኖ ይታያል። በመጨረሻ ስሙ የተጠቀሰው አካን (“ጥፋት”) ተብሎ ተሰይሞአል፤ ምክንያቱም በእስራኤል ላይ “ጥፋትን አምጭ” በመሆኑ ነበር። ስሙ ኢያሪስ ላይ ሳሉ ኢየሱስ ሥልጣን ላይ በነበረ ጊዜ ይኸው ግለሰብ የሠራውን በደልና የእግዚአብሔርም ፍርድ በሕዝቡ ላይ ጥፋትን እንዴት እንዳመጣ ያሳስባል (ኢያ 7፥25፤ ከ6፥18 እና በታው በ7፥26 ላይ “የአኮር ሽለቆ” ተብሎ ለምን እንደ ተሰየመ ያነጻ)።

8-10 ቍ 9-12 ከሩት 4፥19-22 ላይ የተቀዳ ነው። ይህ ምንባብ በዳዊት የዘር ግንድ ውስጥ ዐበይት ግንኙነቶችን ያሳያል (ይሰጣል)፤ ይሁን እንጂ የተሟላ ነው ማለት አይደለም፤ በኤስሮም ልጅ በአራምና በአሚናዳብ ልጅ በነአሶን መካከል ሦስት ምእት ዓመታት ዐልፈዋል፤ የነአሶን “የይሁዳ ሕዝብ” የአለቅነቱ ጊዜ ሙሴ በምድረ በዳ በነበረበት ጊዜ የሚቆጠር ሲሆን (ዘፀ 6፥23፤ ዘኁ 1፥7፤ 2፥3)፣ ሰልሞን የተባለው ልጁም ከኢያሪስ ውድቀት (መማረክ) በኋላ ረዓብ የተባለችውን ጋለሞታ አገባ (ማቴ 1፥5)።

11-12 ከሩት ባል ከባዝ ላይ ከመድረሳችን በፊት ሌሎች ሦስት ምእት ዓመታት ዐልፈዋል፤ ቦዴዝና ሩትም የዳዊት አባት የእሴይ ቅድመ አያቶች ነበሩ።

13-15 እነዚህ ጥቅሶች የእሴይን ቤተ ሰብ በተመለከተ 1 ሳሙኤልን 16፥6-9 ይደግፋሉ። ስድስተኛ ልጁን አሳምን ተከትሎ ይህኛው ምንጭ ከዳዊት በፊት ሌላ ወንድም ይጠቅሳል (1ሳሙ 16፥10፤ 17፥12)፤ ስሙ ግን ማን እንደ ሆነ አልታወቀም፤ ከእነዚህ ሁኔታዎች በኋላ ወዲያውኑ ሙቶ ሊሆን ይችላል።

16-17 በአጎታቸው በዳዊት ሥር ሆነው ታዋቂ የሆኑት የእነዚህ አራት ጦረኞች የትውልድ ሐረግ (ከ2ሳሙ 2፥18-19፤ 19፥13 ጋር ያነጻ) ከ2ሳሙ 2፥18 እና 17፥25 ላይ የተቀዳ ነው፤ ነገር ግን ከዚህ ጋልኛ ምንባብ ሌላ እናቶቻቸው ጽሩያና አቢግያ መሆናቸውን፣ ከናዖስም ጋር የቀደመ ጋብቻ ሳይኖራት አይቀርም ከተባለው በቀር፣ ከዳዊት እናት የተወለዱ የእሴይ የአንጀራ ልጆች መሆናቸውን አናውቅም ነበር።

18-19 የምዕራፍ 2 ቀሪው ክፍል (ቍ 28-55) በመጽሐፍ ቅዱስ በየትኛውም ክፍል ያልተገኘውን ዝርዝር ማለትም የኤስሮምን የሌሎች ወንዶች ልጆች የዘር ሐረግ ይዘረዝራል። ቀጥለው የተመለከቱት አንዳንዶች ስሞች ከእርሱ ሐረግ የተገኘውን መላ ማኅበረ ሰብ ይወክላሉ፤ ለምሳሌም ቴቁሌ (ቍ 24)፣ ቤት ዱር (ቍ 45)፣ ቂርያትይዓሪም፣ ቤተ ልሔም ወይም ቤተ ጋደር (ቍ 50-54)። የኤስሮም ልጅ ካሌብ ስሙ ሞክሼ ከሆነውና ከሦስት መቶ ዓመት በኋላ ማንነቱ ከተገለጸው በሙሴ ዘመን ከነበረው ሰላይ (1፥15) ጋር መሳከር (መምታታት) የለበትም።

20 ባስልኤል፣ የሙሴን የመገናኛ ድንኳን ሥራ በሰላይ ሆኖ እንዲቆጣጠር (ዘፀ 31፥25፤ ከ2ዜና 1፥5 ጋር ያነጻ) ጥበቡ ከእግዚአብሔር መንፈስ የተሰጠው ካሌባዊ ሰው ሆኖ ተወሥቶአል። በምእት ዓመታት የሚቆጠር ክፍተት አባቱን አሪን ከዘር ግንዳቸው ከካሌብ ልጅ ከሐርም የለያቸው ይመስላል። በመጨረሻ ስሙ የተጠቀሰው ሐርም፣ የሙሴን እጅ ደግፎ በመያዝ ከእርሱ ጋር ቁሞ ከነበረው፣ በእነርሱም ዘመን ከኖረውና መሪ ከነበረው ተለይቶ መታየት አለበት (ዘፀ 17፥10-12፤ ከ24፥14 ጋር ያነጻ)።

21-22 ኢያሶር የዮርዳኖስ ማዶን ድል የነሣ ሲሆን፣ ይኸው ክሥተት በሙሴ ጊዜም እውን ሆኖአል፤ ይህ ኢያሶርም፣ የኤስሮም ልጅ የሠጉብ የኋለኛ ዘር ነው። እነዚህ ሁሉ በአባቱ በኤስሮም በኩል ኢያሶር ከማኪር ሴት ልጅ በሠጉብ እናት (ቍ 21-23) በኩል፣ የምናሴ ልጅ ተብሎ በተገለጸበት በዘኁ 32፥41 እና በዘዳ 3፥14 ላይ በሰነድነት ሰፍረዋል።

23-24 የሰልሳው ከተሞች ድምር የኢያሶርን ሃያ ሦስት ከተሞችንና በቂናት የሚገኙትን ቀሪዎቹን ሠላሳ ሰባቱን ከተሞች ሊያካትት ይችላል (ዘኁ 32፥42)፤ በኢያሶርም ስም ሥር ሊጠቃለሉ ይችላሉ (ዘዳ 3፥4-14፤ ኢያ 13፥30)። እነዚህ ከተሞች በአራማውያን (በሰርያውያን) የተወሰዱት በዘጠነኛው ምእት ዓመት መጀመሪያ ላይ ሊሆን ይችላል፤ በንጉሥ አክዓብ ዘመን (853 ዓቅብ) ሬማት ዘገለዓድ የምትገኘው ዳርቻው ላይ ነበርና (1ኛ 22፥3)።

25፥40 የይረሕምኤል ዘሮች (ቍ 25-41)፣ በነጌቭ ደቡባዊ ይሁዳ በኩል ሰፊ ክልልን ያዙ። አንዳንድ ሐያስያን ይረሕምኤልውያን ባዕዳን ናቸው የሚለውን አይቀበሉም፤ ባዕድ ሥርወ ግንድ ካላቸው ከቂናውያን ጋር ሊጠቀሱ የሚችሉ ቢሆንም (1ሳሙ 30፥29)፣ ከይሁዳም ጋር በአቻነት ሊገለጹ ቢችሉም እንኳ (1ሳሙ 27፥10)፣ ይረሕምኤል ራሱ የኤስሮም በኩር ልጅ ሆኖ ተገልጾአል፤ ከእርሱም ግሣ ባዕድ ዘሮች ውሉ ዐድሮ ተቀላቅለው ሊሆን ይችላል። ኢያሂልን ያገባቸው የሶሳን ልጅ (ቍ 35)፣ በቍ 31 ላይ የተወሃቸው (የተጠቀሰው) አሕላይ ልትሆን ትችላለች።

41 ከዚህ ላይ ስሙ የተወሃው ኤሊሳማን ከይሁዳ በኋላ ሃያ ሦስተኛውን ትውልድ ሊወክል ይችላል። ስምንት መቶ ዓመታት ካለፉ በኋላ ይህ ወደ 1100 ዓቅብ ወይም ወደ ዳዊት አባት ወደ እሴይ ሊያደርሱን ይችላል። ኤሊሳማ ይህን ስም ከያዘው ካህን ጋር አንድ ነው በማለት ሐሳብ ከቀረበ (2ዜና 17፥8)፣ ዘመኑ 850 ዓቅብ ይሆናል፤ ይህም በዘመን ቅደም ተከተል ሂደት ሲታሰብ የማይሆን ሐሳብ ነው፤ ይኸውም ከኤሊሳማ ነገድ የተነሣ ነው (ይሁዳ ሳይሆን ሌዊ ስለ ሆነ)።

42-46 የዚህ ምዕራፍ መዝጊያ ቍጥሮች ወደ ካሌብ ቤተ ሰብ ይመለሳሉ። ከእነርሱ ጋር የተያያዙት ወገኖች በይሁዳ ውስጥ እንደ ከብሮን ሚሻራና ዚፍ የመሳሰሉ ማእከላትን የያዙ በመሆን እንኳ፣ ግለሰቦች የታሰቡ መሆናቸውን የትውልድ ሐረግ ያሳያል።

47 የዮዳሄ ስድስት ወንዶች ልጆች ከካሌብ ጋር ያላቸው ዝምድና ምን እንደ ሆነ አልተገለጸም።

48-49 ዓክሳ የታማኙ ሰላይ የዩፎኒ ልጅ የካሌብ ልጅ ብትሆንም እንኳ (በ4፥15 ላይ ተዘርዝሮአል)፣ የኤስሮም ልጅ የካሌብ ሩቅ ትውልድ ናት። ከመሳፍንቱ የመጀመሪያ መሪ የሆነው የጎቶንያል ሙሽራ በመሆኗ ትታወሳለች (መሳ 3፥9-11)፤ ደብርን ካሸነፈ ለእርሱ በሚሰነት እንደምትሰጥ ተሰፋ ተሰጥቶት ነበርና (ኢያ 15፥15-19፤ መሳ 1፥11-15)።

50-53 ኤፍራታ (ቍ 50) በቍ 19 ላይ የተገለጸው 'ኤፍራት' የምትባለው የካሊስ ሚስት ናት።

54-55 ቁናውያን ከጥንት ከመሠረታቸው ባዕዳን ሰዎች ነበሩ (ዘፍ 15፥19)፤ አንዳንዶቹ በጋብቻ ወይም እንደ ልጅ በመቁጠር ከይሁዳ ነገድ ጋር ተቈራኝተዋል (የሙሴን ዐማች የአባብን ቤተ ሰብ ማስረጃ ያነጻ፤ ዘኁ 10፥29-32፤ መሳ 1፥16፤ 4፥11)። ወደ እርሱ በእምነት ለሚመጡ ሁሉ (ዘፀ 12፥38-48፤ ኤፌ 2፥19) በእግዚአብሔር ሕዝብ ዘንድ ምን ጊዜም ስፍራ አለ (ዘፀ 10፥15-23)። የፊካብ ጐሣ የተሐድሶ ባለቤት የሆነውን ኢዮናዳብን ወደ ጎላ ዘመን አካተተ (2ነገ 10፥15-23)፤ ኢዮናዳብም የጥንት የሆነውን የዘላን ሕይወት በመምራት የዘሮቹን ጥራት ጠበቀ (ኤር 35፥6-10)።

2. የዳዊት ቤተ ሰብ (3፥1-24)

በዘመን ቅደም ተከተል መሠረት ይህ ምዕራፍ አንድነትን እስካገኘው እስከ እስራኤል መንግሥት ድረስ ያሉትን ብዙ የይሁዳ ነገድ ቅርንጫፎችን የሚዳስሰውን ምዕራፍ ሁለትን ተከትሎ የሚመጣ ነው። ይሁን እንጂ፤ ሰነዱ ከዚህ ላይ ሲደርስ ራሱን በዳዊት ንጉሣዊ ሐረግ በመወሰን (2፥15)፤ ይህንኑ ሐረግ እስከ ዐምስት ምእት ዓመት ማለትም እስከ 500 ዓቅክ ድረስ ያደርሰዋል። በ597 ዓቅክ የተነገረው የኤር 22፥30 ትንቢት ከእርሱ ሐረግ የጠራ የሰው ዘር ሐረግ በሕጋዊ መንገድ ዳግመኛ ዙፋን ላይ እንደሚቀመጥ ግልጽ አድርጎአል፤ በ538 ዓቅክ ፋርሳውያን በባቢሎን የሚገኘው የይሁዳ ማኅበረ ሰብ ደግሞ በቦታው እንዲሰፍር በወሰኑ ጊዜ ንጉሥ በዙፋን ላይ ይቀመጥ ዘንድ አልፈቀዱም።

ይሁን እንጂ የዳዊት ቤተ ሰብ ተፈላጊነቱን እንደ ጠበቀ ነበር። ወደ ፍልስጥኤም ምድር መልስ በተደረገ ጊዜም ተወክሎ ነበር፤ ለይሁዳም ሕዝባዊ መሪዎችን ሰጠ (እስከ 515 ዓቅክ ድረስ የመጀመሪያዎቹን ሁለቱን ገዢዎች ጨምሮ ዕዝ 5፥2-15)፤ የዳዊት ቤተ ሰብ ይህንኑ ማድረግ እንደሚቀጥልም ዘካርያስ ትንቢት ተናገረ (ዘካ 12፥7-10)። ይህ ቤት የእስራኤልን የመጨረሻ ተስፋ ይዞአል። ድኅረ ምርኮ ትንቢት ከሰው በላይ ነው በማለት የገለጸው ያ የዳዊት ልጅ መሲሐ፤ አንድ ቀን ከእርሱ ይወጣል። የእግዚአብሔር “ባልንጀራ” ይባላል (ዘካ 13፥7)፤ ሰው በመሆኑ የተወጋ ቢሆንም እንኳ፤ አምላክ ነውና ይመለከዳል (12፥10)። ከገጠኤት መቤዝጥንና (13፥1) የእግዚአብሔርን መንግሥት በምድር ላይ ያመጣል (14፥9)።

1-9 የዳዊትን ልጆች የሚዘረዝረው ይህ ዝርዝር፤ በ2ሳሙኤል 3፥2-5፤ 5፥13-16 እና 13፥1 የቀረበውን ይደግማል፤ ይደግፋልም። ከአቢግያ የወለደው ልጁ ዳንኤል፤ በ2ሳሙ 3፥3 ላይ ከልአብ ተብሎ በምትክነት ተጠርቶአል።

የታናናሽ ልጆቹ ዝርዝር (ቍ 5-8) በ14፥3-7 ላይ ተደግሞአል። ቢያንስ ቢያንስ ከእነርሱ ሦስቱ በቤተ ሰብ የውስጥ ሽኩቻ የተገደሉ ቢሆንም እንኳ፤ ከታላላቅ ወንድሞቹ ይልቅ ሰሎሞን ዳዊትን ይተካ ዘንድ ተመርጧል (22፥9)። በቍ 6 ላይ የተመለከተው ሦስተኛው ልጅ ኤሊፋላት (**Eliphe let**) ነው (በ2ሳሙኤል ላይ ግን ቀርቶአል)፤ (ከ14፥5 ጋር ያነጻ)፤ በልጅነቱ መሞቱ ዳዊት ለዚሁ ልጁ ታናሽ ወንድም በእንግሊዝኛው ቅጅ ሲታይ ረዘም ያለ ስም (**Eliphe let**) መምረጡ ምክንያት ሊሆን ይችላል (ቍ 8)። ከመጨረሻው ልጅ ቀጥሎ ያለው ልጅ (ቍ 8) በመጀመሪያ ቢልዳሂ ተብሎ ነበር (14፥7)፤ ትርጉሙም “ጌታ (አምላክ) ያውቃል” ማለት ነው። ነገር ግን ይህ (ከዚህ ላይና በ2ሳሙ 5፥16 ላይ) ወደ ኤልዳሂ (“እግዚአብሔር ያውቃል” ተለውጦአል፤ ይህም የሆነው ከበአል ጋር የተያያዘውን ባዕድ አምልኮአዊ አንድምታ ለማስቀረት ነው። በ2ሳሙ 13 ላይ ትዕማር በአባቷ ልጅ በአምኖን የደረሰባት የመደፈር ነውርና በወንድሟ በአቤሰሎም የተፈጸመው የበቀል ርዕሟ ተዘግቦ ይገኛል።

10-16 ቀሪው የምዕራፉ ክፍል በመጀመሪያ ለዙፋኑ ቅርብ የሆነውን የዳዊትን ሐረግ ይዘረዝራል (ቍ 10-16፤ በ1ኛና በ2ኛ ነገሥት ያለውን ቅደም ተከተል በመከተል)፤ ከዚያም በምርኮ ጊዜና ከምርኮ በኋላ ዙፋኑ አልባ እስከ ሆነው የመሪነት ሥልጣን ድረስ ያለውን ይዘረዝራል (ቍ 17-24 ያሉት ዐዲሶች ናቸው)።

አብርሃም፤ ሣራ፤ ይስሐቅ፤ ርብቃ፤ ያዕቆብና ልያ ሁሉም በተቀበሩበት ዙብሮን በሚገኘው የጥንት ስፍራ ማለትም የማክፌላ ዋሻ በሚባለው ቦታ ላይ የሙስሊሞች መስጊድና የአይሁድ ቤተ መቅደስ ቁመው ይገኛሉ።

ዓዛርያስ (ቍ 12) ከዚህ ላይና (በ2 ነገሥት ላይ) እንዲሁም በሌላው ዜና መዋዕል ክፍል ውሎ እንደሚገኘው ሁሉ የገዢያን የዙፋን ስም ነው (ከኢሳ 6፥1 ጋር ያነጻ)። ለኢዮአሐዝም (2ዜና 36፥1-4፤ 2ነገ 23፥31-34) ስሎም የሚል የዙፋን ስም (ቍ 15 ይመ፤ ከኤር 22፥11 ጋር ያነጻ) የተሰጠው በዚሁ መልክ ነው። በ609 ዓቅክ ከኢዮስያስ ሞት በኋላ እርሱ ከኢዮአቄም በዕድሜ ታናሽ ቢሆንም እንኳ፤ ለዙፋኑ እርሱ ተመርጦአል፤ ከኤሌቅያስ በዕድሜ ታላቅ ቢሆንም እንኳ፤ ከዚህ ላይ የተጻፈው ከእርሱ በኋላ ነው፤ ይህ የሆነበት ምክንያት የዙፋን ዘመኑ ዐጭር በመሆኑ ሊሆን ይችላል። የኢዮስያስ በኩር ልጅ ዮሐናን በሌላ ስፍራ ስሙ አልተጠቀሰም፤ በልጅነቱ ሳይሞት አልቀረም።

ኢኮንያ የሚለው ስም (ቍ 16፤ በኤር 22፥24-28፤ 37፥1፤ የዐመትን ማብ ይመ)፤ ኮንያ በሚል ምሳሌ ቃል ሰፍሮ ይገኛል፤ የስሙ ትርጉም፤ “ይመሠረታል እግዚአብሔር” ነው፤ ቅንጣት ፊደሉ ወደ ኢዮአቄም ሳይሸጋገር አልቀረም (2ዜና 36፥9-10፤ 2ነገ 24፥8-17) ትርጉሙም “እግዚአብሔር ይመሠርታል ወይም ያጸናል” ማለት ነው።

17 ሰላትያል የኔሪ የሥጋ ልጅ ነበር (ሉቃ 3፥27)፤ ይሁን እንጂ ኢኮንያን በመጋቢት 597 ዓቅክ ከተማረከ በኋላ በኢኮንያን የጉዳፊቻ ልጁ ሳይሆን አይቀርም፤ ከሰባት ወንዶች ልጆች መካከል ዐምስቱ ብቻ በ592 ዓቅክ በተመለከተው የባቢሎናውያን የመቀራንን (ራሽን) ካርድ ላይ ተመልክተዋልና።

19-20 ሼናደር በፋርስ መንግሥት የመጀመሪያ የይሁዳ ገዢ ሲሆን (ዕዝ 5፥4-16)፤ የወንድሙ ልጅ ዘሩባቤል ከእርሱ በኋላ ባለሥልጣን ሆኖ ነበር (2፥2)፤ የቀጥታ ታላቅ ወንድሙ የፊዳያ የሥጋ ልጅ ሲሆን የሁሉም ታላቅ ወንድም የሰላትያል ጉዳፊቻ ልጅ ተደርጎ ነበር (ዕዝ 3፥2-8፤ ሐኔ 1፥1-12፤ ማቴ 1፥12፤ ሉቃ 3፥27)። ሰላትያል ዘር ሳይተካ ሳይሞት አልቀረም፤ ስለዚህ በዕብራውያን ድንብ መሠረት ወንድሙ ለስሙ ማስጠሪያ የሚሆን ዘር ያስቀርለታል (ዘዳ 25፥5-10)። ቀጥሎ የተመለከቱት ብዙ ስሞች ትክክለኛነት በስድስተኛውና በዐምስተኛው ምእት ዓመታት በነበሩት ማኅተሞችና ደብዳቤዎች ተረጋግጠዋል።

21 የዕብራይስጡ ቅጅ “የአርናንን የረፋያን ልጆች” ማንነት ለመግለጽ “እና” የሚል ማያያዣ የለውም። እነዚህ የዘሩባቤል የሩቅ የልጅ ልጆች ተደርገው አልተገለጹም፤ ነገር ግን ግንኙነታቸው ምን እንደ ሆነ ተጠብቆ ያልተገኘውና የምርኮኛው የኢኮንያን የአንድ ዘመን ሰዎች ናቸው።

22-24 በሽማያ ወንዶች ልጆች ስም ዝርዝር ውስጥ ዐምስት ስሞች ብቻ የተገለጹ በመሆናቸው (ቍ 22) አንድ ስም ቀርቶ መሆን አልበት።

3. የይሁዳ ሌሎች ጎሣዎች (4፥1-23)

ከዚህ ላይ የተመዘገቡት የይሁዳ የትውልድ ሐረጎች በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ በየትኛውም ስፍራ ላይ አይገኙም። ቍ 1-8 የይሁዳን አራተኛ ልጅ፣ የፋሬስን ልጅ የኤስሮምን ጎሣ በተመለከተ ምዕራፍ ሁለትን ይደግፋሉ። በተለይ የሆርን አራት ልጆች ይመለከታሉ (ከቍ 4 ጋር ያነጻ)። እነርሱም የኤስሮም ሦስተኛ ልጅ የካሌብ ልጅ የልጅ ልጆች ሲሆኑ፣ የዐምስተኛውን ልጁን የአሹርን ስምንት ቅርንጫፎችም ያመለክታሉ። ቍ 9-20 በይሁዳ የነበሩትን የስምንት መሪዎችን ሁኔታ ይገልጻል፤ እነርሱም፡- ያቤጽ፣ ክሉብ፣ ቀኒዝ፣ ይሃሌልኤል፣ ዕዝራ፣ ሆዲያ፣ ሺምንና ሺኢ ናቸው። ይሁን እንጂ በኤስሮም ሥር ሊመደቡ ቢችሉም እንኳ ከአርሱ ጋር ያላቸው ትክክለኛ ግንኙነት እስካሁን ድረስ አይታወቅም። ይህም የሆነው አንድም በዕዝራ ምንጭ ላይ ክፍተት በመኖር ወይም ቀጣዩ የጽሕፈት ሰነድ ሲጻፍ የጥንቃቄ ጉድለት ኖሮ ሊሆን ይችላል። ቍ 21-23 የይሁዳን ሦስተኛ ልጅ የሌሎን ጎሣ በቢጋር መልክ ያስቀምጣሉ (ከ2፥3 ጋር ያነጻ)።

1 ጸሐፊው ዕዝራ፣ አንባቢዎቹ ከፋሬስ እስከ ሦባል ዐምስቱ የይሁዳ ዘሮች ወንድማማቾች ሳይሆኑ ተከታታይ ትውልዶች መሆናቸውን (ከ2፥5:18:50) ይገነዘባሉ ብሎ ተስፋ ያደርጋል። “ከርሚ” (ከ2፥7 የተነሣ) ካሌብ ብሎ ለመጻፍ (ኬላባይ፤ 2፥9 ላይ የተሰጠውን የዐዲሱን መደበኛ ትርጉም ማብ ይመ) ሳይሳካ የቀረ የጸሐፊ ስሕተት መሆን አለበት።

2 ይህ የመረጃ ሐሳብ ሀሮኢ የራያ ሌላ ስም ሆኖ በተመለከተበት ቦታ ላይ የሆርን በኩር ልጅ ሦባልን በተመለከተ 2፥52 ን ይደግፋል።

3-5 እንደዚሁም የሆርን አራተኛ ልጅ በተመለከተ ቍ 3፣ ዐምስተኛውንና ስድስተኛውን ልጆቹን በተመለከተ ቍ 4፣ 2፥19ን ይደግፋሉ፤ የአጎቱን የአሽሑርን ቤተ ሰብ በተመለከተ ደግሞ 5-8፣ 2፥24ን ይደግፋሉ።

6-8 “አሐሻታሪ” የተጸውያ ስም ሳይሆን ቅጽል ነው፤ “ከአሐሻታሪ የተወለደውን” ያመለክታል።

9-10 የያቤጽ የእምነት ጸሎት የጸጋ ምክንያት ሆነ፤ ስለዚህ እግዚአብሔር “እንዲሠቃይ” ከማድረግ ይልቅ (“ያቤጽ” ማለት “ሥቃይን አመጣ” ማለት ነው) ጠበቀው፤ ባረከውም።

11-12 ዒርናሐሽ (ቍ 12፤ ከዐመት ማብ ጋር ያነጻ፤ “የደቡብ ከተማ” ወይም “መደብ አንጣሪ”) ከደቡባዊ ሙት ባሕር፣ በምዕራብ አራባ በኩል የሚገኘው ክሕርቤት ናሐሽ ነው።

13-14 መሠረቱ ባዕድ ከሆነው ቁኔዛዊ ዘር ቢሆንም (የከነዓን፣ ዘፍ 15፥19 ወይም የዲዶም፣ 36፥42 ሊሆን ይችላል) ጎቶንያል የእስራኤል የይሁዳ ነገድ እንዲሆን ተደርጎ ከመሳፍንት ገዢዎች ውስጥ የመጀመሪያው ሰው ሆነ (2፥49:55 ይመ)። ወደ እግዚአብሔር ሕዝብ እንዲቀላቀል የተደረገ ሁሉ ከመሪነት ደረጃ ሊደርስ ይችላል።

15 ካሌብ የጎቶንያል ወንድም ነው፤ ይሁን እንጂ ከአርሱ ተለቅ ያለ ነው (መሳ 1፥13፤ 3፥9)፤ ቀደም ያለው የምድረ በዳ ትውልድ አካል ሲሆን፣ በዚሁ ትውልድ ውስጥ ከሁለቱ ታማኝ ሰላዮች መካከል አንዱ በመሆኑ ከበሬታን አግኝቶአል (ዘጎ 13-14)።

16 በደቡብ ምሥራቅ ይሁዳ (ኢያ 15፥42) በዚፍ የይሃሌልኤል ዘሮች አሰፋፈር ከካሌብውያን ጋር መሆኑ (ከ2፥18:42 ጋር ያነጻ)፣ የዕዝራ ቅድመ ምርኮ ምንጭ የቱን ያህል ትክክል እንደ ሆነ ያረጋግጣል፤ እርሱ በነበረበት ዘመን የይሁዳ ደቡባዊ ወሰን ኬብሮን ላይ እንኳ ሳይደርስ ቀርቶአልና።

17-20 በቍ 17 ላይ የሜሬድ ሚስት ትሆናለች የተባለችው ቢያት ናት (ቍ 18)። የፈርዖን ልጅ መባሊ ይህ ሁኔታ የተከናወነው እስራኤላውያን በግብፅ አገር መኖር በጀመሩበት አካባቢ መሆኑን ያመለክታል (ከ1800 ዓቅክ በፊት)፤ ይህ ጋብቻ እውን ሊሆን የቻለው ከየሴፍ ዝነኛነት የተነሣ ሳይሆን አይቀርም።

21-23 በደቡብ ይሁዳ የምትገኘው መሪሳ የይሁዳ ሦስተኛ ልጅ የኤሎምና የአራተኛ ልጁ የፋሬስ (2፥4) የሁለቱም ወገኖች መኖሪያ ናት (ከቍ 16 ጋር ያነጻ)።

የረዥም ዘመን የእስራኤልን የትውልድ ሐረግ መሠረት ያደረጉት ጎሣዎች፣ ከልዩ ቦታዎች ጋር በመዛመድ በልዩ ልዩ ማኅበሮች ሊደራጁ ይችላሉ፤ እነዚህም በሐር ሥራ (ከዚህ ላይ እንዳለው)፣ ወይም በሽክላ ሥራ (ቍ 23)፣ በጸሐፊነት ሙያ ናቸው (2፥55)፤ ወይም በንጉሣዊ ልዩ ባለሥልጣን ሊያዝ ይችላል (4፥23)፤ ይህም ሁኔታ ጉልሕ በሆኑ የሽክላ ቅርጾች ላይ እውን ሆኖ በጥንታዊ ቅርስ ፍለጋ የተረጋገጠ ነው።

ሐ. ስምዖን (4፥24-43)

በሴኬም ካደረጉት ጭፍጨፋ የተነሣ (ዘፍ 34፥24-30) የነገድ አባቶች የሆኑት ስምዖንና ሌዊ ነገዶቻቸው በእስራኤል መካከል ተበታትነው እንዲኖሩ ተረግመው ነበር (49፥5-7)። ከዚህ በኋላ የሌዊውያን ታማኝነት (ዘፀ 32፥27-29) ማንነታቸውን (ሁኔታቸውን) ወደ በረከትና ወደ ክህነታዊ መሪነት ለወጠው (ዘፍ 33፥8-11)። ይሁን እንጂ ስምዖንውያን እንደ ተረገሙ ቀሩ (ዘፍ 33 ላይ በተገለጸው ነገዳዊ በረከት ውስጥ ተዘለዋል)። ስምዖን በፍልስጥኤም ውስጥ መሬት የተሰጠው በይሁዳ ምድረ በዳው ደቡብ ምዕራብ ክፍል ብቻ ነው (ኢያ 19፥1-9)፤ ይህ ይዘታ የስምዖን ጎረቤት ለሆነው ይበልጡት ለተወደደው ነገድ ተሰጥተው ከነበሩት መሬቶች መካከል መሆኑን የሚያመለክተውን 15፥26:28-32ን ከዚህ ጋር ያነጻ)፤ በወረራቸው ጊዜም ከይሁዳ ጋር አንድ ላይ ሆኖ ዘምቶአል (መሳ 1፥3)።

ዜና መዋዕል በመጀመሪያ የመዘገበው የስምዖንን የትውልድ ሐረግ ነው (4፥24-27)፤ ከዚያም የከተሞችን ዝርዝር (ቍ 28-33)፤ በመጨረሻም ሁለቱን የኋለኛ ሰደቶች ዕጥርታ መዝግቦአል (ቍ 34:41:42-43)። የሰሎሞን መንግሥት በ930 ዓቅክ ከተከፈለ በኋላ አንዳንድ የስምዖን ዘሮች አንድም ወደ ሰሜን ተንቀሳቅሰዋል (2ዜና 15፥9፤ 34፥6)፤ ወይም ቢያንስ ቢያንስ የሄዱበትን አገር እምነት እምነታቸው አድርገዋል (በአሞ 5፥5 ላይ የተወገዙት የኤፍሬም የአምልኮ ስፍራዎች ከቤርሳቤህ ጋር መጨመርን ያነጻ)። ሌሎቹ የስምዖን ዘሮች ሊሰፍሩባቸው በቻሉ ገለልተኛ ስፍራዎች ላይ ከፊል የዘላን ኑሮን ኖሩ፤ እነዚህ ወገኖችም በዚህ ምዕራፍ መደምደሚያ ላይ እንደ ተመዘገቡት ያሉት ናቸው (ቍ 41 ከሕዝቅያስ ዘመን 726-697 ዓቅክ ድረስ ይደርሳል)።

24 ይህ የስምዖን ልጆች ዝርዝር የፊደል ልዩነት ቢኖርም እንኳ፣ እንዲሁም የሦስተኛው ልጅ የአሃድ ስም ቢገደፍም እንኳ፣ ዘፍ 46፥10 እና ዘፀ 6፥15ን ከሚያንጸባርቀው ከዘጎ 26፥12-13 ላይ የተገኘ ነው። የሚቀጥለው ልጅ ስም ያሪን በሌሎች ዝርዝሮች እንደ ሆነው ሁሉ በሰርያው ቅጅ ያኪን ተብሎ ተስተካክሎ ነበር።

25-37 እነዚህ ጥቅሶች በዜና መዋዕል ብቻ የሚገኘውን ተጨማሪ ማስረጃ ይዘው ይገኛሉ፤ መብሳምና ማስማዕ ተመሳሳይ ስሞች ካሏቸው ኢሽማላታውያን ጋር መሳከር (መምታታት) የለባቸውም (1፥29-30)።

ቤት ቢሪ (ቍ 31) የቤት ለበአት (ኢሱ 19፥6) ደኅረ ምርኮ መጠሪያ ነው (ኢያ 19፥6)፤ ሽንጋይምንም (በኢያ 19፥6 ላይ እንደሚገኘው) ሽሩሔን ብለን ማንበብ አለብን፤ ሻሩሔን በዚህ ቦታ የምትገኝ ታሪካዊ ፋይዳ ያላት ከተማ ናት።

38-40 ጌደር በደቡብ በኩል ከጋዛ ጋር ስትዋሰን፣ በምዕራብ በኩል ደግሞ ፍልስጥኤም አቅራቢያ የምትገኝ ከተማ ናት፤ በሰብዓ ሊቃናት ትርጉም ላይም ጌራራ በሚል ስያሜ ስሟ ተስተካክሎአል (ከ2ዜና 14፥13-14 ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ የምዑናውያን በዚያ መኖር (ዝቅ ብሎ በሚገኘው በቍ 41 ላይ ይመ) እንዲሁም ስምዖን ወደ ሴይር አቅጣጫ ያደረገው ወረራና ተመዝግቦ የሚገኘው ይኸው ሌላው የስምዖን ወረራ (ቍ 42-43)፣ ጌዳር በምሥራቅ በኩል የሙት ባሕር ትይዩ መሆኗን ያመለክታል።

በቍ 40 ላይ ከነዓናውያን፣ የካም ነገድ (1፥8) ቅርንጫፍ ሆነው የታሰቡ ይመስላል።

41-43 ምዑናውያን የኤደም ነገድ ናቸው፤ 2ዜና 20፥1 ይመልከቱ፤ (ከ26፥7 ጋር ያነጻ)። “የቀሩትን አማሌቃውያን” የሚለው ሐረግ (ቁ. 43) በእነዚህ የጥንት የእግዚአብሔር ሕዝብ ጠላቶች ላይ (ከዘፀ 17፥8-13፤ ከዘጸ 25፥17 ጋር ያነጻ) ይኸውም ቀደም ሲል የበቀል ርምጃ በሳኦል (1ሳሙ 14፥48፤ 15፥7) እና በዳዊት (1ሳሙ 30፥17፤ 2ሳሙ 8፥12) ተደርጎ እንደ ነበር ያመለክታል። ከዚህም በላይ የስምያን ነገድ በሕዝብ ብዛት የተነሣ እውን በሆነ ምጣኔ ሀብታዊ ጉዳይና (ቁ. 38) የግጦሽ መሬትን በመፈለግ በእነዚህ ነገዶች ላይ በጠላትነት ተነሥቶ ነበር (ቁ. 39፥41)።

መ. የዮርዳኖስ ማዶ ነገዶች (5፥1-26)

የብሉይ ኪዳን ድኅረ ምርኮ መመለስ የይሁዳ ነገድን ማእከላዊ ያደረገ ቢሆንም እንኳ፤ ጠቅላላው ተመላሽ ሕዝብ ግን ከዐሥራ ሁለቱ ነገዶች የሚገኙትን አንዳንድ ወገኖችም ያካትታል፤ የእነዚህ ሕዝብ ማንነት በዘላቂነት እንዲቀጥልም የዜና መዋዕሉ ጸሐፊ ጉጉት ነበረው (ከዕዝ 6፥17፤ 8፥35 ጋር ያነጻ)። ምዕራፍ 5 የሚያተኩረው በምሥራቅ ዮርዳኖስ ሸለቆ በሰፈሩት ወገኖች ላይ ነው። ኢያሱ ከነዓንን በምዕራብ በኩል ከመውረሩ ቀደም ብሎ እንኳ የሙሴ ሕዝብ ከዮርዳኖስ ማዶ በነበሩት ነገሥታት በጠብ አጫሪነት ያልተነሣ ወረራ ደርሶባቸዋል (ዘኁ 21፥21-23፥33)፤ ይህ ሁሉ የደረሰው ግን ከእግዚአብሔር ፈቃድ የተነሣ ነው (ዘጸ 2፥30)፤ በመሆኑም ከአርማን አንሥቶ (በሙት ባሕር ምሥራቅ ዳርቻ በኩል መካከለኛ ስፍራ ነው) ወደ ሰሜን በኩል፤ እናም በገሰዓድና በባሳን ያለውን ምድር ሁሉ እስራኤላውያን እንዲይዙት ሆነ። ከዚያም ሙሴ እነዚህን መሬቶች (ዘኁ 32፥33-42) በጠየቁት መሠረት ለየግላቸው፤ ለሮቤል (የዜና 5፥1-10 ርእስ ጉዳይ ነው)፤ ለጋድ (ቁ. 11-17)፤ ለእኩሌታው የምናሴ ነገድ (ቁ. 23፥24 ይመ፤ ከ7፥14-19 ጋር ያነጻ፤ በምዕራብ ግማሽ ድርሻቸው በኩል) ሰጠ።

ቀሪው ምዕራፍ 5 የመጀመሪያውን የጋራ ዘመቻ ይገልጻል (ቁ. 18-22፤ ቁ. 10ን በማብራራት)፤ ይህም እግዚአብሔር እምነታቸውንና ጸሎታቸውን አይቶና ሰዎች በእስማኤላውያን ላይ ትልቅ ድልን እንደ ሰጣቸው ይገልጻል፤ ሁሉም በጠቅላላው ክሕደት በጠቅ ሲገቡ ደግሞ በኋላ ዘመን ወደ አሦር እንዲሰደዱ መደረጋቸውን ይገልጻል (ቁ. 25-26)።

1 ሮቤል ከአባቱ ቀባት ከባላ ጋር ዝመት በመፈጸም የሠራው ወንጀል (ዘፍ 35፥22)፤ ዕጥፍ ውርስ የሚያስገኘውን (ዘጸ 21፥17) የበኩር ልጅነት መብት አሳጣው (49፥4)። ይህም የበኩር መብት ያዕቆብ - እስራኤል ከሚወዳት ሚስቱ ከራሔል ለወለደው ለበኩር ልጁ ለዮሴፍ ተላለፈ (ዘፍ 49፥25-26፤ ከ48፥20-22፤ በልጆቹ በኤፍሬምና በምናሴ በኩል እውን የሆነውን የዮሴፍን ዕጥፍ የነገድ መብት ያነጻ)። የዮሴፍ መሪነት በመጀመሪያ በግሉ የተከናወነ ሲሆን (ዘፍ 50፥21)፤ በኋላ በኢያሱ በኩል (ኤፍሬማዊ ነው) ቀጥሎ ደግሞ ለሚቀጥሉት ሦስት ምእት ሳምታት ተግባር ላይ ዋለ (ከመሳ 8፥1-2፤ ከ12፥1-6 ጋር ያነጻ)።

2 ይሁን እንጂ ይሁዳ ውሎ ዐድሮ ከሁሉ ይልቅ ብርቱ ሆነ፤ ይህ ነገድ በሌሎቹ ላይ የላቀ እንደሚሆን ያዕቆብ የተናገረው ትንቢት (ዘፍ 49፥8)፤ ዐልፎ ተርፎም በትረ መንግሥት የእርሱ እንደሚሆን የተነገረው ትንቢት (ቁ. 10)፤ በዳዊት ንጉሥ መሆን ፍጻሜ አገኘ (2ሳ 5፥1-3፤ ከ7፥8 ጋር ያነጻ)። ይህም የዮሴፍን መተው አመጣ (መዝ 78፥67-70)፤ የእግዚአብሔርም ልጅ በሆነውና በታላቁ የዳዊት ልጅ (2ሳሙ 7፥14)፤ ይኸውም በመሲሐ በኢየሱስ የዘላለም መንግሥት ተደረገ (ማቴ 1፥1)።

3 የሮቤል አራቱ ወንዶች ልጆች በዐምስቱ መጻሕፍተ ኦሪት ላይ እንዳለው ዐይነት ተዘርዝረዋል (ዘፍ 46፥9፤ ዘፀ 6፥14፤ ዘኁ 26፥5-6)፤ ይሁን እንጂ በተቀረው የምዕራፉ ክፍል ላይ ዕዝራ ያስፈረው ሐሳብ ለዜና መዋዕል መጽሐፍ ልዩ ነው።

4-5 ጽሑፉ ኢዩኤል ከየትኞቹ የሮቤል ልጆች እንደ ተወለደ አይገልጽም።

6 አሦራያውያን በድንበር ላይ የሚኖሩትን የእስራኤል ነገዶች በ733 ዓቅክ አጋዟቸው (ቁ. 22፥26፤ 2ነገ 15፥29)።

7-9 ከዚህ ላይ በተጠቀሱት ቦታዎች የተደረገው ሰፈራ ((በዘኁ 32፥38 ላይም ስም ወጥቶላቸዋል) ከ850 ዓቅክ ይቀድማል፤ በሚሻሸ ጽሑፍ ላይና በተከታታይ ጽሑፎች ላይ ሞግሳውያን ተብለዋልና (ኤር 48፥1፤22፤ ሕዝ 25፥9)።

10 በአጋራውያን ምትክ ሳኦል ራሱ በዮርዳኖስ ማዶ (1ሳሙ 11፥1-11) ከወንዙ በስተ ምሥራቅ በኩል ሳይርቅ በኢያቢስ ገለጻድ ከአሞናውያን ጋር ተዋጋ።

11 የባሳን መሬቶች እስከ ያርሙት ሸለቆ በመድረስ ሰሜንና ምሥራቅ ገሊላን በማካለል የምናሴ ነገድ ድርሻዎች ናቸው (ቁ. 23)። ሰፋ ባለ መልኩ ደግሞ የጋድ ሩቅ መሬቶች ያዋስኗቸዋል። ነገር ግን ዋና መኖሪያዎቻቸው የሚገኙት በደቡብ ያርሙት በገለጻድ ምድር ነው (ከቁ. 16 ጋር ያነጻ)።

12-15 የጋዳውያን ቡዝ ከዚህ በቀር አይታወቅም፤ ስለዚህ ከአብርሃም ወንድ ልጅ ማለትም ከናኮር ልጅ ጋር መሳከር (መምታታት) የለበትም።

16 ሳሮን ሲባል ከዚህ ላይ የሚያመለክተው በሰሜን ፍልስጥኤም የሚገኘውን ዳርቻ መሬት ሳይሆን (ኢያ 12፥18) በዮርዳኖስ ማዶ አካባቢ የሚገኙትን ሰፊ የግጦሽ መሬቶች ነው።

17 የኢዩኤታምና የዳማማዊ ኢዮርብግም ዘመነ መንግሥት ከ793 እስከ 731 ድረስ ይዘልቃል (እስከ 753 በእስራኤል ግዛት (ምድር) ለኢዮርብግም ሲሆን፤ 750-731 ደግሞ በይሁዳ ግዛት (ምድር) ለኢዩኤታም ነው)።

18-19 አጋር የእስማኤል እናት ነበረች፤ ከዐሥራ ሁለት ልጆቿ መካከል ኢጡርንና (ዐዲስ ኪዳን ኢጡርያስ ሉቃ 3፥1) ናፌስ ይገኙበታል (ዘፍ 25፥12፥15፤ የእነዚህን የዐረብ ነገዶች መገኘት በመዝ 83፥6 ላይ ከሞግብ ጋር ያነጻ)፤ “ውጊያው የእግዚአብሔር” ቢሆንም (ቁ. 22)፤ የእርሱ ሕዝብ ጦርነቱን መጀመር አለባቸው!

20-22 እግዚአብሔር በመለኮት ሥልጣኑ በዚያ መገኘቱ የእርሱ ሕዝብ በጦርነቱ ላይ መጮኽ የለባቸውም ማለት አይደለም፤ ጨኸት ባለሙ ጊዜ ግን በእርሱ ላይ የታመኑትን ሰዎች ጸሎት (ልመናዎች) ሰማ። አንድ መቶ ሺህ ሰዎችን ጨምሮ አያሌ ሰዎች መወሰዳቸው ተራ ወረራ ሳይሆን ለዘለቄታ ምድሩን መያዝ ነው።

23 ሳኤል ለአርሞንዴም ተራራ አሞራውያን የሰጡት ስም ነው (ዘጸ 3፥9)።

24-26 ፎሐ ሣልሳዊ ቱልጌልቴልፌልሶር በ745 ዓቅክ ዙፋን ላይ ከመውጣቱ በፊት በግል መጠሪያ ስሙ ነበር፤ ዐዲሱ መደበኛ ትርጉም፤ “የእስራኤል አምላክ የአሦርን ንጉሥ የዮፎሐንን መንፈስ ይኸውም የቱልጌልቴልፌልሶር” ሲል በትክክል ተርጉሞአል። እግዚአብሔር ዐላማውን እውን ለማድረግ ሲል አሦራውያንን ሳይቀር ተጠቅሞአል (ኢሳ 10፥5-6)።

መ. ሌዊ (6፥1-81)

የሌዊ ነገድ በዘር ሐረግ የሚተላለፍ የሃይማኖት መሪዎች ሆኑ (በ4፥24-43 ላይ የቀረበውን ማብራሪያ ይመልከቱ)። በ458 ዓቅክ በእርሱ መሪነት በተከናወነው ሁለተኛው መመለስ እነዚህ ወገኖች በዚህ መመለስ ውስጥ እንዲካተቱ ዕዝራ የተለየ ጥረት አድርጎአል (ዕዝ 8፥15-20)፤ ገና ሲጀመርም ድኅረ ምርኮ ይሁዳ የተደረገው በእነርሱ አገልግሎት ላይ ነበር (1፥5፤ 3፥8፤ 6፥18-20)። ሌዊ ክህነትን ጨምሮ ይዘክል፤ በዚህም ምክንያት ማስረጃ ለማቅረብ ዕዝራ ራሱ ብርቱ ጥንቃቄ አድርጎአል (7፥1-5)። ጉዳዩን ለማረጋገጥ ትክክለኛ የትውልድ ሐረግ በጣም አስፈላጊ ነበር (ከ2፥59-63 ጋር ያነጻ)፤ ስለዚህ ለራሱ ለዜና መዋዕል መጽሐፍ ዘመን ይህ ምዕራፍ ተግባራዊ የሆነ ፋይዳ አለው።

ነገር ግን የእስራኤል ክህነት ባሕርይ በዐይነቱ ሲታይ ጥልቅና ዘላቂ ፋይዳ አለበት። በመቅደስ ውስጥ የእነርሱ አገልግሎት ሰማያዊ ጠባይን ያንጸባርቃል (ዘፀ 25፥9፥40፤ ዕብ

8፥25)፤ በአሮን ዘርፍ (ትውልዶች) የተከናወኑት የመቤዣት ተግባሮች ራሱን ለአንድና ለመጨረሻ ጊዜ መሥዋዕት አድርጎ በማቅረብ (ዕብ 9፥14-24-25)፤ ታላቁ ካህናትን ኢየሱስ ክርስቶስ የፈጸመው የመጨረሻ መሥዋዕት ጥላዎች ነበሩ። ምዕራፍ 6 ከብሔረ ኦሪት በመጥቀስ ይጀምራል፤ ከመጽሐፈ ኢየሱስ የተገኘውን የመራት ዝርዝር በመጥቀስም ይደመድማል፤ ሆኖም በዋናነት የያዘው ሐሳብ ከዜና መዋዕል በቀር በሌላ ቦታ የማይገኝ ጉዳይ ነው።

1-2 የሌዊ ልጆች በዕድሜያቸው ቅደም ተከተል መሠረት በዚህ መልክ ምንጊዜም ይቀርባሉ (ዘፍ 46፥11፤ ዘፀ 6፥16፤ ዘኁ 3፥17፤ 26፥57)። ቀዓት በካህናት ወገን የዘር ግንድነቱ ተለይቶ ተመልክቶአል (ዘፀ 6፥18፤ ዘኁ 3፥19)።

3 እምበረም ከሙሴና ከአሮን አባት እንዲሁም በእነርሱ ዘመን ከኖሩት ከአምራማውያን (ከዘኁ 26፥62 ጋር ያነጻ) በ250 ዓመታትና በዘጠኝ ትውልዶች የራቀ ሲሆን የቤተ ሰብ የዘር ግንድ ነው (ከዘፀ 6፥20፤ ከዘኁ 26፥59 ጋር ያነጻ)። ከአሮን ልጆች መካከል (ከዘፀ 6፥23፤ ከዘሌዋ 10፥1፤ ከዘኁ 3፥2፤ 26፥60 የተገኘ ነው። የመጀመሪያዎቹ ሁለቱ ከፈጸሙት ርኩስት የተነሣ ሞቱ (ዘሌ 10፥2፤ ዘኁ 26፥61)፤ ከዚህ ላይ ተከታታይ የካህናት ሐረግ የሚታየውም በአልዓዛር በኩል ብቻ ነው (ከዘፀ 6፥25፤ ከዘኁ 25፥7 ጋር ያነጻ)።

4-7 ከካህናቱ የትውልድ ሐረግ አንዳንድ ትውልዶች ተገድፈዋል፤ በምርኮ ሳሉ ከአልዓዛር ጀምሮ እስከ ኢየሱዴቅ ያሉት ሃያ አንድ ትውልዶች (ቁ. 15) ከስምንት መቶ ዓመት በላይ ይሸፍናሉ፤ ለእያንዳንዱ ትውልድ 40 ዓመት በሌላ ስሌቱ ከልክ በላይ ይመስላል። ዝርዝሩ የአልዓዛርን ታናሽ ወንድም የኢታምርን ዘርፍ አያካትትም፤ ይህም ሰው ከመሳፍንት የመጨረሻ ሰው ዘመንና በመጀመሪያው መንግሥት ውስጥ የጎላፊነት ቦታ ተሰጥቶት ነበር፤ ለምሳሌ በዔሊ፤ በሣልሳዊ ፊንሐስ፤ በአኪጦብ፤ በቀዳማዊ አቢሜሌክ (አኪያን?)፤ በአብያታርና በዳግማዊ አቢሜሌክ ጊዜ (1ኛው 14፥3፤ 22፥20፤ 2ኛው 8፥17) ነው። ሌሎቹ የቅድመ ምርኮ ሊቃነ ካህናት አልተዘረዘሩም።

8 በዳዊት ሥልጣን ሥር በ1000 ዓቅክ የዳግማዊ አኪጦብ ልጅ ሳዶቅ ያገለግል ነበር (2ኛው 8፥17፤ 15፥24)፤ (ይህም የኢታምር ቅርንጫፍ ከሆነው ከሌላው የዳዊት ሊቀ ካህናት፤ የአብያታር ቅድመ አያት ከተባለው ከቀዳማዊ አኪጦብ ጋር መሳከር የለበትም)። አንዳንድ ሐያስያን የሳዶቅን ዕብራዊ የትውልድ ሐረግ አይቀበሉም፤ ኢየሱሳዊ ነው ይሉታል፤ ምናልባት ከመልክ ጼዴቅ ጋር መያያዝ ይኖርበታል (ዘፍ 14፥18 ይመ)።

9 የሳዶቅ የልጅ ልጅ ቀዳማዊ ዓዛርያስ በሰሎሞን ሥልጣን ሥር በ970 ዓቅክ ሊቀ ካህናት ሆነ (1ኛ 4፥2)።

10 “ሰሎሞን በኢየሩሳሌም በሠራው ቤተ መቅደስ በክህነት” ያገለግል የነበረው ዳግማዊ ዓዛርያስ ዕድሜ የጠገበው የዳዊ ይታከል ዘንድ (2ዜና 24፥15) ክፍተቶች እንዲኖሩ በማድረግ የኖረው ወደ ጎሳ ዘመን ነው፤ በመሆኑም ያዝያን በ751 ዓቅክ በቤተ መቅደሱና በክህነቱ ላይ የፈጸመውን በደል የተቋቋመ ሊቀ ካህናት ይሆኛል ዓዛርያስ ሊሆን ይችላል (26፥17)።

11-15 ኤልቅያስ (ቁ. 13)፤ በ622 ዓቅክ ኢየሱያስ እውን ያደረገውን ተሐድሶ ይፈጽም ዘንድ ያነሣውንና “በሙሴ አማካይነት የተሰጠውን የእግዚአብሔርን ሕግ መጽሐፍ አገኘ” (2ዜና 34፥14)። ሠራያም (ቁ. 14) በባቢሎናውያን አገዛዝ ሥር በነበሩበት ዘመን በ586 ሰማዕት ሆኖ ሕይወቱ ዐለፈ (2 ነገ 25፥18)፤ ልጁ ኢየሱዴቅ ግን ከዐምሳ ዓመት በኋላ ከምርኮ በተመለሱት ወገኖች የታወቀ የአይሁድ ሊቀ ካህናት የነበረው የኢየሱስ አባት ሆነ (ዕዝ 3፥2፤ 5፥2፤ 10፥18፤ ሐጌ 1፥1፤ ዘካ 3፥1፤ 6፥11)።

16-30 የተከፋፈሉት የሦስቱ ሊዋውያን ጉሣዎች በዘፀ 6፥17-19 እና በዘኁ 3፥18-20 (ከዘኁ 26፥58 ጋር ያነጻ) ላይ የሚገኙት ናቸው። ቆሬ (ቁ. 22) በአሴር ቅርንጫፍ በኩል (ቁ. 37-38) የጉሣ አባት ከሆነው ከቆሬ የመጣ በመሆኑ፤ አሚናዳብ ሌላው ስሙ ሊሆን ይችላል። ቆሬ በሙሴ ላይ ያመፁት ስዎች መሪና

በኋላም መሬት ተከፍታ የዋጠችው ሰው ነበር (ዘኁ 16፥32)። አሴር፤ ቀዳማዊ ሕልቃናና አብያሳፍ (ዘፀ 6፥24) ተከታታይ ትውልዶች ሳይሆኑ ልጆቹ ነበሩ።

ኡርኤል (ቁ. 24) በዳዊት ዘመን የቀዓትን ዘርፍ ሁሉ የመራ ሌዋዊ ሊሆን ይችላል (15፥5)። ቁ. 25 ከቁ. 35-36 ጋር ሲነጻጸር ይህ የቁ. 23ቱ ሕልቃና ሳይሆን የአቢሳፍ ይኸውም የዳግማዊ ሕልቃና የልጅ ልጅ ልጅ ልጅ መሆኑን ያመለክታል።

ሱፊ፤ ናሐትና ኤልያብ (ቁ. 26-27)፤ የዮሱፍ፤ የዋቶና የኢየሱዴል ሌላ ስም ይመስላል (ቁ. 34-35)፤ ከሌዊ ወገን የሆነው ራብአዊው (አራተኛው) ሕልቃና የሐና ባል ሲሆን፤ መስፍንም ነቢይም የነበረው የነቢዩ ሳሙኤል አባትም ነው።

31-32 ለእግዚአብሔር ትክክለኛ አምልኮ ይደረግ ዘንድ በነበረው ቅናት የተነሣ፤ ዕዝራ የዳዊት መዘምራንን አገልግሎት አረጋገጠ (ከዕዝ 2፥41 ጋር ያነጻ)። “የመገናኛው ድንኳን” ሕዝቡ እርስ በርሳቸው የሚገናኙበት ሳይሆን፤ እግዚአብሔር ከእስራኤል ጋር የሚገናኝበት ማእከል ነው (ዘፀ 29፥42-43)።

33-38 የዳዊት ዘማሪ ኤማን 1000 ዓቅክ በ1445 ከነበረው ከሙሴ ባላንጣ ከቆሬ ዐሥራ ስምንት ትውልዶች የራቀ ነው።

39-43 የአሳፍ የዘር ግንድና የጌድሶን ቀጥታ ልጅ (ቁ. 17) የሆነው ሰሜኢ (ቁ. 42) የኤታን ተለዋጭ ስም ይመስላል፤ ከስድስቱ የዘርፍ ስም ውስጥ የዐምስቱ ዘርፍ ስም መመሳሰል፤ ከኤታን እስከ ኤትኒ (ቁ. 41) ድረስ ያለውም ከወንድሞቹ እስከ ሎኪ፤ ኢየሱት፤ ያትራይ (ቁ. 20-21) ድረስ መመሳሰሉ አንዳንድ ተርጓሚዎችን ይህ ከአንድ ወግ (ልምድ) የተገኘ ጉልሕ የሆነ ስሕተት ነው እስከ ማለት አደረሳቸው። ይሁን እንጂ ኢየሱት የጌድሶን ታናሽ ልጅ የሰሜኢ ተገቢ አቻ ቅርንጫፍ መሆኑን 23፥10 ያረጋግጣል፤ የወንድማማቾች ልጆች ስም ሲወጣ ሆነ ብሎ የወንድምን ልጅ ስም ዳግም መጠቀም ያልተሰመደ አይደለም (በቁ. 19፡ 47 ላይ ሞሐሊ የሚለው ስም ወይም የቁ. 19 ሞሐሊ፤ የልጁ ስም ይሆን ዘንድ የጌድሶንን ታላቅ ልጅ ስም በቁ. 29 ላይ የአጎቱን ልጅ የሊቦኒን ስም የወሰደበትን ከዚህ ጋር ያነጻ)።

44-53 ኤታንና ቂሳን (ቁ. 44)፤ ኤዶታምና ቂሳ (15፥17) በመባል ተመልክተዋል፤ ቁ. 50-53 ከአሮን ጀምሮ እስከ ሳዶቅና አሜስያስ ድረስ በቁ. 4-8 ላይ የተመለከተውን የክህነት ሐረግ ይደግማል። ይህም ከዳዊት ዘመን ሌዋዊ የጎላፊነት ምድብ ሳዶቃውያን ካህናት ብቻ የቤዛ መሥዋዕት የማቅረብ ጎላፊነት እንደ ነበራቸው ያረጋግጣል (ቁ. 49)፤ ቀጥሎ ለተመለከቱት የካህናት ከተሞች ጉዳይም ሽግግርን ይሰጣል።

54-55 ቀሪው የምዕ 6 ክፍል ለሌዊ ነገድ ልዩ ልዩ ቅርንጫፎች ተመድበው የነበሩትን አርባ ስምንት ከተሞች ይዘረዝራል። ያዕቆብ አስቀድሞ እንደ ተናገረው “በመላው እስራኤል” ተበታተኑ (ዘፍ 49፥7)። ዝርዝሩ የተወሰደው ከኢየሱስ ምዕራፍ 21 ላይ ነው። ለአሮን ካህናት ወደ ደረሰው ወደ “መጀመሪያው ዕጣ” ዕዝራ ማመልከቱ በ1400 ዓቅክ ኢየሱስ በምዕራብ ለሚገኙት ዘጠኝ ተኩል ለሆኑት ነገዶችና ለሌዊ ነገድ ሲያከፋፍል ይህንኑ የፈጸመው በዕጣ መሆኑን ያረጋግጣል (ኢያ 4፥2፤ 21፥10)።

56-60 የኬብሮን መሬቶች (ቁ. 56) የካሌብ እንደሚሆኑ በሙሴና በኢየሱስ ተስፋ ተሰጥቶ ነበር (ኢያ 14፥6-15)። የመማፀኛ ከተሞች ስለ ሆኑት ስድስት ከተሞች (ቁ. 57)፤ ዘኁ 35፤ ዘዳ 19፥1-10፤ ኢያ 20 ይመልከቱ። ሒሊን (ቁ. 58) ለሐሳትን የተሰጠ (ኢያ 15፥51፤ 21፥15) የዜና መዋዕል ድኅረ ምርኮ ስም ነው።

61-81 ካህናት ያልሆኑት የቀዓት ዘርፍ (ቁ. 61) ከኤፍሬምና (ቁ. 66) ከዳን ውጭ (ኢያ 21፥15 ኤልተቂንና ገበቶን) ከተሞችን ተቀበሉ። በቁ. 68 ላይ የኋለኞቹ በጽሑፍ ግድፈት የተነሣ በጠፋበት በንኡስ ድምር ዐሥር ከተሞችን እንዲወስዱ ተጠይቀዋል። የቅምዓም (ቁ. 68)፤ ለቂብጲይም ዜና መዋዕል የሰጠው ድኅረ ምርኮ ስም ነው።

ፈ. ብንደምና ዐምስቱ ሌሎች ነገዶች (7÷1-9÷44)

1. ዕጥርታዎች (7÷1-40)

ለሁለቱና የአንድ ተኩል የዮርዳኖስ ማዶ ነገዶች እንዳደረገው ሁሉ (ከ5÷1-26 የመግቢያ ሐተታ ጋር ያነጻ) ለሌሎቹ የቀድሞ ሰሜናዊ መንግሥት አባላትም ጉሣዊ መነሻ በዘላቂነት እንዲኖር ዕዝራ ግድ ተሰኝቶ ነበር። በ722 ዓቅክ ሰማርያ በወደቀች ጊዜ (ከ2ዜና 30÷1-2 ጋር ያነጻ) እንዲያውም ቀደም ሲል (11÷13-16) አንዳንድ ተወካዮች ራሳቸውን ከይሁዳ ጋር አዛምደዋል፤ ከምእት ዓመት በኋላ የኢያሱ ግዛት ማስፋፋት ደግሞ ከዚህ በላይ የሆኑትን አካትቶአል (34÷6፤ ከ1ዜና 9÷1 ጋር ያነጻ)። ሌሎቹ በእግዚአብሔር ሕዝብ መካከል የነበራቸውን ስፍራ በ586-538 ምርኮ ጊዜ ዳግመኛ አግኝተዋል (ከሐዘ 37÷15-23 ጋር ያነጻ)፤ በመሆኑም በዘሩባቤል ወይም በራሱ በዕዝራ መሪነት ሥር ወደ ይሁዳ ለመመለስ ችለዋል (ሐና በሉቃ 2÷36 ላይ “ከዐሥሩ የጠፉ ነገዶች” አንዱ ከሆነው፤ “ከአሲር ወገን” የተባሉትን ድንገተኛና ኢቀጥተኛ ትውልደ ሐረግ አመልካችነት ከዚህ ጋር ያነጻ)። በሰሜንና በደቡብ መካከል ባለው የድንበር መሬት የብንደም መሬት ይገኛል፤ ይህም ሰሜናዊ የሃይማኖት ማእከል የሆነውን ቤቱልን ያካትታል (ኢያ 18÷22)። በምዕ 7 ላይ ከኤፍሬም ነገድ ጋር በመመለስ ወቅት (1ገን 12÷21፤ ወይም በ11÷30-31 እና በዕዝ 4÷1 ላይ ሁለት ዐሥራ ሁለተኛ የተባሉበት) የይሁዳ ዋና አጋር ተደርጋ ከፍ ባለ ዝርዝር ቀርባለች።

ይህ ምዕራፍ የብንደምንና የሌሎቹን ዐምስት ነገዶች ጉሣዊ መዋቅር በቢጋር መልክ ያቀርባል። ምንጮቹ ዘፍ 46 እና ዘኁ 26 ናቸው፤ ነገር ግን የኃለኛቹ የትውልድ ሐረጎችና ሌሎቹ ጉዳዮች መጽሐፍ ቅዱሳዊ ጉድኝት (አቻነት) ይጉድላቸዋል። ስለ ዳን ወይም ዛብሎን የተጠቀሰ ነገር የለም። ምናልባት እነዚህ ነገዶች በዕዝራ የይሁዳ ማኅበረ ሰብ ውስጥ መለስተኛ ተሰሚነት ወይም ፋይዳ ኑሮአቸው ይሆናል።

1 የይሳካር ወንዶች ልጆች የቀረቡት ፋዋ የፋዋ ሌላው ስም ሆኖ ልክ በዘኁ 26÷23-24 ላይ እንዳለው ሆነው ነው። የይሳካር ወንዶች ልጆች በዘፍ 46÷13 ላይና በዘኁ 26÷24 ላይም ተዘርዝረዋል።

2 ከቶላ ጀግና ዘሮች መካከል የዚህን ጉሣ ስም የያዘው የኋለኛው መስፍን ሊሆን ይችላል (መሳ 10÷1)።

3-5 ለይዝረሕያና ለአራቱ ወንዶች ልጆቹ “በዙ ሚስቶች” ቢኖሩትም አንኳ፤ ከዐሥራ ሁለቱ ነገዶች ውስጥ የአንዱ ነገድ ሰራዊት 145,600 መሆኑ የማይመስል እንደ ሆነ ሁሉ፤ ለውጊያ ብዙ የሆኑ፤ “ሠላሳ ስድስት ሺህ” ወታደሮችም የማይመስል ነው። በዜና መዋዕል ውስጥ ከዘጠኙ ምንባቦች ውስጥ “አንድ ሺህ” የሚለው ቃል ‘አለቃ’ ተብሎ መተርጎም ሳይኖርበት አይቀርም (ምክንያቱም በዕብራይስጥ ሁለቱ ቃላት ተመሳሳይ ናቸው)። ስለዚህ የቀ. 2፤ 22 አለቆችን፤ 600 (ሰዎች)፤ በቀ. 3 ያሉትንም፤ 36 አለቆች፤ እንዲሁም በቀ. 5 ያሉትን 87 አለቆች ብለን ማንበብ ይኖርብናል።

6 ከብንደም ወንዶች ልጆች መካከል ቤላና ቤኬር ከዘፍ 46÷21 ጋር ይገጣጠማሉ (ከዘኁ 26÷38 ጋር ያነጻ)። ሦስተኛው ልጅ ይዲኤል በሌላ ቦታ አልተመለከተም። ሌሎቹ ወንዶች ልጆች በ8÷1-2 ላይ ይገኛሉ።

7-12 በቀ. 3 ላይ በላቀ መልክ እንደ ቀረበው ሁሉ ቀ. 7፤ እንደ 22 አለቆች፤ 34 ሰዎች፤ ቀ. 9፤ እንደ 20 አለቆች፤ 200 ሰዎች፤ ቀ. 11 ደግሞ 17 አለቆችና 200 ሰዎች ተብለው በላቀ መልኩ መነበብ አላባቸው። ዒርና አሔር (ቀ. 12) የቤልሐን ታናሽ ልጅ የዒራ (ቀ. 7) የታናሽ ወንድሙም የአሐራን (8÷1፤ ከዘኁ 26÷38 ጋር ያነጻ) ምሳሌ ቃል ሊሆን ይችላል።

13 የንፍታሌም ወንዶች ልጆች በቅንጣት ፊደል አጻጻፍ መለስተኛ ለውጥ ከመታየቱ በቀር በዘፍ 46÷24 እና በዘኁ 26÷48-49 ላይ ካለው ጋር ይገጣጠማል። ባላ የራሔል አገልጋይ የነበረች ስትሆን የንፍታሌም እናት ናት (ዘፍ 30÷3-8)።

14 ምናሴ ሰርዋዊት ቁባት የነበረችው መሆኑ የዕዝራን አንባቢዎች በዘመናቸው የነበሩትን ድብልቅ ሳምራውያን ሊያስታውሳቸው ይችላል (2ገን 17÷24፤ 29፤ ዕዝ 4÷2-3)፤ በዘኁ 26÷29-33 ላይ ከምዕራብ ምናሴ ሙሉ ሰነድ እንደሚታየው አሥርኤልና ሽሚዳ (ቀ. 19)፤ የልጅ ልጁ የገለዓድ ቀጥታ ልጆቹ ነበሩ (ከኢያ 17÷2 ጋር ያነጻ)።

15-19 ሰለጸዓድ (ቀ. 15) የመጣው ከሦስት ምእት ዓመት በኋላ ነው። ሴቶች ርስት የመውረስ መብት እንዲኖራቸው ሕግ ይወጣ ዘንድ ያነሣሁት የእርሱ ሴቶች ልጆች ናቸው (ዘኁ 26÷33፤ 27÷1-11፤ 36÷1-12)።

20-24 በቀ. 20-21፤23 ላይ ከተመለከቱት አራት ወንዶች ልጆች መካከል ቀደም ሲል የተጻፈው ሰላትያል ብቻ ነው (ዘኁ 26÷35)፤ ኤዶርና ኤልያድ በኤሴም ከሰፈሩት፤ ከቅድመ አያታቸው ከዮሴፍ ወንድሞች ጋር ተቀላቅለዋል፤ ይሁን እንጂ ከትውልድ ቦታቸው ከኒት በመጡ ፍልስጥኤማውያን ወራሪዎች እጅ በሰሜን ምሥራቅ የግብፅ ድንበር ላይ ከመገደል በቀር ያተረፉት ነገር የለም።

25-29 ኢያሱ በዝርዝር ውስጥ የተመለከተው ከራፋኤል ከስምንት ትውልዶች በኋላ ነው። የፊሳፍ አባት፤ የኤፍሬም አራተኛ ልጅ በሪዓ ከሆነ (ቀ. 23)፤ ኢያሱ የተወለደው (በ1500 ዓቅክ ሳይሆን አይቀርም፤ ከኢሱ 24÷29 ጋር ያነጻ)፤ ከዮሴፍ ዐሥራ አንድ ትውልድ በኋላ ነው፤ ይህም እነዚህን ሁለት መሪዎች የለያቸው ዘመን አራት ምእት ዓመት ያህል መሆኑን ያረጋግጣል።

30-40 የሴር ልጆችና ሁለት የልጅ ልጆች ዝርዝር ዘፍ 46÷17ን ይደግማል (ከዘኁ 26÷44-46 ጋር ያነጻ)። የሰሜር ወንድም ኤላም (ቀ. 35) በቀ. 32 ላይ ከታም ተብሎ ተመልክቶአል። በጥቅሶች መካከል የሚታየው የአባትና ልጅ ተከታታይነት ዑላ (ቀ. 39)፤ በቀ. 38 የተገለጸው የአራ ሌላ ስም መሆኑን ያመለክታል። በቀ. 40 ላይ “ሺህ” ተብሎ የተገለጸው ቀጥር “አለቃ” ተብሎ መነበብ አለበት፤ በመሆኑም ሃያ ስድስት አለቆች (በቀ. 3 ላይ የቀረበውን ሐተታ ይመ) ተብሎ መነበብ አለበት።

2. ብንደም (8÷1-40)

አንደኛ ዜና መዋዕል ምዕራፍ 8፤ ብንደምን አስመልክቶ በ7÷6-12 ላይ ለቀረበው ማጠቃለያ ሐሳብ ዋና ድጋፍን ይዞ ይገኛል። ነገር ግን በግብፅ አገር የእርሱን የመጀመሪያ ትውልድ አስመልክቶ የቀረቡት የመግቢያ ጥቅሶች በዘኁ 26÷38-40 ላይ የተመሠረቱ (በምዕ 7 ላይ እንደ ሆነው ሁሉ በዘፍ 46÷21 ከመመሥረት ይልቅ) ናቸው። ቀ. 6-28 አቻ የላቸውም ማለት ይቻላል፤ ከዕብራውያን ድል አድራጊነትና በከነዓን ምድር ደግሞ ሰፈራ ከተደረገ በኋላ እያደጉ የመጡትን ሁለት ቤተ ሰቦች ምድቦችን በቢጋር መልክ ያቀርባሉ፤ እነርሱም የአስራኤል ሁለተኛ መስፍን የሆነው የኢሁድ ቤተ ሰብና የሽሐራይም ቤተ ሰብ ናቸው፤ አንዳንዶቹ ኋለኛ የልጅ ልጆቻቸውም በኢየሩሳሌም አቅራቢያ ኖረዋል (ቀ. 28)። ቀሪው የምዕራፉ ክፍል ከእነርሱ አጠገብ በኖሩት ዘመዶች ላይና የሳኦልን ዘር በመሠረቱት ላይ ያተኩራል፤ ከፊሉ የእነዚህ ትውልድም በ1ኛ ሳሙኤል ላይ ቀርቦአል።

ዜና መዋዕል ይህን ጉዳይ በሰፊው ያብራራው ንጉሥ ሳኦልና ቤተ ሰቡ ከእርሱ በኋላ ዐሥራ ሁለት ትውልድ ቀጥሎ ከመኖሩ የተነሣ የታሪክ ፋይዳ የነበራቸው በመሆኑ ሳይሆን፤ የብንደም ነገድ በድሃረ ምርኮ ኅብረተ ሰብ ውስጥ ከይሁዳ ቀጥሎ በሁለተኛ ደረጃ ያለ ነገድ በመሆኑና በዚሁም ስፍራው ፋይዳ የነበረው ወገን በመሆኑ ነው፤ እንደዚሁም በጉሣው መዋቅር ውስጥ ለሚገኙት ለብዙዎቹ ክብር በመስጠቱ ነው (የምዕራፍ 2ን የመግቢያ ሐተታና ነህ 11÷4:7:31፤ 36ን ከዚህ ጋር ያነጻ)።

1-2 የብንደም ሦስተኛ ወንድ ልጅ ስም አሐራን (አሔር፤ 7÷12)፤ በዘኁ 26÷38 ላይ ካለው ከአከራን ጋር ይገጣጠማል (አከ፤ በዘፍ 46÷21)፤ የአዳርና (አርድ) የንዕምን (ቀ. 3)፤ የልጅ ልጆች እንደ ሆኑት ሁሉ።

3-5 በቤላ ወንዶች ልጆች የስም ዝርዝር (ጌራ) ውስጥ ሁለተኛው ስም ሰባተኛ ስም ሆኖ ዳግም ቀርቦአል (ቍ. 5)፤ የመጀመሪያው ገና ሳያድግ ሙቶ ይሆናል።

6-7 የኋለኛውን ጌራ የአርሱ ዘር ከሆነውና ግራኝም ከነበረው ከብንደሙ መስፍን ከናዖድ ዐምስት ሙቶ ዓመት ያህል ይለያቸዋል (መሳ 3፥15)። የናዖድን ልጅ ጌራን የራሱን ጉሣዎች እንዲያግዛቸው ያነሣው የሲቪል ዐመፅ ባሕርይ ሳይታወቅ ቀርቶአል።

8፥13 ሺሐራይም ወደ ሞዓብ ያደረገው እንቅስቃሴ በናዖድ አጠቃላይ ዘመን የፍልስጥኤም አገር ሰው የሚያደርገው ቢመስልም (በቍ. 12-13 ላይ የተጠቀሱትን የብንደም ከተሞች ከዚህ ጋር ያነጻ፤ ትክክለኛ ትውልዱ የለም። የመጀመሪያ ሁለት ሚስቶቹን መፍታቱ በ1300 ዓቅክ አካባቢ እስራኤል በግብረ ገብ ረገድ የተን ያህል እንደ ዘቀጠች ያሳያል (በመሳ 19፥22-28፤ 20፥12-14 ላይ ብንደማውያን የፈጸሙትን ዘግናኝ በደል ከዚህ ጋር ያነጻ)። በጌት ሰዎች ላይ ያገኙት ድል (ቍ. 13) በ1200 ዓቅክ ፍልስጥኤምን ለማጥቃት ያከናወኑትን ከፍተኛ የንግድ ማጠናከር ይቀድማል።

14-27 ሜሱላም፣ ሐቤር (ቍ. 17) ይሸምራይና (ቍ. 18) ሰሜኢ (ቍ. 21)፤ ቀደም ሲል እንደ ተዘረዘረው የኤልፍናል ወንዶች ልጆች ማለትም የሽሜድ፣ የዔቤርና የሽማዕ ሌላው ስም ይመስላል።

28 “እነዚህ ሁሉ” የሚለው ሐረግ የበሪዓንንና የሰሜኢን ወንዶች ልጆች ያመለክታል (ቍ. 14-16፤ 19-21)፤ በኢየሩሳሌም አቅራቢያ ይኖሩ የነበሩ ወንድማማቾችና (ቍ. 17-18) የልጅ ልጆች መሆናቸውን ያሳያል።

29-32 ሚቅሎትና ልጁ ሺምዓ (ቍ. 32) በወንድሞቻቸው ላይ የበላይ ሆነው መኖር (የሚቅሎት የቅርብ ቤተ ሰብ በቍ. 30-31 ላይ) ብቻ ሳይሆን (የዕብራይስጡን ጥሬ ትርጉም በመከተል) ከቤተ ዘመዶቻቸውም “ጋር” እንደሚኖሩ ሲገነዘብ በሌላ ቦታ ያልተመለከተው የሚቅሎት አባት ይዲኤል (1ሳሙ. 9፥1 ሌላኛውን መጠሪያ አቤል ከዚህ ጋር ያነጻ) ከበሪዓና ከሰሜኢ ወንዶች ልጆች ጋር መመደብ አለበት ብለን እንደመድማለን።

33 የዲኤል ዐምስተኛ ልጅ ኔር፣ የእስራኤል የመጀመሪያው ንጉሥ የሳኦል አያት ነበር (1043-1010 ዓቅክ)፤ የሳኦል የጦር አዛዥና አጎት የአበኔር አባትም ነበር (1ሳሙ. 14፥50-51)። አሚናዳብ (1ሳሙ. 31፥2) በሌላ ቦታ (1ሳሙ. 14፥49) ስሙ የሱዊ ነው። የአሚናዳብ ወንድም ስም አስበኤል (“የገዢው [የመለኮት]” ሰው ማለት ነው) በ2ሳሙ. 2፥8-4፥12 ላይ ከዳር እስከ ዳር ድረስ ኢያቡስቱ (“የገፍረት ሰው”) በሚል ተለውጦአል፤ የዕብራይስጡ ቃል በአል ያን አሳፋሪውን ጣዖት የሚወክል የተጸውጋ ስም ሆኖ ሊታዩ ይችላል።

34 መሪበኦል (“የጌታው ተዋጊ” በ2ሳሙ. 4፥4-21፥7 ላይ ሜሬቦስቱ በመባል ተመልክቶአል (“ሳፍረትን የሚያሠራጭ” [?])።

35-40 የተዋጊዎቹ “የልጅ ልጆች” (ቍ. 40) የሚምሬቦስቱን ዐሥራ ሦስተኛ ትውልድ ይወክላሉ፤ ሳኦልና ዮናታን በ1010 ዓቅክ ሲሞቱ፣ ሚምሬቦስቱ የዐምስት ዓመት ልጅ ነበር፤ ይህም ወደ የ586ቱ ግዛት ያመጣናል።

3 የኢየሩሳሌም ኗሪዎች (9፥1-44)

ምዕራፍ 9 በ586 ዓቅክ ኢየሩሳሌም ከመሸነፍና ከመውደሚ በፊት ይኖሩ የነበሩትን የቤተ ሰብ ቡድኖች በየወገናቸው በማስቀመጥ፣ ዜና መዋዕል በብንደም ነገድ ላይ የሚያደርገውን ቅድመ ግዛት ሐተታ (በ7፥6 ላይ የተጀመረውን) ይቀጥላል። እነዚህ የቤተ ሰብ ቡድኖችም ከብንደም በተጨማሪ (7-9)፣ ከካህናቱ መካከል በተለይ የሌዊን (ቍ. 10-13)፣ ወይም ካህናት ያልሆኑትን ሌዊውያን በአጠቃላይ (ቍ. 14-16)፣ ወይም ለዚህ ተግባር በተለይ ያልሠለጡትን በር ጠባቂዎች (ቍ. 17-19)፣ እንዲሁም በቤተ መቅደሱ አገልግሎት ካላቸው ተግባር የተነሣ የይሁዳ ነገድ ጉሣዎችን አካትተዋል (ቍ. 4-6)። ይህም በበኩሉ ተግባራቸው ምን እንደ ሆነ ይብራራ ዘንድ አስገድዶአል (ቍ. 20-34)። ይሁን እንጂ ኢየሩሳሌም የምትገኘው በብንደም የነገድ

ወሰን ነው (ኢያ 18፥16:28)፤ በዚህም ምክንያት ቀደም ባለው ምዕራፍ ላይ የተወሰነ ገለጻ አግኝታለች (8፥28:32)፤ ከዚህ ላይ የታከለችውም ከዚህ የተነሣ ነው። ራሳቸው በሚገኙበት (ዕዝራና የሥራ ባልደረቦቹ) ድኅረ ምርኮ ሁኔታ ሕጋዊ የመለኮት አገዛዝን በቦታው ለመመለስ በሚያደርጉት ጥረት፣ አሁንም ዋና ከተማ በሆነችው ቦታ ቀድሞ ስለ ነበሩት የሕዝብ ምድቦችና ተግባራቸውን ማወቅ፣ ለዕዝራና ለሥራ ባልደረቦቹ ቀዳሚ አስፈላጊ ጉዳይ ነበር።

1 ይህ የመሸጋገሪያ ጥቅስ የአንባቢውን ትኩረት ቀደም ብሎ ከተመለከተው ከነገድ መዝገብ ላይ ይቀይረዋል። “የነገሥታቱ መጽሐፍ” አሁን ያልተገኘውን የመንግሥት ሰነድ ያመለክታል (መግቢያውን ይመልከቱ)።

2 የዐዲሱ መደበኛ ትርጉም ሐረግ “በመጀመሪያ የሰፈሩት” የሚለው “ኗሪዎቹ፣ ቀዳሚዎቹ” በማለት በቁሙ የሚገልጹትን ቃላት ይወክላል። በአሁኑ ዐውድ ጸሓፊውን “በመጀመሪያ ከሰፈሩት ወገኖች” የሚለየው ሁኔታ “ተማርከው ወደ ባቢሎን ተወሰዱ” በሚል ተገልጾአል፤ (ቍ. 1)፤ ስለዚህ ኗሪዎቹ የቀድሞዎቹ ቅድመ ምርኮ ኢየሩሳሌማውያን ተብለው ይታዩ ዘንድ ሳያስፈልግ አልቀረም (ከምዕራፉ መግቢያ ጋር ያነጻ)።

“በቤተ መቅደሱ የሚሠሩ አገልጋዮች”፣ ቃል በቃል ሲገለጹ “የተሰጡ” ማለት ነው። እነዚህ አገልጋዮች ከሞት የተረፉ ምርኮኞችና በቤተ መቅደስ እንዲያገለግሉ የተመደቡ ባሪያዎች ሊሆኑ ይችላሉ። ቀደም ያለው ዕብራዊው ምሳሌ ምድያማውያን ሴቶችን (ዘኁ. 31፥35:47) ወይም የገባዖን ሰዎችን ይጨምራል (ኢያ 9፥22-23)፤ ይሁን እንጂ በቡድን ያደራጃቸው ዳዊት ነው (ዕዝ 8፥20)።

3 ከኤፍሬም ወይም ከሌሎች ሰሜናዊ ነገዶች የመጡ ግለሰብ ኢየሩሳሌማውያን በሰፊው አልተወሰዱም፤ ቀጥሎ ያለው ዝርዝር የሚከተለው (የሚያተኩረው) ዐበይት የጉሣ መሪዎችን ነው።

4-9 “ሌሎናውያን” (ቍ. 5) በዘኁ. 26፥20 ላይ እንደሚገኘው “ሌሎማውያን” ተብሎ መነበብ አለበት፤ ፋሬስ (ቍ. 4)፣ ሌሎምና ዛራ (ቍ. 6) የይሁዳ ምድቦች (2፥3-4) ናቸውና።

10፥13 ዮዳኤ፣ ዮአራብና ያኪን ከመልክደና ከአሜር ጋር የግለሰቦች ስሞች ሳይሆኑ የሁለተኛው፣ የመጀመሪያው፣ የሃያ አንደኛው፣ የዐምስተኛውና የዐሥራ ስድስተኛው በዳዊት የተመሠረተው የሃያ አራተኛው የካህናት ተመራቂዎች (ኮርስኞች) ናቸው (24፥7-18)። ራብአዊው (አራተኛው) ዓዛርያስ (ቍ. 22) የኤልቅያስ ልጅ መሆኑ (6፥13 ይመ)። ይህን ዝርዝር ከ622 ዓቅክ ቀጥሎ ያስቀምጠዋል።

14-16 ሽማያ ከሦስቱ ሌዊዎች ከሦስተኛው ከሜራሪ የመጣ ነው። መታንያ ከዳዊት ዐበይት መዝሙረኞች ከሆኑት በአሳፍ በኩል የመጀመሪያው ማለትም የጌድሶን ሰው ነው። አብድያ በዋናው መዝሙረኛ በዮዳታን በኩል የሚራራ ሰው ነው (ኤታንን፣ ከ6፥44 ጋር ያነጻ)። የበራኪያ ዘር የሆነው ሕልቃና ተደጋግሞ የሚታይ የቀዓት ስም አለው።

17-18 ቤተ መቅደሱ የምሥራቅ ትይዩ በመሆኑ፣ “የንጉሥ በር” ዋናው በር ነበር (በዐዲስ ኪዳን ዘመን ከሐሥ 3፥2 ጋር ያነጻ)፤ ይኸውም የንጉሡ መግቢያና (ሕዝ 46፥1-2) እጅግ የተከበረ ስፍራ ነበር። “የሌዋውያኑ ሰፈርና” . . . “ወደ እግዚአብሔር ማደሪያ” (ቍ. 19፤ ከዐመት ማብ ጋር ያነጻ) የሚሉት የዕዝራ አገላለጾች ሌዊ አራቱን የማደራያ ድንኳን ጉኖች እንዴት ተክሎ እንደ ነበር ያስታውሳሉ (ዘኁ. 3፥25-38)።

19-20 ቆሬ የተገደለ ቢሆንም እንኳ (6፥22 ይመ)፣ ሐረጉ ቀጥሎአል። ከሁለተኛው ጉሣ ከቀዓት በመምጣታቸው ብቻ ሳይሆን፣ ከሙሴ፣ ከአሮንና ከካህናቱ በመምጣታቸው ቀዓታውያን በአሮን ታማኝ የልጅ ልጅ በቀዳማዊ ፊንሐስ በር ጠባቂዎች ሆነው በመሾማቸው ተከብረው ነበር። ፊንሐስም የሌዋውያንን የሰላም ቃል ኪዳን ከእግዚአብሔር የተቀበለ መሪ ነበር (ዘኁ. 25፥11-13)። ይህን ስም የያዘውን የቆሬን ቀጥታ የልጅ ልጅ በማስታወስም ይሁን (1ዜና 26፥1) ወይም በ725

ዓቅክ የነበረውን ኋለኛውን ቆራ በማስታወስ (2ዜና 31፥14)፤ እስከዚህኛው ምእት ዓመት እስካለው እስከ ሳሎም ድረስ ማዕረጋቸው እንደ ቀጠለ ነበር።

21 ሜሱላምና ዘካርያስ ሁለቱም በዳዊት ሥር ያገለገሉ በመሆናቸው (26፥8-11)፤ ይህ የመገናኛ ድንኳን ከሰሎሞን ቋሚ ቤተ መቅደስ በፊት የነበረውንና በመጋረጃ የቆመውን የእግዚአብሔርን ማደሪያ የሚያመለክት ይመስላል (ቍ 19 እና የዐመት ማብ ይመ)።

22-24 የቆራ ዘር የሆነው ሳሙኤል ራሱና (6፥27) በወጣትነት ዘመኑ የነበረው ከበር ጠባቂዎች አንዱ (1ሳሙ 3፥15)፤ በመጨረሻው አደራጃጀታቸው ክንዋኔ ዳዊትን አሻግረው ማየታቸው ተገቢ ነበር (1ዜና 26)። እስራኤል “እምነት የሚጣልበትን የሥራ ኅላፊነት” ለእነርሱ መስጠታቸው፤ ጸድቅ በእምነት እንዴት እንደሚኖር ወይም ጸድቅ እግዚአብሔርን እንዴት መታመኛው እንደሚያደርግ ያሳያል (ዕን 2፥4፤ ሮሜ 1፥17)።

የአለቆቻቸው ቍጥር ሊለዋወጥ ይችላል፤ በዳዊት ሥር 94 ነበር (26፥8-11)፤ 139ኙን ከመጀመሪያዎቹ ተመሳሾች ጋር (ዕዝ 2፥42)፤ 172ቱን ደግሞ በነህምያ መሪነት ከተመለሱት ጋር ያነጻጽሩ (ነህ 11፥19)።

25-29 ሃያ አራት ዘብ ጠባቂዎችና (26፥17-18) ምርጥ በር ጠባቂዎች (212፤ ቍ 22፤ እና በኢየሩሳሌም በቋሚነት የሚኖሩት የቍ 26-27 አራቱ መሪዎች) ለእያንዳንዱ ምድብ ሥራ ዘጠኝ ሰዎች የሚመደቡ መሆናቸውን በትክክል ያመለክታል። የሳምንት ሰዓትን የሥራ ፈረቃ የምናስብ ከሆነ፤ ይህ ስሌት ሰባ ሁለት ሰዎች በሥራ ላይ እንዲሆኑ ይጠይቃል፤ ከየሦስት ሳምንቱ አንድ ሳምንት ማለት ነው፤ የዐሥራ ሁለት ሰዓት የሥራ ፈረቃ ለሳምንት ሥራ አርባ ስምንት ሰዎችን ይጠይቃል፤ በየአራቱ ወይም በየዐምስቱ ሳምንት አንድ ጊዜ ማለት ነው።

30 የሚያመለክተው የተቀደሰውን መቅቢያ ዘይት ቅመም ይመስላል፤ የሚለውሱትም ሰዎች በእጅጉ የተወሰኑ ወገኖች ነበሩ (ዘፀ 30፥33-38)።

31 “የቍርባት እንጀራ” ለእህል ቍርባት የሚሆነውን ዝርግ እንጀራ መሰል እህል ያመለክታል (ዘሌ 2፤ 6፥14-18፤ 7፥9-10)።

32 ኅብስቱ የተቤገቱት ከእግዚአብሔር ጋር ያላቸውን ግንኙነት በትእምርትነት ለማመልከት በወርቃማው ጠረጴዛ ላይ የሚደረደረውን “የገጽ ኅብስት” ያመለክታል (ዘሌ 24፥5-6)።

33 በዚህ ላይ የተወሰኑት መዘምራን በቍ 14-16 ላይ ስማቸው የተጠቀሰው መሪዎች ናቸው።

34 ይህ ጥቅስ የኢየሩሳሌም ኗሪ የሆኑትን ሌዋዊያንን ሁሉ ያጠቃልላል (ቍ 10-33)።

35-44 ቀሪው ምዕራፍ 9 በኢየሩሳሌም አቅራቢያ የሚኖሩትን፤ የብንደምን የትውልድ ሐረጎች ወደ መዘርዘር ይመለሳል። በ8፥29-38 ላይ የተመለከተውን የሳኦል ቤተ ሰብ ይደግማል፤ ይሁን እንጂ ከዚህ ላይ ዐላማው የመንግሥቱ አሳዛኝ ድምዳሜ ምን እንደ ሆነ ለማስተዋወቅ ነው (ምዕ 10)።

፪. የዳዊት መንግሥት (10፥1-29፥30)

ሀ. ዳራ፡- የሳኦል መሞት 10፥1-14

ጸሐፊው ቀደም ባሉት የትውልድ ሐረጎች ላይ ትኩረት በማድረግ፤ የእስራኤልን ታሪካዊ መቼትና ጉሣዊ ክልል ከመሠረተ በኋላ (ምዕ 1-9)፤ አሁን ደግሞ ከነገረ መለኮታዊ መደምደሚያው ጋር ወደ ዋናው ጉዳይ ወደ ዕብራውያን መንግሥት ታሪክ ይገባል። ቀሪው የዜና መዋዕል ክፍል የሚያተኩርበት የነበረው ዳቅር፤ ዕዝራ በዘላቂነት አንዱ ጠበቅ ይጓጓለት የነበረውን የሕዝብ ማምለኪያ ተቋም ለመመሥረት አበቃው። የዳዊት የጀግና ስብእና እግዚአብሔር በእርሱ ለሚታመኑት የሚሰጠውን ስኬት አጉልቶ ያሳያል። የእርሱ

መጸኢ (መጨ) ትውልድም በቀሪው የነጻነት ታሪክ ውስጥ ገዢ የሆነውን የይሁዳን ሥርወ መንግሥት ፈጠረ (የ2ዜና መዋዕል ይዘት ነው)፤ የመጨረሻ ፍሬውንም በመሲሐ በኢየሱስ የዘላለም መንግሥት ይይዛል። እንደዚህ ያሉት ተግባራዊ ዐላማዎችም አነስተኛ መሻሻል የነበረባቸውን የሳኦልን መንግሥት ሁኔታዎች ዕዝራ ለምን እንደ ተዋቸው ማብራሪያ ይሰጣሉ፤ በቀጥታ ወደ ንጉሡ ብንያማዊ የትውልድ ሐረግ በመጓዝ (9፥35-44) ዳዊትን ለዙፋኑ ወደ አበቃው ወደ ሳኦል ሞት ይዘልቃልና (ቍ 14)። 1 ዜና መዋዕል 10፥1-12 በዝርዝር በተገለጹት ጉዳዮች ላይ መጠነኛ ልዩነት መኖሩ እንደ ተጠበቀ ሆኖ ከ1ሳሙኤል ምዕራፍ 31 ላይ የተቀዳ ነው። ቍ 13-14 የምዕራፉን አሉታዊ አስተምህሮ አጉልተው ያመለክታሉ፤ ይኸውም እግዚአብሔር ዐላማው እንዳይሳካ ያደረጉትን ይፈርድባቸዋል የሚለው ነው።

1 ፍልስጥኤማውያን የካም ሰዎች ነበሩ፤ የዘር ሐረጋቸውም ከነዓናዊ ሳይሆን ካስሉሂማዊ ነው (1፥12 ይመ)። ከ2000 ዓመት በፊት አንዳንዶች በደቡብ ዳርቻ ፓሊስትና ሰፈሩ (የስሙ ትርጉም “የፍልስጥኤም ምድር” ማለት ነው)፤ ከአብርሃምም ጋር ድንገት ተጋጩ (ዘፍ 21፥32 ይመ፤ ከ26፥14 ጋር ያነጻ)። ኢያሱ በ1400 ዓቅክ አሸንፎ ከያዘ በኋላ እንኳ በይዘታቸው ጸኑ (ኢያ 13፥2-3)፤ አንዳንድ ከተሞቻቸው በይሁዳ የተያዙባቸውም ለጊዜው ነበር (መሳ 1፥18)። ስሜጋር በ1250 ዓቅክ ከእነርሱ ጋር ያደረገው ግጭት ስኬታማ ቢሆንም፤ የእነርሱ ባጠገብ መኖር የእስራኤልን ጥቅም እንደሚነካ ያሳያል (1ሳሙ 13፥19-22)። ቀርጤስ ሥልጣኔ ሽሸቶት ለነበረው በስፋት ለተደረገው ግሥጋሜ በ1200 ዓቅክ እጁን ስትሰጥ “በከፍተር . . . የቀሩት” (ኤር 47፥4) በእስያ አውራጃ ያሉትን የመጀመሪያዎቹን ከነዓናውያን ዐገዙ።

ፍልስጥኤማውያን በሃልሳዊ ፈርዖን ራሜስ ሽንፈት ከደረሰባቸው በኋላ ለአንድ ምእት ዓመት የከተማ ይዞታቸውን በማጠናከር ረገድ ተወስነው ነበር፤ ቈይቶ ግን በሦስት ተከታታይ ጦርነቶች እስራኤልን አጠቁ። የመጀመሪው የሳምሶንን ጨምሮ ለአርባ ዓመት ዘለቀ (መሳ 10፥7፤ 13፥1፤ 1ሳሙ 4)፤ ይሁን እንጂ በአቤንኤዘር ሁለተኛ ጦርነት በ1063 ዓቅክ በሳሙኤል አማካይነት ኀይሉ ተሰበረ (1ሳሙ 7፥13)፤ ሁለተኛው ማዕበልም ምናልባት ለዐሥር ዓመታት በማክማስ ላይ በተደረገው ጦርነት በሳኦል በ1041 ደቀቀ (14፥31)። እንግዲህ 1010 ዓቅክን ዘመኑ አድርጎ የያዘው 1ዜና ምዕ 10 የፍልስጥኤማውያንን የመጨረሻ ዐቢይ ግሥግሤና የጭቁና ዘመናቸውን የሚያመለክት ሲሆን፤ ይህ የጭቁና ዘመናቸውም ከሰባት ዓመት በኋላ በዳዊት እንዳልነበረ ይሆናል (1ዜና 14፥10-16)።

ጌልብዓ ተራራ ከገሊላ በታች በታላቁ ምሥራቅ-ምዕራብ በኤሳድራሎን ሸለቆ ራሱ ይገኛል፤ እስራኤል የዚህን ተራራ ይዞታ ማጣታቸውም ፍልስጥኤማውያን ወደ ዮርዳኖስ እንዲዘልቁ ዐልፎ ተርፎም ከዚያ ዐልፎው እንዲሄዱ አስቻላቸው (1ሳሙ 31፥7)።

2 ስለ ሳኦል ወንዶች ልጆች 8፥33ን ይመልከቱ።

3-4 ፍልስጥኤማውያን ሳይሞት በሕይወት ከያዙት (ከመሳ 16፥21 ጋር ያነጻ) የሚደርስበትን “እንግልት” መፍራቱ፤ ሳኦል በብሉይ ኪዳን ከዚህ ቀደም ተከሥቶ የማያውቀውን (ከጊዜ በኋላ የተከሠቱትን በ2ሳሙ 17፥23፤ በ1ነገ 16፥18 ላይ ያሉትን ከዚህ ጋር ያነጻ) ራሱን ወደ ማጥፋት ውሳኔ መራው። ይህም ፍልስጥኤማውያን በሀብት የበለጸጉ ቢሆኑም እንኳ፤ የቱን ያህል ጨካኞች እንደ ነበሩ ያረጋግጣል (ቍ 9 እና ዛሬ “ፍልስጥኤም” ሲባል የአረመኔነት ምሳሌ መሆኑን ከዚህ ጋር ያነጻ)።

5 ሳኦል ሕይወቱን ያጣው በራሱ እጅ መሆኑን ዐውዱ በጣም ግልጽ ያደርጋል (አንድ አሜሊቃዊ ሽልማት የሚያገኝ መስሎት ሳኦልን የገደለ መሆኑን ለዳዊት የገለጸበትን በ2ሳሙ 1፥6-10 ላይ የቀረበውን ሐተታም ይመልከቱ)።

6 ከእርሱ ጋር የነበሩት፤ ከሳኦል ቤት የሆኑት ሁሉ በጌልብዓ ተራራ ሞቱ (“አብረውት የነበሩት ሰዎች ሁሉና” 1ሳሙ 31፥6)፤ ሆኖም ሌሎቹ ሁለቱ ወንዶች ልጆቹና ወታደሮቹ በሕይወት ኖሩ (1ዜና 8፥34-40፤ 2ሳሙ 2፥8፤ 21፥8)።

በአማራጩ ሲታይም በ2ሳሙ 1-4 ኢየሱስ-ቲ የተገደረውን (ሳይገለጽ የቀረውን) ዜና መዋዕል የሚገልጽበት መንገድ ይህ ሊሆን ይችላል።

7-10 በ1ሳሙ 31፥10 መሠረት ፍልስጥኤማውያን የሳኦልን ፊሳ፣ “በቤትሳን ግንብ ላይ አንጠለጠሉት።” ቤትሳን በጊልቦና በዮርዳኖስ መካከል የምትገኝ ትልቅ ከተማ ነበረች። የጦር መሣሪያውን በቤተ መቅደሱ ያስቀመጡበት አምላክ የወሰሰና የጦርነት አምላክ የሆነው አስታሮት ነበር። የሳኦል ራስ ተቀምጦ የነበረው የአታክልት አምላክ በሆነው በዳጎን ቤተ ጣዖት ነበር (ከ1ሳሙ 5፥2-5 ጋር ያነጻ)። ሁለቱ ቤተ መቅደሶች በቤትሳን ፍርስራሽ ውስጥ ተገኝተዋል፤ ይህ የሁለቱ ሕንጻዎች እውነት የተረጋገጠውም በሥነ ጥንት ምርምር ነው።

11-12 በዮርዳኖስ ማዶ የነበሩት የኢየሱስ ገለጻድ ነዋሪዎች፣ ከሠላሳ ዓመት በፊት ለታደጋቸው ለሳኦል (1ሳሙ 11፥1-11) በታማኝነታቸው ጸኑ።

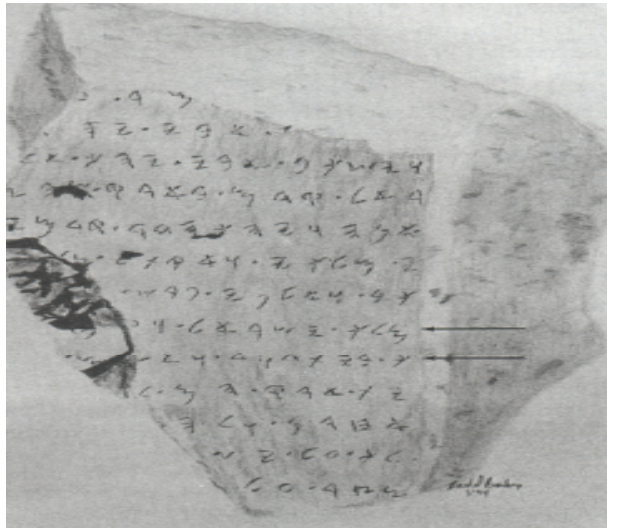
13-14 ሳኦል በእምነቱ ጸንቶ በመንገዱ ፈንታ በሳሙኤል በኩል ለመጣው ለእግዚአብሔር ቃል ታማኝ ሳይሆን ቀረ (1ሳሙ 13፥8-9፤ 15፥2-3)፤ በዓይኑም የሙታን ሳቢን ምክር ጠየቀ (28፥7-13)፤ የመለኮትን ጸጋ ለማግኘት ሲልም እግዚአብሔርን ጠይቆ ነበር (ቍ 6)።

ለ. የዳዊት መነሣት (11፥1-20፥8)

ጸሐፊው በዚህ ምድብ ክፍል ውስጥ ዳዊት በሥልጣን ዘመኑ ከፍተኛ ደረጃ የደረሰበትን ማለትም ከ1003 እስከ 995 ዓቅክ ገደማ ድረስ ያለውን ዘመን ይሸፍናል። የሳኦልን ሞት በ1010 ተከትሎ የመጣው (ከ2ሳሙ 5፥5 ጋር ያነጻ) የሥልጣን ሽግግር ሽኩቻ፣ የእርስ በርስ ጦርነትና የፍልስጥኤማውያኑ የበላይነት የታየበት የሰባት ዓመት ተከሎ ሁኔታ (2ሳሙ 1-4) እንዲሁ ታልፎአል። ይሁን እንጂ እነዚህ ሁሉ እንዳልተከሠቱ ሆነው አልተቈጠሩም። እስራኤል ዳዊትን በሳሙኤል አማካይነት ቀብተው ለማንገሥ ወደ ኬብርን መጡ ብሎ በመግቢያው ጥቅስ ላይ ዕዝራ ማስተዋሉ (11፥1)፣ በዚያ ሥልጣን ላይ ለመቀመጡ በዝምታ የተገለጸ ዕውቅና ነው፤ ዳዊት በሥልጣን ላይ እንዲሆን የተፈቀደው ግን በራሱ ነገድ በይሁዳ ብቻ ነበር (2ሳሙ 2፥4፡10A)፤ በሰሜንና በምሥራቅ ላሉት ለሌሎች ነገዶች ያቀረበው ልመና ተቀባይነት ሳያገኝ ቀርቶ፣ እነዚህም ነገዶች ውሎ ዐድሮ የሳኦልን ልጅ ኢየሱስ-ቲን የመረጠ መሆናቸውን 1005-1003 (ቍ 8-10U) መገለጹ፣ እነዚህ ነገሮች ሁሉ ዋጋ ቢስ ያልተደረጉ መሆናቸውን ያመለክታል።

በዚህ ፈንታ ግን ዜና መዋዕል፣ ዳዊት ኢየሩሳሌምን አሸንፎ ለእርሱና ለደጋፊዎቹ ዐዲስ የፖለቲካ ዋና ከተማ ያደረጋት (ዜና 11-12) መሆኑን በማመልከት በ2ሳሙ 5-10 ላይ የተገለጸውን ሐሳብ በይበልጥ ያብራራል። ይኸውም ከፍልስጥኤም አገዛዝ ነጻ የመሆንን ድል ማግኘትና (ምዕ 14) ኢየሩሳሌምን የተባበረው እስራኤል የሃይማኖት ማእከል ያደረጋትን የኪዳንን ታቦት መመለሱን (ምዕ 13፤ 15-16) ነው፤ ወታደሮቹ በየተኛውም አቅጣጫ ባደረጉት ግሥጋሜ ድል ማግኘት ታቸው (ምዕ 18-20) መገለጹ አሁንም በ2ሳሙ 5-10 ላይ የተገለጸውን ሐሳብ በይበልጥ ያብራራል። የቀረው ነገር ዳዊት በግሉ ለየናታን ሽባ ልጅ ለሜምፊሶስቱ ያደረገው ቸርነት ብቻ ነው (2ሳሙ 9)።

የዚህ ክፍል ዋና ጉዳይ የሚገኘው እግዚአብሔር በናታን በኩል ለዳዊት በተናገረው ትንቢት ላይ ነው (ምዕ 17)፡- “በሄድህበት ሁሉ ከአንተ አልተለየሁም፤ . . . ጠላቶቻችሁን ሁሉ አዋርዳለሁ” (ቍ 8፡10)። የእግዚአብሔር “ታላላቅ ተስፋዎች” (ቍ 19) አግባብነት ያላቸው ለዳዊት ብቻ ሳይሆን፣ “ለሕዝቡ ለእስራኤል” (ቍ 9) ባጠቃላይ ነው፤ በዐሥረኛው ምዕት ዓመት ዓቅክ መጀመሪያ ላይ ለነበረው ብቻ ሳይሆን፣ “ስለ ወደፊቱ የባረያህ ቤት” (ቍ 10) ለተባለውም ነው። ለሕይወት ዋስትናው ይታገል ለነበረው ለዕዝራ ድኅረ ምርኮ ማኅበረ ሰብ ብቻ ሳይሆን፣ የእርሱም ለሆነችው፣ ዳዊት፣ “እርሱም ልጅ ይሆነኛል” (ቍ 13) ብሎ አስቀድሞ ለተናገረለት ለኢየሱስ ቤተ ክርስቲያንም ነው (ከመዝ 110፥1፤ ከማቴ 22፥42-45 ጋር ያነጻ)፤ ደግሞም “ዙፋኑ ለዘላለም ይጸናል” (ቍ 14) ለተባለው ለወደፊቱ የመሰራራ መንግሥት ነው።

ይህ የዳዊትን ቤት የሚመለከት የመጀመሪያው የድንጋይ ቅርጽ ነው (እኤአ በ1993 ዓ.ም በቱል ዳን ስፍራ ተገኘ)፤ ባለ ቅስት የሆኑት መሥመሮች፡- “የእስራኤል ንጉሥ ... ከዳዊት ቤት” ይላል። በራሔል ቤርሊንግ የተቀረጸ።

1. ዳዊት በኢየሩሳሌም ተደላድሎ ተቀመጠ፤ ንዳላን ሰዎቹ (11፥1-12፥40)

የክፍሉ የመጀመሪያ ንኡስ ክፍፍል የዳዊትን የበላይነት ማግኘት መዝግቦ ይዞአል። የተባበረው እስራኤል ንጉሥ ሆኖ መቀባቱን ተከትሎ (11፥1-3)፣ ከተግባሮቹ አንዱ ኢየሩሳሌምን አሸንፎ መያዝና እርሷንም ማጠናከር ነበር (ቍ 4-9፤ ከ2ሳሙ 5፥1-10 ጋር ያነጻ)። ጸሐፊው የዳዊትን ንዳላን መግለጹን ቀጠለ፤ እነርሱም፡- “ሦስቱ ንዳላን” (ቍ 10-19)፣ ከዋናዎቹ አዛዦች መካከል ሁለቱ (ቍ 20-25)፣ እና “ሠላሳዎቹ” (ቍ 26-42፤ ከ2ሳሙ 23፥8-39 ጋር ያነጻ) ናቸው። ይሁን እንጂ በምዕ 17 ላይ ያለው የመደምደሚያ ዝርዝር ለ1ኛ ዜና መዋዕል ልዩ ነው። ዳዊት በመጨረሻ ንጉሥ ሆኖ ከመቀባቱ በፊት ለዳዊት የገቡለትንና በዙፋኑ ላይ እንዲሆን ቀዳሚ ሚና የነበራቸውን የጦር መሪዎችና የነገድ አለቆችን ይገልጻል (ቍ 38)። ለዳዊት በ1ሳሙ 22፥2 ላይ ከተገለጹት አራት መቶ ሰዎች (በኋላ ስድስት መቶ ሰዎች) በላይ መግባታቸው በዚሁ ክፍል መገለጹ፣ ንጉሡ በየጊዜው ዝነኛ እየሆነ መምጣቱን ያመለክታል።

1 “እስራኤል ሁሉ” የሚለው አገላለጽ፣ የእግዚአብሔር ሕዝብ አንድነት እንዲኖራቸው ጸሐፊው የታለ ግድ እንደ ነበረው የሚያመለክት መገለጫ ባሕርዩ ነው። ከዚህ ላይ አጽንዖት የተደረገው እስከዚህ ወቅት ድረስ የዳዊትን ንጉሥ መሆን ባልተቀበሉት የእስራኤል ወገኖች ላይ ነው።

2 እግዚአብሔር አምላክ ዳዊትን በሳሙኤል በኩል የመረጠው ከመጀመሪያው መቀባት ሃያ ዓመት ቀደም ብሎ፣ ገና በቤተ ሰው ውስጥ እያለ ነው (1ሳሙ 15፥28፤ 16፥1-13)። ከዚያም ዳዊት የመሪነት ችሎታውን ባሳየ መጠን (18፥5፡16)፣ በራሱ በሳኦል እንኳ ሳይቀር (24፥20፤ 26፥25) በዙፋኑ መሥመር ላይ ያለ ሰው መሆኑ እያደር እየታወቀ መጣ (23፥17፤ 25፥30)። ሳኦል እንደ ሞተ ዳዊት በይሁዳ ላይ ለሁለተኛ ጊዜ ተቀባ (2ሳሙ 2፥4)፤ አበኔርም ለዳዊት አጠቃላይ ገዢነት ዝግጁቱን ጀመረ (3፥10)።

3 ሦስተኛው መቀባት የተከናወነው ንጉሥና ሕዝብ ሁለቱም ከእግዚአብሔር በታች ሆነው የጋራ ግዴታቸውን ከገለጹበት “ውል” (ቃል በቃል፣ ቃል ኪዳን ማለት ነው) በኋላ ነው። እንዲህ ያለ በሕግ የሚገዛ ንጉሣዊ አገዛዝ በቅርብ ምሥራቅ ታይቶ የማይታወቅ ዐይነት ነበር፤ ለፈላጭ ቈራጭ አገዛዝ ሁነኛ ገደብ የሚሆነውም በግል እግዚአብሔርን ማመንና እጅ ውስጥ ለገባው ከፍተኛ የንጉሥ ሥልጣን ታማኝ መሆን ብቻ ነው። ደካማ የሆነውን እስራኤላዊ (ዕብራዊ) ንጉሥ የአክዓብን ርኅሩኅነትና ሃይማኖተኛነት (1ነገ 20፥31፤ 21፥3-4፡27-29)

ካልታረመችው ከነዓናዊቱ ሚስቱ ከኤልሳቤጥ ጋር (21፥7-10) ያነጻጽሩ።

4-5 የኢየሩሳሌም ከተማ ምንነት ለመጀመሪያ ጊዜ የተገለጠው በ2400ው ዓቅክ በኤልሳቤጥ ገበታ ላይ ነው። በ2000 ዓቅክ አብርሃምን አስመልክቶ ይህች ከተማ የተገለጸችው ሳሌም ተብላ ነው (ዘፍ 14፥18)፤ በግብፃውያን አማርኛ ደብዳቤዎች ላይ ደግሞ የኢየሩሳሌም ተብላለች፤ ይህም በ1400 ዓቅክ ዕብራውያን ድል አድርገው መያዛቸውን ሊያረጋግጥ ይችላል። ኢየሩሳሌም በኢያሱ ላይ የደቡብን የከነዓናውያንን ኅብረት መርታለች (ኢያ 10፥1-5)፤ ኢያሱም ሰራዊቱን ድል አድርጎ ንጉሥዋን ገደለው (10፥10-26፤ 11፥7-10)። የይሁዳ ነገድ የከተማዋን ምሽጎች ደመሰሱ (መሳ 1፥81)፤ ነገር ግን ኢያሱሳውያን መልሰው ያዙት። ለአራት መቶ ምእት ዓመት ያህል ይሁዳ ኢየሩሳሌምን ዳግመኛ ለመያዝና ከነዓናውያን ኗሪዎቿን ለማስለቀቅ አልቻለም ነበር (ኢያ 15፥63፤ መሳ 1፥21፤ 19፥10-11)፤ ይህም ከነዓናውያን በዳዊት ላይ ለምን ከልክ ያለፈ እንደ ታበዩ ያመለክታል (ዘኢያ 11፥5፤ 2ኛሙ 5፥6)። ዳዊት ይህችን በትዕቢት የተወጠረች ከተማ ለመያዝ ከማቀዱ ቀደም ብሎ ጉዳዩን በደንብ አጠናቅቆ (1ኛሙ 17፥54)።

2ኛሙ 5፥6 ወራሪዎቹን “የዳዊት ሰዎች” ብሎ ሲገልጽ፤ ዜና መዋዕል “እስራኤላውያን ሁሉ” የሚለውን ያክላል (የዳዊት ልዩ አጃቢዎች /ተከታዮች/ የተጫወቱት ቀዳሚ ሚና ሐቅ መሆኑን የሚያረጋግጠውን ቁ. 10 እና 12፥38ን ከዚህ ጋር ያነጻጽሩ)።

6 “ቀድሞ የሚወጋ ሰው” ይኸውም ወደ ኢየሩሳሌም ዘልቆ የገባ ሰው የተባበረው እስራኤል ሰራዊት አዛዥ ይሆናል በማለት፤ ንጉሥ ያቀረበውን ስጦታ በእጅጉ የተሳካለትን ግን በራሱ ፈቃድ የሚጓዝውን የአጎቱን ልጅ፤ ይኸውም እስከዚህ ወቅት ድረስ የይሁዳን ሰራዊት ሲመራ የነበረውን ኢየሱስን በሌላ አዛዥ ለመተካት ዳዊት የነበረውን ፍላጎት ያመለክታል (ከ2ኛሙ 3፥39 ጋር ያነጻጽሩ)። ይሁን እንጂ ኢየሱስ የከተማዋን ቅጥሮች በቁጥጥር ሥር ለማድረግና ከተማዋን በጀግንነት ለመያዝ ሲል፤ ከግዮን ወንዝ ተነሥቶ ውስጥ ውስጡን ወደ ተዘረጋው የውሃ መሥመር በመጓዝ የመጀመሪያው ሰው ሆነና የአዛዥነት ሹመቱን እንደ ያዘ ቀረ።

7 ዳዊት ኢየሩሳሌምን የማዛቱ ዋና ከተማ ማድረጉ ስልታዊ ክንዋኔ ነበር፤ ኢየሩሳሌም የማትበገር የጦር ሰፈር ብቻ ሳትሆን፤ በይሁዳና በሰሜን ነገዶች ድንበር መካከል በመገኘቷ፤ የዚህ ወይም የዚያ ያልተባለች፤ በፖለቲካ ዐይን ስትታይም ገለልተኛ ከተማ ናት “የዳዊት ከተማ” በማለትም ለየማት። የቅርብ ምሥራቅ ድል አድራጊዎች ከተሞችን ብዙ ጊዜ በስማቸው ይሰይማሉ።

8-9 “ዙሪያ ቅጥር” (ቃል በቃል “ሚሎ” ማለት ነው፤ ከዐመት ማብ ጋር ያነጻጽሩ) ትርጉሙም “መሙላት” ማለት ነው። እነዚህ ዙሪያ ቅጥሮች የተገነቡት የከተማዋ ምሥራቃዊ ቅጥሮች እስከ ቁርኖን ረባዳ ቦታ ድረስ እንዲዘልቁ ሆነው ነበር፤ ይህም የግዮንን የውሃ ቧንቧ ለማጠር የተከናወነ ተግባር ሲሆን፤ ቅጥሮቹ በየጊዜው ጥገና የሚያስፈልጋቸው ሆነው ተገኝ (1ኛሙ 11፥27፤ 2ዜና 32፥5)።

10 ቀሪው የምዕራፉ ክፍል የዳዊት ንያላን ሰዎች ዝርዝር ነው፤ ከዚህ ላይ ማንነታቸው እንዲታወቅ የተደረገበት ምክንያት ወደ ዙፋኑ እንዲመጣና በኢየሩሳሌም ሆኖ ዙፋኑን እንዲያጸና ወደ መጫወቱት ሚና ልክ ነው። እስከ መጨረሻው እስከ ኬጢያዊው አርዮ (ቁ. 41) ድረስ ያለው ዝርዝራቸው ከአነስተኛ ልዩነት በቀር ከ2ኛሙኤል (2ኛሙ 23፥8-39) አባሪ ጋር ተመሳሳይ ነው። ከቀጥራቸው ውስጥ ዐሥራ ሁለቱ ቄዶች የዳዊት ሰራዊት የተደራጀበት የሰራዊቱ ዋና ዋና ክፍሎች (የዐሥራ ሁለቱ እዞች) መሪዎች ሆነዋል (ዘኢያ 27)።

11 የጀግናው አንጊ ጆብድ እውን በሆነ ጊዜ ጆብድ የሠሩት ሰዎች ቁጥር ከስምንት መቶ ሰዎች ይበልጥ ነበር (2ኛሙ 23፥8)። ሦስት መቶ ሰዎች የሚለው የጸሐፊ ስከትት ይመስላል፤ ምናልባት በቁ. 20 ላይ የተገለጸው ቁጥር ተጽዕኖ አሳድሮበት ወይም አገልግሎት ላይ እንዲውሉ በተደረጉት የአገዛዥ ምልክት ተፈጥሮአዊ ባሕርይ የተነሣ ሊሆን ይችላል።

12 የዳዊት ንያላን ድል አድራጊዎች፤ የሦስተኛው የሣማ የስም ምዝገባ (2ኛሙ 23፥11) ሳይታሰብ የቀረ ቢሆንም እንኳ፤ “ሦስቱ ንያላን” ናቸው።

13-14 “ፍልስጥኤማውን በተሰበሰቡ ጊዜ” ከሚሉት ቃላት በኋላ በ2ኛሙ 23፥9 ላይና (ይህን ሐረግ ተከትሎ የመጣውን) በቁ. 11 ላይ (በተመሳሳይ ሐረግ) የተገለጸውን ሐሳብ ማክል አለብን።

15 “ከሦስቱ” ንያላን ቀጥሎ ባለማዕረግ የሆኑት “ሠላሳዎቹ” ንያላን ናቸው፤ እነዚህም በዚህ የክብር ዘብ ውስጥ ከዳዊት ሰዎች የመጀመሪያዎቹ ነበሩ። ሁለተኛ ሳሙኤል 23፥24-29 ሦስቱን ንያላንና ሁለቱን አዛዦች ጨምሮ ሠላሳ ሰባቱን ይዘረዝራል፤ ዜና መዋዕል 11፥41-47 ደግሞ ዐዳዲስ ንያላን ወደ ቡድኑ በመጨመራቸው ሌሎች ዐሥራ ስድስት ጀግኖችን አክሎአል። ቀጥሎ ያለውን ተግባር ከሠላሳዎቹ ውስጥ የትኞቹ እንዳከናወኑት ግልጽ አይደለም።

ፍልስጥኤማውያን የሰፈሩበት የራፋይም ሸለቆ በኢየሩሳሌም ደቡብ ምዕራብ ይገኛል። ከዚህ ላይ መወጣቱ ከተማዋን ዳዊት ከመማረኩ በፊት እነርሱ በዳዊት ላይ ያካሄዱት ዘመቻ (14፥8-9) ከዚህ ሁኔታ ጋር ያቁራኝዋል። ስለዚህ ዳዊት በዓደላም ወደሚገኘው ቋሚ ምሽጉ ሸሸ (1ኛሙ 22፥1፤ 2ኛሙ 5፥17)። ከዚህ ላይ ይህ ጉዳይ መጠቀሱ ዳዊት ወደ ሥልጣን ለመምጣት የቱን ያህል ፈታኝ ሁኔታ ገጥሞት እንደ ነበር ፍንጭ ይሰጣል፤ ይህን ፈታኝ ሁኔታም ጸሐፊው ለመደበቅ ከቶ አልፈለገም።

16-18 ዳዊት ሊጠጣው የጓጓለትን ውሃ ለእግዚአብሔር ቍርባን አድርጎ አፈሰሰው (ዘሌ 23፥37)፤ ይህም ውሃውን ለማግኘት ሕይወታቸውን ለአደጋ ለአጋለጡት ሰዎቹ ሕይወት የቱን ያህል እንደሚገባና እግዚአብሔርን የቱን ያህል የሕይወት ማእከል እንዳደረገ ያሳያል።

19 ዳዊት ውሃውን “ደም” ነው አለ፤ ሕይወት ያለው በደም ውስጥ ነውና (ከዘፍ 9፥4፤ ከዘሌ 17፥14፤ ከዘዳ 12፥23 ጋር ያነጻጽሩ)።

20-21 አቢሳ የዳዊት የወንድም (የእጎት) ልጅ ነበር። ጀግንነቱ በይፋ የታየው በውድቅት ሌሊት ከዳዊት ጋር ወደ ሳኦል ሰፈር ለመውረድ ፈቃደኛ በሆነ ጊዜ ነበር (1ኛ 26፥6-7)። የኢያሱስቴንና የአቡኔርን ሰራዊት በገጠሙ ጊዜም ከወንድሙ ከኢየሱስ ጋር ዐብሮ አዛዥ ነበር (2ኛሙ 2፥24)። በኋላም ከአሞናውያን (10፥10)፤ ከአቤሴሎምና (18፥2) ከሳቢዔ (20፥6) ጋር ጦርነት በገጠመ ጊዜ የእዞች መሪ ነበር። ጦርነቱ የት ቦታ እንደ ተካሄደ የጽሑፍ ማስረጃ አልተገኘም፤ ይሁን እንጂ አቢሳ በኤዶም ላይ ጦርነት በመራበት ወቅት ሊሆን ይችላል (ዘኢያ 18፥12)።

22 የዐዳሱ መደበኛ ትርጉም (ዐመት)፤ “የታወቁ የሞዓብ ሰዎችን” የሚለው ሐረግ፤ በዕብራይስጥ ቋንቋ፤ “የሞዓብ አርኤል” ነው። አርኤል “የእግዚአብሔር መሠዊያ ስፍራ” (ኢሳ 29፥1-2) በሚለው ኢስጥዊ በሆነው እሳቤ መሠረት ሳይሆን (በጥሬ ትርጉሙ፤ “የእግዚአብሔር አንበሶች”) በሚለው ሰዋዊ እሳቤ መሠረት ከዚህ ላይ አገልግሎት ላይ መዋል አለበት፤ ይኸውም በናያስ የሞዓብን “ንያል ሰራዊት” አሸነፈ ማለት ነው።

23-25 የበናያስ ተፋላሚ የሆነው ግብፃዊው መሣሪያው “የሸማኔ መጠቀሪያ” የመሰለ ጦር ተብሎ ሲገለጽ ከባድ መሣሪያ መሆኑ አለበት። እንዲህ ያለ ጅብዱ በመፈጸሙ የንጉሥ ዳዊት የከሊታውንና የፈሊታውያን አዛዥ ሆነ (ዘኢያ 18፥17)፤ በኋላም የሰሎሞን ጠቅላላ ሰራዊት አዛዥ ሆነ (1ኛሙ 4፥4)።

26 የሠላሳዎቹ የስም ዝርዝር ከዚህ ላይ ይጀመራል፤ ይህም ዳዊት የመላው እስራኤል ንጉሥ ከመሆኑ በፊት የተመሠረተ መሆኑን አለበት፤ ከዳዊት የወንድም (የእጎት) ልጆች መካከል ከሁሉም ታናሽ የሆነው አሣኤል አጎቱ ዳዊት በኢያሱስቴ ላይ በከፈተው ጦርነት ላይ አቡኔርን ሲያሳድድ ተገደለ (2ኛሙ 2፥18-23)። የዲዲ ልጅ ኤልያናን፤ የጎልያድን ወንድም

ከሰደረው ጅግና ከያዲር ልጅ ከኤልያናን ጋር መሳከር (መምታታት) የለበትም (1ዜና 20፥5)።

27 “ሃሮራዊው” የሚለው ሐረግ የጸሓፊ ስሕተት ስለ ሆነ “ሐሮዳዊው” ተብሎ መነብብ አለበት፤ “የሐሮድ ሰው” ተብሎ መነብብ አለበት፤ ሐሮድ ጌዴዎን ሰዎቹን የፈተነበት፤ ከጌልቦዓ ተራራ አጠገብ የሚገኝ ምንጭ ነው (መሳ 7፥1-7)። የቦታ ስሞች ለውጥ እንዳይከሰትባቸው ማድረግ ቢቻልም፤ ጥቂት የማይባሉ የግል መጠሪያ ስሞች (ቍ 27-28) ግን በ24ሙ 23፥25-26 ላይ ከሚገኙት አቻቸው የተለዩ ናቸው፤ ይህም የተከሠተው 24ሙኤል ከተጻፈ ከ475 ዓመት በኋላ፤ በዕዝራ ዘመን የቅንጣት ፊደል አጻጻፉ የተለየ በመሆኑ ሊሆን ይችላል።

28-31 ጲርዓቶናዊው በናያስ (ቍ 31) በደቡብ በኩል ከምትገኘው ከቤርሳቤህ አጠገብ ካላቸው ቀበሌኤል ተብላ ከምትጠራው ቦታ ከመጣው ከጦር አዛዥ ከበንያስ (ቍ 22-25) ጋር መሳከር የለበትም።

32-47 “ፍሎናዊው አኪያ” (ቍ 36) “ኤላም [ጌሎአዊው ዓሚኤል፤ 1ዜና 35]” (ከ24ሙ 2334 ጋር ያነጻ) ተብሎ መነብብ አለበት፤ እርሱም የጌሎአዊው (15፥12)፤ የዳዊት አማካሪ የነበረው የአኪጦፊል ልጅ ሲሆን (24ሙ 11፥3) የቤርሳቤህ አባት ነው።

12፥1 ዳዊት የእስራኤል ሁሉ መሪ ከመሆኑ በፊት (11፥3) እርሱን ካገዙት ሰዎች መካከል በ12፥1-7 ላይ የተዘረዘሩት ሳኦል በ1010 ዓቅክ ከመሞቱ ዐሥራ ስድስት ወር ቀደም ብሎ ዘመናቸው ሊቆጠር ይችላል። እነርሱም ከይሁዳ በስተ ደቡብ ዳርቻ ከምትገኝ፤ ዳዊትም በፍልስጥኤማዊው በጌት ንጉሥ ከነበረው በአንኩስ (14ሙ 27፥5-7) ገዥ ከተባለበት ከተማ ከጸቅላማ የመጡ ነበሩ።

2 ከብንያም ምድር የመጡት ተዋጊዎች፤ በጀግንነታቸው የሳኦል ነገድ ሰዎች ቢሆኑም እንኳ፤ ዳዊትን እግዚአብሔር የቀበው ገዥ አድርገው በመቀበላቸው በሁለቱም ረገድ አስፈላጊ ሰዎች ነበሩ።

3-7 ሰማያስ (ቍ 4) ከሠላሳዎቹ ውስጥ ባይዘረዘርም እንኳ፤ በአንድ ወቅት አዛዦቸው ሆኖ አገልግሎት አሰጠ (ከቍ 18 እና ከ11፥21 ጋር ያነጻ)። ዐምስቱ ቆሬያውያን (ቍ 6)፤ ከሌዊ ነገድ ነበሩ (6፥22፥9፥19 ይመጣ) ይሁን እንጂ በብንያም ምድር ሳይኖሩ አልቀረም።

8-15 ከጋድ ነገድ የተዘረዘሩት ሰዎች በምድረ በዳ ምሽጉ ገና በይሁዳ እያለ ከዳዊት ጋር ተቀላቀሉ፤ ምናልባትም በአዶላይም ዋሻ ሳይሆን አይቀርም (11፥15፤ 12፥16፤ ከ14ሙ 22፥1 ጋር ያነጻ)። ዐሥረኛው የጋዳውያን መሪ ኤርምያስ (ቍ 13)፤ ከዐምስተኛው የተለየ ነው (ቍ 10)፤ ይህም የዕብራይስጥ ስሙ ረዘም ያለ በመሆኑ ነበር። በመጀመሪያው ወር (መጋቢት/ሚያዝያ/ የዮርዳኖስ ወንዝ የበልግ ወቅቱን ጠብቆ የሚጥለቀሰበት ጊዜ ነው (ከኢሉ 3፥15፤ ከ4፥18 ጋር ያነጻ)፤ ይህም የጋዳውያንን ድል ቍ 14-15 ይበልጥ እንዲታወስ ያደርገዋል።

16፥18 መንፈስ ቅዱስ “በአሜሳይ ላይ ወረደ” (ቍ 18)። የእግዚአብሔር መንፈስ ያደረበት በመሆኑ እንደ እግዚአብሔር ምርጥ አገልጋይ ሆኖ ለዳዊት የነበረው ታማኝነት በዕብራይስጥ ቅኔ ውስጥ ተገልጽኦል።

19-22 ከምናሴ የመጡት መሪዎች በምዕራብ ምናሴ በኩል በሚገኘው በጌልቦዓ ተራራ ላይ ሳኦል ከመሞቱ በፊት ደረሱ፤ ነገር ግን በ14ሙ 29 ላይ እንደ ተገለጸው ዳዊት ከጦርነቱ እንዲመለስ ተደረጎ ነበር። የፍልስጥኤማውያን አዛዦች ዳዊትን መጠርጠራቸውና መፍራታቸው በ14ሙ 29፥4-5 ላይ በግልጽ ተመልክቶአል። ወራሪዎችን መክቶ ለማስቀረት በተደረገው ጦርነት ላይ ምናሴያውያኑ ዐጋጦች የነበሩ ስለ መሆናቸው በ14ሙ 30 ላይ ተገልጽኦል።

የዐመት “እንደ እግዚአብሔር ሰራዊት” (ቍ 22) የሚለው አገላለጽ የዕብራይስጥ ሐረግን ያንጸባርቃል፤ ይህም ቃል በቃል ሲተረጎም “እንደ እግዚአብሔር ምሽግ” (ከ11፥22 ጋር ያነጻ) ማለት ነው። “የሰራዊት ጌታ” [ሰራዊት] ከሚለው መልክታዊ

የስም አገላለጽ ጋር የተያያዘ ሲሆን በ11፥9፤ (ዐመት “የሰራዊት ጌታ”) የእስራኤልን ጦር ሰራዊት ሊያመለክት ይችላል። ይሁን እንጂ ከዚህ ላይ የዳዊት ሰራዊት ከከዋክብት (ዘፍ 4፥19፤ ነህ 9፥6፤ መዝ 33፥6) ወይም ከመላእክት (ዘፍ 32፥1-2፤ ከመዝ 103፥20-21 ጋር ያነጻ) ሰማያዊ ሰራዊት ጋር ቅኔያዊ በሆነ መልኩ ተነጻጽሮአል።

23 ምዕራፉ መላውን ሕዝብ ወደ እርሱ ለመመለስ ከሰባት ዓመት ተኩል በኋላ ወደ ኩብሮን የመጡትን (11፥1) የሰራዊት አለቆች በመዘርዘር ይደመድማል።

24-37 አንዳንዶች በእነዚህ ጥቅሶች ላይ የቀረቡትን ክፍተቶች ቍጥሮች የሚደግፉ ቢሆንም እንኳ፤ ወይም እነዚህ መልእክተኞች፤ “በጉሦቻቸው ዘንድ ታዋቂ የሆኑ” (ቍ 30፤ ከቍ 25 ጋር ያነጻ) በተለይ የታጠቁ መሪዎች ናቸውና ሆነ ተብለው የተጋኑ ናቸው የሚል ሐሳብ አቅርቦል፤ ምናልባትም በሚቀጥለው ምዕራፍ መጀመሪያ ላይ የተጠቀሱትን፤ ሻለቆችና መቶ አለቆች (13፥1) በማለት የተገለጡት ቍጥሮች በተለመደው ስሌት መሠረት ድምር ቍጥሮች ተደርገው መነብብ የሰባቸውም፤ ይሁን እንጂ ለምሳሌ በቍጥር 24 ላይ፤ “ሰድስት ሺህ ስምንት መቶ” የሚል ይገኛል። 6 ኮሌኤሎችና 8 ሻምበሎች የነበሩት ለጠቅላላው ለ14ቱ እንጂ ለ6,800 አልነበረም። በቍ 28 ላይ የተመለከተውን ተገጣጣሚነት የሌለውን ከሳይቅ ጋር የ22 አለቆች አነስተኛ ድምር ወይም በሌላ በኩል በቍ 32 ላይ ከይሳከር ነገድ አያሌ የመልእክተኞችን ቍጥር ማለትም 200 አለቆችን ልብ ይበሉ። ስለዚህ የተሰበሰቡት አለቆች ቍጥር 398 ያህል ነው፤ (በአንድ ጊዜ በኩብሮን ውስጥ 340,800 ግን ከቶ አይደለም)።

ከሌዊ ነገድ ተዋጊዎች መካከል (ቍ 27-28)፤ ካህኑ ዮዳሄ የዋናው አዛዥ የበናያስ አባት ይመስላል (11፥22፤ 27፥5)፤ ሳይቅ ግን በዚህ ጊዜ ገና ወጣት ነበርና በመጀመሪያ የአብያታር የሥራ ባልደረገ፤ ቈይቶ ደግሞ በሰሎሞን ዘመን መንግሥት በሊቀ ካህናትነት ኅላፊነቱ የአብያታር ተተኪ ሆነ (29፥22፤ 1ነገ 2፥35፤ 4፥4)።

የይሳከር ሰዎች (ቍ 32) “ዘመኑን የተረዱ” ናቸው፤ ስለዚህ ዕድል ፈንታቸውን ከሳኦል ጋር ከማድረግ ይልቅ ከዳዊት ጋር አደረጉ።

38-40 ዳዊት በዙፋን ላይ በመሆኑ፤ የሦስት ቀን በዓል መደረጉ ፈጣንና ታሪካዊ በዓል አከባበር ነበር፤ ይሁን እንጂ ወደ ፊት እውን ወደሚሆነው ወደ መሰራዊው በዓል ያመለክታል (መዝ 22፥29፤ ኢሳ 25፥6፤ ራእ 19፥7)።

2 ታቦቱ እንዲመጣ ተደረገ (13፥1-14)

ይህ ምዕራፍ (በተለይ ከቍ 6 ጀምሮ ወደ ፊት ያለው) ከ24ሙ 6፥1-11 የመጀመሪያ ክፍል ጋር አቻዊነት አለው። ክፍሉ የሚገልጸው ሁኔታ በጊዜ ቅደም ተከተል ሲታይ ዳዊት ከፍልስጥኤማውያን ጋር ያደረገውን ጦርነትና (24ሙ 5፥18-25)፤ ምናልባትም የቤተ መንግሥቱን የማንባታ ሥራ መጠናቀቅ ተከትሎ የሚመጣ ነው (5፥11-12፤ ከ1ዜና 14፥1 ጋር ያነጻ)። ለዚህ መዋዕል ጸሓፊ ግን ዳዊት የእግዚአብሔርን ታቦት መፈለጉ ከእነዚህ ነገሮች ሁሉ ቀዳሚ ስፍራን ይይዛል፤ ወደዚህ ጉዳይም በሚቀጥለው ምዕራፍ ላይ ይመለሳል (14፥1-2፥8-17)። በአመክንዮታዊ መንገድ ሲታይም የሃይማኖት ጉዳይ ከሌለው የኅብረተ ሰብ ሥራ የበለጠ ቦታ እንዳለው ያሳያል። የዕዝ ቀዳሚ ጭንቀት የድኅረ ምርኮን የአይሁድ ማኅበረ ሰብ በጋለ ፍቅር ወደ እምነት ልቡን እንዲያዘነብል ማድረግና ከሙሴ ሕግ ጋር ወደ ተሳስሩት ልምዶች መምራት ነበር (ዕዝ 7፥10)። ስለዚህ የኪዳንን ታቦት ወደ ኢየሩሳሌም መልሶ ለማምጣት ያደረገውን ጥረት ቀጥሎ ይገልጻል፤ ይህ ጥረትም እስራኤል እግዚአብሔርን ለመፈለግና (1ዜና 13፥3) እርሱንም ለማምለክ (ቍ 8) የነበራትን ትኩስ ፍላጎት ያሳያል። የዳዊት ጥረት ጊዜያዊ እገዳ (መገታት) እንኳ (ቍ 9-13) እግዚአብሔር በሰጠው መመሪያ መሠረት ማምለክ የቱን ያህል አስፈላጊ እንደ ሆነ ያሳያል፤ አቢዳራ ታቦቱን አክብሮ በመያዙ ያገኘው በረከትም (ቍ 14)፤ አንድ ሰው ታማኝ አገልጋይ ሆኖ ከተገኘ እግዚአብሔር ብድራቱን እንደሚከፍለው በግልጥ ያስገነዝባል።

1 ዳዊት በ24መ. 6÷1 ላይ እንዳደረገው ሁሉ የጦር መሪዎችን አማካሪ።

2 ነገር ግን ጸሓፊው ሌሎች ዝርዝሮችን ይጨምራል፤ ዲሞክራሲያዊ ባሕርይ በሚያሳይ መንገድ “ለመላው የእስራኤል ማኅበር” (“በሕዝብ ሁሉ” ቍ. 4) ወይም በጣም ሃይማኖተኛ የሆኑትን ለመግለጽ “ለአምላካችን ለእግዚአብሔር ፈቃድ” የተለዩትን (የተቀደሱትን) “ካህናትና ሌዊውያን” በማለት ይጨምራል። “በቀሩት ወንድሞቻችን” የሚለው ሲታይ “ሳይመጡ የቀሩት ወንድሞቻችን” ማለት ነው፤ ይህም ፍልስጥኤማውያን በእስራኤል ላይ ያደረጉት ሦስተኛው ዐቢይ ጭቁና የቱን ያህል የክፋ እንደ ነበርና 1010-1003 ዓቅክ (10÷1 ይመ) ዳዊት በቅርቡ እንዳስወገደው (24መ. 5÷20:25) ያንጸባርቃል።

3-4 ታቦቱ በወርቅ የተለበጠ ማደሪያ ሲሆን፤ በውስጡ ከያዛቸው ውስጥ ዐሠርቱ ትእዛዛት የተቀረጹበት ጽላት ይገኛል (ከዕብ 9÷4 ጋር ያነጻ)፤ ይህም እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር የገባውን ኪዳን ይመለከታል። በሙሴያዊ የአምልኮ ሥርዐት ውስጥ ታቦቱ እጅግ ቅዱስ ነበር፤ ከሁሉ አስቀድሞ በተቀደሰ ትእምርትነቱ የክብሩ ደመና በላዩ ሆኖ የሽፈውን የእግዚአብሔርን ሀልዎት ያመለክታልና (ቍ. 6፤ ዘፀ 25÷22፤ ከ14መ. 4÷7 ጋር ያነጻ)። ነገር ግን እስራኤል ወደ መካኒካዊ ፅንሰ ሐሳብ በማቋልቁል እግዚአብሔር በታቦቱ በኩል መገኘቱ ምንጊዜም ያለ ነው የሚለውን ያዙ። “እግዚአብሔርን በማደሪያ ውስጥ” ይዘናል የሚለውን ባዕድ አምልኮአዊ ሐሳብ ለማስወገድ፤ እግዚአብሔር በ1085 ዓቅክ በተደረገው ታላቅ አልቂት በታየበት የአቤንኤዘር ጦርነት ላይ ታቦቱ እንዲማረክ ፈቀደ (14መ. 4÷10-11)። ይሁን እንጂ ይህ ትምህርት ግንዛቤ ከተገኘበት በኋላ በማስተሰሪያው ማለትም በወርቅ ክዳን ላይ ንይል መግለጡን እንደ ገና ጀመረ።

ይህን ቅዱስ የሆነ ዕቃ ሳያከብሩ መቅረት (ማዋረድ) የመለከት መቅሠፍት እንዲወርድ አደረገ፤ ይህ መቅሠፍት በመጀመሪያ የወረደው በጣዖት አምላኪዎቹ በፍልስጥኤማውያኑ ሲሆን፤ ቀጥሎም ይህ አስፈሪ ነገር ከእነርሱ አጠገብ እንዲርቅላቸው በፈለጉት በቤትሳሚስ ሰዎች ላይ ወረደ (14መ. 6)። ስለዚህ ለሰማኒያ ዓመት በቂርያትይዓሪም በአሚናዳብ ቤት ዐረፈ (7÷1)፤ ቂርያትይዓሪም በብንያምና በይሁዳ ድንበር መካከል ከኢየሩሳሌም 13 ኪ.ሜ ያህል ርቃ ትገኝ ነበር።

ከዳዊት በፊት የነበረውን የንግሥና ዘመን ልዩ የሚያደርገው ለሃይማኖት ደንታቢስ መሆን ሲሆን፤ ለዚህ ምስክሩም ታቦቱ በሳኦል ዘመነ መንግሥት አለመፈለጉ ነው። ፍላጎት ነበረ እንኳ ቢባል በ14መ. 14÷18 ላይ የተመለከተው ነው፤ ከዚህ ላይ እንኳ ታቦቱ ተጠየቀ እንጂ እንዲመጣ አልተደረገም ነበር።

5 ዳዊት 24መ. 6÷1 ላይ ሠላሳ ሺህ ሰዎች ተብለው የተገለጹትን እስራኤላውያን ሁሉ ሰበሰቡ። የተሰበሰቡትም በሰሜን ከሊቦ ሐማት በሊባናስ መካከል ከሚገኘውም ሽለቆ፤ እስከ ሺሶር ሩቅ ቦታ ድረስ የመጡት ሰዎች ናቸው። “ሺሶር” ሲወርድ ሲዋረድ በመጣው ወግ መሠረት የሚታወቀው ግብዓውያን “ለሆሬስ ኩራ/ምንጭ” የሰጡት ስም ተብሎ ነው፤ ከዚህ ላይ በምሥራቅ ግብፅ ደለል በኩል የሚገኝ የውሃ መሥመር ሳያመለክት አልቀረም።

6-9 “በይሁዳ ወዳለችው በኣላ” (ከ24መ. 6÷2) ወይም ከዚህ ላይ ቃል በቃል ሲተረጎም “በኣላት . . . የይሁዳ ነው” ማለት ሲሆን የቂርያትይዓሪም ከነዓናዊ መጠሪያ ስም ነው (ወይም በኢያ 18÷14 ላይ እንዳለው ቂርያትበኣል)። ያዛና አሒዮ የአሚናዳብ ልጆች ወይም ዘሮች ነበሩ (24መ. 6÷3)። “የኪዳን ዐውድማ” እና (በሊላ ስሙ “ናኮን” 24መ. 6÷6 ተብሎ ይጠራል) “የዶዛ መቀሠፍ” (ቍ. 11 ከዐመት ማብ ጋር ያነጻ) የት ቦታ እንደ ሆኑ እስካሁን ድረስ አይታወቁም።

10 በቅን ልቦና ተነሣሥቶ የፈጸመው ቢሆንም እንኳ፤ በዶዛ ላይ የወረደው የመለከት መቅሠፍት ለተቀደሱ ዕቃዎቹ አክብሮት መስጠትና እግዚአብሔር የሰጠውንም ደንብ መሙሉ በሙሉ ማክበር አስፈላጊ መሆኑን ለሚመጣው ትውልድ ሁሉ ጉልሕ ማስተማሪያ ነው። ከዚህ ላይ የተፈጸመው የሕግ

መተላለፍ በሁለት ረገድ ነበር፤ (1) ዳዊት በኋላ እንደ ገለጸው (15÷13) ታቦቱ በእጅ መያዝ ነበረበት እንጂ በጋሪ ላይ መቀመጥ አልነበረበትም። ርግጥ ነው ፍልስጥኤማውያን ቀደም ሲል በሠረገላ ላይ አጉዘውታል (14መ. 6÷11)፤ እነርሱ ግን ጣዖት አምላኪዎች ነበሩና ይህን የፈጸሙት ካለ ማወቅ ነው። (2) መነካት አልነበረበትም። ታቦቱን እንዲሸከሙ የተፈቀደላቸው ከሌዊ ነገድ የሆኑት የቀዓት ጉማዎች እንኳ (ከ15÷2 ጋር ያነጻ)፤ (አሚናዳብ የእነርሱ ወገን ሊሆን ወይም ሳይሆን ይችላል)፤ እንዳይሞቱ ይህን ማድረግ እንደሌለባቸው ቀደም ሲል በሙሴ ማስጠንቀቂያ ተሰጥቶአቸው ነበር (ዘኁ. 4÷15)።

11-12 የዳዊት ቍጣ ከሥነ ምግባር አንጻር ረገድ ትክክል ነው ባይባልም፤ ሥነ ልቦናዊ ምክንያት አለው፤ ለእነዚህ ድርጊቶች ሁሉ የበላይ ንግግ እርሱ ነውና። ነገር ግን ቍጣው ወዲያውኑ ወደ ፍርሀት ተመለሰ፤ “የእግዚአብሔርን ታቦት ወደ እኔ እንዴት ማምጣት እችላለሁ?” ማለቱ ታቦቱን ወደ ዳዊት ከተማ፤ ከእርሱም ጋር አንድ ሆኖ ወደምትታየው የዙፋን ከተማ፤ ወደ ኢየሩሳሌም ማምጣት አልፈለገም ማለት ነው።

13-14 የጌት ሰው የሆነው ያቤድኤደም (የጌት ኗሪ የሆነው) ከቆሬ ቤተ ሰብ፤ ከቀንትም ጉማ የሆነ በርግጥ ሌዋዊ ነበር (26÷1:4)። ቀዓታዊ በር ጠባቂና (15÷18:24) በገና ደርዳሪ (ቍ. 21) እንደ መሆኑ መጠን ታቦቱን ለመጠበቅ የሚያበቃውን ግዴታ ያሟላ ሰው ነበር፤ እርሱ ለብቻውም ተባርኮ ነበር።

3. ከፍልስጥኤማውያን ነጻ መውጣት (14÷1-17)

አንዳንድ መለስተኛ ጉዳዮችን ከመጨመሩ በቀር ምዕራፍ 14 በአጠቃላይ ሲታይ ምንጩን 24መ. 5÷11-23ን የሚያንጸባርቅ ነው። የሚገልጽቸው ሁኔታዎች ታቦቱ በያቤድኤደም የቆየበትን በምዕ 13 እና በምዕ 15 መካከል ካለፈው የሦስት ወር ክፍተት ጋር የሚገጣጠም አይቋሽልም (13÷14፤ 15÷25)። ይልቁንስ ይህን ቀድመው መጥተዋል (በምዕ 13 ላይ ከቀረበው የመግቢያ ሐተታ ጋር ያነጻ)። የቤተ ሰቡን አንዳንድ ገጽታ በዐጭሩ ከገለጸ በኋላ (ቍ. 1-7) ዕዝራ የንጉሡን የመጀመሪያ ዓለም ዐቀፋዊ ቀውስ ቍልጭ አድርጎ ይገልጻል። ይኸውም ከፍልስጥኤማውያን ጋር ያደረገው ፍጥጫ ነው (ቍ. 8-17)። ዳዊት በመጨረሻ ከሳኦል በሽሽ ጊዜ (በግምት 1012 ዓቅክ) በፍልስጥኤም ውስጥ ሹም ሆነ (14መ. 27÷1-28÷2)፤ በዕብራውያን ላይ ካደረጉት ከሦስተኛው ዐቢይ የጭቁና ጊዜ ጋር ጉን ለጉን በሚታዩት (1010-1003፤ 10÷1 ይመ)፤ በኩብሮን በቆየባቸው ዓመታትም ፍልስጥኤማውያን ሌላ መጤ ንጉሥ አድርገው ሳይቆጥሩት አልቀረም። ሆኖም በተባበረው እስራኤል ዳዊት ሲነግሥ፤ ከእንግዲህ ችላ የማይለት አሥጊ ንጉሥ ሆነባቸው (ቍ. 8)። ዳዊት ኢየሩሳሌምን ለመያዝ ከመብቃቱ በፊት ወዲያውኑ ጦርነት ገጠሙት (11÷7፤ 11÷15ን ይመ)። ነገር ግን ለብርታቱና ለጦር ስልቱ ወደ እግዚአብሔር መመልከቱ ሁለት የፍልስጥኤም ወረራዎችን መና አስቀረ፤ የእግዚአብሔርንም ሕዝብ ነጻነት እውን አደረገ፤ በተጨማሪም የፍልጥኤማውያንን ድል አድራጊነትና ጭቁና ለዘላለሙ እንዲቀር ለማድረግ በቃ። የምዕ 14 ትምህርት ለክርስቲያን አማኞች ቋሚ የሆነ መርሕ አለው፤ “የፍልስጥኤማውያንን ስራዊት ለመምታት እግዚአብሔር በፊትህ ወጥቶአል፤ ([ይኸውም ጠላቶቻችሁን ማለት ነው] (ቍ. 15)።

1-2 አንዳንድ ሊቃውንት ኪራም በጢሮስ ላይ የነገሠው 969-936 ዓቅክ አካባቢ ነው ይላሉ፤ ይህም በዳዊት ዘመን ሳይሆን በሰሎሞን ዘመን ነው (ከ2ዜና 2፤ ከ8÷18፤ ከ9÷10:21 ጋር ያነጻ)። ነገር ግን ዜና መዋዕል (አና 24መ. 5÷12) የዳዊትን ቤተ መንግሥት መሠራት፤ ታቦቱ ወደ ኢየሩሳሌም ከመምጣቱ በፊት (15÷1) ዳዊት “ንጉሥ ሆኖ ከመጽፍቱ” ጋር ያገናኙታል (ያዘምዱታል)፤ ስለዚህ ከጢሮስ ንጉሥ ከኪራም ጋር ቀደም ያለ ግንኙነት ነበር ብሎ ማስቡ የሚያስኬድ ነው (ውሎ ዐድሮ ንጉሥ ከሚሆነው ሰው ጋር ማለት ነው)፤ ወይም ዳዊት ከኪራም አባት ከአቢበኣል ጋር አንድ ዐይነት ግንኙነት ኖሮት ያ ግንኙነት ከኪራም ጋር እንዲታደስ ተደርጎ እስከ ሰሎሞን ዘመነ መንግሥት ሊዘልቅ ይችላል። ያም ሆነ ይህ አንድ ባዕድ አምላኪ ንጉሥ የእግዚአብሔርን ሕዝብ ለማገልገል ጥቅም ላይ

ሊውል እንደሚችል ይህ ቤተ መንግሥት ይመስክራል (ከኢሳ 23፥18 ጋር ያነጻ)።

3 ዳዊት “በዙ ሚስቶችን” ማግባቱ ከሕጉ ጋር የሚቃረን የታሪክ ሐቅ ሲሆን፤ ግብረ ገባዊ ጉድለት ነው (ዘፃ 17፥17)። ይህ ንጢአት ወደ ኋላ ዘመን ለመጣው ተከታታይ ጥፋት ሁሉ ምክንያት ነው (2ሳሙ 11፥27፤ ዮ13፥4፡32ን ደግሞም ዮ1ነገ 1፥5-6 አንድምታን ከዚህ ጋር ያነጻ)።

4-7 የዳዊት ታናናሽ ወንዶች ልጆች ዝርዝር በ3፥5-8 ላይም ተገልጿል።

8 ዳዊት ጠላቶቹን “ሊገጥማቸው ወጣ” የሚለው ሐሳብ ቀደም ያሉትን ሁኔታዎች በዕጥርታ መልክ ያቀርባል፤ ይኸውም የፍልስጥኤማውያንን ወረራ (ቍ 9)፤ እርሱ ራሱ አስቀድሞ ወደ ዓዳላም ምሽግ ማፈግፈጉን (2ሳሙ 5፥17)፤ እንዲሁም የእርሱ ጀግኖች ወደ ቤተ ልሔም ምንጭ ያደረጉትን ግሥጋሜ ሁሉ ያካትታል (1ዜና 11፥15)።

9 የራፋይም ሸለቆ በደቡብ ምዕራብ ኢየሩሳሌም የሚገኝ ሲሆን በይሁዳና በብንያም መካከል የሚገኘው ድንበር አንድ አካል ነው (ኢያ 15፥8)። ከበለስ ዛፎች ከሚወጣው ፈሳሽ ነገር የተነሣ ከ“ልቅሶ ሸለቆ” ጋር ሊመሳሰል ይችላል (ቍ 14-15)። እነዚህ ቃል በቃል ልቅሶ (በካይም) ተብላለ። ወተት የሚመስል ፈሳሽ ነገር ከእነርሱ ስለሚወጣ።

10-12 እግዚአብሔር ድል እንደሚሰጠው የገባውን ተስፋ በመተማመን በኣልፕራሲም ላይ ፍልስጥኤማውያንን ፈጽሞ ደመሰሳቸው (የዐመትን ማብ ያነጻ)፤ ይኸውም እርሱና ሰዎቹ ጣዖቶቻቸውን ወሰዱ (2ሳሙ 5፥21)፤ ሕጉ በሚያዘው መሠረትም አቃጠሏቸው (ዘፃ 7፥5፡25)።

13-15 ፍልስጥኤማውያን ዳግም ወረራ ባካሄዱ ጊዜ ዳዊት ዙሪያውን ከበባ እንዲያደርግ እግዚአብሔር መራው፤ የዚህ ድንገተኛ ጥቃት ምልክት ዲበ ተፈጥሮአዊ ነበር፤ “በሸላው ዛፍ ፊት ለፊት አደጋ ጣልባቸው” ምናልባት በ2ነገ 7፥6 ላይ ከተመዘገበው ተአምራት ጋር ተመሳሳይ ሳይሆን አይቀርም።

16-17 ዳዊት ፍልስጥኤማውያንን እስከ “ጌዘር ድረስ” መምታቱ እነዚሁ ጠላቶች ከእስራኤል ምድር ሙሉ በሙሉ እንዲወጡ መደረጋቸውን ያመለክታል።

4 ታቦቱ ወደ ኢየሩሳሌም መጣ (15፥1-16፥43)

ታቦቱ ከቂርያትይዓሪም ተነሥቶ ወደ ኢየሩሳሌም መምጣቱ በ2ሳሙኤል ላይ በምዕራፍ 6 ብቻ የተካተተ ሲሆን፤ በዚህ መጽሐፍ ላይ ግን በሦስት ምዕራፎች ተካትቶአል፤ ምዕራፍ 13 እስከ ያህልም ቤት ድረስ ያለውን ታሪክ ይቀጥላል፤ ምዕራፍ 15-16 ደግሞ ታቦቱ በመጨረሻ ወደ ኢየሩሳሌም መምጣቱን ይተርካል። ይህ የኋለኛው ክፍል ከአንዳንድ ጭማሪዎች ጋር 2ሳሙ 6፥12-20 ጋር ጉድኝት (አቸዋነት) አለው። ይህ ጭማሪም የዘገየን ሞት ያስከተለው አሳዛኝ ሁኔታ ((15፥1-15) እንዳይደገም ዳዊት ያደረገውን ሰፊ ዝግጅትና ተገቢ የሆኑ የአጃቢ መዘምራን ዝግጅትን (ቍ 16-24) ያካትታል፤ እንዲሁም ታቦቱ በማደራረብ ድንኳን እንዲገባ በተደረገ ጊዜ አገልግሎት ላይ የዋለው ዐይነት የምስጋና መዝሙር ዝግጅትን (16፥7-36) ደግሞም ታቦቱ በኢየሩሳሌም ማደራረብ ከገባ በኋላ በፊቱ በቋሚነት ዘወትር የሚያገለግሉ ሰዎችን ለመመደብ የሚያስችለውን ዘላቂ የሆነ ሌዋዊ አደረጃጀትን ያካትታል (ቍ 4-6፡37-42)።

በዕዘራ ዘመን ኢየሩሳሌም ከፖለቲካ ይልቅ በሃይማኖት ረገድ ይበልጥኑ ጉልታ የምትታይ ከተማ ነበረች፤ እስከ ዛሬ ድረስም በዚሁ ሁኔታዋ ዘልቃለች። ስለዚህ ጸሐፊዎችን በምዕ 13 ላይ የተጀመረውን ታሪክ እንደ ገና በመጀመር ታቦቱ ወደ ከተማ እንዴት እንደ መጣ ይተርካል፤ ኢየሩሳሌምን ወደ እስራኤል የሃይማኖት ማእከልነት ማሸጋገር የጀመረው ይህ ሁኔታ ነበርና። የእግዚአብሔር መሠዊያ በሞሪያ ተራራ ላይ በሰሜን በኩል (“የእግዚአብሔር ቤት” 22፥1፤ 2ዜና 3፥1) እንደሚሆን ለዳዊት እውን ሆኖ የተገለጠው በመላእክት መገለጥ ብቻ ነበርና፤ ይኸውም እግዚአብሔር የዕብራውያንን ሃይማኖት የመጨረሻውን ማእከላዊነት የመሠረተው በዚህ መቅደስ ላይ

ነው ማለት ነው፤ እግዚአብሔር አምላክ ለስሙ ማደራያ የሚሆነውን ከነገዶቻቸው ሁሉ መካከል ቦታ እንደሚመርጥ አስቀድሞ በሙሴ የተነገረው ትንቢት መፈጸሚያ ሆነ፤ ሕዝቡ ለማምለክና መሥዋዕት ለማቅረብ ወደ ተቀደሰው ተራራው ይመጣሉ (ዘፃ 12፥5-7፡11-12)።

1 እነዚህን የዳዊት ቤቶች ለመሥራት የሚያስፈልገው ጊዜ ታቦቱ በዐቢድኤዶም ቤት ሦስት ወር ሙሉ ከቆየበት ጊዜ በላይ እንደ ነበር (13፥14) ግልጽ ነው፤ ይህም 14፥1 ከምዕ 13 በፊት ጊዜው ቀድሞ እንዲመለከት ያስገድዳል (ከ14፥1 እና ከ2 ጋር ያነጻ)።

ከዚህ ላይ ዳዊት “ለእግዚአብሔር ታቦት . . . ቦታ አዘጋጅቶ ድንኳን ተከለ” (ከቍ 12 ጋር ያነጻ)። ቀዳሚ ምክንያቶች ወደ ኋላ ቀርበዋል (16፥1-4)። የዐቢድኤዶም ቤት የተባረከ መሆኑን (2ሳሙ 6፥12) ስለ ሰማ አይደለም፤ ይህም የዘገየንን ድርጊት ተከትሎ የመጣው አደጋ ዐልፎ አሁን ተመሳሳይ በረከት በኢየሩሳሌም ይመጣል ብሎ በማሰብ አይደለም፤ ይልቁንስ ለእርሱና ለእግዚአብሔር የምስጋና ማእከል ለመመሥረት በመፈለግ ሃይማኖታዊ ተነሣሽነት ነበረው (16፥4)።

2 ምዕራፍ 15 (ከዚህ ላይና በቍ 13 ላይ) ስለ ዘገየን መቀሠፍ ተጨማሪ ማብራሪያ ይሰጣል (ከ13፥10 ጋር ያነጻ)፤ በዘፃ 10፥8 ላይ በታዘዘው መሠረት ሌዋውያኑ ታቦቱን መሸከም ነበረባቸው።

3-4 ስለዚህ በቀረው የኢየሩሳሌም መንገድ ታቦቱን ወደ ከተማዬቱ ለማምጣት እስራኤልን ሁሉ ዳዊት በሰበሰበ ጊዜ፤ ካህናቱና ሌዋውያኑ መገኘታቸውን (በቍ 11 ላይ ስማቸው ተመልክቶአል) ለማረጋገጥ ጥንቃቄ አድርጎ ነበር፤ የኋለኞቹ (ሌዋውያኑ) ከአጃቢዎቻቸው አጠቃላይ ቍጥር ጋር በድምሩ 862 ያህሉ፤ በተለይ በቍ 5-10 ላይ ተዘርዝረዋል።

5-10 ከሌዊ ሦስቱ ዐበይት ጉሣዎች በተጨማሪ ጌድሶን፤ ቀዓት፤ ሜራሪ (ቍ 5-7)፤ በቀዓት ጉሣ ውስጥ ሦስት ንኡሳን ቡድኖች አሉ፤ እነርሱም የሦስተኛውና የአራተኛው ልጆች ኬብሮንና ዑዝኤል ናቸው (ቍ 9-10)፤ ከዚህ ላይ ደግሞ የኤሊጻፋን ንኡስ ጉሣ ሲሆን፤ ኢሊጻፋንም ከዑዝኤል ሦስቱ ወንዶች ልጆች ውስጥ አንዱ ነው (ዘፀ 6፥22፤ ዘሌ 10፥4)። ትውልዶች ባለፉ መጠን ከሌላው የተለየውን ውክልናቸውን ልብ ለማስገልጽ እነዚሁ በቍጥር ወይም አስፈላጊ ወገን በመሆን ረገድ ሳይበዙ አልቀረም።

11-15 ዳዊት ሌዋውያኑን፤ “ራሳችሁን ቀድሱ” ብሎ ሲያዝ፤ ይህ ትክክዝ፤ ቀደም ሲል ደገብ ሆኖ የተሰጠውን ሥርዐታዊ መታጠብና ከማናቸውም ርኩሶት መራቅን ያካትታል (ዘፀ 19፥10፤ 14-15፤ ዘሌ 11፥44)።

16 እግዚአብሔርን ከማምለክ ጋር ብዙ ጊዜ ተገቢ የሆነ የሐሢት መዝሙርም ይገኝበታል፤ ሐሢት በተሞላበት ጉዞ የኪዳኑ ታቦት ወደ ኢየሩሳሌም የተወሰደበት ወቅት፤ በእስራኤል ዘንድ የሌዋውያኑን ዘማሪዎች ታሪካዊ የአገልግሎት ጅማሮ ያመለክታል። የዚህ መሣሪያዎችን በተመለከተ ሁለተኛው በገና አብዛኛውን ጊዜ የዘማራ መሣሪያ ነው፤ ሦስተኛው ጸናጽል ቃል በቃል ሲተረጎም፤ “ሰዎች ጆሮአቸውን እንዲሰጡ የሚያደርግ” ማለት ነው (ከቍ 19 ጋር ያነጻ)። አገልግሎታቸው ግልጽና ጉልሕ በሆነ መልክ ድምፅ እያሰሙ የተለየ ወቅትን ማመልከት ይመስላል።

17-19 ዕውቅ የሆነው ጉሣ፤ የቀዓት ዘር የሆነው ኤማን የኢዮኤል ልጅ ነው፤ ኢዮኤል ደግሞ የነቢዩ የሳሙኤል ልጅ ነው (6፥28፡33፤ 1ሳሙ 8፥2)፤ ኤማን ለዚያ ወቅት ከመዘምራኑ አንዱ ይሆን ዘንድ በራሳቸው በሌዋውያኑ የተመደበ አገልጋይ ነበር (በቍ 19 ላይም ይገኛል፤ ሆኖም ከ16፥5-7 ጋር ያነጻ)። ከኤማን ጋርም ከሌሎቹ ጉሣዎች የሆኑት አሳፍና ኤታን ነበሩ፤ ሦስቱም በዳዊት ተከታታይ ምደባ ውስጥ ዋና ዋና መዘምራን በመሆን አገልገለዋል (16፥37፤ 41-42)።

20 ዓዝኤል የያዝኤል ሌላው መጠሪያ ነው (ቍ 18)፤ “በአሳሞት” ቅኝት የሚለው በመዝ 46 ርእስ ላይም ይገኛል።

ይህ ስም “ድንግል ልጃገረዶች” ማለት ስለ ሆነ በሌላ ስፍራ እንደ ተጠቀሰው ሁሉ እነዚህ ዘመናዊነትና ሌሎች ባለዜማዎች በአንድ በዓል ጉዞ ላይ አያሉ ከበሮ እንደሚመቱት መሆናቸው ነው (መዝ 68፥25)፤ በሶፕራኖ ቅኝት መሠረት የተዘመውን መዝሙር ሊያመለክት ይችላል።

21 በሺሚኒት ቅኝት የሚለው ሐረግ በመዝ 6 እና 12 ርእሶች ላይም ይገኛል፤ ቃሉ የመጣው ከ “ስምንት” ሥርወ ቃል ነው፤ ባለስምንት አውታር መሣሪያን ሊያመለክት ቢችልም እንኳ፤ ቀደም ካለው ጥቅስ ጋር ተነጻጽሮ በመሆን፤ ዝቅ ባለ ድምፅ የሚሰማውን ዜማ ያሳልፍ ተብሎ ይታሰባል።

ጌታዊው ያቤድኤዶም በውርስ ባገኘው የጎሳፊነት ቦታ በር ጠባቂ ነበር (ቁ. 8፤ በቁ. 24 ላይ) የተመለከተውም በዚሁ የሥራ ደርሻው ነው። ነገር ግን ቀደም ባሉት ሦስት ወሮች ታቦቱን በታማኝነት የተንከባከበ ለመሆኑ ስለ ታወቀለት (13፥14፤ በቁ. 12 ላይ የተመለከተውን ጠባቂ ሊያጋጥመው የሚችለውን አደጋ ከዚህ ጋር ያነጻ) ክፍ ባለው የማዕረግ ስፍራ ከመዘምራት ጋር እንዲሆን ተደርጎ ነበር፤ ሥራውም በተከታታይ ቋሚ ተደርጎአል (16፥5-38)። በራክያና ሕልቃና በጉዞ ላይ በ“ጥበቃ”ና በሽክም ያገለግላል ነበር።

22-23 የክናንያ የሥራ ደረጃ ምን እንደ ሆነ አይታወቅም። ከሌዋውያን አለቆች ጋር ቁ. 11 ላይ ቢዘረዘርም እንኳ፤ “ሌዋዊው አለቃ” ተብሎአል። ዐመት የዝማሬ አለቃ በማለት ቀደም ካሉት መዘምራት ጋር አቁራኝቶታል። ይሁን እንጂ ዋና ዋናዎቹ መዘምራት ተሹመዋል (ቁ. 17)፤ ስለዚህ ክናንያን ቀጥለው ካሉት “ጠባቂዎች” (23-24) ጋር ማቆራኘቱ የተሻለ ሲሆን “መዝሙር” የተባለውን ቃል መሠረታዊ በሆነው እሳቤ “ጭነት” ወይም “ሽክም” ብሎ መተርጎሙ የተሻለ ነው (በቁ. 27 ላይ “ታቦቱን የተሸከመትን” የሚለውን ያነጻ)። ከዚያም ቁ. 22 እና ቁ. 27 ክናንያ ታቦቱን የመሸከመ ዐቢይ ሥራ አለቃ የሆነ ሌዋዊ ነበር ይላል። የ26፥29 ሐሳብ ክናንያ ከቤተ መቅደስ የአገልግሎት ሥራ ርቆ በሚገኘው ጎሳፊነት ላይ መመደቡን ያመለክታል፤ ይህም በአምልኮ ላይ በመምራት ፈንታ ውጫዊና ቊሳዊ በሆነ ጉዳይ ላይ ኃላፊ የነበረ ሰው መሆኑን የሚያመለክት ሲሆን በዚሁ ክፍል ላይ (በ26፥29) የተመለከተው ይኸው ሐሳብም ከዚህ ጋር ስምም ነው።

24 ሰባት ካህናት መለከት ነፊዎች በመባል ተለይተዋል (ከ16፥6 ጋር ያነጻ)። በብር መለከት መንፋት በሙሴ የተደነገገና ለእነርሱም የተመደበ ተግባር ሲሆን (ዘኁ 10፥8)፤ የሥርዐታዊ መዝሙር አንድ ገጽታ ነበር። ይህም ከያቤድኤዶም ጋር ለክብር ለምን እንደ ተለየ የተገለጸ ነገር ባይኖርም እንኳ፤ የቁ. 18-21 ደግሞም የ16፥5ቱ በር ጠባቂው ይሁኤል/ይሁኤል ሳይሆን አይቀርም።

25-26 አለቆችንና አዛዦችን ጨምሮ ጠቅላላ ጉባኤው ሰባት ወይፈኖችና ሰባት አውራ በጎች መሥዋዕት አድርገው አቀረቡ፤ ይኸውም ከእነዚህ ከያይነታቸው አንድ እንስሳ እንዲቀር ጎሳፊነቱን የወሰደው ዳዊት ነበር (ከ24ሙ 6፥13 ጋር ያነጻ)። “የተሸከመትን ሌዋውያን” እግዚአብሔር ረድቶአቸው ስለ ነበር ተብሎአል፤ ይኸውም ያዘያን እንደ ተቀሠፈው አልተቀሠፉም ማለት ነው (13፥10)።

27-29 “ኤፋድ” በአምልኮ ጊዜ የሚለበስ ልብስ ተክህኖ ወይም ቆብ ነበር (ዘፀ 28፥6፤ 1ሳሙ 2፥18)። ከዚሁ ልብስ በታች ሌዋውያኑ እንደሚለብሱት ዐይነት ዳዊት ነጭ የሐር ልብስ ለበሰ፤ ይሁን እንጂ በእግዚአብሔር ፊት፤ ስሜት በተሞላው መስጠቱና ውዝዋዜው በሙሉ ጎይሉ ሲያከብር ሳለ የላይ ልዩ ልብሱን ያወለቀ ይመስላል፤ ሚስቱ ሚልኮል፤ “የእስራኤል ንጉሥ ክብሩ” አይደለም እስከምትል ድረስም ሰውነቱን ያጋለጠ ይመስላል (2ሳሙ 6፥20)። ዳዊት ለእግዚአብሔር የነበረው ያልተገደበ ፍቅር ግትርና ስሜት አልባ ከሆነችው ከሳኦል ልጅ ማንነት ጋር ተነጻጽሮ በጉልሕ ቀርቦአል (ከ2ሳሙ 6፥21-23 ጋር ያነጻ)።

ታቦቱ “በሆታ” ወደ ኢየሩሳሌም ስለ መምጣቱ የጽሑፍ ማስረጃ የሚገኘው በመዝ 24 ላይ ነው። መዝሙሩን የጻፈው ዳዊት ሲሆን፤ በዚያ ጊዜ ለነበረው የውዳሴ ሆታ ከዚህ የተለየ ተስማሚ የሆነ ሌላ ወቅት ሊኖረው አይችልም ነበር። “እናንተ

ደጃች ቀና በሉ . . . የክብር ንጉሥ እንዲገባ ብድግ በሉ” (ቁ. 7፤ እንዲሁም ከመዝ 132፥8 ጋር ያነጻ)።

16፥1 “አምጥተው” የሚለው ቃል የሚያመለክተው ሌዋውያኑን ነው፤ ታቦቱን ተሸክመው አምጥተው እንዳስቀመጡ ሁሉ “የሚቃጠሉትን መሥዋዕት” ያቀረቡትም እነርሱ ናቸው፤ ይህም በሚቀጥለው ቊሳዊ ላይ ዳዊት “የሚቃጠሉትን መሥዋዕት . . . ከሠዋ በኋላ” በማለት የሚገልጹትን ቃላት ለማብራራት፤ ፍንጭ የሚሆነውን ዳራ ይሰጣል (በ2ሳሙ 6፥13-17 ያለውንም ይመልከቱ)። እያንዳንዱ የብሉይ ኪዳን ምእመን በሙሴ ሕግ መሠረት የራሱን በግ ወደ ቤተ መቅደሱ መርቶ መውሰድና ማረፊ ሲጠበቅበት (ዘሌ 1፥3-5)፤ 3፥20) ደሙን ወይም መሥዋዕት ሆኖ የሚቀርበውን ሌላውን ነገር ማቅረብ የሚገባቸው የአሮን ካህናት ብቻ ነበሩ (1፥5ለ፤ 3፥2ለ-5)።

ከሚቃጠል መሥዋዕቱ በተጨማሪ “የጎበረት መሥዋዕቶች” ነበሩ፤ ምርጥ ምርጥ የሆነው መሥዋዕት ሆኖ በመሠዊያው ላይ በተቃጠለ ጊዜ የጎበረት መሥዋዕቱ በትእምርትነት የሚያመለክተው ስርየትን ብቻ ሳይሆን፤ ዕርቅ ከመውረዱ የተነሣ የታደሰውን ከእግዚአብሔር ጋር የነበረውን ጎበረት ጭምር ነው። ከእርሱ ጋር የነበራቸው ጎበረት የተመለሰበትን በማክበር፤ በእግዚአብሔር የምግብ ገበታ ላይ እንደ እንግዳ በመቀመጥ በጎበረት መሥዋዕቱ ውስጥ ብዙውን ሥጋ ለወቹ ራሳቸው ይበሉት ነበር (ዘሌ 7፥15)።

2 የዳዊት መሥዋዕት፤ መሥዋዕቱን ለማቅረብ ብቃት ባላቸው ካህናት የቀረበ ቢሆንም እንኳ፤ የእግዚአብሔር በረከት በሕዝቡ ላይ እንዲሆን ዳዊት ጠየቀ (ቁ. 43 እና በ1ነገ 8፥55-60 ላይ የሰሉሞንን ተመሳሳይ ድርጊት ከዚህ ጋር ያነጻ)። በረከት እንዲወርድ መጸለይ (ዘኁ 6፥24-26)፤ ወይም ቀጭን በፍታና ኤፋድ መልበስ (ከ15፥27 ጋር ያነጻ)፤ ከካህናት ጋር ብዙ ጊዜ የተያያዙት ነገሮች ለአሮን ልጆች ብቻ የተመደቡ አልነበረም።

3 ንጉሡ ለሕዝቡ የሰጠው ስጦታ ሙሉ ሙሉ ዳቦን፤ ሙዳ ሥጋንና [“ኤሽፓር”] ዘቢብን ያካትታል። “ኤሽፓር” የሚገኘው ከዚህ ላይና በ2ሳሙ 6፥19 ላይ ነው። “የዘቢብ ጥፍጥፍ” ማለት ሊሆን ይችላል፤ ነገር ግን የአሁኑ ዐውድ የሚያመለክተው በእስራኤል በዓል ላይ ለአገልግሎት እንደሚውለው ዐይነት ያለውን የእንስሳ ሥጋ በመሆኑ ሙዳ ሥጋ የሚለው ትክክል ነው።

4 ሌዋውያኑ ዝማሬና ውዳሴ ለእግዚአብሔር እንዲያቀርቡ በዳዊት መሾማቸው በእስራኤል የአምልኮ ታሪክ ውስጥ ዐቢይ እድገትን ያመለክታል (ከ15፥16 ጋር ያነጻ)። ቀደም ሲል ለዝማሬ ያደረገው ዝግጅት (15፥16-21-24-27-28) ለአንድ ወቅት ብቻ የተሰናዳ ነበር፤ አሁን ግን ዘላቂ የሆነ አገልግሎት ታልሞአል (ከ16፥37-42 ጋር ያነጻ)። የመጀመሪያው ሙከራ በጣም የተሳካ መሆን አለበት፤ ነገር ግን ዳዊት የሚያከናውነው ነቢያቱ በናታንና በጋድ በተገለጠው አምላካዊ ትእዛዝ መሠረት ነው (2ዜና 29፥25)። ታቦቱ በዘላቂነት በመቀመጡ (በሆንም ከ2ዜና 35፥3 ጋር ያነጻ)፤ ከዚህ ቀደም ታቦቱን ለማንጓዝ ተመድበው የነበሩት ሌዋውያን በር ጠባቂነትን በመሰለው ተገቢ አገልግሎት ላይ በዚህ ጊዜ ሊመደቡ ይችላሉ፤ በተለይ ዘመናዊ በይሁዳ የሕዝብ አምልኮ ወስጥ ቀዳሚ ስፍራን መያዝ ጀመሩ። የእነርሱ በአምልኮ ሂደት መገኘት በዜና መዋዕል ውስጥ ጉልሕ የሆነ ትኩረት ተሰጥቶታል።

5 በቁ. 37 ላይም እንደ ተረጋገጠው ንጉሡ አሳፍን የመዘምራት አለቃ አድርጎ መሾሙ ሌዋውያኑ ራሳቸው እስከዚህ ወቅት ድረስ ኤማንን የመዘምራት አለቃ አድርገውት የነበረው ሹመት ለሌላ መስጠቱን ያመለክታል (15፥17 ይመ)። አሳፍ ዋናውን የሌዊ ጉሣን ጌድሶንን ከመወከሉ በቀር ሌላ ምክንያት አልተሰጠም (6፥39-43)። አሳፍና ትውልዶቹ እስትንፋስ እግዚአብሔር ካላባቸው የብሉይ ኪዳን መዝሙሮች መካከል የዐሥራ ሁለቱ መዝሙሮች (መዝ 50፤ 73-83) ጸሐፊዎች ሆነው የተዘረዘሩ በመሆናቸው፤ የግል ችሎታ ለሹመቱ አስተዋፅኦ ሳያደርግ አልቀረም። ይሁኤል የሚለው ስም በ15፥18-20 ላይ ያዝኤል የሚለውን ሊወክል ይችላል።

6 ወደ ኢየሩሳሌም በተደረገው ጉዞ ከነበሩት ሰባት የካህን መስከተሎች (15፥24)፤ የሕዝሔል የተባለው አገልጋይ የታከለለት፤ ስድስተኛው በናያስ ብቻ በታቦቱ ፊት በዘላቂነት እንዲያገለግል ተመደበ፤ ሌሎቹ አሁንም በገባዎን በሚገኘው በማደራያው ድንኳን፤ በዚህ ስፍራ ወደ ነበረው ሥራቸው ተመለሱ (ቍ 39 ይመ)።

7 ይህ ጥቅስ ናሙና የሆነውን የምስጋና መዝሙር ያስተዋውቃል፤ ይኸው መዝሙር መጠነኛ ለውጥ ተደርጎበት ከብሉይ ኪዳን የዝማሬ ወቅት እንደሚከተለው የተወሰደ ነው። ቍ 8-22፤ መዝ 103፥1-15፤ ቍ 23-33፤ መዝ 96፤ እና ቍ 34-36፤ መዝ 106፥1:47-48። ንጉሡ “ለአሳፍ” ግጥሙን መስጠቱ “ለመዘምራን አለቃ” በሚል ዐይነት በብዙዎቹ መዝሙሮች ለሚገኙት ርእሶች ምንነት ብርሃን ይፈነጥቃል፤ ዳዊት የጻፈውን የመዝሙር ግጥም ሌዋውያኑ መዘምራን በአምልኮ ጊዜ መዘመር ነበረባቸው።

8-12 በአራት የመግቢያ ጥቅሶች ላይ የእግዚአብሔር ሕዝብ ውዳሴ እንዲያቀርቡለት ምክር ከቀረበ በኋላ፤ የቀደመውን “ድንቁን” እንዲያስታውሱ የቀረበው ጥሪ የመዝ 105 መልእክትን በዐጭሩ ያቀርባል። የእግዚአብሔርን ታማኝነት በማሳየት ረገድ የቀረበው ኪዳን በዐይነት ቅኝቶች ውስጥ አንዱ የሆነው ይህ መዝሙር በዚህ ወሳኝ የእስራኤል ታሪክ ውስጥ ተገቢ የሆነ ማስታወሻ ነው።

13 በመዝ 105 ግጥም ላይ ዳዊት ካደረጋቸው መጠነኛ ለውጦች (ቍ 6) መካከል አንዱ ከዚህ ላይ ይገኛል፤ ይኸውም አያት በሆነው በአብርሃም ስም ፈንታ እስራኤልን የተካበት ሁኔታ ነው። በዚህ ብሔራዊ ወቅት የዐሥራ ሁለቱን ነገዶች አባት ማመልከቱ ይበልጥ ተገቢ ሆኖ አግኝቶት ይሆናል።

14-17 “ኪዳን” እግዚአብሔር ሕዝቡን ለመቤዝገት የተጠቀመበት ሕጋዊ መሣሪያ ነበር። በኪዳኑ በኩል ርስት ለሚገባቸው ወራሾች ይኸውም የሰጠውን ተስፋ በእውነት ለሚያምኑት በቸርነቱ ከራሱ ጋር የርስት ዕርቅን ሰጠ (ዘፍ 15፥6፤ ዕብ 11፥6)። የማስተስሪያው (የመቤዝገቱ) መሣሪያ ለወደቀው አዳም በዲዩን ገነት የተረጋገጠ ቢሆንም እንኳ (ዘፍ 3፥15)፤ “እስከ ሺህ ትውልድ” ድረስ ለኖሳ (ዘፍ 9፥9)፤ ለአብርሃም (ዘፍ 16፥16)፤ ለተመረጠውም ዘሩ (ዘፍ 17፥7፤ ዘፀ 19፥5-6፤ ገላ 3፥29) ተረጋግጦ ነበር። የመጨረሻው ፍጻሜ መለኮታዊ ኪዳን በሆነው በኢየሱስ ክርስቶስ ሞት ላይ የተደገፈ ነው (ዕብ 9፥15-17)፤ ይህ የኢየሱስ ሞትም ተስፋን በሰነቀው አርጌው ኪዳን የመሥዋዕትን ደም በማፍሰስ በትእምርትነት የቀረበ ሁኔታ ነበር (ዘፀ 24፥6-8፤ ዕብ 9፥18-22)።

18-22 የዕብራውያን አባቶች የራሳቸው ቤት ሳይኖራቸው ተንክራተቱ፤ ወደ ፍልስጥኤም ምድር እንደሚገቡ ተስፋ የተሰጣቸው ቢሆንም እንኳ፤ ወደ ምድሪቱ የገቡት የእነርሱ ዘሮች የሆኑት በዳዊት ዘመን የነበሩት ትውልዶች ነበሩ (ዕብ 11፥9)። አባቶች የገለጹባቸው የነበሩት ማዕረጎች በኋላ ዘመን ካላቸው ትርጉም ይልቅ፤ ቀደም ባለው ዘመን አጠቃላይ የሆነ ትርጉም ነበራቸው። “ቅዱሳን” ተብለው ተጠርተዋል፤ ይህም በእግዚአብሔር መንፈስ የተለዩ በመሆናቸው ነው፤ ይህም መጠሪያ በሌላ ቦታ ላይ መንፈስ ቅዱስ በእነርሱ ላይ የማደሩ ሁኔታ በሚታየው ዘይት በመቀባት በትእምርትነት የቀረበ ሲሆን፤ በተለይ ለነቢያት (1ነገ 19፥16) ለካህናትና (ዘፀ 29፥7) ለነገሥታት (1ሳሙ 2፥35) ተሰጥቶ ይገኛል። በመጨረሻም ይኸው መጠሪያ ለኢየሱስ ተሰጥቶአል (ክርስቶስ፤ መሲሕ “የተቀባው” 1ሳሙ 2፥10፤ መዝ 2፥2፤ ሐሥ 10፥38)።

አባቶች የእግዚአብሔርን ልዩ ራእይ በመቀበላቸው “ነቢያትም” ተብለው ይጠራሉ፤ ይህ ማዕረግ ደግሞ የእግዚአብሔርን የተገለጠ ፈቃድ ለሚያውጁት ተሰጥቶአል፤ (ዘፀ 7፥1-2 ጋር ያነጻጽ)። የጌራሩ የፍልስጥኤም ንጉሥ የአቤሜሌክ (ዘፍ 20፥7) ጥቃት እንዳይደርስበት የእግዚአብሔር ልዩ ጥበቃ እውን በሆነለት ጊዜ አብርሃምም “ነቢይ” ተብሎአል። ይሁን እንጂ፤ ሌሎቹ አባቶች ተለይቶ የሚታይን ትንቢት ተናግረዋል፤ (ለምሳሌ ያዕቆብ ዘፍ 48፥19፤ 49፥1)። መዝሙር 105፥16-45፤ የዮሴፍን ሥራ፤ ወደ ግብፅ መውረድን፤ በዘፀአት ውስጥ እግዚአብሔር ዕብራውያንን ከግብፅ

የታደጋቸው መሆኑን፤ የምድረ በዳን ጉዞ ጨምሮ እስከ ከነዓን በምርኮ መያዝ ድረስ ያለውን የእስራኤል ታሪክ ይቀጥላል፤ አሁን ግን ዳዊት ወደ ሌላው ምንጭ ይመለሳል።

23-26 “ምድር ማለት በእግዚአብሔር ማደራያ ሁሉ” [እግዚአብሔርን] እንዲያከብር እያሳለበ፤ በፈጣሪ ግርማ ሞገስ ላይ አጽንዖት በማድረግ፤ መዝሙር 96 ከስድስቱ የውዳሴ መዝሙሮች ውስጥ አንዱ መሆኑን (መዝ 95-100) ራሱ ያመለክታል። በ1ዜና 16፥31 ላይ የተጠቀሰው፤ ዋና የሆነውና በተደጋጋሚ የሚገኘው ሐረግ፤ “እግዚአብሔር ነገሠ” የሚለውን ነው (መዝ 96፥10፤ ደግሞም 97፥1፤ 99፥1)። ወደ ኢየሩሳሌም በሚገባበት ጊዜ “የክብር ንጉሥ” (መዝ 24፥7-10) የሚለው እንዲህ ያለው ዋና ሐሳብ አግባብነት አለው፤ ዳዊትም ሙሉውን መዝሙር ጠቅሷል።

27-28 “በማደራያው ስፍራ” የእግዚአብሔር የሚለው የዳዊት አገላለጽ በመዝ 96፥6 “በመቅደሱ ውስጥ” በሚለው በመጀመሪያው አገላለጽ ላይ ለውጥ የተደረገ መሆኑን በተወካይነት ያመለክታል፤ ይህ “በማደራያው ስፍራ” የሚለው አገላለጽም የማደራያው ድንኳን በገባዎን በነበረበት ጊዜ (1ዜና 16፥39) ተገቢ አገላለጽ ሲሆን፤ በዐዲሱ ስፍራው በኢየሩሳሌም ከተማ ታቦቱ በነበረበት ጊዜ ግን በእርሱ ፊት ይህ አገላለጽ ይህን ያህል አግባብነት የለውም።

29-32 ሰዎች “በፊቱ” ቀረቡ የሚለው ሐሳብ (ቍ 29) በእግዚአብሔር ሀልዎት ደመና ያረፈበት ታቦት (ዘኁ 7፥89) በደረሰ ጊዜ ዐዲስ እውነታ ሆነ። (ቃል በቃል ሲገለጽም) “ለስመ የሚገባውን ክብር” ሲል ሰዎች ሁሉ እግዚአብሔርን እንዲያመልኩ መታዘዛቸውን ያመለክታል። ዐዲሱ መደበኛ ትርጉም (NIV) ያለበቂ ምክንያት ተውላጠ ስም በማክል ሐረጉን የአምላኪዎችን የባሕርይ መግለጫ ከማድረግ ይልቅ የተመላከውን የእግዚአብሔር ባሕርይ መግለጫ አድርጎታል (ከዐመት ማብ. ጋር ያነጻ)።

33 ቀደም ያሉት መሲሐውያን ትንቢቶች የጌታችንን የሺህ ዓመት መንግሥት አስቀድመው የተናገሩ ሲሆን (ዘፍ 49፥10፤ ዘኁ 24፥17፤ 1ሳሙ 2፥10)፤ “ይመጣልና” የሚለው አገላለጽ (በኢዮብ 19፥25 ቀደም ብሎ የተነገረ ሊሆን ቢችልም) ባለ ክብር የሆነውን የጌታ ኢየሱስ ክርስቶስን ዳግም ምጽአት አስተምህሮ ለመጀመሪያ እውን ያደረገው ይህ አገላለጽ ሳይሆን አይቀርም።

34-36 ዳዊት መዝሙር 96ን ሙሉ በሙሉ ከጠቀሰ በኋላ፤ የምሳሌ መዝሙሩን በመዝሙር 106 መግቢያና መደምደሚያ ጥቅስ ይመደመ። እንደ ጀመረበት እንደ መዝሙር 105፤ መዝሙር 106ም የታሪክ መዝሙር ነው። ይሁን እንጂ፤ እስከ መሳፍንት ዘመን ድረስ በእግዚአብሔር ታማኝነት በእስራኤል መባዛትና በውጤቱም ላይ መለስተኛ አጽንዖት አለው (106፥34-47)፤ የገዢያን ሞት የዐይን ምስክሮች የነበሩት አሁንም እውነትን ይፈልጋሉ።

“ሰብስበን ከአሕዛብም መካከል ታደገን” (ቍ 35) በዚህ ጊዜ ባከተመው በሦስተኛው የፍልስጥኤም ወረራ አኳያ ሲታይ በተለይ ተገቢነት አለው (ከ10፥1፤ ከ13፥2፤ ከ14፥8:16 ጋር ያነጻ)፤ ይህ ነጻነት ዳዊት በመጀመሪያ “አምላካችን እግዚአብሔር ሆይ” (መዝ 106፥47) ብሎ ሳለ አሁን ደግሞ “አዳኛችን እግዚአብሔር ሆይ” ላለበት ምክንያት ሊሆን ይችላል።

በቍጥር 36 አጋማሽ ላይ የተጠቀሰው መዝሙር ከዚህ ላይ ያቆማል፤ የዕዝራ ትረካም “ሕዝቡ ሁሉ” በሚለው እንደ ገና ይጀምራል፤ በዚያን ወቅት ከዳዊት ጋር የነበሩት ናቸው። ሆኖም ምላሽ የሰጡት ቃል የመዝሙር 106፥48 ጥቅስ ቀጣይ ክፍል ነው፤ ይህም የተጠቀሰው ሐሳብ አካልነቱ ለዕዝራ ዘመን ሳይሆን ለዳዊት ዘመን መሆኑን ያሳያል (ከቍ 7 ጋር ያነጻ)።

“አሜን” የሚለው የሕዝቡ የመጀመሪያ ቃል አጋኖአዊ ገለጻ (ቃል በቃል ጽኑ፤ ጥበቅ፤) “በርግጥ እውነት ነው!” ተብሎ ሊተረጎም ይችላል። ሁለተኛው “እግዚአብሔር ይመስገን” የታወቀውንና ዕጥር ብሎ የቀረበውን የብዙ ቍጥር፤ የመዝሙር 106ን “ሃሌሉያ” (ማለትም፤ “ሃሌሉ ያህ”) ይወክላል።

37 ይህ ቅዱስ አካል እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር ያለ ለመሆኑ በውክልና የሚያሳይ ነውና በዚህ ጊዜ በየዕለቱ በታቦቱ ፊት አገልግሎት ማድረግ ተገቢ ነው። “እኔ እግዚአብሔር ነኝ [የሀዋ ‘ያህሁና የምኖር’] ከዘፀ 3፡12-14 ጋር ያነጻ) አምላካችሁ ነኝ” (ቍ 4፤ ከቍ 15 ወይም ከዘፍ 17፡7-8 ጋር ያነጻ) ከሚለው ከምስክሩ ተስፋ ጋር “የቃል ኪዳን ታቦት” ነበር።

38 ሐሳ ቀደም ሲል አልተወጣም ነበር። ከሜራሪ ጐሣ ቢሆንም እንኳ (26፡10-11)፤ ከቀዳሱ ከዖቤድኤዶም ጋር (ቍ 1፡4) የተነጻጸረ ሌላው በር ጠበቂ ነበር። የዖቤድኤዶም አባት ለመጀመሪያ ጊዜ ከዚህ ላይ ተወሥቶአል። ከመዘምራን አለቃው (ቍ 41-42) ከኤዶታም (የኤታን ተለዋጭ ስም ነው) ጋር መምታታት የለበትም፤ ምክንያቱም ኤታን ከሜራሪ ጐሣ ነው፤ ይኸውም ከዚህ ላይ እንደ ቀረበው ኤዶታም ነው። ዖቤድኤዶም መዘመራቸው (ቍ 5) በር ጠባቂ ነውና (ከ15፡21 ጋር ያነጻ)፤ በሁለቱም የጎሳፊነት ተግባር ቀጠለ።

39-40 ይሁን እንጂ ሳይቅ (በ6፡8 ላይ የቀረበውን ሐተታ ይመ) በማደሪያው ድንኳን ሊቀ ካህናት ሆኖ ያገለግል ዘንድ ወደ ገባዎን እንዲመለስ ተደረገ (ከ15፡11 ጋር ያነጻ)፤ ይህ የማደሪያ ድንኳን ሰሎሞን የኢየሩሳሌምን ቤተ መቅደስ እስከ ሠራበት ዘመን ድረስ (2ዜና 1፡13፤ 5፡5) መሥዋዕት ማቅረቢያ በመሆን (ቍ 40)፤ የእስራኤል ቀዳሚ ማደሪያ ድንኳን ሆኖ ኖረ። በሌላ በኩል ግን አብያታር በዋናው ከተማ እንደ ነበረ የቀረ ይመስላል (ከ27፡34 ጋር ያነጻ)፤ ይህም ዳዊት ሁለት ሊቀ ካህናት ለምን እንደ መደበ ምክንያት ሊሆን ይችላል (18፡16)።

41-43 የእግዚአብሔር “ፍቅር” (እንዲሁም በቍ 34 ላይ) የሚያመለክተው በኪዳናዊው ግንኙነት ውስጥ ተካቶ ለሚገኘው ቸርነቱ ሁሉ ያለውን ታማኝነት ነው (የ19፡2 ሐተታ ይመ፤ ከዘፍ 21፡23፤ ለመዝ 136፡10 ጋር ያነጻ)።

5. የናታን ትንቢት (17፡1-27)

በምዕራፍ 11-20 የመግቢያ ትንተና ላይ እንደ ተመለከተው የ1ዜና መዋዕል ዋና ጉዳይ (ማእከላዊ ጉዳይ) የሚገኘው በምዕራፍ 17 ላይ ነው። የሰውየውን ማንነትና ከእርሱም ጋር የተያያዘውን ፋይዳ እንዲሁም የዚህን የዳዊትን ሥራ ያቀርባል፤ ሐሳቡ የተገኘው ከ2ሳሙ ምዕ 7 ላይ ሲሆን፤ በአብዛኛው ሰላ ለመሳ ሆኖ ይጓዛል። በጊዜ ቅደም ተከተል አኳያ ሲታይም ምዕራፍ 17 የመጣው በምዕራፍ 18 ላይ የሰፈሩት ጦርነቶች ካከተሙ በኋላ ነው (ከ17፡8 ጋር ያነጻ)፤ እንዲሁም ቍልጭ ብሎ በቀረበው በ2ሳሙ 7፡1 መሠረት፤ ስለዚህ ዘመኑ 995 ዓቅክ ነው ተብሎ መቈጠር አለበት።

ምዕራፍ ሦስት ዐበይት ክፍሎችን ይዞአል፤ (1) ዳዊት ለታቦቱ ቋሚ ቤተ መቅደስ ለማቆም ፈለገ፤ ለዚህ ግን ፈቃድ አላገኘም ነበር (ቍ 1-6)፤ (2) ዳዊት ለእግዚአብሔር ቤት ለመሥራት ባይችልም እንኳ፤ ጌታ አሁንም ለንጉሡ ቤት እንደሚሠራለት ቃል ገባለት (ቍ 7-15)። እግዚአብሔር እስከዚህ ድረስ ለዳዊት እንዳሳካለት ሁሉ መንግሥቱንም ስኬታማ ማድረግ ይቀጥላል። ቀጥሎ የሚመጣው የሥርወ መንግሥቱ አባል ቤተ መቅደሱን ይሠራል (ቍ 11-12)። ከዚያም ለዳዊት ዘመነ ፍጻሜ ነበረው (ለእኛ ግን የዐዲስ ኪዳን ጊዜ ነው) በዚህ ሰዋዊ ሥርወ መንግሥት ውስጥ የመጨረሻ ተተኪው የሆነው የእግዚአብሔር ልጅ ይባላል (ቍ 13)፤ ወደፊት በሚመጣው ጊዜም የዳዊት ልጅ የእግዚአብሔርን መንግሥት በምድር ላይ እውን ያደርጋል (ቍ 14)። (3) ንጉሡ ስለዚህ የማይታሰብ ድንቅ ጸጋ ለእግዚአብሔር ውዳሴ አቀረበ (ቍ16-27)።

1 “የእግዚአብሔር የኪዳን ታቦት” በማለት የዳዊትን ሙሉ አገላለጽ በመጥቀስ (በ2ሳሙ 7፡2 “የእግዚአብሔር ታቦት” የተባለውን ከዚህ ጋር ያነጻ)፤ ጸሐፊው በኪዳናዊ ሐሳብ ታሪክ ውስጥ የዚህ ምዕራፍ ፋይዳ ምን እንደ ሆነ ቀዳሚ ትኩረት ይደረግበት ዘንድ ይጠይቃል (ከቍ 12 ጋር ያነጻ)። ነቢዩ ናታን ሊዋውያን ዘማርያንን ዳዊት በሚያደራጅበት ወቅት ዳዊትን በመምራት ረገድ የእግዚአብሔር ተወካይ ነበር (ከ16፡4 ጋር ያነጻ)፤ ከዚያም ዳዊት ከቤርሳቤህ ጋር ስለ ፈጸመው ንጢአት እርሱን በመገሠጽ ረገድ በእጅጉ የታወቀ ነው (2ሳሙ 12)፤ ሰሎሞን ወደ ዙፋኑ በሚመጣበት ጊዜ ናታን ዕገዛ አድርጎአል

(1ገን 1፡10-11)፤ ዕዝራ ለራሱ የጽሑፍ ዝግጅት ይረዳው ዘንድ፤ በታሪካዊ ምንጭነት የተገለገለበትን ጽሑፍ ያስናዳውም ይኸው ነቢዩ ናታን ነበር (1ዜና 29፡29፤ 2ዜና 9፡29)።

2-3 ዳዊት ቤተ መቅደሱን ይሠራ ዘንድ ለቀረበው ጥያቄ ናታን “አድርግ” በማለት መለሰለት። ይህ ግን በቅጽበት የተከናወነ ሰዋዊ ምላሽ ነበር፤ ከላይ ያልተቀበለውና እስትንፋስ እግዚአብሔር የሌለበት ምላሽ ነበር (እስከዚያ ሌሊት ድረስ የእግዚአብሔር ቃል ወደ እርሱ አልመጣም)፤ ደግሞም ስሕተት ሆኖ ተገኘ።

4 2ሳሙ 7፡5 “ቤት የምትሠራልኝ አንተ ነህን?” የሚለውን የእግዚአብሔርን ጥያቄ ሲያሰናር፤ ዜና መዋዕል ግን “እኔ የምኖርበትን ቤት የምትሠራልኝ አንተ አይደለም” የሚለውን ብርቱ እገዳ አክሎአል። ቤት የሚይሠራለት ለመሆኑ የተሰጠው ምክንያት በኋላ ሲሆን (በ22፡8፤ 28፡3 ላይ ይገኛል)፤ ይህም ከዳዊት ጦረኛነት ጋር የተሳሰረ ነው (ከ2ሳሙ 8፡2 ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ ዜና መዋዕል በ2ሳሙኤል ላይ ሌላ ተጨማሪ ነገር ያክላል፤ የዕብራይስጡ ጽሑፍ “የምትሠራልኝ ቤት” ይላል። ከዚህ ላይ ቤት መሥራት ትክክል ነው፤ ነገር ግን ቤቱን የሚሠራው ዳዊት አይደለም።

5-6 በሴሎ አሊ የሠራው ቤት ካልሆነ በቀር (1ሳሙ 3፡3) ከዘፀአት ዘመን ጀምሮ እግዚአብሔር በቤት ውስጥ እንዳልኖረ ቀደም ያለው ታሪካዊ ሁኔታ ያሳያል፤ በመጀመሪያው አቤንኤዘር ላይ በተደረገው ጦርነት ይህ ቤት በፍልስጥኤማውያን ተደምስሶ ነበር (ኤር 7፡12)።

7-9 ለቍ 9፤ ዐውዱ (ከ2ሳሙ 7፡1 ጋር ያነጻ) የሚከተለውን ያመለክታል፤ ዕብራይስጡም ከጎሳፊ ጊዜ ይልቅ የወደፊት ጊዜን ይፈቅዳል፤ “እስጠዋለሁ፤ . . . የራሳቸውም መኖሪያ ስፍራ እንዲኖራቸው . . . ከእንግዲህም በኋላ እንዳይናወጡ አደርጋቸዋለሁ።” ከዚያም ክፉ ሰዎችም “በመጀመሪያ እንዳደረጉት” ከእንግዲህ አይጨቁኗቸውም የሚለው የእግዚአብሔር ቃል ዕብራውያን በግብፅ ያሳለፉትን የሥቃይ ዘመን ለማስታወስ ይረዳል (ዘፀ 1፡13-14)።

10-11 ለዳዊት በናታን በኩል እግዚአብሔር “ቤት እንደሚሠራልህ” በማለት የተሰጠው ተስፋ ዘይቤአዊ አነጋገር ነው፤ ንጉሡ ከዝግባ ዕንጨት የተሠራ ቤት ለመሥራት አይችልም (ቍ 6)፤ እግዚአብሔር ግን ቤት ይሠራለታል፤ ይህም ቤት የዘሮቹ ሥርወ መንግሥት ነው (“ከአብራክህ ከተከፈሉት ልጆችህ”)።

12 እግዚአብሔር ከዚህ ላይ ቃል ኪዳን የሚለውን ባይጠቀምም፤ የገለጠው ግን ይህንኑ ጉዳይ ነው፤ ቀጥሎ ባለውም በዚህ መልክ ተቀምጦአል (2ሳሙ 23፡5፤ መዝ 89፡3፡34፤ 132፡11-12)። ይህ የዳዊት ቃል ኪዳን በብሉይ ኪዳን ዘመን ሲመሠረት ስድስተኛውና የመጨረሻው ኪዳን ነበር (የትንቢተ ኤርምያስ 31 ዐዲሱ ቃል ኪዳን እስከ ዐዲስ ኪዳን ዘመን ድረስ አይመሠረትም። ከዳደናዊው ኪዳን (ዘፍ 3፡15)፤ ኖኃዊ (9፡9)፤ አብርሃማዊውና (15፡18) ሲናዊው ኪዳናት ቀጥለው በሌዋውያን በኩል (ዙኑ 25፡12-13 ይመ፤ ከ1ዜና 9፡19 ጋር ያነጻ) ደግሞም እስከዚህ መገለጥ ድረስ የእግዚአብሔር ዕቅድ ወደፊት ተጉዞአል፤ ሦስት ደረጃዎችንም ያካትታል።

(1) ዳዊት ወራሽ እንደሚኖረው እግዚአብሔር ተስፋ ሰጠው፤ ይኸውም “ቤት የሚሠራልኝም” የተባለው ሰሎሞን ሲሆን፤ በቍ 11 ላይ “ከአብራክህ ከተከፈሉት ልጆችህ” በሚል በእግዚአብሔር ተለይቶ የተመለከተ ማረጋገጫ ነው። (2) እግዚአብሔር ሥርወ መንግሥቱ እንዲቀጥል “መንግሥቱን” እንደሚያጸናለት ተስፋ ሰጠው። (3) ዙፋኑ “ለዘላለም” የሚጸና ይሆናል፤ ይህም ወደፊት በኢየሱስ ክርስቶስ እውን የሚሆን ሲሆን ጌታ በእግዚአብሔር ልጅነቱ (የሚቀጥለውን ይመልከቱ) ፍጻሜ የሌለውን መንግሥት እውን የሚያደርገው እርሱ ብቻ ነው (ሉቃ 1፡32-33)፤ የዳዊት ድኅነት የሚገኘውም በዚሁ ነው (2ሳሙ 23፡5)። በገህድ በመታየት በዓለም ላይ ገዥ የሚሆንበት ዘመን ዳግም ምጽአቱን የሚጠብቅ ቢሆንም እንኳ (ዳን 2፡44፤ ሉቃ 17፡24)፤ በመጀመሪያ ምጽአቱ ዘመን

መንግሥቱን በሰው ልብ ላይ ይመሠርታል (ዳን 2፥44ሀ፤ ሉቃ 17፥21)።

13 ይህ ጥቅስ ከመዝ 2፥7-12 ጋር መሲሕ መለኮት መሆኑን ከሚያመለክቱት የብሉይ ኪዳን መገለጦች ውስጥ አንዱ ነው። ኢየሱስ በልዩ ሁኔታ የእግዚአብሔር ልጅ መሆኑን አስቀድሞ ይናገራል (ዕብ 1፥5፤ ከሐሥ 13፥33፤ ከዕብ 5፥5 ጋር ያነጻ)፤ ይህ ልጅነት ለሰሎሞን (ከ22፥10 ጋር ያነጻ) ወይም ለማንኛውም የዳዊት የቅርብ ወራሽ (በአንዳች ዐይነት ድርብ የትንቢት ፍጻሜ) እውን ሊሆን አይችልምና። ነገር ግን ኢየሱስ በአካልነቱ ፍጹም ሰውነትንና ሙሉ አምላክነትን አጣምሮ ይዞአል (ማቴ 22፥42-45፤ ፊልጵ 2፥9)፤ ይኸውም ሰው ሆኖ በመሞቱ ለኅጢአተኞች ተገቢ የሆነ ምትክ እንዲሆን ነው (ዕብ 2፥17-18፤ 1ጴጥ 2፥24)፤ ይህ እንዳለ ሆኖ ደግሞ ለኅጢአታቸው እስከ ዘለቁታው ድረስ ካሳ መክፈል እንዲችል ነው፤ በትንሣኤውም ወደ መንግሥተ ሰማይና ወደ እግዚአብሔር መልሶ እንዲያገባቸው ነው (ዮሐ 1፥18፤ 14፥6)።

14-15 ከዳዊት በፊት እንደ ነበረው፤ እግዚአብሔር እንዳስወገደው (ቍ 13) እንደ ሳኦል ሳይሆን ኢየሱስ በእግዚአብሔር መንግሥት ውስጥ ዘላቂ ማዕረግን ይዞአል። ከዚህም ላይ በድጋሚ ስለ መሲሐ የግል ባሕርይ የሚገልጠውን፤ እግዚአብሔር ለናታን የሰጠውን ቃል ጸሐፊው ይፋ ያደርጋል (2ሳሙ 7፥16፤ ስለ ዳዊት “መንግሥት” እና “ዙፋን” የማንነት አገላለጽ የሳባበትንና ያነሰበትን ሁኔታ አክሎ ይታያል)።

16 ንጉሡ “በእግዚአብሔር” ፊት መቀመጡ ታቦቱን ወደ ያዘው ድንኳን መሄዱን ያመለክታል (16፥1)።

17-21 “ከሰዎች ሁሉ እጅግ የከበረ” ሰው (ቍ 17) በሚለው ሐረግ ውስጥ፤ በዕብራይስጡ የመጀመሪያው ቃል ብዙ ጊዜ የማይገኝ ስም ነው፤ ትርጉሙም “ተራ” ማለት ሲሆን ትክክለኛው ትርጉም “በተራው ከሚመጣው የሰው ዘር” ይኸውም “ከሚመጣው ትውልድ” ማለት ነው። ዳዊት ከዝቅተኛ ደረጃ መነሣቱን በማነጻጸር (ቍ 7) እግዚአብሔር ለእርሱ ስላደረገለት በጎ ነገር አክብሮቱን በፍርሀት ይገልጽ ነበር።

22-26 እስራኤል የእግዚአብሔር “ሕዝብ” መሆናቸው እርሱም ለእነርሱ “አምላክ” መሆኑ (ቍ 22)፤ ከዘፍ 17፥7 እስከ ራእ 21፥3 ድረስ ያለውን ዋና ተስፋ ሆኖ የተሰጠውን የጌታን የዕርቅ ኪዳን (ከ 16፥15 እና 37 ጋር ያነጻ) በድጋሚ ይገልጻል።

27 የዳዊት መደምደሚያ፤ የወዲሁን በረከት ገንዘብ በማድረግና ዘላለማዊ ውጤቱን በማረጋገጥ እግዚአብሔር በሰጠው ቃል ላይ ያለውን እምነት ይገልጻል።

6. ድሎችና አስተዳደር (18፥1-17)

በዚህ የዜና መዋዕል ክፍል የምዕራፎቹ ቅደም ተከተል (ከ18፥1፤ 19፥1 ጋር ያነጻ) የተመሠረተው በ2ሳሙ ምዕ 8 ላይ ሲሆን፤ ይህም የጊዜን ቅደም ተከተል የጠበቀ ከመሆኑ ይልቅ ርእሰ ጉዳዩን ጠብቆ የሚጓዝ ነው። የምዕራፉ ሐሳብ ድርብ ነው፤ ይኸውም ዳዊት በምዕራብ በኩል፤ በፍልስጥኤማውያን ላይ (ቍ 1)፤ በምሥራቅ በሞዳባውን ላይ (ቍ 2)፤ በሰሜን

በሶርያ ሶርያውያን ላይ (አራም ቍ 3-11)፤ በደቡብም በኤዶማውያን ላይ (ቍ 12-13) ያገኘውን ድል ያመለክታል፤ ይህም አስተዳደሩ ምን እንደ ሆነ በቅኝት መልክ በመግለጽ በቀጣይነት የተመለከተ ነው (14-17)። ዋናው ሐሳብ ሁለት ጊዜ የተደገመ ሲሆን (ቍ 6-13)፤ ለአማኞች ሁሉ ማበረታቻ ነው፤ ይኸውም “እግዚአብሔርም ዳዊትን በሄደበት ሁሉ ድል አገናኝጻል” የሚለው ነው።

1 ከዚህ በኋላ የሚለው የዐዲሱ መደበኛ ትርጉም (ዐመት) ሐረግ ከተከታታይ ርእሶች በቀር ሌላ የሚያመለክተው ነገር የለም። ጥብቅ የዘመን ቅደም ተከተል መሠረት ከተደረገ ምዕ 18 ከምዕ 17 ይቀድማል፤ እንዲሁም ምዕ 19 (በተመሳሳይ ሐረግ ነው የሚጀመረው) ከምዕ 18 ይቀድማል (ከቍ 3 ጋር ያነጻ)። በዚህ ጊዜ ዳዊት ጥቃት አድርጎ ጌታን የራሱ ማድረግ ትሎአል፤ ጌታም በዐምቡቱ የፍልስጥኤም ከተሞች ውስጥ በጣም ቅርብ ከተማ ናት (2ሳሙ 8፥1)፤ ይህ አቀማመጣም ለይሁዳ አሥጊ ከተሞች ከሆኑት ውስጥ አንዷ እንድትሆን አድርጓታል (20፥6-8፤ ከ1ሳሙ 5፥8፤ 17፥52 ጋር ያነጻ)።

2 ጸሐፊው የዳዊትን በቀል ለመደበቅ ባይፈልግም እንኳ (ከ20፥3 ጋር ያነጻ) በሞዳባውያን ላይ ያደረሰውን እያንዳንዱን የጭካኔ ድርጊት አልገለጸውም፤ እንዳላየ አይቶ ዐልፎታል (2ሳሙ 8፥2)።

3 ሰብ ከደማስቆ ሰሜን ምሥራቅ ከሐማትም በደቡብ በኩል የምትገኝ የሶርያ ግዛት ነበረች። ንጉሡዋ አድርአዛር “በኤፍራጥስ ወንዝ አጠገብ የነበረውን ግዛት ለመቁጣጠር” ያደረገው መከራ ቀደም ያለውን ወደ ምሥራቅ የተደረገውን ዘመቻ ሊያመለክት ይችላል፤ ነገር ግን በ19፥16 ሁኔታ ላይ የተመሠረተ ይመስላል፤ ይህን ወንዝ ተከትሎ ያደረገው የጎይል ማጠናከር፤ በመጀመሪያ ላይ በእስራኤል ድል ተመትቶ ያጣውን ይዞታ መልሶ ለመያዝ ዐላማ አድርጎ ተነሥቶ እንደ ነበር ያመለክታል (በ19፥6-15 ላይ በዝርዝር ተመልክቶአል)።

4 ዳዊት ማርኮ የወሰዳቸው ሰባት ሺህ ፈረሰኞች (ከ2ሳሙ 8፥4 ጋር ያነጻ) ትክክለኛ ቍጥር (ከ19፥18 ጋር ያነጻ) ሳይሆን አይቀርም። ሰላምን ለመጠበቅ በማሰብ ዳዊት ከፍተኛውን ርምጃ በመውሰድ ብዙዎቹን የጠላት የሠረገላ ፈረሶች ቋንቋ አስቆረጠ።

5-8 ጢብሐትና (በቍ 8 ላይ ከቀረበው ከዐመት ማብ ጋር ያነጻ) ኩን (በ2ሳሙ 8፥8 ላይ ቤሮታይ ተብሎአል) የተባሉት ከተሞች በሊባናስ መካከል በሶርያ ሸለቆ ይገኛሉ። ንጉሡ ያገኘው ምርኮ (በ22፥2-5፤ 14-15 ላይ ተዘርዝሮአል) ሰሎሞን የነበረው መሠያውን ይሠራ ዘንድ (2ዜና 4፥2-5-18) አባቱ ንጉሥ ዳዊት ለሰገሰው አያሌ መሣሪያ አስተዋዕል አድርጎአል። በእነዚህ ቃል ኪዳኖች ውስጥ የገቡ ግዴታዎች በራስ ተነሣሽነት በሚፈጸም መሐላ የታጀቡ ነበሩ (ይህ መሐላም በቃልና በልዩ ሥነ ሥርዐት ወይም በሁለቱም ይፈጸም ነበር)። አማልክቱ የቃል ኪዳኖቹ ምስክሮች እንዲሆኑ ይጠሩ ነበር፤ ቃል ኪዳኖቹ የሚጣሱ ከሆነ ደግሞ፤ የመሐላውን ርግማን ተግባር ላይ እንዲያውሉ ይለመኑ ነበር።

በብሉይ ኪዳን ውስጥ ዋና ዋና ቃል ኪዳኖች

ቃል ኪዳኖች	ምንጭ/ማጣቻ	ዐይነት	ተሳታፊ	ገለጻ
ኖጋዊ	ዘፍ 9፥8-17	ንጉሣዊ ስጦታ	“ጻድቅ” ከነበረው (6፥9) ከኖኅ (እና ከዘሮቹ በሰውም ሥልጣን ሥር እንዲሆን ከተደረገው በምድር ላይ ከሚኖረው ሕያው ፍጡር ሁሉ) ጋር	በተፈጥሮ አደጋ ከእንግዲህ የምድርን ፍጡር እንደማያጠፋ ቅደመ ሁኔታ ያልተገባበት በምልክት የተሰጠ ተስፋ ነው፤ የኪዳንም ምልክት ማዕበልን ባዘለው ደመና ውስጥ የታየው ቀስተ ደመና ነው።
አብርሃማዊ ሀ	ዘፍ 15፥9-21	ንጉሣዊ (የመሬት) ስጦታ	ከጻድቁ ጋር (እምነቱን ጽድቅ አድርጎ ቁጠረለት ቍ 6 ከአብራምና (ከዘሮቹ ጋር ቍ 16)	መሬትን እንደሚሰጠው ይህም ቅድመ ሁኔታ የሌለበት የተስፋ ፍጻሜ ነው፤ እግዚአብሔር በራሱ የማለበት ሁኔታ ሲሆን፤ ትእምርታዊ በሆነ መልኩ

				የተገለጸ ነው (ቍ 17)
አብርሃማዊ ለ	ዘፍ 17	የበላይ ገዥ የበታች ሹም	የቤተ ሰቡ አባት እንደ መሆኑ መጠን ከአብርሃም ጋር የተደረገ ነው	የአብርሃም አምላክና የዘሩ አምላክ እንደሚሆን የተሰጠ ቅድመ ሁኔታ ያለበት መለኮታዊ ተስፋ ነው (“የምገባልህን” ቍ 4፤ “በአንተም በኩል” ቍ 9)፤ ቅድመ ሁኔታው፤ በማዘረት (ምልክት) (ትእምርትነት እንደ ተገለጸው ለእግዚአብሔር ሙሉ በሙሉ መቀደስ
ሲናዊ	ዘፀ 19-24	የበላይ ገዥ የበታች ሹም	የአብርሃም፣ የይስሐቅና የያዕቆብ ዘር እንደ መሆናቸው መጠን ከምድራዊ ንይል አስራት ጌታ የተቤዣቸው ሕዝብ እንደ መሆናቸውም ኪዳን ከአስራኤል ሕዝብ ጋር ተደረገ።	የአስራኤል አምላክ እንደሚሆን ቅድመ ሁኔታ ያለበት መለኮት የሰጠው ተስፋ ነው (ጠባቂዋና ቅዱስ የሆነው ዕጣ ፈንታዋ ነው)፤ ቅድመ ሁኔታውም የሚከተለው ነው፤ አስራኤል በሕዝብነቷ (በመንግሥትነቷ) ሙሉ በሙሉ ለጌታ የተቀደሰች መሆን አለባት፤ እንዲሁም ሕጉን በማክበር በታሪክ ውስጥ ዐላማውን መፈጸም አለባት።
ፊኒሐሳዊ	ዘኁ 25፥10-13	ንጉሣዊ ስጦታ	ቀናተኛ ከሆነው ካህን ከፊኒሐስ ጋር የተደረገ	የፊኒሐስ ቤተ ሰብ በዘላቂነት ክህነት ውስጥ እንደሚሆን የተሰጠ ቅድመ ሁኔታ የሌለበት መለኮታዊ ተስፋ ነው። (ታማኝ የሆነ ክህነት ለዘላለም እንደሚሰጣት ኢርቱዕ በሆነ መልክ ለአስራኤል የተሰጠ ተስፋ ነው)
ዳዊታዊ	2ሳሙ 7፥5-16	ንጉሣዊ ስጦታ	የአስራኤል ንጉሥና የእግዚአብሔር የተቀባ ሹም ሆኖ በልዩ አገላለጽ ከመጣ በኋላ (ቍ 7)፤ ከታማኝ ንጉሥ ከዳዊት ጋር የተገባ ነው	በአስራኤል ዙፋን ላይ የዳዊትን ሥርወ መንግሥት ለመመሥረትና ለማጽናት (አንድምታዊ በሆነ መልክም ለአስራኤል የተሰጠ ተስፋ ነው) ፈሪህ እግዚአብሔር ያደረገበት እንደ ዳዊት ያለ ንጉሥ ለእርሷ ለዘላለም ለመስጠትና በዚሁ ሥርወ መንግሥትም በዳዊት በኩል የተደረገውን ይኸውም በተስፋው ምድር እርሷን ወደ ዕረፍት ለማምጣት (1ነገ 4፥20-21፤ 5፥3-4) ቅድመ ሁኔታ ሳይኖርበት የተሰጠ መለኮታዊ ተስፋ ነው።
ዐዲስ	ኤር 31፥31-34	ንጉሣዊ ስጦታ	በጣም መራር የሆነው ርግማን እውን ሆኖ ከተስፋው ምድር እንድትወጣ በሚደረግበት ጊዜ ለዐመፀኛዋ እስራኤል የተሰጠ ተስፋ ነው።	በደህን ይቅር ለማለት፤ ሕጉንም “በልባቸው” ላይ ለመጻፍ በዐዲስ ውል አማካይነት ግንኙነቱን ከእርሷ ጋር በመመሥረት ታማኝ ላልሆነችው እስራኤል ቅድመ ሁኔታ የሌለበት መለኮታዊ ተስፋ ነው።

ዐበይት የሆኑት ንጉሣዊ ቃል ኪዳኖች (በጥንታዊ ቅርብ ምሥራቅ የነበሩ ስምምነቶች)

ንጉሣዊ ስጦታ (ቅድመ ሁኔታ የሌለበት)	አቻነት	የበላይ ገዥ-የበታች ሹም (ቅድመ ሁኔታ ያለበት)
የንጉሥ ስጦታ (የመሬት ወይም የሌላ ጥቅም) ለቅን ወይም ልዩ ለሆነ አገልግሎት የሚሰጥ ሲሆን፤ ስጦታው ብዙውን ጊዜ ቋሚና ቅድመ ሁኔታ የሌለበት ነው፤ ይሁን እንጂ የአገልጋዩ ወራሾች ከዚህ ጥቅም ሊያገኙ የቻሉት የአባታቸውን ታማኝነትና አገልግሎት ሲከተሉ ብቻ ነው (ከ1ሳሙ 8፥14፤ 22፥7፤ 27፥6፤ ከአስ 8፥1 ጋር ያነጻ)።	የጋራ የወንድማማች ወዳጅነትን በማስተሳሰር ሌላው ቢቀር የየግላቸውን ይዞታና ፍላጎት ለማክበር በአቻዎች መካከል የተደረገ ቃል ኪዳን ነው፤ ግራ ቀኙ እርስ በርስ “ወንድሜ ሆይ”፤ በማለት ይጠራራሉ (ከዘፍ 21፥27፤ 26፥31፤ 31፥44-54፤ ከ1ነገ 5፥12፤ 15፥19፤ 20፥32-34፤ ከአጥጽ 1፥9 ጋር ያነጻ)።	ግንኙነታቸው እንደይዛባ በታላቁ ንጉሥና በሥሩ በሚገኘው ንጉሥ መካከል የተደረገ ቃል ኪዳን ነው። ታላቁ ንጉሥ ፍጹም የበላይ ገዥ መሆን ይፈልጋል (የበታች ሹም የበላይ ገዥን መውደድ አለበት)፤ የበላይ ገዥ (ታላቁ ንጉሥ) በሥሩ ለሚገኘው ሹም ግዛቱንና ሥልጣኑን እንደሚጠብቅለት ተስፋ ሰጥቶአል። ይህ ጥበቃ እውን የሚሆነው ሹሙ ለታላቁ ንጉሥ ቅንና ታማኝ እስከ ሆነ ድረስ ነው። ሹሙ የበላይ ገዥ የጠየቀውን ሁሉ ለመፈጸምና በበላይ ገዥ ጥበቃ ሥር ሙሉ በሙሉ ለመሆን ቃል ገባ። ግራ ቀኙም እርስ በርስ “ጌታ” እና “አገልጋይ” ወይም “አባት” እና “ልጅ” በማለት ይጠራሩ ነበር (ከኢያ 9፥6-8፤ ከሕዝ 17፥13-18፤ ከሆሴ 12፥1 ጋር ያነጻ)።

9÷13 ዐሥራ ስምንት ሺህ ኤደማውያንን (ቍ 12) ስለ ገደለው ስለ አቢሳ (ከ11÷20 ጋር ያነጻ) ከመናገር ይልቅ 2ሳሙ 8÷13 ስለ ዳዊት እጅግ ከፍተኛ አመራር ይናገራል፤ የመዝ 60 ርእስም ኢዮአብን (ከፍተኛውን የጦር አዛዥ፤ ቍ 15፤ ከ11÷6 ጋር ያነጻ) የዐሥራ ሁለት ሺህ ሰራዊት አሸናፊ በማለት ይጠራዋል።

14-15 ከዳዊት የካቢኔ ሹሞች መካከል አንዳንዶቹ የሲቪል ሹሞች የግብፃውያንን የአስተዳደር ምሳሌ የተከተሉ ይመስላል። “የቤተ መዛግብቱ ኅላፊ” (ቃል በቃል ሲተረጎም አስታዋሽ ማለት ነው፤) በመባል ለኢዮሳፍኑ የተሰጠው ኅላፊነት “የፕሮቶኮል ሹም” ከሚለው ጋር አቻ ነው፤ ኅላፊነቱም አቤቱታ መስማትንና ግንኙነትን (ተግባራትን) ያካትታል።

16-17 የአባቱ ስም ሳይጠቀስ የተመለከተው ሱሳ (ሠራያ 2ሳሙ 8÷17) የባዕድ አገር ሰው ይመስላል፤ ኅላፊነቱ ጸሐፊ ትእዛዝ ነበር። በናያስ (ከ11÷23 ጋር ያነጻ) የእስራኤልን የሚሊሽያ ሰራዊት ከመራው ከኢዮአብ ጋር በተነጻጸረ መልኩ (ቍ 15) ሥልጠና ያገኙት የባዕድ አገር ወታደሮች የሆኑት የዳዊት የክብር ዘቦቹ አዛዥ ሆኑ። ከሊታውያን ከፍልስጥኤማውያን ጋር የተሳሰሩ (1ሳሙ 30÷14፤ ሕዝ 25÷16) ቀርጤሳውያን ሳይሆኑ አይቀርም፤ ፈሊታውያን የፍልስጥኤማውያኑ ምኅፃረ ቃል ሳይሆን አይቀርም።

7 በአሞን ላይ የተገኙ ድሎች (19÷1-20÷3)

የዳዊት ዓለም ዐቀፋዊ ትግል ከፍተኛ ደረጃ ላይ የደረሰው በ995 ዓክልበ. ሲሆን (ሰሎሞን ከመወለዱ በፊት፤ 2ሳሙ 12÷24)፤ ይህ እውን ሊሆን የቻለው በአሞናውያን ላይ ካካሄደው ሁለት ዘመቻዎች የተነሣ ነው። እነዚህ ሰዎች ከዕብራውያን ጋር ዝምድና የነበራቸው ወገኖች ነበሩ (ከቍ 1 ጋር ያነጻ)፤ ይኖሩ የነበሩትም የያዕቅ ወንዝ ወደ ዮርዳኖስ (ዘዳ 3÷16) ለመግባት ወደ ምዕራብ ከመታጠፉ በፊት ከዚሁ ወንዝ በምሥራቅ በኩል፤ ከዮርዳኖስ ባሻገር ባለ ምድር ክፍል ነበር። በ19÷1-20÷3 ላይ ባለው ክፍል ዐቢይ የትምህርት ፋይዳ የሚገኘው በቍ 13 ላይ በዕጥርታ መልክ በቀረበው በኢዮአብ የመታመንና የመጽናናት ቃል ላይ ነው፤ ይኸውም “እግዚአብሔር ደስ ያሰኘውን ያድርግ” የሚለው ነው።

1 “ከዚህ በኋላ” ለሚለው በ18÷1 ላይ የቀረበውን አስተያየት ይመልከቱ። “አሞናውያን” የአብርሃም የወንድም ልጅ ሎጥ ከቅርብ ቤተ ሰብ ጋር በፈጸመው ዝሙት የተገኙ ዘሮች ነበሩ። በዕብራውያን የመሳፍንት ትርጉም ዘመን በምዕራብ በኩል በእስራኤል ነገዶች ላይ ተደጋጋሚ ጥቃቶችን በመፈጸም በደለኞች ነበሩ (መሳ 3÷13፤ 10÷7-9፤17-11÷33፤ 1ሳሙ 11÷1)፤ ይሁን እንጂ ሳኦል ከይዞታቸው እንዲለቁ አደረገ፤ ቈይቶም ዝቸው (1ሳሙ 11÷11፤ 14÷47)።

2 የሞተው ንጉሣቸው ናያስ ልጁ ቢሆን እንጂ ከምእት ዓመት አጋማሽ ቀደም ብሎ የሳኦልን እድገት ያፋጠነ ያው ጨካኝ ንጉሥ ሊሆን አይችልም (1ሳሙ 11÷1)። የኋለኛው ንጉሥ ከዳዊት ጋር የነበረው ግንኙነት “በሄሰድ” ላይ የተመሠረተ ነበር፤ ይህን ‘ሄሰድ’ የሚለውን ቃል ‘ቸርነት’ ብሎ ከመተርጎም ይልቅ ቃል ኪዳን ለተደረገባቸው ስምምነቶችና ግዴታዎች የሚገለጥ “ታማኝነት” ማለት ነው ብሎ መግለጽ ይቻላል (ከ16÷41 ጋር ያነጻ)። የዚህ መነሻ ምክንያትም ከሃያ ዓመት ቀደም ብሎ ዳዊት ከእርሱ ሲሸሸ፤ ሳኦል የሁለቱም ሰዎች ሥጋት በሆነበት ጊዜ ሊሆን ይችላል። በዚህ ረገድ ጎረቤት ከሆነው ከሞዓብ ንጉሥ ዘንድ፤ ዳዊት ያገኘውን ርዳታ ማነጻጸር እንችላለን (1ሳሙ 22÷3)።

3-5 ሐኖን የዳዊትን መልእክተኞች የላጨው ግማሽ ጢማቸውን ሲሆን፤ በ2ሳሙ 10÷4 ላይ ተብራርቶአል። ይህ ድርጊት በተለይ ዳዊት ላሳየው ታማኝነት ለሞላበት ግድ መሰኘት እጅግ የከፋ ስድብ ነው (ቍ 2፤ ያስከተለው በቀል በ20÷3 ላይ ስለ ተገለጸ፤ ከዚህ ጋር ያነጻ)።

6 ሐኖን ለቅጥረኞች እንዲከፈል የላከው ብር ከሠላሳ ሰባት ቶን በላይ ነው። ይሁን እንጂ የዋጋው ተመን ተስፋው ተሟጢ ሳለ ለአንዱና ለመጨረሻ ጊዜ የከፈለው ክፍያ መሆኑን

ያመለክታል። “አራምመዓካ” የሰርያ ወረራ ተጨማሪ ኅይል ያለበት ቦታ ነበር (ቍ 16)። በ2ሳሙ 10÷6:8 ላይ የተመለከቱትን፤ የቤተሮዓብንና የጦብን ግዛቶች ለማክል ሲል፤ ጸሐፊው አጠቃላይ ስምን ተጠቀመ (ከዘፍ 36÷37 ጋር ያነጻ)።

7 ከ2ሳሙ 10÷6 አንጻር ሲታይ 32,000 ጠቅላላው ቅጥረኛ ወታደር፤ እግረኛ ወታደሮችንና ፈረሰኞችን (ከቍ 18 ጋር ያነጻ) እንዲሁም ሠረገለኞችን የሚያካትት ይመስላል። ይኸው ጥቅስ በመዓካ የሚገኙ 1000 ተጠባባቂ ወታደሮችን ያመለክታል። ይህን ከአሞናውያን ድንበር ደቡብ ምዕራብ የሆነውን ቦታ ለምን እንደ መረጡ ባይታወቅም እንኳ፤ የሰፈሩት በዮርዳኖስ ማዶ በሰሜን ሩባን በሜድባ አጠገብ ነበር (ኢያ 13÷16)።

8-9 ኢዮአብ ከአሞን ጋር ያደረገው ጦርነት በመጨረሻ የተካሄደው “በከተማቸው [ዋና]” ፤ የዛሬዋ አማን ከተማ በሆነችው በራባት ነበር (ቍ 15፤ 20÷1)።

10-13 ተዋጊ ሰራዊቱ ለሕዝባቸውና ለአምላካቸው ሲሉ (ከ1ቀሮ 16÷13 ጋር ያነጻ) ባለ ኅይላቸው እንዲዋጉ ካሳሰበ በኋላ፤ ኢዮአብ የጦርነቱን ውጤት በእምነት ለእግዚአብሔር ፈቃድ አስረከበ (በመንፈሳዊ ድኅነት ላይ አጽንዖት ከተደረገበት (ፊልጽ 2÷12-13) ከተመሳሳይ ሁኔታ ጋር ያነጻ)።

14-15 ኢዮአብ በዚህ ጊዜ ራባትን በመውረር ድሉን ከዳር አላደረሰም፤ በዚያ ዓመት እጅግ የዘገየ ሁኔታ ሊሆን ይችላል (ከ20÷1 ጋር ያነጻ)።

16 ለ18÷3 ትዕይንት የሆነው፤ በኤፍራጥስ የሰርያውያን እንደ ገና የመሳባሰብ ሁኔታ ሊሆን ይችላል።

17-18 ከ18÷4 አንጻር ሲታይ የዜና መዋዕል 7,000 ሠረገለኞች ቍጥር በ2ሳሙ 10÷18 ሰባት መቶ ተብሎ የተገታ አገዝ ትክክለኛ ድምር ይመስላል። እንደዚሁም፤ 40,000 “እግረኛ ወታደሮች” በማለት ዜና መዋዕል ያመለክታቸው ሰዎች፤ ከሳሙኤል ፈረሰኞች በተቃራኒ ትክክለኛ አቀማመጥ ነው (የዐመት ማብ ይመ)፤ ምክንያቱም ከጠቅላላው 20,000 አገዝ ላይ 22,000 እግረኛ ወታደሮች ሲታከሉበት በ18÷4-5 ላይ የተሰጠውን አገዝ ከሞላ ጉደል ያካትታል።

19 የአድርአዛርም ሹማምት በሥሩ የነበሩትን ነገሥታት ያካትታል (2ሳሙ 10÷19)።

20÷1 የጸደዩ ወቅት የዝናብ ወቅት ማለፉን ከማመልከቱ በላይ፤ ጦርነት እንደ ገና እንዲጀመር ያስችላል። “ዳዊት ግን በኢዮሩሳሌም ቀርቶ ነበር” የሚለው የጸሐፊው አረፍተ ነገር፤ ዳዊት ከቤርሳቤህ ጋር የፈጸመውን የሚሰቀጥጥ ዝሙትና የንጉሡ ጀግና የነበረውንና ንጹሕ ሰው የባሏን የኦርዮን መገደል ይገልጻል (1ዜና 11÷41)፤ ጸሐፊው ይህን ያደረገውም 2ሳሙ 11÷2-27 የዳዊትን አሳፋሪ ድርጊት የዘገበውን እንደ ገና ሳይዘረዝር መሆኑን ለአገባቢዎቹ ያመለክታል።

2-3 ራባት እጁን በምትሰጥበት ወቅት ኢዮአብ ዳዊትን ጠርቶታል (2ሳሙ 12÷27-29)፤ ይኸውም ከአሞናውያን ጣቦት ከሚልኮም ራስ ላይ አክሊሉን ለመውሰድ የአገሩ ገዥ እንዲገኝ ነው (የዐመት ማብ ይመ፤ ከ1ነገ 11÷5:33፤ ከሰፎ 1÷5 ጋር ያነጻ)። “የዘውዱ ክብደት የሚመዝነው አንድ መክሊት ወርቅ ሲሆን” (2ሳሙ 12÷30) ማንም ሰው በራሱ ላይ ሊደፋው እንደማይችል ያመለክታል። የ2ሳሙ 12÷31 ጸሐፊ፤ “መጋዝ፤ የብረት መቁፈሪያና መጥረቢያ ተጠቅመው የሸክላ ጡብ አሠሯቸው” የሚለውን አክሎአል።

8. የፍልስጥኤማውያን ጦርነቶች (20÷4-8)

ዕዝራ ስለ ዳዊት ወደ ሥልጣን አወጣጥ ያቀረበው ጽሑፍ (1ዜና 11-20)፤ ዳዊት ከፍልስጥኤማውያን ጋር ጦርነት ባደረገ ጊዜ የተከሠቱትን ሦስት ሁኔታዎች በመመዝገብ ይደመድማል። ቀደም ያለው ክፍል እንኳ (19÷1-20÷3)፤ ዳዊት ካደረጋቸው ወረራዎች ውስጥ አንዱን ገጽታ ብቻ እንዳበራራ ሁሉ (ምዕ 18)፤ (ይኸውም በ18÷3 ላይ በመግቢያ መልክ የቀረቡት ከሰርያውያን ጋር የተደረጉት ጦርነቶች መንሥኢአቸው የአሞናውያን ትግል የነበረ መሆኑን ነው) የአሁኑ ዐጭር ክፍል

ዳዊት ከፍልስጥኤማውያን ጋር ያደረጋቸውን ጦርነቶችና ጌትን አሸንፎ መያዙን ያብራራል፤ ይህም በ18፥1 ላይ ተወሥቶ ነበር (ጌትን በተመለከተ በ20፥6፡8 ላይ ያለውን ማጣቀሻ ከዚህ ጋር ያነጻጽ)። የመጀመሪያዎቹ ሁለት ሁኔታዎች በታሪክነት ተለይተው አልተመለከቱም፤ ነገር ግን ፍልስጥኤማውያን በ1003 ዓቅክ በመጀመሪያ ላይ ከዳዊት ጋር ያደረጓቸው ሁለት ጦርነቶች ወቅትና (14፥8-17) በ995 አካባቢ (17፥8፤ 2ሳሙ 7፥1) እግዚአብሔር ከጠላቶቹ እጅ አንሥቶ ቀሪ ግዛት የሰጠበት ወቅት አካል ይመስላል።

4 “በዚህ ጊዜ” በ18፥1 ላይ የሚገኘውን ሐተታ ይመልከቱ። “እዝር” በሰፊው ያልታወቀውን የጎብን (2ሳሙ 21፥18) አጠቃላይ አቀማመጥ ሊያመለክት ይችላል፤ ዳዊት ለነጻነት ባደረገው ጦርነት ድልን ካገኘ በኋላ፤ ፍልስጥኤማውያን የሸሹበትን ዳርቻ ከተማ ሊያመለክት ይችላል (ከ14፥16 ጋር ያነጻጽ)።

ከይሁዳ ከተማ የሆነው ከሳታዊው “ሰባይ” (4፥4) ከዳዊት “ሠላሳ” ጀግኖች ውስጥ አንዱና (11፥29) የስምንተኛው ክፍል የበላይ አዛዥ ነበር (27፥11)። ያሸነፈው ፍልስጥኤማውያን ሱፋይ (በ2ሳሙ 21፥18 ላይ “ሴባክ”) በብዛታቸው እስከ ታወቁት (ዘጸ 2፥21) ጥንታውያን እስከ ሆኑት ራፋይማውያን (ዘፍ 14፥5) ድረስ ሐረጉ ይመዘዛል። በባላን በአግ መንግሥት ከሚገኙት በቀር ራፋይማውያን በአጠቃላይ በሙሴ ዘመን አልቀዋል (ዘጸ 3፥11)።

5 ይህ ሁለተኛው ጦርነት የተካሄደው በጎብ ነው (2ሳሙ 21፥19)። “ላሕሚ” የጎልያድ ወንድም ሲሆን፤ ዳዊት በጀግንነቱ የታወቀበት የጦር ሰለባ ነው (1ሳሙ 17)። ነገር ግን ስሙ ያልታወቀና ልዩ በመሆኑ፤ 2ሳሙ 21፥19 ላይ በሚገኘውና ተጓዳኝ በሆነው ምንባብ ላይ፤ የኋላ ቅጂ ጸሐፊ፤ ኤልያናን ራሱ ጎልያድን እንደ ገደለው አድርጎ በመጻፉ፤ መለስተኛ ግን ዘላቂ የሆነ ግድፈት ፈጸመ። “እንደ ሸማኔ መጠቅለም” በ11፥23 ላይ የቀረበውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

6-8 መስተአምሩን በመጠቀም “ከራፋይም ዘር” (በቀ. 8 ላይም ይገኛል) የሚለው አገባብ ተመሳሳይ ስም ያለውን የራፋይምን ትውልድ ሐረግ ከማሳየቱ በቀር ይህ የግል ስም መጠሪያ አለመሆኑን ያመለክታል (ቀ. 4)።

ሐ. የዳዊት የኋላ ዘመን (21፥1-29፥30)

1. የሕዝብ ቁጠራ (21፥30)

ዳዊት ወደ ሥልጣን በወጣበት መደምደሚያ ሁኔታና (ምዕ 11-20) የበሰተ ኋላ ዘመን መንግሥቱን ሁኔታ ቀጥሎ ለመተረክ በመጀመር መካከል ሃያ ዓመት ዐልፎአል፤ ይህም ከ995 ዓቅክ በኋላ ሲሆን፤ የመጽሐፉን ሚዛን የሚጠብቅ ነው (ምዕ 21-29)። በመካከል ጣልቃ የገባው ወቅት በዳዊት ላይ ቀውስንና ውድቀትን ያስከተለ ሲሆን፤ ይህም ከቤርሳቤህ ጋር በፈጸመው ዝሙት እውን የሆነ ነው (2ሳሙ 11)። ይህ በበኩሉ ደግሞ በተፈጸመ ወንጀል የተነሣ የሚመጣ የጦስ ሰንሰለትን አስከትሎአል፤ ንጉሡ፤ አርዮን ገደለ (ምዕ 11)፤ በተመሳሳይ ሁኔታም አምኖን ወንጀል ፈጸመ (ምዕ 13)፤ አቤሴሎምም እንደዚሁ ወንጀል ፈጸመ (ምዕ 14-19)፤ በመጠነኛ ትኩረት የሚታወቀው የሳቤዔ ዐመፅ እውን የሆነው እንኳ ከዚሁ ዳዊት ከቤርሳቤህ ጋር ከፈጸመው ዝሙት የተነሣ ነው (ምዕ 20)።

የአቤሴሎም ዐመፅ የወሰደው ጊዜ በአጠቃላይ 11 ዓመት በመሆኑ (2ሳሙ 13፥23፡38፤ 14፥28፤ 15፥7፤ ልዩ ልዩ ንባብ) ወይም 990-979 አካባቢ ድረስ በመሆኑ፤ 1ዜና መዋዕል ወደ 975 ዓቅክ ያመጣናል። ከዚህ ላይ ጸሓፊው ትረካውን የሚቀጥለው የዳዊትን የሕዝብ ቁጠራ በመያዝ ነው (2ሳሙ 24ንም ይመልከቱ)። ለክፍተቱ ያቀረባቸው ምክንያቶች ምን እንደ ሆኑ ለመገመት አስቸጋሪ አይደለም። በእነዚህ ሁለት ዐሠርት ዓመታት ውስጥ ይፋ የሆነው ጥቂቱ ነገር፤ ዳዊት በመልካም ሁኔታ እያለ መንፈሳዊ ሕይወቱ ምን እንደሚመስል ለማሳየት ዕዝራ የሚጥርለትን ድኅረ ምርኮ ይሁዳ ያበረታታል።

ይሁን እንጂ፤ ቁጠራውን ተከትሎ (1ዜና 21)፤ ልዩ ልዩ ጠባይ ያለው ስንሰለታዊ ድርጊት እውን ሆነ። አጀማመሩ ንጢአት ቢሆንም እንኳ፤ የእግዚአብሔር ቤተ መቅደስ የት ላይ እንደሚሠራ የእግዚአብሔርን መገለጥ ወዲያውኑ እውን

አደረገ፤ ለቤተ መቅደሱ ሥራ የሚያስፈልገው ዝግጅት እንዲከናወንም አደረገ (ምዕ 27)። ይህም በበኩሉ በሃይማኖታዊ ጉዳይም ሆነ (ምዕ 23-26) በማኅበራዊ አደረጃጀት (ምዕ 22) ወደ ዳዊት አስተዳደራዊ አደረጃጀት አመራ። አንደኛ ዜና መዋዕል ሰሎሞንና አስራኤል ሁሉ ለአምላካቸው ታማኞች በመሆን ይቀጥሉ ዘንድ ዳዊት በሰጠው ዐደራ ይደመድማል (ምዕ 28-29)። እንደዚህ ያሉት ሁኔታዎች እንኳ ሳይቀሩ ለጸሐፊው በርግጥ ፋይዳ ያላቸው ነበሩ። ሆኖም ከመግቢያው ምዕራፍ ሌላ በብሉይ ኪዳን ውስጥ በየትኛውም ቦታ ቀጥተኛ የሆነ ጉድጅት (አቻዊነት) አይገኝም።

ምዕራፍ 21 ላይ ለሚገኙት ሁኔታዎች መጽሐፍ ቅዱስ ከአራት በታች ገለጻዎችን አያቀርብልንም (ቀ. 1፡3 ይመ)። በአስራኤል ላይ የተካሄደው ቁጠራና ቁጠራውንም ተከትሎ የመጣው ጥፋት አነሣሽ ምክንያቱ ውስብስብ ቢሆንም እንኳ፤ የዕዝራ ሰነድ ዕጥፍ ተግባር አለው። በአንድ በኩል የዳዊት ንስሐ መግባት ልዩ ልዩ ገጽታዎች እስከዚህ ወቅት ድረስ ለአንባቢዎች አርአያነት አላቸው (ከቀ. 8፡13፡17 እና 24 ጋር ያነጻጽ)። በሌላ በኩል መሥዋዕቱንና ቤተ መቅደሱን በኢየሩሳሌም ውስጥ በጦሪያ ተራራ ላይ ለመመሥረት እግዚአብሔር መወሰኑ በታሪኩ ሁሉ ላይ ተጽዕኖ አሳድሮአል (ከራእ 11፥1 ጋር ያነጻጽ)፤ ይህ ተራራ የእግዚአብሔር ልጅ የተሰቀለበት (ቀ. 8)፤ የቅድስት ከተማ ትኩረት ሆኖአልና (ቀ. 2)። በታሪክ ላይ ተጽዕኖ ማሳደሩንም ይቀጥላል። ከዚህ “ከሚወደው ከተማ” (ራእ 20፥9)፤ የምድር ሕዝብንም አንድ ቀን ይገዛል (ቀ. 4)፤ ከኢሳ 2፥2-4 ጋር ያነጻጽ)፤ ከዚያም በዐዲስ ምድር የሚኖሩትን ለዘላለም ይፈውሳል (ኢሳ 65፥17-19፤ ራእ 21፥1-2፤ 22፥2)።

1 በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ “ሰይጣን” የሚለው ቃል ያለመስተአምር መጠሪያ ስም ሆኖ ገብቶአል (ተንቅፋአል)። በእግዚአብሔርና በሰው ላይ በሚያደርሰው በማይለወጠው ተንኮሎ፤ አሁንም ቢሆን ጠላት ነው (በኢዮ 1-2፤ በዘካ 3፥1-2 ላይ እንዳለው ሁሉ)፤ አሁን ግን ሰይጣን መጠሪያ ስሙ ሆኖአል። ስለዚህ ዳዊት ሕዝቡን ይቁጥር ዘንድ የተነሣነው ዲያብሎስ የእግዚአብሔርን ሕዝብና እግዚአብሔርን ራሱን በመጥላቱ ነው (ከኢዮ 1፥11፤ 2፥5 ጋር ያነጻጽ)።

ይሁን እንጂ 2ሳሙ 24፥1 ጠልቆ በመንዝ መሣሪያ የሆነው ሰይጣን (ከ1ነገ 22፥22-23፤ ከኢዮ 1፥12፤ ከ2፥6 ጋር ያነጻጽ) በአስራኤል ላይ የእግዚአብሔር ቁጥ በተነሣ ጊዜ በአገልግሎት ላይ መሆኑን ያሳያል። ይኸውም ከሕዝብ ቁጠራው የተነሣ የመጣው ጥፋት (1ዜና 21፥7) ሕዝቡ በንጢአቱና እግዚአብሔር በቀጣው ንጉሥ በዳዊት ላይም ለፈጸመው ተደጋጋሚ ዐመፅ ቅጣት እንዲመጣበት በመሣሪያነት አገለገለ። የመጨረሻው የሳቤዔ ዐመፅ የተቀጨው ጥቂት ቀደም ብሎ ነው (ከምዕ 21 መግቢያ ሐተታ ጋር ያነጻጽ)። በተጨማሪም፤ የዐመፁ ውጤት የእግዚአብሔር መሠዊያና ቤተ መቅደስ እንደሚመሠረቱ በማረጋገጥ የእግዚአብሔር የመጨረሻና አዎንታዊ ግቦች ነበሩ።

2-3 ቅጽበታዊና ሰዋዊ የሆነ መንግሥት ነበር፤ ይኸውም ክፋት ያጠለበት የዳዊት አነሣሽ ምክንያት ነው (ቀ. 7-8፡17)፤ ኢዮአብ ንጉሡን ለማስገዝብ ጥረት እንዳደረገውም፤ “በአስራኤል ላይ በደል” ለማምጣት አስተዋዕክ አደረገ። ሕዝብ ቁጠራ በራሱ ስሕተት የለበትም (በዘጉ 1 እና 26 ላይ በእግዚአብሔር ምሪት የተካሄደውን የሕዝብ ቁጠራ ከዚህ ጋር ያነጻጽ)። ነገር ግን በዚህ ወቅት ዳዊት እምነቱን በእግዚአብሔር ተስፋ ላይ በመጣል ፈንታ፤ “በሰራዊቱ ብዛት” ላይ ጣለ (27፥23 ከመዝ 30፥6 ጋር ያወዳድሩ፤ የመዝሙሩ ርእስም መዝሙሩ በዚህ ጊዜ የተጻፈ መሆኑን ያመለክታል፤ ከ22፥1 ጋር ያነጻጽ)።

4 ኢዮአብና ሹሞቹ በመላው አስራኤል ያደረጉት መዘዋወር በ2ሳሙ 24፥4-6 ላይ በቢጋር መልክ ቀርቦአል፤ በማክልም ቀ. 8 ዐሥር ወር ፈጀ ይላል።

5 የሰበሰቡት አጠቃላይ አገዝ በሁለት አቅጣጫ ማብራሪያን ይጠይቃል። (1) በ2ሳሙ 24፥9 ላይ ካለው ጋር ሲነጻጸር ለመላው አስራኤል የዕዝራ ድምር 1,100,000 ከሳሙኤል 800,000 የላቀ ነው፤ ይኸው የሳሙኤል አገዝም መደበኛውን 288,000 ጦር ሰራዊት ላያካትት ይችላል (ከ“አስራኤል” በፊት

“በመላው” የሚል አለመኖሩን ልብ ይበሉ፤ ለይሁዳ ያመለከተው 470,000 ድምር ግን ከሳሙኤል 500,000 ድምር ያነሰ ነው፤ ይኸው ድምር ደግሞ የማጠጋጋት ድምር ሊሆን ይችላል። (2) “ሺህ” ወይም “አለቆች” የሚለውን ስም መሠረት በማድረግ (ከ7÷3-4፤ ከ12÷24 ጋር ያነጻ) ማየት ያለብን “ሰይፍ መምዘዝ በሚችሉት በአንድ ሚሊዮን ተኩል ሰዎች” አኳያ ሳይሆን፤ በ1,570 በቋሚ ወታደሮች ስብስብ ሳይሆን አይቀርም።

6-7 ኢዮአብ የሌዊን ነገድ ከሕዝብ ቁጠራው ነጻ እንዲሆን ያደረገበት (ይኸው ነገድ በ23÷3 ተቈጥሮ ነበር) ቀደም ያለ መነሻ ምክንያት አለ፤ ይህ ነገድ ልዩ ሃይማኖታዊ ክብር ነበረውና (ዘኁ 1፥49-50)። ይህ ሐቅ ብንያምን ሆነ ብሎ ለምን ሳይቈጥር እንደ ቀረ ሊገልጽ ይችላል፤ ኢየሩሳሌምና (ከእግዚአብሔር ታዕታይ ጋር) ገባዎን (ከማደሪያ ድንኳኑ ጋር ቍ 29) ሁለቱም የሚገኙት በድንበሩ ላይ ነበርና (ኢያ 18፥25-28)። በመቁጠራቸው “በአስራኤል ላይ ቍጣ ስለ መጣ” (ዘኁ 27፥24) በዚህ በብንያም ምድር (21፥15) የእርሱ ሥራ እንዲቋረጥ የተደረገ መሆኑን እናውቃለን።

8 የዳዊት ኑዛዜ የመጣው ጭንቀት ከደረሰበት ልቡ ወይም ጎሊናው (2ሳሙ 24፥10) ነው፤ ምናልባት በኢዮአብ ተግሣጽ ተወግቶ ሊሆን ይችላል።

9 ባለ ራእይ “ጋድ” ዳዊት ንጉሥ ከመሆኑ በፊትና (1ሳሙ 22፥5) ንጉሥ ከሆነም በኋላ (2ዜና 29፥25) መክሮታል፤ በኋላም የዳዊትን የግዛት ዘመን የሚገልጸውንና ዕዝራም በምንጭነት የተጠቀሰበትን ሰነድ ማሰናዳት ነበረበት።

10-12 ለዳዊት የቀረቡለት አማራጭ ቅጣቶች ብርታታቸው ተመጣጣኝ ሳይሆን አይቀርም። መቅሠፍቱንም ለመፈጸም የእግዚአብሔር መሣሪያ የእግዚአብሔር መልአክ ይሆናል። እውን ከመሆኑ በፊትና (1ሳሙ 6፥3-6) እውን ከሆነ በኋላ (2ነገ 19፥35) ተመሳሳይ ሁኔታውን ያነጻጽሩ። እነዚህ ሁኔታዎች የቃል ኪዳንን የእግዚአብሔር መልአክ (ከዘፀ 23፥20-21፤ ከሚል 3፥1 ጋር ያነጻ)፤ ምናልባት ቅድመ ትሥጉት ክርስቶስን ያሳተፋ ቢሆኑም እንኳ፤ ያሁኑ ግን መልአክ ብቻ ነበር።

13 ንጉሡ በነቢዩ በኩል ለመጣው ለእግዚአብሔር ቃል መገዛቱ አርአያነት ያለው ነው፤ ይህም ማዕቀብ ከሌለበት ከጣዖት አምልኮ፤ ይህን ባለማዕቀብ የሆነውን የዕብራውያን ሃይማኖት ልዩ ያደርገዋል (ከ11፥3 ጋር ያነጻ)። ዳዊት ጥበብ በተመላበት መንገድ በሌላ ሕዝብ አማካይነት (በወረራ) ቅጣትን ከመቀበል ይልቅ የእግዚአብሔርን ቅጣት (መቅሠፍት) መረጠ።

14 በመሠረቱ ቅጣቱ የማያልፉት ዐይነት ቅጣት ሆነ፤ “ከአስራኤልም ሰባ ሺህ ሰው” ማለቱ፤ በሰራዊቱ ብዛት ለተማመነው ንጉሥ (ቍ 3 ይመ) በሚያሳዝን ሁኔታ ተመጣጣኝ ቅጣት ነው።

15-16 ዳዊትና የሲቪል ሹሞቹ ማለት “ሽማግሌዎቹ” በገባዎን ወደሚገኘው ማደሪያ ድንኳን በሚጓዙበት ወቅት ቀሣፊው መልአክ ሰይፉን መዞ ፊቱን ወደ ኢየሩሳሌም ማዞሩን ባዩ ጊዜ (ቍ 29-30) “በንስሐ” ላይ ነበሩ። ይሁን እንጂ እጁ ተመልሶ ነበር (2ሳሙ 24፥16)።

17 የዳዊት ሁለተኛ ንስሐ (ከቍ 8 ጋር ያነጻ) በ2ሳሙ 24፥17 ላይ ከሚገኘው ይልቅ ከዚህ ላይ በላቀ ሁኔታ ሙሉ በሙሉ ተመዝግቦአል። ሙሉ ጎላፊነቱን ለመውሰድና ስለ ሕዝቡ ሲል ራሱን መሥዋዕት ለማድረግ ያለውን ፈቃድ ገልጦ ያሳያል። ሕዝቡን “በጎች” በማለት ይጠራል፤ መጽሐፍ ቅዱስም መሪንና ሕዝብን ከእረኛና ከመንጋዎቹ ጋር ዘወትር ያነጻጽራል (11፥2፤ ከመዝ 23፤ ከኤር 23፥1-4 ጋር ያነጻ)። ንጉሡ “ነጢአት በመሥራቱና በደል በመፈጸሙ” የሚወቀሥ ቢሆንም እንኳ፤ መቅሠፍቱ የወረደው ንጽሕ የሆነው ሕዝብ፤ መሪው ለፈጸመው ክፋት እንዲሠቃይ ሆኖ አልነበረም፤ ሕዝቡ ራሱ ከበደል ነጻ አልነበረምና።

18-22 የዜና መዋዕል ጸሐፊ የኦርናን የመግቢያ ጥያቄ በመዝለል (2ሳሙ 24፥21)፤ ወደ ዳዊት ቃል ይጓዛል፤ ይህ

የዳዊት ቃልም በዚህ ዐውድማ ላይ መሥዋዕቱን ያበጅ ዘንድ (ያቆም ዘንድ) ጋድ የሰጠውን መመሪያ ማክበሩን ያመለክታል።

23 “በሬዎቹ” ስንዴው ሲወቃ የተገኙት “መውቂያ በትሮቹን” ለመሳብ መሆን አለበት። የእህሉ ቍርባን የሥጋ መሥዋዕቶቹን ተከትሎ ምንጊዜም መምጣት አለበት (ዘፀ 29፥40-41፤ ዘሌ 23፥18፤ ዘኁ 15፥4)።

24 “ዋጋ ያልከፈለሁበትንም” የሚቃጠል መሥዋዕት አድርጌ አላቀርብም” ማለቱ እግዚአብሔር ዋጋ በማያስከፍል መሥዋዕት ደስ ያለመሰኘቱን ሐቅ ዳዊት አረጋገጠ። እግዚአብሔር ከተከታዮቹ የሚጠይቀው ሙሉ በሙሉ ለእርሱ ዐልፎ የተሰጠ ሕይወትን ነው።

25 ዳዊት ያን ቦታ ገዛ፤ “ስድስት መቶ ሰቅል” ወርቅም ከፈለ፤ ይኸው ቦታ የሞሪያ ተራራን ሁሉ ሳያካትት አልቀረም (የዐመት ማብ ይመ)፤ የተከፈለው ዋጋ በጣም ከፍተኛ ነው (ለዐውድማው ብቻ ዐምሳ ሰቅል እንደተከፈለ የተመለከተበትን 2ሳሙ 24፥24ን ከዚህ ጋር ያነጻ)።

26 እግዚአብሔር “መሥዋዕት በሚቀርብበት መሠዊያ ላይ ከሰማይ በእሳት” መመለሱ የንጉሡን ንስሐና መሥዋዕት የቀረበበትን ቦታ መቀበሉን ያመለክታል (ከዘሌ 9፥24 ጋር ያነጻ)።

27-30 በተጨማሪም፤ የመልአኩ ሰይፍ ወደ አፎቱ ተመለሰ፤ መቅሠፍቱም ቆመ (2ሳሙ 24፥25)። በገባዎን የማደሪያው ድንኳን አቻ በሆነ ስፍራ ስለ መቀመጡ (ቍ 29)፤ 16፥39ን ይመልከቱ።

2. ቤተ መቅደሱን አስመልክቶ የተደረገ ዝግጅት (22፥1-19)

ጸሐፊው በእርሱ ዘመን ለኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ ድጋፍ ይገኝ ዘንድ ለማረጋገጥ በእጅጉ ተጨንቆ ነበር (ዕዝ 7፥15፤ 8፥25-30፤ 33-34)። ዳዊት ለቤተ መቅደሱ ግንባታ ዝግጅት ካደረገው ምሳሌነት በቀር፤ ለግንባታው ሙሉ ትኩረት ለመስጠት ከዚህ የላቀና ተገቢ የሆነ ማነሣሻ የለም፤ የዜና 22 ጉዳይም ይኸው ነው (ከምዕ 28-29 ጋር ያነጻ)። ዕዝራ በመጀመሪያ የዳዊትን ጥረት በዐጭሩ አቀረበ (ቍ 2-5)፤ ከዚያም ሰሎሞን ቤተ መቅደሱን መገንባት ይቀጥል ዘንድ፤ ዳዊት በግል ለሰሎሞን የሰጠውን የምክር ቃል ዕዝራ መልሶ ተረከ (ቍ 6-16)፤ የአስራኤል መሪዎች በዚሁ ተግባር ልጁን ያግዙት ዘንድ በይፋ ዐደራ ሰጣቸው (ቍ 17-19)። በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ለዚህ ምዕራፍ ጉድኝት የሆነ (አቻዊነት ያለው) ክፍል ባይገኝም እንኳ፤ ዕዝራ ዛሬ ለእኛ ሊገኝልን ያልቻለውን ምንጭ ሳይጠቀም አልቀረም።

1 ባለፈው ምዕራፍ ላይ በተከሠተው በእግዚአብሔር ሀልዎት መገለጥ አኳያ ሲታይ (በተለይ ከ21፥15-26 ጋር ያነጻ)፤ በኦርና ዐውድማ ላይ የቆመው ዐዲሱ መሠዊያ የአስራኤል የሚቃጠል መሥዋዕት እንዲቀርብበት የታቀደ ቦታ መሆኑንና ይህም ቦታ የሞሪያ ተራራ (2ዜና 3፥1) መሆኑን፤ ቤተ መቅደሱ ገና ወደፊት የሚሠራ ቢሆንም እንኳ፤ ይኸው ቤተ መቅደስ “የእግዚአብሔር አምላክ ቤት” መሆኑን ዳዊት ይፋ አደረገ። ስለዚህ እንደነዚህ ያሉት ቃላት ለመዝሙር 30 የተሰጠው ርእስ ዳዊት የመዝሙሩ ጸሐፊ መሆኑንና “ቤተ መቅደሱ በተመረቀ ጊዜም” ይህ መዝሙር የተጻፈ መሆኑን ማብራሪያ ይሰጣል። ይህ መዝሙር ከዚህ ላይ በታሪክ ረገድ ትክክለኛ ቦታውን ይዟል (መዝ 30፥5-6ን በዚና 21 ላይ ከተገለጸው ከዳዊት ሁኔታዎችና ተመክሮዎች ጋር ያወዳደሩ)።

2 ንጉሡ በአስራኤል የሚገኙት “መጻተኞች” ድንጋይ ጠራቢዎች እንዲሆኑ በመመልመል ሥራውን ጀመረ። ይህ ሁኔታ አደኒራም በያዘው በድንጋይ ጠራቢነት ጎላፊነቱ ተረጋግጦአል (2ሳሙ 20፥24)፤ በኋላ ሰሎሞን ባደረገው አደረጃጀትም ላይ ተረጋግጦአል (2ዜና 2፥17-18 እና 8፥7-9)።

3 ንጉሡ “ብዙ ብረት” ማዘጋጀቱ በእርሱ ዘመን ሁኔታዎች እንዴት እንደ ተለወጡ ያሳያል፤ ይህም በሥነ ቅርስ ምርምር የብረት ዘመን አንድ ተብሎ ይጠራል፤ ምክንያቱም ዕብራውያን

ይቁጣጠሩት በነበረው ግዛት ውስጥ የነበሩትና ብረት ማውጣት የሚችሉት ፍልስጥኤማውያን ስለ ታከሉ ነው።

4 ባዕዳን ለድንጋይ ሥራ የተመደቡ ቢሆንም እንኳ፤ “የዝግባ ዕንጨትን” ለማዘጋጀት ወደ ጎሳ ጊዜ ሰሎሞን በርካታ እስራኤላውያንን ለመመልመል ተገዶ ነበር (1ኛ 5፥13-14)።

5 መጽሐፍ ቅዱስ የሰሎሞንን ዕድሜ በታሪክ ረገድ ሊጠቀስ ከሚችል ሁኔታ ጋር በየትም ቦታ አሳገጣጠመውም። ከዚህም የተነሣ በ975 ዓቅክ ሰሎሞን የቱን ያህል ወጣት እንደ ነበር አናውቅም። ሰሎሞን 40 ዓመት ከገዛ በጎሳ (2ዜና 9፥30)፤ በዚያን ወቅት አርባ አንድ ዓመት በሞላው ልጅ በሮብዓም ተተካ (12፥13)፤ ሰሎሞን ራሱ በ990 ዓቅክ ተወልዶ ከሆነ፤ በ970 ዓቅክ ዙፋን ላይ በወጣ ጊዜ የአንድ ዓመት ልጅ ነበረው ማለት ነው። ይህም በዚያን ጊዜ የሃያ ዓመት ሰው ያደርገዋል። ከዚህም በላይ ዳዊት ከቤርሳቤህ ጋር የነበረው ግንኙነት ከ995 ዓቅክ ጀምሮ ቢሆን (የምዕ 17 እና 19 የመግቢያ ሐተታን ከዚህ ጋር ያነጻ)፤ ሰሎሞን ቤርሳቤህ ለዳዊት የወለደችለት በኩር ልጅ ሳይሆን አራተኛ ልጅ ነው (1ዜና 3፥5)፤ ይህም ሰሎሞን ወደ ተወለደበት ዘመን ወደ 990 ዓቅክ መልሶ የሚያመጣን ይሆናል።

6-7 ቤተ መቅደሱ፤ “ለእግዚአብሔር ስም” ይሠራል ማለት ለስሙ ወይም ለክብሩ ከሚለው በላይ ነው። ስሙ ማንነቱ ማለት ነው። በተለይም ይህ የእግዚአብሔር ስም በማደራያው ድንኳን ወይም በቤተ መቅደሱ ላይ የሚሆነውን የክብሩን ደመና የሚያመለክት ነው (ዘዳ 12፥11፤ 2ዜና 6፥20)።

8 ዳዊት ያመለከተው የ“እግዚአብሔር ቃል” በነቢዩ በናታን በኩል ሰሎሞን ከመወለዱ በፊት መጣለት (17፥4)። ነገር ግን ከዚህ ላይ ንጉሡ ቤተ መቅደስ እንዳይሠራ እግዚአብሔር ለምን እንዳልፈቀደለት በመጀመሪያ ግልጽ አደረገ፤ ይኸውም “በዙጦርነት” አድርጎአል (ይህም ደግሞ በ28፥3 ላይ ተገልጿል)። ዋናው ጉዳይ ጦርነት ያለውን ንጹህ ሁሉ አሟጦበታል ማለት ሳይሆን (ከ1ኛ 5፥3 ጋር ያነጻ)፤ ጦርነት አላስፈላጊ የሆነ ደም እንዲፈስ በማድረግ እጆቹን በክሎአል ማለት ነው። ዳዊት ከልክ በላይ በሆነ ዐመፅ በደለኛ ሆኖአል ማለት ነው (ለምሳሌ 2ሳሙ 8፥2)። እርሱ ያደረገው ገለጻ ለእኛ ብርቱ የሆኑ ሥነ ምግባራዊ አንድምታዎች አሉት (ማቴ 5፥9)።

9 የሰሎሞን ዐልጋ ወራሽነት በጎሳ በታላቅ ወንድሙ በአዶንያስ በኩል ተቃናቃኝ የቀረበበት ቢሆንም እንኳ (1ኛ 1፥5-13-24-25) ገና ከመወለዱ በፊት የመለኮትን ምርጫ ያገኘ ሰው ነበር (2ሳሙ 12፥24-25)። ዳዊት ለቤርሳቤህ በመሐላ እንደ ገለጸለት ሁሉ (1ኛ 1፥13-30) ከዚህ ላይ በእስራኤል ላይ “ገዢ” እንዲሆን ታቅዶአል። ከዚህም በላይ “የሰላም” መንግሥት (ሻሎም)፤ እንደሚሆንለት እግዚአብሔር ለሰሎሞን ቃል ገብቶለታል። አንድ የታወቀ ጦርነት ብቻ ያጋጠመው መሆኑ የተሰፋውን ፍጻሜ ያመለክታል (ከሐማት ጋር ጦርነት ገጠመ፤ 2ዜና 8፥3)።

10 በዚህ ጥቅስ ላይ ዳዊት በ17፥12-14 ላይ ከሚገኘው ከናታን ትንቢት በቀጥታ ይጠቅሳል (ከ28፥6 ጋር ያነጻ)። በመጀሪያው ሐረግ ላይ አስቀድሞ እንደ ተናገረው ሁሉ ሰሎሞን ለእግዚአብሔር ስም “ቤት ሠራ”፤ በመጨረሻው ሐረግ ላይ እንደ ተመለከተው ደግሞ የመንግሥቱ ዙፋን “በእስራኤል ላይ ለዘላለም” ጸና። ይሁን እንጂ እግዚአብሔር “እርሱ ልጄ ይሆነኛል” በማለት ትንቢት የሚናገርበት መካከለኛው ሐረግ ተያይዞ ከመጣው ቅድመ ሁኔታ አኳያ መታየት አለበት፤ ይህም ቅድመ ሁኔታ ሰሎሞን መፈጸም ያቃተው ታማኝነት ነበር፤ ይሁን እንጂ ይህ ታማኝነት በኢየሱስ ክርስቶስ ተፈጽሞአል። ዳዊት መካከለኛውን ክፍል ጨምሮ ሙሉውን ምንባብ ይመስላል፤ ይህን ያደረገውም ቀድሞት የመጣውንና በወውዱ ውስጥ ተከትሎ የመጣውን ማለትም ቅርብ የሆኑትንና ፋይዳ ያላቸውን ተስፋዎች ለመለየት ነው።

11-13 ዳዊት ለልጁ ያደረገው ባርነት በልዩ ልዩ ገጽታዎች በተከታታይነት ለመጡት በራኬዎች ምሳሌ ሆነ። በቀ. 11 ላይ ሰሎሞን “ቤትን ሲሠራ” በተለይ ስኬት እንዲመጣለት አመለከተ (ከ28፥10 ጋር ያነጻ)። በቀ. 12-13 ላይ (ወደ ኢያ 1፥7-8

በመመለስ)፤ ሰሎሞን “እግዚአብሔር በሙሴ አማካይነት . . . የሰጠውን ሕጉንና ሥርዐቱን” እንዴት ማክበር እንዳለበት አጽንዖት አደረገ።

14-16 ዳዊት ያቀረበው እጅግ የበዛ ወርቅና ብር “አንድ ሺህ የወርቅ መክሊትና አንድ ሚሊዮን መክሊት ብር” ሲሆን፤ ይህ ከአሁኑ ይልቅ በዚያ በጥንቱ ዘመን አያሌ ነገር ለመግዛት የሚያስችል ነበር። ይህ፤ በ29፥4:7 ላይ ከተመለከተው አነስተኛ ግን ተዛማጅነት ካለው መጠን ጋር፤ ምንጩ የእግዚአብሔር ልዩ ችሮታ መሆኑን በዜና መዋዕል ላይ የሚያመለክት ብቸኛ ክፍል ነው።

17-19 “የእግዚአብሔርን የኪዳንን ታቦት . . . ወደ ቤተ መቅደስ” ለማምጣት ለእስራኤል መሪዎች ከዚህ ላይ የተገለጸው የዳዊት ዐላማ ፍጻሜ ያገኘው በ2ዜና 5፥7 ላይ ነው፤ ይህ ድርጊት ለኪዳን ታቦትና ለእግዚአብሔር ሲል የምዕ 13፤ 15-17፤ 22 ሁሉ ላይ እንደ ተገለጸው ያደረጋቸው ልዩ ልዩ ጥረቶች ሁሉ የተሳኩ መሆናቸውን ያመለክታል።

3. ሌዋዊ አደረጃጀት (23፥1-26፥32)

እግዚአብሔር በቤተ መቅደስ እንዲመለከ ዳዊት የነበረው ግድ መስኘት ቀደም ሲል ከተገለጸው (ምዕ 22) ለቤተ መቅደስ የሚሆነውን ነገር ከማዘጋጀት ያልፈ ነበር። ዘላቂ የሆነው ዋና ጉዳይም በቤተ መቅደስ ውስጥ እንዲያገለግሉ ያደራጃቸው አገልጋዮች ናቸው፤ እነዚህ አገልጋዮችም ሌዋውያን ናቸው (ምዕ 23-26)። ንጉሡ በነቢያቱ በኩል በጌታ በመመራት (2ዜና 29፥25)፤ በተተኪዎቹ ሥር የሚካሄደው ሕጋዊ አምልኮ እንዲቀጥል የሚረዳውን፤ በጸሐፊው በዕዝራ ዘመንም ሙሴያዊ አምላካዊ አገዛዝ ዳግም እንዲቀጥል የሚያደርገውን ተግባራዊ የሆነውን መዋቅራዊ ሥርዐት ለመዘርጋት ላቅ ያለውን የአስተዳደር ችሎታውን ተጠቀመ (በምዕ 6 ላይ የቀረበውን የመግቢያ ሐተታ ይመልከቱ)፤ ይህም በዐዲስ ኪዳን ዘመን እግዚአብሔርን የሚያመለክቱትን ሰዎች ፍላጎት መሟላቱን ቀጠለ (በሉቃ 1፥5:8 በተገለጸው መሠረት ከ24፥10 ጋር ያነጻ)።

በ1970 ዓቅክ ዳዊት (26፥31፤ ከቀ. 1 ጋር ያነጻ) ከሠላሳ ዓመትና ከዚያ በላይ የሆኑትን ወንድ ሌዋውያን አስቆጠረ፤ በዚያን ጊዜም ቍጥራቸው 38,000 ሆኖ አገኘው። መሠረታዊ ሐሳቡም የነገዱን ወንዶች በአራት የሥራ ምድብ ለመመደብ ነበር (23፥1-5)። ቀሪው የምዕራፍ 23 ክፍል ዋና ዋና ጉሣዎችንና የቤተ ሰብ ምድቦችን በቢጋር መልክ በማውጣት ሌዋዊ የሆኑትን የትውልድ ሐረጎች (ከምዕ 6 ጋር ያነጻ) መቃኝ ት ነበር (ቀ. 6-23)፤ ተግባራቸው ምን ምን እንደ ሆነ የተቃኘ በት ክፍልም እርሱን ተከትሎ ይገኛል (ቀ. 24-32)። ከዚያም አራቱ ክፍሎች ተለይተው ተመልክተዋል። ዋና አካል የሆኑት 24,000 “የእግዚአብሔርን ቤተ መቅደስ ሥራ ይቁጣጠሩ” ከንድ ተመድበው ነበር (ምዕ 24፤ ከ23፥4 ጋር ያነጻ)፤ ደግሞም ይህ ምዕራፍ የኦሮን ካህናት ትውልዶች በየምድቡ እንዴት እንደ ተደለደሉና (23፥6) ካህናት ያልሆኑት ሌዋውያንም ለእነርሱ እንዴት እንደ ተደለደሉላቸው (ቀ. 20-31) በመግለጽ ይቀጥላል፤ 4,000 በዚያ ዕቃዎች እግዚአብሔርን እንዲያመለክጉ (ምዕ 25)፤ 4,000 በጣቂዎች ሆነው የተመደቡ ሲሆን፤ በእነርሱም ሥር የቤተ መቅደስ ግምጃ ቤት ሹምነትን የመሰሉ ልዩ ልዩ ንላፊነቶች ተመድበው ነበር፤ ቀሪዎቹ 6,000 ደግሞ ከቤተ መቅደሱ ውጭ ባለው ሥራ በእስራኤል ላይ ሹማዎችና ዳኞች ሆነው ተመደቡ (26፥29-32)። ካህናቱ፤ መዘምራኑ ምናልባትም የቤተ መቅደሱ ሌዋውያን በሃያ አራት ልዩ ልዩ ምድቦች ተመድበው ነበር። እነዚህ ንኡሳን ምድቦችም በየወሩ በአገልግሎት ውስጥ ተዘዋውረው እንዲሠሩ ለማድረግ አስቻሏቸው።

1 የዳዊት ሙሉ ሕይወት የተረጋገጠው (የተመሰከረው)፤ እነዚህ ሁኔታዎች በአርባኛው፤ ይኸውም በግዛቱ የመጨረሻ ዓመት ላይ የተከናወኑ ሆነው በመገለጻቸው ነው (26፥31፤ 29፥27)፤ የዳዊት “የመጨረሻ መመሪያ” (23፥27) ተብለው በርግጥ ተለይተዋል።

ሰሎሞን “ንጉሥ . . . የተደረገበት” ሂደት በዜና መዋዕል ላይ ተዘሏል። አታካራ ያስነሣው የዐልጋ ወራሽነቱ አሳዛኝ ዝርዝር ሁሉና (22፥9 ይመ፤ ከ1ኛ 1 ጋር ያነጻ) ንጉሥ ተብሎ

ከታወቀ በኋላ ተከትሎ የመጣው ጭካኔ የተሞላበት የአንድነት ሂደት (177 2) በሁሉም ዘንድ የታወቀ በመሆኑ፤ ዕዝራ ሊደርስበት ላለበው ግብ የነበረው አስተዋፅኦም ቊጥር ውስጥ የሚገባ አልነበረም።

2-4 “ዕድሜአቸው ሠላሳ ወይም ከዚያ በላይ” የሆኑት ሌዋውያን በሙሴ ዘመን እንደ ነበረው ሁሉ ተቁጠሩ (ዘኁ 4፥3-23)፤ ይሁን እንጂ እስከ ሃያ ዓመት ዕድሜ ያላቸውም ተቁጥረው ነበር። 38,000 የሚለው ጠቅላላ ቊጥር እንደ ሌሎች የዜና መዋዕል አገዛዥ በየጊዜው ሒስ ቀርቦበት ነበር፤ ነገር ግን አስፈላጊ ያልሆነ ሒስ ነው። በበረሃ፤ በሙሴ ሥር እያሉ ውስን የሆነ የሌዋውያን ቁጠራ ተደርጎ ነበር፤ ከሠላሳ እስከ ንምሳ ዓመት ያሉት ብቻ ይኸውም የማደሪያ ድንኳኑን የማንጓዝ ተግባር ማከናወን የቻሉት ብቻ ጠቅላላ ቊጥራቸው 8,580 ነበር (ዘኁ 4፥47-48)፤ ጠቅላላዎቹ የዕብራውያን ነገዶች እያንዳንዳቸው ቊጥራቸው ከ50,000 በላይ ለመዋጋት ብቁ የሆኑ ወታደሮች ነበሯቸው (1፥46፤ 26፥51)። በዳዊት ግዛት ሥር 24,000 ሺው ዋናው ሌዋዊ አካል በሃያ አራት ወርኃዊ ምድብ ተከፍሎ ነበር፤ የሥራውን መጠን በማስተዋል በአንድ ጊዜ 1,000 ሰዎች በሥራ ላይ እንዲመደቡ ማድረግም አስመክንዮታዊ አይደለም።

5 ንጉሡ “የሰባቸው” መሣሪያዎች ለዘመናት በእስራኤል ዘንድ የተወሃውን ሌላውን የዳዊትን ልዩ የዜማ ችሎታ ያሳያል (አሞ 6፥5)።

6 ከዚህ ጀምሮ እስከ ቊጥር 23 ድረስ የተደረገው የሌዊ ትውልድ ሐረግ ቅኝት፤ የ6፥16-30 እና የ24፥20-30 ጉድኝት (አቻ) ነው። በአንዳንድ ስሞች ቅንጣት ፊደል ረገድና በአንዳንድ ዝርዝሮች ረገድ አነስተኛ ልዩነቶች ይገኛሉ።

7 ጌድሶናዊው ለአዳን በመጀመሪያ ላይ መመልከቱ ቀዳሚ ከሆነው ከጌድሶን ንኡስ ጉሣ ከሎቪኒ ጋር ያያይዘዋል። የምዕራፍ 23 ዐላማ ሙሉ የትውልድ ሐረግን ዝርዝር ማቅረብ ሳይሆን፤ በሌዊ ነገድ ውስጥ የዳዊት አደራጃጀት የተመሠረተባቸውን ምድቦች ማመልከት በመሆኑ (በ6፥20 ላይ እንዳለው ዐይነት) ስለ ለርቪኒ ልጅ ስለ ኤኢት የተባለ ነገር የለም።

8 ይሒኤል፤ ዚቶምና ኢዮኤል የጥንት ሌዋውያን አባቶች ነበሩ። በ24፥20-30 ላይ እንደ ተዘረዘሩት ከአለቆች ምድብ ጋር መሳከር (መምታታት) የሰባቸውም (የዮዳሄ አባት ከሆነው ከሹቤል ቊጥር 20 ጋር ያነጻጽሩ)፤ በምዕራፍ 24 ላይ (በቊጥር 23 ላይ እንዳለው) እንደ ተመለከተው የወቅቱ አለቆች ሳይኖሩ ዋና (አባት) የሆኑት የቤተ ሰብ መሥራቾች ብቻ የተዘረዘሩ ቢሆንም እንኳ።

9 የዚህ ቊጥር “ሰሜኢ” “የለአዳን ቤተ ሰብ” በመሆኑ፤ በቊጥር 7 እና በቊጥር 10 ላይ ከተመለከተው ሩቅ አጎቱ (የእርሱን ስም የወረሰ ሳይሆን አይቀርም) ከሎቪኒ ወንድም ተለይቶ መታየት አለበት (6፥17)።

10-11 ቀዳሚ የሆኑትን የኋላ የሰሜኢ ቤተ ሰቦችን ወደ “አንድ ምድብ” (ድልድል) በማጣመር ዳዊት ከጌድሶን ጉሣ ውስጥ የተደራጁ ዘጠኝ ሌዋዊ ምድቦችን እውን አደረጉ፡- እነዚህም ስድስቱ ከለአዳን ሲሆኑ፤ ሦስቱ ደግሞ ከሰሜኢ ናቸው።

12-14 በዘዳ 33፥1 እና በመዝ 90 ርእስ እንደ ሆነው ሁሉ ሙሴ “የእግዚአብሔር ሰው” ተብሎ ተመልክቶአል፤ ምናልባትም በብሉይ ኪዳን ውስጥ እጅግ ታላቁ ሰው ሳይሆን አይቀርም (ዘዳ 34፥10-12)።

15-20 ከቀዳሚ አራት ወንዶች ልጆች መካከል (የአሮንን የካህናት ትውልዶች ሳይጨምር፤ ቊጥር 13)፤ አለቆች [በዳዊታዊ የአለቆች ምድብ ውስጥ] (ዐመት NIV “የመጀመሪያው”) ለመጀመሪያዎቹ ለሦስቱ ተለይተው የተመለከቱ ቢሆንም እንኳ፤ ተጨማሪ ዘጠኝ ምድቦች ተነቅለው ተደልድለዋል።

21-22 የሞሐሊ ልጅ የቂስ ወንዶች ልጆች የአጎታቸውን የአልዓዛርን ሴቶች ልጆች አገቡ፤ ስለዚህ በሙሴ ሕግ መሠረት የሞሐሊ ንብረት ሳይነካ እንደ ተጠበቀ ኖረ (ዘኁ 36፥6-9፤

ከቊጥር 11 ጋር ያነጻ)፤ ይሁን እንጂ ንብረቱ ሊጠበቅ የቻለው በአንድ ቅርጫፍ በቂስ ብቻ ነበር።

23 የሞሐሊ ወንድም የሙሴ ወንዶች ልጆች ተጨማሪ ሦስት ብቻ ነበሩ። ስለዚህ የመራሪን ምድብ ወደ ስድስት ክፍ ለማድረግ ብሎም ጠቅላላውን ሌዋውያን ማለትም 24ቱን ለማግኘት (ዘጠኝ፤ ዘጠኝ እና ስድስት) ከሜራሪው የያዝያ አራት ወንዶች ልጆች ውስጥ ሁለት ተጨማሪ ተወሰዱ (24፥27)።

24-27 የዳዊት ሌዋዊ የሕዝብ ቁጠራ፤ “ሀያ ዓመት ወይም ከዚያ በላይ” ወደ ሆኑት ደረሰ (በቊጥር 3 ላይ የሙሴን የሠላሳ ዓመት ወሰን ከዚህ ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ ሙሴ እንኳ በኋላ ለሌዋውያን የተመደበውን የሠራተኛውን ዕድሜ ወደ ሀያ ዐምስት ዓመት ዝቅ አደረገው (ዘኁ 8፥24)፤ ዳዊት ደግሞ ከዚህ በአምስት ዓመት ዝቅ አደረገው። ይህን ለማድረግ የበቃውም ማደሪያ ድንኳኑና ታቦቱ ለዘለቄታው በኢየሩሳሌም በመመሥረታቸው፤ ለአገልግሎቱ የሚያስፈልገው የጉልበት ሥራ ያን ያህል ብርቱ ባለመሆኑ ነበር (ቊጥር 26)፤ ወይም ዐዲሱን ቤተ መቅደስ ለመገንባትና ለመሥራት የሚያስፈልገውን ተጨማሪ የሰው ንጹል በአሻጋሪ ተመልክቶ ሊሆን ይችላል።

28-30 ገበታው ላይ የቀረበው ኅብስት፤ ኅብስተ ገጽ (ከ9፥32 ጋር ያነጻ) ነበር። “የእህል ቊጥርባትን ዱቄት” 21፥23 ይመልከቱ። በሌዋውያኑ የሚቀርቡት የሰርክ የምስጋና አገልግሎቶች በካህናቱ እንዲቀርቡ የታዘዙትን በየማለዳውና በየምሽቱ የሚቀርቡትን መሥዋዕቶች ተከትለው ይቀርቡ ነበር።

31 ለየሳምንቱ ሰንበታት ለወሮች መባቻና ለየዓመቱ በዓሎች ክፍ ያሉ መሥዋዕቶች ይቀርቡ ዘንድ ተጠይቆ ነበር (ዘኁ 28፥9-29፥39)። በመጨረሻ የተመለከተው የፋሲካን፤ የጳንጠቆስጤንና የማደሪያ ድንኳኖችን ማለትም የእስራኤልን ዐምስት ምድብ በዓሎች ያካትታል (ይኸውም ከመለከቶችና ከስርየት ቀን በኋላ ነበር፤ ከዘሌ 23 ጋር ያነጻ)። የመጀመሪያዎቹ ሦስቱ የሃይማኖታዊ ጉዞ በዓላት እንዲሆኑ ተመድበው ነበር፤ በዚህም እያንዳንዱ ወንድ እስራኤላዊ በማእከላዊ መቅደስ እንዲገኝ ይፈልግ ነበር (ዘፀ 23፥14-17፤ ዘዳ 16፥16)።

32 የሌዋውያኑ ዋና አካል የሆኑት፤ “በወንድሞቻቸው [በክህነት ረገድ] በአሮን ዘሮች ሥር” መሆናቸውን ጸሐፊው ዕዝራ አድርጎአል። መሥዋዕቶችን በማዘጋጀትና ሙሴም በደነገገው መሠረት (ዘኁ 3፥6-9፤ 4፥23-33) መቅደሱን በመንከባከብ ረገድ የካህናቱ ዐጋጦች መሆን ነበረባቸው (ቊጥር 28)።

24፥1 በዚህ ጊዜ ዕዝራ በካህናቱ ላይ አተኩረ። ይህም ሌዋውያኑን በአጠቃላይ ከተመለከተ በኋላ (ቊጥር 13) አንድ ምድብ የሆኑትን የካህናቱን ጉዳይ ማንግቱ ተገቢ አቀራረብ ነው። የምዕራፍ 24፤ የመጀመሪያዎቹ ዐሥራ ዘጠኝ ቊጥሮች ቀዳሚ ጉዳይ ዳዊት በጊዜው የነበሩትን ካህናት “በክፍሎች” ወይም በምድቦች እንዴት እንዳደራጀ መግለጽ ነው። ዕዝራ ለቀሩት ሌዋውያን በቊጥር 20-31 ላይ ታይዶ ሆነው የቀረቡትን ምድቦች ከመግለጹ በፊት ይህንኑ በማብራራት ረገድ ቀዳሚነትን አሳየ።

2 የአሮን ታላላቅ ልጆች ሞትና የመሞታቸውም ምክንያት በዘሌ 10፥1-2 ላይ ተመዝግቦአል።

3 ምድቦችን በመመሥረት ረገድ ዳዊትን ያማከሩት ሰዎች ከሞት የተረፉት የአሮን ወንዶች ልጆች ቅርንጫፎች ሲሆኑ እነርሱም ሕጋውያን ተወካዮች ነበሩ፤ ለአልዓዛር ሊቀ ካህናቱ ሳይቅ ነበር፤ ለኢታምር ደግሞ በአስተዳደር ዝርዝር ውስጥ ለመጠመድ የማይችል የነበረው ሽማግሌው አብያታር ሳይሆን (በ15፥11 ላይ እንዳለው)፤ (በ18፥16 ላይ እንዳለው) ዳግማዊ አቤሜሊክ ነበር (24፥6)፤ ዳግማዊ አቤሜሊክም ዳዊት ከመንገሡ በፊት ሊቀ ካህናት የነበረው የቀዳማዊ አቤሜሊክ የልጅ ልጅ ነበር።

4 ከአልዓዛር ዘር የተወለዱትን “ዐሥራ ስድስቱን”፤ ከኢታምር ዘርም የተወለዱትን ስምንቱን ወስዶ ካህናቱን በመመደብ ዳዊት ሃያ አራት ጠቅላላ ድምር አገኘ። ይህም በየዓመቱ የወር ፈረቃ

ወይም በየዓመቱ የሁለት ሳምንት ፈረቃ እውን እንዲሆን አስቻለ።

5 የንጉሡ ኢኦኖሚያዊነት በጣም አስፈላጊ ነው፤ አልዓዛር በሕይወት ያለ ታላቅ ልጅ እንደ መሆኑ የሌዋውያኑና በመቅደሱ ውስጥ የሚሠሩት አለቃ ቢደረግም እንኳ (ዘኁ 3፥32)፤ በመጨረሻም ሊቀ ካህናት ሆኖ በአባቱ እግር በእርሱ ቢተካም እንኳ (20፥28)፤ በምድብ ውስጥ ለአልዓዛር ክፍተኛ የአንዝ ብልጫን ያስገኙለት ከእርሱ ጋር ያላቸውን የዘር ሐረግ የመዘዙለት እነዚያ የተገኙት “ብዙ መሪዎች” (ቍ 4) ነበሩ፤ ከኢታምር የሆኑትም እኩል ድርሻ ተቀበሉ (ከዘፀ 28፥1:40-43 ካለው ሚዛናዊነት ጋር ይህን ያነጻጽሩ)።

6 ድልድሉ እውን የሆነው በዕጣ ነው (ቍ 7)፤ የተካሄደውም ንጉሡ፤ ሳይቅና አቤሜሌክ ሦስቱም፤ ባሉበት ነበር፤ ደግሞም ለዚህም ለዚያም በማይለው (ከዚህ ጠባይ በቀር በማይታወቀው) ካህን ባልነበረው ሌዋዊ በሽሚያ ተመዝግቦ ነበር። የዚህ ቍጥር የዕብራይስጡ ቅጽ ግልጽ ባይሆንም እንኳ፤ ዕጣዎቹ ለመጀመሪያዎቹ ዐሥራ ስድስት ምድቦች በአልዓዛርና በኢታምር መካከል በመፈራረቅ የተደለደሉ ይመስላል፤ ይህም ግማሾቹ የአልዓዛር ዘሮች የቀሩትን ስምንቱን እንዲቀበሉ ሆኖ ነው።

7-19 የርግጠኞቹ ድልድሎች ዝርዝር የሚገኘው ከዚህ ብቻ ሳይሆን በዐዲስ ኪዳን ውስጥ በድሃረ ምርኮ ጊዜ ከሦስት ጎልኛ ዕርክኖች ላይም ይገኛል (ዘኁ 10፥2-8፤ 12፥1-7፤ 12፥12-21)፤ ሙሉ ያልሆኑ አንዳንድ ማጠቀሻዎችም አሉ። ስምንተኛው ምድብ በዐዲስ ኪዳን ውስጥ በተለይ ተመልክቶአል (ከሱቃ 1፥5 ጋር ያነጻ)። የመጀመሪያው፤ የሁለተኛው፤ የአራተኛው፤ የዘጠነኛውና የሃያ አራተኛው ስሞች በቁምራን ጽሑፎች ላይ ተገኝተዋል።

ጊዜ እያለፈ ሲሄድ አንዳንዶቹ የዳዊት ምድቦች ጠፉ፤ ወይም ከሌሎች ጋር መጣመር ነበረባቸው፤ በምትካቸውም ዐዲስ ምድቦች እውን ሆነው ነበር። በ537 ዓቅክ በተከናወነው በመጀመሪያው ከምርኮ መመለስ አራት ምድቦች ብቻ ተመዝግበው ነበር። የዳዊት ሁለተኛ፤ ሦስተኛ (ዕዝ 2፥36-39፤ ነህ 7፥39-42)፤ ዐምስተኛና (ፓስኮር፤ ሽማግሌውን መልክያን ለመወከል መጥቶ ከሆነ፤ ይህንኑ ከ9፥12 እና ከነህ 11፥12 ጋር ያነጻ) ዐሥራ ስድስተኛ። በ520 ዓቅክ 22 ምድቦች በሥራ ላይ ነበሩ (ነህ 12፥1-7)፤ ከእነዚሁ ውስጥ ግን በመጀመሪያ በዳዊት የተደራጁት ግማሾቹ ብቻ ነበሩ።

የመጀመሪያውን ድልድል የተቀበለው የአራብ (ቍ 7)፤ በጎላ መቃብያን ያስገኘው ምድብ መሪ ሆነ (1መቃ 2፥1፤ 14፥29)፤ የአቆስ ሰባተኛው ምድብ (ቍ 10) እስከ መቃብያን ዘመን ድረስ ተመዝግቦ ይገኛል (1መቃ 8፥17)። ስምንተኛው አብያ፤ የዮሐንስ አባት ዘካርያስ በሥራ ሆኖ አገልግሎቱን የፈጸመበት ሰው ነበር (ሉቃ 1፥5)። የዐሥራ ሰባተኛው ምድብ ቤተ ሰብ ኤዘር በሁለቱ ኪዳኖች መካከል በነበረው ወቅት ዋና ነበር፤ በኢየሩሳሌም ምሥራቅ ሽለቆ ከሚገኙት መቃብሮች ላይም ይኸው ስም ይገኛል።

20 “ከቀሩት የሌዊ ዘሮች” የሚለው ሐረግ የቤተ መቅደስ አገልግሎት ረዳት በመሆን ይሠሩ የነበሩትን ከእርሱ ያልተወለዱትን አያሌዎቹን ሊዋውያን ያመለክታል። ቍጥር 20-31 ከተዘረዘሩት ክህነታዊ ምድቦች ጋር አቻ በሆኑት ድልድሎች ውስጥ የተመደቡ መሆናቸውን በመግለጽ ይጓዛሉ። በሆነ ምክንያት የኢድሶን ጉሣ (23፥7-11) ዘጠነኛ ድልድሎች (ክፍሎች) ሐተታ አልቀረበም። የሚቀጥሉት ዘጠኙ (24፥20-25) ከሌዊ ሁለተኛ ልጅ ከቀዳት በአራቱ ልጆቹ ማለትም በአንበረም፤ በይስዓር በክብሮንና በዐ-ዝኤል (23፥12-20) በኩል ከወጡት የቤተ ሰብ ቡድኖች ጋር ትይዩዎች ናቸው። ለእያንዳንዱ ምድባቸው በዳዊት ዘመን የክፍሎች አለቃ የሆነውን ሰው ዕዝራ መዝግቦአል፤ ለምሳሌ ለሰባኤል አለቃው ዮዳሄ ነበር፤ ከክብሮን አራት ምድቦች ከሆኑት በቀር፤ ዕዝራ ይህን መጽሐፍ በጸፈበት ጊዜ፤ ዳዊት የመደባቸው የአለቃ ስሞች ለጸሐፊው አመቺ ሆኖ ላይገኝለት ይችላል።

21-30 “ይሺያ በኩር ነበር” የሚለውን ሐረግ “ይሺያ አለቃ” ወይም “መሪ” ነበር ብለን ማንበብ ይኖርብናል። ስለሚት (ቍ

22)፤ በዚህና በቍጥር 23፥18 ላይ ባለው ስም መካከል፤ በአማርኛዎቹ የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉሞች (የ1953ና የ1993) ምንም ልዩነት የለም፤ በአንግሊካኛው ግን በሁለቱ ጥቅሶች ስም ላይ የቅንጣት ፊደል ልዩነት አለ። በሜራሪ ጉሣ ሥር ለተመደቡት የመጨረሻዎቹ አራት ምድቦች (ቍ 29-30) የተጠቀሰው የአለቃ ስም ይረሕምኤል ነው፤ እርሱም በዳዊት ዘመን የነበረውን፤ የአልዓዛርና የቂስ የሆነውን፤ በአንድ ላይ የተጠቃለለውን የሞሐሊንን ቡድን ቢወክልም እንኳ፤ በ23፥21-23 ላይ በተገለጸው መሠረት ከሜራሪ አራት የቤተ ሰብ ክፍሎች ጋር ትይዩ (መሳ ለመሳ) ነው (ከ23፥22 ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ ሌሎች ሁለት ምድቦች ከያዝያ ዘር ለሆኑት ቡድኖች መመደብ ሳይኖርባቸው አይቀርም (ከ23፥23 ጋር ያነጻ)። ያዝያ ከሜራሪ ወገን ነው ተብሎአል (24፥27)፤ ሆኖም ከሜራሪ የአብራክ ልጆች ከሆኑት ከሞሐሊና ከሙሴ ተለይቶ መታየት አለበት (ቍ 26)። ወደ ጎላ ዘመን የጉሣው አባል የነበረ ሊሆን ይችላል፤ የልጆቹ ቍጥር አድጎ ስለ ነበር፤ በዳዊት ዘመን በሌዋውያን ምድቦች ውስጥ የተለየ ዕውቅና አግኝተው ነበር።

31 “እነዚህም ዕጣ ተጣጣሉ” የሚለው ሐረግ ባለቤት ካህናት ያልሆኑት ሌዋውያን የክፍሎች አለቆች መሆን አለባቸው (ከቍ 20-30 ጋር ያነጻ)። ወንድሞቻቸው የእርሱ ዘሮች እንዳደረጉት ሁሉ ተብሎ የተገለጸው የአደረጃጀታቸው ዘዴ መመሳሰል፤ ለእርሱ ዘሮች እንደ ተደረገው ሁሉ በጉልህ ባይገለጽም እንኳ፤ ተከታዮቻቸው በሃያ አራት ዙር ተመሳሳይ ክፍል ይመደቡ ዘንድ ያመቻል።

25፥1 ምዕራፍ 25 ጉዳይ አድርጎ የያዘው በካህናቱና በቤተ መቅደሱ ሊዋውያን አኳያ አራት ሺህ ሊዋውያን መዘምራንን (23፥5)፤ ዳዊት በአገልግሎት ምድቦች ማደራጀቱን ነው (ምዕ 24)። ለመዘምራኑ የክፍል መሪዎች “ከአሳፍ፤ ከኤማንና ከኤዶታም ቤተ ሰብ” የሆኑት ናቸው፤ እነርሱም እንደ ቅደም ተከተላቸው የሌዋውያን ጉሣ የሆኑት የጌድዮን፤ የቀዳናና የሜራሪ ወገኖች ናቸው። ዳዊት ከሠላሳ ዓመት በፊት በኢየሩሳሌም በታቦቱ ፊት ያገለገሉ ዘንድ ጎላፊነትን ሰጣቸው (16፥4-7:37: 41-42)። በተጨማሪም አገልገሎታቸው “ትንቢት የሚናገሩ” ተብሎ ተለይቶአል (“የንጉሡ ባለ ራሕይ” የኤማን ልጆች የተባለውን ከዚህ ጋር ያነጻ፤ ቍ 5)። ማንበሩ ሕጋዊ ነው። ልዩ ስለ ሆኑት የዘማሪ መሣሪያዎች በ15፥16 ላይ የተሰጠውን ሐተታ ይመልከቱ። በተለይ በእነዚህ መሣሪያዎቻቸው አማካይነት የተመደበላቸውን አገልግሎታቸውን የሚፈጽሙትን ሌዋውያኑን በተመለከተ፤ እግዚአብሔር ለዳዊት መመሪያውን የሰጠው በናታንና በጋድ በኩል ነበር (2ዜና 29፥25)።

2 አሳፍ፤ “በንጉሡ አመራር ሥር” ሆኖ የሌሎችን መዝሙሮች ከመዘመር ዐልፎ “ትንቢት ተናገረ”። አሳፍና ትውልዶቹ ቢያንስ ቢያንስ ዐሥራ ሁለቱን የቀኖና መዝሙሮች ለመጻፍ በእግዚአብሔር መንፈስ ተመርተው ነበር። (መዝ 50፤ 73-83፤ ከ1ዜና 16፥5 ጋር ያነጻ)።

3 ኤዶታም (በ9፥16፤ በ16፥41-42 ላይ እንዳለው) ኤታንም ይባል ነበር (6፥44 ይመ)፤ እርሱም የንጉሥ ዳዊትን መዝሙሮች በይፋ በማቅረብ ረገድ የመዘምራን አለቃ ተብሎ በመዝሙሮች አርእስት ላይ ሁለት ጊዜ ተለይቶ ተመልክቶ ነበር (መዝሙሮቹም 39 እና 62 ናቸው)።

4 ከዓዛርኤል ንኡስ ጉሣ የሆነውና የቀዳታዊው ዘማሪ የኤማን አራተኛ ልጅ ሱባኤል፤ ተመሳሳይ ስም ካለው ከመጀመሪያው ንኡስ ጉሣ ከአምራም ከመጣው፤ ከቀዳታዊው ምድብ ጋር መሳከር (መምታታት) የለበትም (23፥16፤ 24፥20)።

5 ኤማን “ባለ ራሕይ” የሚል ማዕረግ ለመቀበሉ ተጨማሪ ማስረጃ ያለው ከእነርሱ አንዱ የሆነበትን (1ዜና 6፥33:37፤ “በቆሬ ልጆች” ተጽፎ የተባሉትን ሌሎች ዐሥራ ሁለት መዝሙሮች (መዝ 42-49፤ 84-85፤ 87-88) በመንፈስ ተነድቶ ጽፎ ከሆነ ነው። እግዚአብሔር ኤማንን፤ “በዐሥራ አራት ወንዶች ልጆች” መባረኩ በምሥራቃውያን ሰዎች ባህል ዕጥፍ ሥልጣን እንደ ማግኘት የሚቈጠር ነው። “ሦስት ሴቶች”

ልጆቹ መጠቀሚያው ሴቶች በመዝሙር አገልግሎት ተሳትፈው እንደ ነበር ያመለክታል (ከመዝ 68፥25 ጋር ያነጻ)።

ዛሬ በኢየሩሳሌም አዝናኝ ተጨዋቾች የጥንቱን ዐይነት ልብስ ለብሰው እንደ በገና ባሉ የጥንት መሣሪያዎች ይጫወታሉ።

6-8 በአሳፍ፣ በኤማንና በኤዶታም ወንዶች ልጆች ሥር የሚያገለገሉትን ምድቦች ያለአድልዎ ለመመደብ መዘምራት፣ “ዕጣ ተጣጣሉ”። “መምህርም” ሆነ ምናልባት በቀ. 7 ላይ ያሉት 288 የሠለጠኑትን እና “የተካኑትን” በማመልከት ሊሆን ይችላል (በእያንዳንዱ ምድብ ዐሥራ ሁለት) ወይም “ደቀ መዝሙር”፣ ሁሉም ድርሻ ነበራቸው፤ ይህም 4,000 ሌዋውያን ዘማሪዎች በድልድሉ ውስጥ ነበሩበት ማለት ነው።

9-31 በተከናወነው መሠረት ሦስተኛው፣ ሁለተኛውና ዐምስተኛው ምድቦች እንደ ቅደም ተከተላቸው ለአሳፍ ትላልቅ ሦስት ወንዶች ልጆች ደረሱ።

26፥1 የምዕራፍ 26 የመጀመሪያዎቹ ሃያ ስምንት ቍጥሮች የንጉሥ ዳዊትን የሌዋውያኑን ሦስተኛ ክፍል (ምድብ) ይገልጻሉ (ከምዕ 23 የመግቢያ ሐተታ ጋር ያነጻ)። ይኸውም 4000 በር ጠባቂዎችን ማለት ነው (23፥5፤ ከ9፥19፤ ከ15፥21 ጋር ያነጻ)። እነዚህ የቤተ መቅደሱ ዘቦች ነበሩ (ቀ. 1-19)፤ ከእነርሱም ጋር የቤተ መቅደሱን አካል የመንከባከብ ኅላፊነት የነበራቸው ቀ. 20-28 እንደ ግምጃ ቤት ሹሞች ያሉ አንዳንድ ኅላፊዎች ታክለው ነበር። ቤተ መቅደሱ ራሱ ገና አልተሠራም ነበር፤ መዋቅሩ ተዋቅሮ ካለቀ በኋላ “ለእያንዳንዱ በር” ዕጣ የመጣሉ ጉዳይ በኋላ ቢመጣም እንኳ ጉሡ ይህን አመዳደብ ያከናወነው አሻግሮ በማየት ይመስላል። እግዚአብሔር ለ“ባለሀብቶች” (ሠራተኞች) ከዚህ ላይ የሥራ ድርሻ መስጠቱ፣ እያንዳንዱ ሰው በመንግሥት ውስጥ በሥጋዊውም ሆነ በመንፈሳዊ ረገድ ያለው ተፈላጊነት የቱን ያህል እንደ ሆነ ያመለክታል።

ታቦቱ ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ኢየሩሳሌም እንዲመጣ በተደረገ ጊዜ (16፥38) ጸሐፊው በዳዊት የተመደቡትን ሁለት ቡድን በር ጠባቂዎች ያመለክታል፤ ከምርኮ ጥቂት ቀደም ብሎም ይሁን (9፥17-29) ወይም ከምርኮ በኋላ (ዕዝ 2፥42፤ ነህ 11፥19፤ 12፥25) ላይ የተወሰኑ ዝርዝሮች ተከናወነዋል። የሌዋውያን በር ጠባቂ ቤተ ሰቦችን ስም በማመልከት ረገድ አስደናቂ ወጥነት ተመልክቶአል። ለዚህ ምሳሌ ሆኖ የሚታየው በመጀመሪያውና በመረው ቡድን በሜሱላም ላይ ነው (ቀ. 1፥14)፤ አንዳንድ ጊዜ በእንግሊዝኛው ትርጉም ስሎም

(9፥17፡19 [ከቀ. 21 ጋር ያነጻ]፤ ዕዝ 2፥42) ወይም አሁንም በእንግሊዝኛው ትርጉም ሜሱላም (ነህ 12፥25) ቢባልም እንኳ።

የቆሬ አባት የሆነው “አሳፍ” የሚለው ስም የዐመፀኛው ቆሬያዊ፣ የቆሬ ልጅ የሆነው የአቢሳፍ ምሳሃረ ቃል ነው (ከ6፥22፤ ከ9፥19 ጋር ያነጻ)፤ ስለዚህ ከጌድሶን ጉሣ ከሆነው በጣም ዝነኛ ከነበረው የመዘምራት አለቃ በዳዊት ዘመን ከነበረው ከቆሬ ጋር መሳከር (መምታታት) የለበትም።

2-8 ያቤድኤዶም (ቀ. 41) ያዛ ከሞተ በኋላ (13፥13-14) ታቦቱን በታማኝነት ተንከባክቦ በመያዝ የእግዚአብሔርን በረከት ስለ ተቀበለ በዚህ በጣም የታወቀ ነው። ሌዋዊ ዘማሪ ሆኖ የተመደበ ቢሆንም እንኳ፣ የበር ጠበቂነቱን ኅላፊነት እንደ ያዘ ነበር (ከ15፥21፤ ከ16፥38 ጋር ያነጻ)፤ ታቦቱ ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ኢየሩሳሌም በመጣ በሠላሳ ዓመት ወስጥ ከያቤድኤዶም ጋር የሥራ ባልደረቦች የነበሩት ወደ ስልሳ ሁለት በማሸቁልቁል በስድስት ቀንሰው ታይተዋል (ከ16፥38 ጋር ያነጻ)።

9 ሆኖም በ18 የሜሱላም ወንዶች ልጆችና ቤተ ዘመዶች ላይ የሐሳ 13ቱ (ቀ. 11) ሲጨመሩ ለቤተ መቅደሱ ዘቦች በውርስ መሪዎች የሆኑት ድምር 93 ይደርሳል። በሥራቸው የሚያገለግሉት ሌዋውያን ቍጥር በዳዊት ዘመን ከነበሩት ከ4000 (23፥5) በጣም ያነሱ ቢሆንም እንኳ ኢየሩሳሌም በ586 ዓቅክ በወደቀች ጊዜ ቍጥሩ ወደ 212 ከፍ ብሎ ነበር (ከ9፥22 ጋር ያነጻ)።

10-11 ንጉሡ የሜራሪውን ሐሳን ከያቤድኤዶም ጋር በር ጠባቂ እንዲሆን ሾመው (16፥38)።

12-13 “የተጣሉት ዕጣዎች” ዐላማ ለካህናቱ፣ ለቤተ መቅደሱ ሌዋውያንና ለመዘምራት እንደ ነበረው (ምዕ 24-25)፣ የዙር ተራቸውን ወቅት ለመወሰን ሳይሆን በቤተ መቅደሱ ዙሪያ የት ላይ እንደሚመደቡ ለመወሰን ነበር።

14 “ሰሊምያ” (ከዐመት ማብራሪያ ጋር ያነጻ) ሜሱላም የሚለው ስም ምሳሃረ ቃል ነው (ቀ. 1-2፡9)። ለያቤድኤዶምና ለሐሳ ለእያንዳንዳቸው አንዳንድ በመተው ከልጁ ከዘካርያስና ከረዳት አለቆቹ ጋር በምሥራቅና በሰሜን ለሚገኙት ሁለት በሮች ኅላፊ ሆነ።

15 የቤተ መንግሥቱ ሕንጻ በሞሪያ ተራራ በደቡብ በኩል በመሆኑ፣ አንዳንዶች የደቡብ በር ሊኖር ስለ መቻሉ ጥያቄ ነበራቸው። ይሁን እንጂ ብዙዎቹ ቤተ መንግሥቶች የተገነቡት ከዳዊት ዘመን በኋላ ነበር (1ኛ 7፥1-12)፤ የእነርሱ በዚያ ቦታ መሆን በዚያን ዘመን እንኳ ለመሪዎቹና ለሕዝቡ የሚሆን እንዲህ ያለ በር ያስፈልግ እንደ ነበር የሚያመለክት ይመስላል (ሕዝ 46፥9-10)። ወደ ደቡብና ወደ ቤተ መንግሥቶቹ ያቤድኤዶም በመመደቡ ሞገስን አግኝቷል (ከ15፥21 ጋር ያነጻ)።

16 “ሸሊኬት በር” የሚታወቀው በምዕራብ ትይዩ “በላይኛው መንገድ” እንደ ነበር ብቻ ነው፤ ይህ በላይኛው መንገድ የተባለውም ከታችኛው ከተማ ተነሥቶ ወደ ሰሜን በታይሮፓዩን ሸለቆ በኩል አቅንቶ እስከ ሞሪያ ተራራ ጫፍ ድረስ የሚደርስ ነው። “ሸሊኬት” የሚለው ቃል ራሱ የተጻውያ ስም ነው። “ሸፒም” ከዚህ ላይ አይታወቅም፤ ነገር ግን ከሐሳ ጋር አንድ ላይ መሆኑ ከሜራሪ ጉሣ ሌላው መሪ በር ጠባቂ እንደ ነበር ያመለክታል።

17 የምሥራቁ በር ዋና በመሆኑ ለሰሜን በርና (በሌላ አቅጣጫ ለሚገኙት) አራት አራት ጠባቂዎች ሲመደቡ ለዚህኛው ግን ስድስት በር ጠባቂዎች ተመድበው ነበር። ይህም ለሜሱላም ዐሥር የበር ጥበቃ ኅላፊነትን አመቺ አደረገለት።

18-19 በምዕራብ በር በኩል ሐሳ አራት የሥራ ድርሻ በማግኘቱ፣ በ“አደባባዩ” (ርግጠኛ ያልተሆነበትን ትርጉም የያዘ ቃል ነው፤ ምናልባት መመለሻን ወይም አደባባይን ሊያመለክት ይችላል)፣ ሁለት በማግኘቱ የእርሱ ቡድን ስድስት ምድቦችን አግኝቷልና በዕጣ የተመደቡትን የበር ጥበቃ ኅላፊነቶች ወደ ሃያ አራት ያደርሳቸዋል (ከምዕ 24-25 ጋር ያነጻ)።

20-21 ለበር ጠባቂዎች በታማኝነት የተሰጣቸው ኅላፊነት (9÷22 ይመ)፤ ሁለት ዋና ዋና ግምጃ ቤቶችንም ያካትታል፤ ይህም መሥራታቸውንና በቤተ መቅደሱ ግምጃ ቤት የሚገኙትን ውድ ዕቃዎቻቸውን የሚጨምር ሲሆን (9÷28-29)፤ ሌሎች ደግሞ የመሥራታት ዕቃዎች በሚገኙባቸው ግምጃ ቤቶች ላይ ነበሩ። የመጀመሪያዎቹ በ“ይሐኤል” ሥር (የይሐኤል ቡድን ሲሆኑ ቅድላዊ ቅርጽ ያለው ሆኖ የሐኤላውያን) ማለት ነው። ይህም የቤተ መቅደሱን ሌዋውያን፤ የጌድሶናውያን ምድብ 1ን ያመለክታል።

22 ከጌድሶናውያን ምድብ 2 እና ምድብ 3 (23÷8) የሆኑት “ዜቶምና . . . ኢዮኤል የይሐኤል ወንዶች ልጆች” ይባላሉ፤ ኅላፊነቱ ለቀዳሚው ቅርንጫፍ ነው ተብሎ ይታወቅ ነበርና።

23-24 የኋለኞቹ ግምጃ ቤቶች “ከእንበረማውያን” የሙሴ ወንዶች ልጆች በተለይ በተዘረዘሩት አራት ንዑሳን ጉሣዎች ኅላፊነት ሥር ነበሩ። እነዚህም የምድብ ቁጥር 10 (“ሰባኤል”) እና የምድብ ቁጥር 11 (“ረዓብያ”) ነበሩ።

25 በዳዊት ዘመን ለስላሳት ንብረቶች ግለሰብ የግምጃ ቤት ኅላፊ (በ“ሰሎሚት” ፈንታ NIV ዐመት) ከረዓብያ ይኸውም “ሰሎሞን” ነበር። ስሙ ከይስሳር ንዑስ ጉሣ ከሆነው (23÷18፤ ከ24÷22 ጋር ያነጻ) ከቤተ መቅደስ ሌዋውያን፤ ከጌድሶናውያን ምድብ 4(23÷9) ከቀዳሚ ምድብ ቁጥር 12 ከሰሎሚት ጋር መምታታት የለበትም።

26-28 “በንጉሥ ዳዊት ተቀድሰው የቀረቡት ንዋያት ቅድሳት” (ቁ. 26) ምሳሌዎች በ18÷11 እና በ2ዜና 5÷1 ላይ ተዘርዝረዋል።

29 የምዕራፍ 26 ኋለኞቹ ቁጥሮች ከሌዊ የሆኑትን የዳዊትን አራተኛና የመጨረሻ ዋና ዋና የሆኑትን፤ ለሥራ ዝግጁ ሆነው የተሰለፉትን ስድስት ሺውን የውጭ ሹማማትንና ዳኞችን (23÷4) ይገልጻሉ። የእግዚአብሔርን ቃል ለማስተማር ኅላፊዎች የሚሆኑት ሌዋውያን እነማን መሆን እንዳለባቸው (ዘዳ 33÷10)፤ ፍርድ ሲሰጥ ቃሉን በማብራራት ረገድም ተተካካይ የሆነውን ተግባር የሚያከናውኑት እነማን መሆን እንዳለባቸው ሙሴ ራሱ በመጀመሪያ መመሪያ ሰጥቶአል (ዘዳ 17÷9፤ 2ዜና 19÷8-11 ጋር ያነጻ)። እነዚህ ሹማችም ከይስሳርና ከክብርን ከቀዳሚ ጉዑሳን ጉሣዎች የተወሰዱ ነበሩ። በይስሳርውያን ክናንያ ላይ የንጉሥ ዳዊትን፤ “ኅላፊ ሌዋዊ” ማን እንደ ሆነ 15÷22ን ይመልከቱ።

30-31 ከክብርናውን መካከል፤ ሐሳብያ “በሌዊ ነገድ ላይ የተሾመው የቀሙኤል ልጅ” ሳይሆን አይቀርም (27÷16-17)፤ ይሪያ የክብርን ንዑስ ጉሣ የሆነውን (23÷19) የመጀመሪያውን የምድብ ቁጥር 13 ያመለክታል። እነዚህ ሁለቱ ከ6,000 ሌዋውያን ዳኞች ውስጥ በመካከላቸው የሚገኙትን 4,400 (1700 እና 2700፤ ቁ. 32) ይይዛሉ።

32 2,700 ሌዋውያን “ከዮርዳኖስ በስተ ምዕራብ” (ቁ. 30) “የእግዚአብሔር በሆነውና የንጉሡም በሆነው” ጉዳይ ላይ ኅላፊዎች ነበሩ የሚለው አጎዝ እንግዳ ይመስላል፤ ይሁን እንጂ የገለጻውን ግዛት አስፈላጊነት ያመለክታል።

4. ሕዝባዊ አደረጃጀት (27÷1-34)

የዳዊትን ሃይማኖታዊ አደረጃጀት በቢጋር መልክ ካስቀመጠ በኋላ (ምዕ 23-26)፤ በሕዝባዊ አደረጃጀት ረገድ ያደረገውን ለመግለጽ ጸሐፊው ምዕራፍ 27ን ይጨምራል። 970 ዓቅክ በእስራኤል ፖለቲካዊ ተመክሮ ረገድ ከፍተኛ የታሪክ አሻራ አለው፤ ውበቱም በዕዝራ ዘመን ከነበረው ከአይሁድ አውራጃ ጉስቋላ ሁኔታ በጣም የተለየ ነበር (ከሐኔ 2÷16-17፤ ከዘካ 14÷10 ጋር ያነጻ)። ሆኖም በ450 ዓቅክ ለተመለሱት ምርኮኞች የነበረው ፋይዳ አነስተኛ ቢሆንም እንኳ፤ ለታማኝ አገልጋዮቹ ተጨባጭ የሆኑ ፖለቲካዊ ውጤቶች በእግዚአብሔር ድንጋጌ ውስጥ የመታቀፋቸውን እውነት በመግለጽ የሚያዘው ይህ ያለፈ ክብር ታሪክ ዳሰሳ፤ ተስፋ አልባ ስሜት ዐድሮባቸው የነበሩትን የዕዝራ ሕዝብ ሳያስደስት አልቀረም (ከራእ 2÷26 ጋር ያነጻ)።

ይህ ምዕራፍ የዳዊትን መንግሥት ሦስት ገጽታዎች ይቃኛል፤ ይኸውም እያንዳንዳቸው የየራሳቸው አዛዦችና ሃያ አራት የሠለጠኑ አለቆች (ከቁ. 1 ጋር ያነጻ) ያሏቸው ወታደራዊ ድርጅቶች ነበሩ፤ እነዚህም በየመቱ ለአንድ ወር በምድብ ሥራቸው ላይ በንቃት ይሳተፉ ነበር (ቁ. 1-15)፤ ደግሞም በልዩ ልዩ ምድቦቻቸው ላይ እያንዳንዱ ኅላፊነት ያለው ሹማ ሆኖ (16-24) የተዘረዘሩት የዐሥራ ሁለት ዕብራውያን ነገዶች (ቁ. 17) ጉሣዊ ድርጅት ነበር፤ ቀጥሎ ደግሞ የማእከላዊውን “ካቢኔ” ሥራ አስፈጻሚና በመስክ ላይ ያለውን የንጉሡን ንብረት ሁሉ የሚቆጣጠሩትን ያቀፈ መንግሥታዊ አስተዳደር ነበር (ቁ. 25-34)።

1 እነዚህን የመጀመሪያዎቹን ዐሥራ ዐምስት ቁጥሮች እንረዳ ዘንድ ዋናው ቁልፍ ያለው ጸሐፊው በመግቢያው ላይ በሚገኙት “ሻለቆች” ላይ በሚያደርገው አጽንዖት ላይ ይመስላል። ቁጥሩ ስለ “እያንዳንዱ ክፍል 24,000 ሰዎች” በመደምደም ሲያመለክት (በመጀመሪያው ቅጂ ላይ ሰዎች የሚለው ቃል የለም)፤ “ሻለቃ” የሚለው ቃል የሚያመለክተው (አንድ ሺህ ወታደሮችን ማዘዝ የሚችል) ከአጎዛዊ “ሻለቃ” (7÷3-4ን እና በ27÷3 ላይ “በመጀመሪያው ወር በሰራዊቱ ሹማምት ሁሉ የበላይ” የሚለውን ያነጻ) ይልቅ “የበላይ” የሚለውን ሊያመለክት ይችላል። ለጊዜው እያንዳንዳቸው “ሃያ አራት ሺህ ሰዎች” ባሏቸው በዐሥራ ሁለት ብርጌዶች የ288,000 ብሔራዊ ወታደር ሐሳብ ምክንያታዊ ነው (በሙሴ ዘመን ከ600,000 በላይ የነበረውን ያነጻ፤ ዘፀ 12÷37፤ ዘኁ 1÷46፤ 2÷32፤ 11÷21፤ 26÷51)፤ አማራጩ “ሃያ አራት አለቆች” የሚለው (በቁ. 1-15 ሁሉ) ሁለት ጥቅም አለው። በአሉታዊ መልኩ “በየወሩ በሚገቡትና በሚወጡት” (NASB) በ48,000 የዙር ተረኛ ወታደሮች ከተማዋን ከመጨናነቅ ያድናታል፤ በአዎንታዊ መልኩ ደግሞ ንጉሡ ከወታደራዊ መሪዎቹ ጋር ለመገናኘት ያበቃዋል።

2 ከዐሥራ ሁለት የጦር ክፍሎች ውስጥ አንዱን የሚመራው “ዋና አዛዥ” በተሰጠው ምድብ ኅላፊነት ውስጥ ዕውቅ ወታደራዊ ሰው ሲሆን፤ ከዳዊት ጀግኖች የስም ዝርዝር ውስጥ ተጠቅሶአል (11÷11-47፤ ከ2ሳሙ 23÷8-39 ጋር ያነጻ)፤ ከዚህ ላይ በአንዳንድ ቅንጣት ፊደልና ስለ ቤተ ሰብ በተሰጠው መረጃ ላይ ልዩነት ያለ ቢሆንም እንኳ፤ “ያሽብዓም ከሦስቱ ንያላን ሰዎች” መካከል የመጀመሪያ ነበር (11÷11)።

3 ያሽብዓም የ“ፋሬስ” ዘር ሲሆን “ፋሬስ” በበኩሉ የይሁዳ አራተኛ ልጅና የዋናው ጉሣ መሥራች ነው።

4 ዱዲ ከ“የሦስቱ” ሁለተኛ የሆነው (11÷12 ይመ) የአልዓዛር አባት ነው። “ሚቅሎት መሪ” የነበረ ሲሆን፤ ወይም ለዚህ ለሁለተኛው ክፍል የሥራ አስፈጻሚ መሪ ነበር።

5-6 የካህኑ የዮዳሄ ልጅ፤ “የበናያስ” ምርኮ (11÷22-25 ይመ፤ ከ12÷27-28 ጋር ያነጻ) የዳዊት የከለታውያን አዛዥ እንዲሆን አስቻለው (18÷17 ይመ)። “ልጁ ዓሚዛባድ” የሦስተኛው ክፍል አዛዥ ለምን እንደ ሆነ ያመለክታል። የበናያስ ሥልጣን “መላሳዎቹን” በተመለከተ ምን እንደ ሆነ ለመረዳት 11÷25ን እና በ11÷15፤ እና በ12÷4 ላይ የተሰጠውን ትንተና ይመልከቱ።

7 የበላይ አዛዥነትን ማዕረግ ይዞ የአራተኛው አዛዥ አሣሄል ሲሆን፤ ከዳዊት የክብር “መላሳዎች” ስራዊት ውስጥ የመጀመሪያ ሰው ነበር። አሣሄል በሊጋ ዕድሜው በአቤኔር ሕይወቱ በመጥፋቱ (11÷26 ይመ)፤ “ልጁ ዝባድያ” በእግሩ ተተካ (11÷26 ይመ)።

8 በዐምስተኛው ክፍል ላይ “ይዝራዊው ሽምሁት” ነበር። ይህ ገላጭ የሆነው ቅጽል “የዛራ” የሚለው ሲሆን፤ የይሁዳ ሌላው መሪ ጉሣ ነው (ከቁ. 2 እና አቻ ከሆነው ይዝራዊው ከሚለው ስያሜ ጋር ያነጻ ቁ. 11:13)። ስሙ ከሠላሳዎቹ መካከል በሦስተኛ ተርታ ላይ ይገኛል (11÷27)።

9-15 የቀሩት ሰባት የበላይ አዛዦች ቀጥሎ ካሉት ዘጠኙ የሠላሳዎቹ አባላት ተመርጠው ነበር (11÷27-31)። የዐሥራ

ሁለተኛው አዛዥ “ሔልዳይ” የመጀመሪያው ዕብራዊ መስፍን የነበረው የጎቱንያል ዘር (መሳ 1፥13፤ 3፥9-11) ነበረ።

16-17 ብዙዎቹ የእስራኤል ነገዶች፣ የነገድ ሹም ይሆን ዘንድ የተመረጠ አንድ ዋና ሰው ሲኖራቸው (ቍ 16-25)፣ ለሊዊ ነገድ ሁለት ተመርጠው ነበር፤ አሮናዊውን ወይም ካሳዊውን ቅርንጫፍ ለመወከል የተሾመው “ሳዶቅ” ሲሆን (ከ6፥8፤ 12፥27-28፤ 16፥39 ጋር ያነጻ)፣ ለቀሪው ደግሞ “ሐሽብያ” (26፥30-31 ይመ) ተሾሞ ነበር። ምናሴም ሁለት ሹሞች ነበሩት፤ እነዚህም ለሁለቱ እኩሌታ ምድሮች፣ ማለትም ለምዕራብ የቦርዳናስና (ቍ 20) ለምሥራቅ የቦርዳናስ (ቍ 21) ተሾሞ ነበር። የጋድና የአሲር ነገዶች ሳይዘረዘሩ ቀርተዋል፤ ይህም የነገድ ሹሞቻቸው ስሞች ለዕዝራ አመቺ ሆነው ባለመገኘታቸው ሊሆን ይችላል፤ ወይም በኋለኞች ጸሐፊዎች ስሕተት ከጽሑፉ ተዘልለው ሊሆን ይችላል።

18-20 የይሁዳ ተወካይ ኤሊሁ፣ “የዳዊት ወንድም” ተብሎአል (ቍ 18)። ይህ በአሳምና በዳዊት መካከል የነበረውን፣ ስሙ ያልተጠቀሰውን ወንድማቸውን ሊያመለክት ይችላል፤ ነገር ግን በሕይወት ከኖረ (ከ2፥15 ጋር ያነጻ) በ2፥15 ላይ ስሙ ለምን እንዳልታወሰ ለመግለጽ አስቸጋሪ ያደርገዋል። ኤሊሁ ሩቅ ወንድም (ዘመድ) ሊሆን ይችላል፤ ወይም ይህ ስም የእሴይ ትልቁ ልጁ የኤልያብ (2፥13) ሌላው ስም ሊሆን ይችላል።

21-22 ለብንያም ነገድ የነገዱ ሹም “የአበኔር ልጅ” የዕሢኤል ነበር፤ እርሱም የአጎቱ የንጉሥ ሳኦል ሰራዊት አዛዥ ነበር፤ የሳኦል ልጅ የኢያቡስቱ የነይል ደጀንም ይኸው አበኔር ነበር (26፥28፤ ከ8፥33 እና ከ11፥2 ጋር ያነጻ)።

23 እግዚአብሔር እስራኤልን እንደ ሰማይ ከዋክብት እንደሚያዛዛቸው የሰጣቸው ተስፋ ክጥንት ከአብርሃም ጀምሮ ሲሆን (ዘፍ 15፥5፤ 22፥17፤ ከ12፥2፤ ከ13፥16 ጋር ያነጻ)፣ ይኸውም ከዳዊት አንድ ሺህ ዓመት ቀደም ብሎ ነው። ስለዚህ ንጉሡ እስራኤል በሙሉ እንዲቈጠሩ አላዘዘም (ንኡሳኑን ጨምሮ)፤ ይህ በትንቢቱ ላይ ጥርጣሬ ማሳደር ይመስላል። ነገር ግን በጎጠኦት ተነሣሥቶ ጦር መያዝ የሚችሉት ሰዎች እንዲቈጠሩ አድርጎአል፤ ይህም እግዚአብሔር መንግሥቱን እንደሚጠብቅለት በመጠራጠር የተከናወነ ድርጊት ነው (ከ21፥3 ጋር ያነጻ)።

24 የዕብራይስጡ የዚህ ቍጥር ቅጅ ኢዮአብ “መቍጠር ጀመረ፤ ግን አላጠናቀቀውም” ይላል።

25-32 የመንግሥት አስተዳዳሪዎችን ዝርዝር በያዘው በቀሪው የምዕራፉ ክፍል መሠረት አዝሞት በኢየሩሳሌም የሚገኘው ማእከላዊ ግምጃ ቤት አዛዥ ሳይሆን አይቀርም፤ ይህም በየአወራጃው ባሉት ግምጃ ቤቶች ላይ አዛዥ ከሆነው ከዮናታን ተመሳሳይ ጎላፊነት ጋር ተወዳዳሪ ነው።

“የምዕራባዊው ከራብታዎች ግርጌ” (ቍ 28)፣ በፍልስጥኤም ዳርቻ ሜዳና በይሁዳ ከራብታዎች ምድር መካከል፣ መካከለኛ ምድር ነው። ንጉሡ በየጊዜው እየደረጀ የመጣውን አስተዳደር ለማገዝ ይተማመን የነበረው በሚሰበሰበው ታክስ ላይ ሳይሆን (ለመናገር እስከምንችለው ድረስ) እንደነዚህ ባሉ ቦታዎች በሚገኙት የግል ንብረቶች ላይ ነበር። በ18፥15-17 ላይ በቀረበው መሠረት የዋና ዋና አማካሪዎች የመጨረሻ ዝርዝር፣ የዳዊትን ቀደም ያለ የካቢኔ ቢጋር ያሟላል (ከ2ሳሙ 8፥15-18፤ ከ20፥23-26 ጋር ያነጻ)።

33 ኩሲ “የንጉሡ ወዳጅ” (ከሳሙ 15፥37 ጋር ያነጻ) የሆነው ግላዊ በሆነ መንገድ ሊሆን ይችላል፤ ይሁን እንጂ ይህ ማዕረጉ በአደባባይ የታወቀ የአማካሪ ጎላፊነት ሆነ (ከ1ገገ 4፥5 ጋር ያነጻ)። አኪጦፌል ዳዊትን ተቶ ወደ ዳዊት ልጅ ወደ አቤሰሉም የሄደ ተንከላኛ “አማካሪ” ነበር (2ሳሙ 15፥12፤ 16፥20-23)፤ ምክሩ ግን በኩሲ ተገለበጠ (15፥32-37፤ 17፥1-16)።

34 አኪጦፌል ራሱን ካጠፋ በኋላ (17፥23) እርሱን የተካው የአዛዥ የበናያስ ልጅ ዮዳሄ ነበር (ከ27፥5 ጋር ያነጻ)፤ እርሱም የጀግናው ካህንና የእርሱም ስመ ሞክሼ የሆነው የዮዳሄ የልጅ ልጅ ነበር።

5. የመጨረሻ ቃላት (28፥1-29፥30)

ለ1ኛ ዜና መዋዕል የመጨረሻ ምዕራፎች ምክንያት በምዕራፍ 23 ላይ በመግቢያነት የቀረበው ሐሳብ መቀጠል ነው፤ ይኸውም ንጉሡ የእስራኤልን ሹሞች መብብሰት (23፥2፤ 28፥1 እና 29፥1) ነው። ወቅቱ አሁንም 970 ዓቅክ ነው (26፥31)፤ ርእስ ጉዳዩም ዳዊት የሰጠው “የመጨረሻ መመሪያ” የመቋጫ ክፍል ነው (23፥27)። የንጉሡ ዐላማ ሊዋውያንን ለዘላቂታው ማደራጀት ብቻ ሳይሆን (ምዕ 23-26)፤ ጠቅላላ ሕዝቡ የእግዚአብሔርን ቤተ መቅደስ በኢየሩሳሌም እንዲያቆም ይህንኑ ወገን አስፈላጊ ለሆነ ሥራ ማነሣሣት ነበር (ከ22፥6፤ 11፥19 ጋር ያነጻ)። አሁንም ዳዊት ሕዝቡንና (28፥2-8) ልጁን ሰሎሞንን (ቍ 9-10) ለዚህ ለተቀደሰ ተግባር ራሳቸውን እንዲቀድሱ ዐደራ አለ። ዳዊት በእግዚአብሔር እጅ በጽሑፍ የተገለጠለትን ንድፍ ለልጁ ሰጠው (ቍ 11-19)፤ ወደፊት ለሚሠራው ሥራም የሚደፋፈሪያ ቃል አሰማው (ቍ 20-21)። ለጉባኤ በተሰበሰቡት ሹሞቹ አማካይነት ወደ ተወካዘው ወደ ሕዝቡ በመመለስም ለግንባታው እንዲሰጡ ከዳር እስከ ዳር የቅስቀሳ ዘመቻ አካሄደ (29፥1-5)። ዐደራውን በመቀበልም ሕዝቡ ከመቀመጫቸው ተነሡ (ቍ 6-9)፤ ወደፊት ለሚጠበቃቸው ተግባር ራሳቸውን አሳልፈው በመስጠታቸውም ዳዊት እግዚአብሔርን አመሰግነ (ቍ 10-22)። ሰሎሞንም በሁለተኛ የመቀባት በዓል (ከቀ 22 ጋር ያነጻ) በእስራኤል ዙፋን ላይ እንዲጸና ተደረገ፤ ዳዊትም ወደ ዘላለማዊ ሽልማቱ በሞት መንገድ ዐለፈ (ቍ 22-30)።

1-2 ቤተ መቅደሱን ለመሥራት የንጉሡን ያለፈ ምኞት በተመለከተ 17፥1-4 ይመልከቱ። ከዚህ ላይ ቤተ መቅደሱ፣ “ለቃል ኪዳን ታቦት ማደሪያ” (መዝ 132፥8፤ 14፤ ይኸውም ከዚህ ቀደም ያድርጋት ከነበረው ከድንኳኑ ይልቅ ቋሚ የሆነ ዘክ 16፥1) የእግዚአብሔር “እግር ማረፊያ” (መዝ 132፥7፤ ሰቆ 2፥1) ተብሎአል። የኋለኛው አገላለጽ በተለይ “ወደ ማስተስረያው ቦታ” ወይም “የምሕረት መንበር” ሲያመለክት (ቍ 11፤ ይኸውም የታቦቱ የወርቅ ክዳን ሲሆን፤ የእግዚአብሔር ሀልዎት የክብር ደመና በላዩ ላይ ነበር፤ ዘፀ 25፥20-22፤ 2ሳሙ 6፥2)።

3 ዳዊት ከልክ በላይ ደም በማፍሰሱ (ከ22፥8 ጋር ያነጻ) ቤተ መቅደሱን ለመሥራት የነበረው ፍላጎት ይሁንታን አሳገኘም። ከዚህ ላይ ንጉሡ ለሕዝቡ ያደረገው ገለጻ ለሰሎሞን በግሉ ከነገረው ጋር ተመሳሳይ ነው (22፥7-16)።

4 ዳዊት “እግዚአብሔር በእስራኤል ላይ ለዘላለም እንድንገሥ ከቤተ ሰቤ ሁሉ እኔን መረጠ” የሚለው ሐሳብ የሚያመለክተው ዳዊትን በግሉ ብቻ ሳይሆን፣ “ቤተ ሰቡንም” ነው፤ ይኸውም ሥርወ መንግሥቱን የሚያመለክት ነው (ከቀ 5፥7 ጋር ያነጻ)፤ ይህም ለዘላለም በሚነግሠው በኢየሱስ ክርስቶስ ድምጻሜ ላይ ይደርሳል (17፥14)። መለኮታዊው ምርጫ በሂደት በሚንገዝ ማጣሪያ ተገልጦ ነበር፤ ከመላው ሕዝብ መካከል “እስራኤልን” የመረጠ ሲሆን፤ በ“ይሁዳ” ነገድ በኩል በተለይ እየወረደ በመምጣት እስከ ዳዊት “ቤተ ሰብ” ደረሰ (ዘፍ 28፥14፤ 35፥10-11፤ 49፥10፤ 1ሳሙ 16፥1-3፤ ዘክ 17፥16-17፤ 23-27)። ቀደም ያሉትን ግልጽ እያደረጉ የመሄድን ደረጃዎች ያወዳድሩ፤ ይኸውም “ከሴቲቱ” ዘር፣ በኖላና በሴም በኩል፤ ለአብርሃም የሚለው ነው (ዘፍ 3፥15፤ 6፥17-18፤ 9፥26፤ 12፥1-3)።

5 ሆኖም ጉዳዩ በጥልቅ ሲታይ ዳዊት ይፋ ያደረገው የራሱን ንጉሥነት ሳይሆን፣ “በእስራኤል ላይ የእግዚአብሔርን መንግሥት” ነው። እርሱና ሌሎቹ የምድር ገዢዎች ሁሉ እንደራሴዎች ናቸው፤ ሕጉን ለማስከበር የእግዚአብሔር ተወካዮች በመሆን የሚያገለግሉ ናቸው (29፥23፤ 1ሳሙ 12፥14፤ ሮሜ 13፥1-6)።

6-8 ሰሎሞን የእግዚአብሔርን “ቤት” ሠርቶአል (ከ2ዜና 5፥1 ጋር ያነጻ)፤ ይሁን እንጂ የእግዚአብሔር “ልጅ” ለመሆን በኩፋን ላይ “መጽናት” ወይም “መመረጥን” በተመለከተ ቍ 7 ግልጽ የሆነውን ቅድመ ሁኔታ ያመለክታል። ይህም “ትእዛዞቹንና ሕጎቹን ምንጊዜም ሳያወሰውል የሚፈጽም ከሆነ” የሚል ነው፤ ሰሎሞን ግን ይህን ቅድመ ሁኔታ የሚያሟላ አልነበረም (1ገገ 11፥1-11)። ይህም የቍ 8 ምክርን እውን

አደረገ። በተጨማሪም፤ “ቤቴንና . . . የሚሠራልኝ ልጅህ ስሎሞን ነው” እና “ልጄ እንዲሆን መርጬዋለሁ” በሚሉት በእግዚአብሔር ቃላት መካከል በናታን በኩል የመጣው ሙሉ ትንቢት ከመጀመሪያው መካከለኛ አረፍተ ነገርን አክሎአል፤ ይህም አረፍተ ነገር ሩቅ ወደ ሆነ መጨረሻ ጊዜ “እኔም ዙፋኑን ለዘላለም አጸናለሁ” (ዘኢያ 17፥12) ወደሚለው በማዛወር አመልካችነቱን ከሰሎሞን በላይ አድርጎታል። ይኸውም “ለእግዚአብሔር አብ” እውነተኛ ልጅ መሆን ፍጻሜ ላይ የደረሰው በሰሎሞን ሳይሆን (ከ22፥10 ጋር ያነጻ) በክርስቶስ ብቻ እውን የተደረገ ድንቅ ነገር ነበር።

9-10 ዳዊት ልጄ ሰሎሞን፤ እግዚአብሔርን “በፍጹም ልብና በበጎ ፈቃዱ” እንዲያገለግል የሰጠው ምክር በ1ነገ 2፥2-4 ላይ ከተሰጠው የመጨረሻ ምክር ጋር አንድ ነው።

11 “የማስተስረያውን ቦታ” የሚለው የዕብራይስጡ ሐረግ ቃል በቃል ሲተረጎም፤ “የማስተስረያው ክዳን ቤት” (ወይም “የማስተስረያ ቦታ” ከቀ. 2 ጋር ያነጻ) ማለት ሲሆን፤ በማደራረያው ድንኳን ውስጥ “ቅድስተ ቅዱሳን” በቤተ መቅደሱ ደግሞ “የቤተ መቅደሱ ውስጠኛ ክፍል” (2ዜና 5፥7-9) የተባለውን የኪዳን ታቦት ያለበትን ክፍል ያመለክታል።

12-18 “የእግዚአብሔር ቤተ መቅደስ . . . ንድፍ” በእግዚአብሔር መንፈስ አማካይነት ለዳዊት በቀጥታ ተገልጦ ነበር (ከቀ. 19 ጋር ያነጻ)፤ ይህም ከእርሱ በፊት የነበረው የማደራረያ ድንኳን ንድፍ ለሙሴ እንደ ተገለጠው ዐይነት ማለት ነው (ዘፀ 25፥9-40፤ 27፥8)። ዐበይት የሆኑት የውስጥ ዕቃዎቹ የእግዚአብሔር ድኅነት ታላቅ እውነቶች ተምሳሌቶች ነበሩ፤ አንዳንዶቹ ለምሳሌ፤ እንደ መሠዊያው እንደ ክዳኑ፤ እንደ ታቦቱ እንዲያውም እንደ የክህነት ልብሶች ያሉት የማስተስረያ መሥዋዕትን ግብረ ገባዊ ንጽሕና፤ ትሥጉትንና የኢየሱስ ክርስቶስን ቅድስና በምሳሌነት ያሳያሉ (ዕብ 8፥5፤ 9፥8-12፡23-24)።

ዕዝራ፤ “ለእያንዳንዱ ኅብስተ ገጽ ጠረጴዛ” (ቀ. 16) በማለት ያመለክታል፤ ምክንያቱም ለሙሴ ማደራረያ ድንኳን ከተሠራው (ዘፀ 37፥10) ከአንዱ የሀልዎቱ ኅብስት በተነጻጸሪ (9፥32)፤ የሰሎሞን ዐሥር ይኖሩታል (2ዜና 4፥8)።

እግዚአብሔር፤ ቅኔያዊ በሆነ አገላለጽ በሠረገላ ላይ እንደሚሆን፤ በኪሩቤል ላይ ሆነ (መዝ 18፥10፤ ዕዝ 1) ሊባል ስለሚችል፤ ከዚህ ላይ እንዲሁ “ሠረገሎች” ተብለዋል (ቀ. 18)። ጸሐፊው ከዚህ ላይ የሚያመለክተው የታቦቱን ቅዱስ ክዳን አካል የሆኑትን ትናንሽ የወርቅ ኪሩቤል ሳይሆን ይልቁን ከዕንጨት የተሠሩትን ትልልቆቹን፤ በውስጠኛው ቤተ መቅደስ ውስጥ የወርቅ ቅብ ያላቸውን ኪሩቤል መላእክትን ሳይሆን አይቀርም፤ እነዚህም ታቦቱን በሙሉ ይሸፍኑ ነበር (2ዜና 3፥10-13)። እነርሱም እግዚአብሔር በቤተ መቅደሱ በእውነት ያለ መሆኑን በአጽንዖት ያመለክታሉ።

19 በዕብራይስጡ “የንድፋንም ዝርዝር እንድረዳ ማስተዋልን ሰጠኝ” በሚለው ላይ አዳጋሚዋ “ም” ወይም አጫፋሪዋ “ና” ስለ ሌሎች ሁለቱን አያይዘን፤ “እግዚአብሔር በጽሑፍ ማስተዋልን ሰጠኝ” ብለን ማንበባችን ይመረጣል። ዳዊት እያለ ያለው እግዚአብሔር የቤተ መቅደሱን ንድፍ እንደ ገለጠለት ብቻ ሳይሆን (ቀ. 12)፤ ለሰሎሞን እንዲሰጠው ከእግዚአብሔር በጽሑፍ ለእርሱ እንደ ተሰጠው ነው፤ ይህም ንድፉ ከመለኮት ለመሆኑ የመጨረሻ ማረጋገጫ ማግኑም ነው።

20-21 ዳዊት ለሰሎሞን፤ “እግዚአብሔር አምላክ ከአንተ ጋር ነውና . . . አይተውህም፤ አይጥልህም” በማለት፤ “በል በርታ፤ ጠንክር” ብሎ በመጨረሻ የሰጠው ዐደራ (ከቀ. 9-10፤ 22፥11-16፤ ከመዝ 27፥13-14፤ 31፥23-24 ጋር ያነጻ)፤ ሙሴ ለኢየሱስ የሰጠውን አበረታች ዐደራ ያንጸባርቃል (ዘዳ 31፥7-8፡23)፤ ጌታ ራሱ የሰጠውን የማበረታቻ ቃልም ያንጸባርቃል (ኢያ 1፥5-9፡18፤ ከ1ቆሮ 16፥13 ጋር ያነጻ)።

29፥1-3 ስለ ሰሎሞን ልምድ አልባ ወጣትነት፤ ይህንኑ ለማካሄድም ለቤተ መቅደሱ ግንባታ የሚሆነውን ነገር እርሱ በማዘጋጀቱ ዳዊት ግድ መሰኘቱን ቀደም አድርጎ ገልጾል (ቀ. 2፤ ከ22፥5 እና 14 ጋር ያነጻ)። “ልዩ ልዩ ኅብር ያላቸውን

የከበሩ ድንጋዮች” (ቀ. 2) የሞዛይክ ድንጋዮች ሊሆኑ ይችላሉ። “ከዚህም በቀር” (ቀ. 3) ሲል ለግንባታው ካዘጋጀው አያሌ ነገር በተጨማሪ (ከ22፥14 ጋር ያነጻ) ዳዊት ቀጥሎ የግሉን ንብረት ሰጠ ማለት ነው።

4 የእስራኤል የከበረ ወርቅ ከአፊር የመጣ ነበር (ከ2ዜና 8፥18 ጋር ያነጻ)። ይህም 110 ቶን ወርቅና 260 ቶን ብር ነበር።

5 ስለ እያንዳንዱ ሰጪ፤ ንጉሡ “ራሱን . . . ለመቀደስ” በማለት ያቀረበው የማሳሰቢያ ቃል (ቃል በቃል እጁን ለመመላት ማለት ነው፤) ለክህነት መቀባትን ለመግለጽ የገባ ቴክኒካዊ ሐረግ ነው፤ መጽሐፍ ቅዱስም ማንኛውም ስጦታ በዚህ መልኩ ከልብ ይሰጥ ዘንድ ያዛል።

6-7 “ዳረክ” ዕዝራ ከነበረበት ምእት ዓመት በፊት በቀዳማዊ ዳርዮስ የወጣ የፋርስ የወርቅ ገንዘብ ነበር፤ ሁለትና አንድ ከግማሽ ታላንት፤ በዳዊት ዘመን ይህ አንዝ፤ በትናንሽ ቅርጽ የነበሩትን የከበሩ ብረታ ብረቶች አቻ ክብደት ይወክል ነበር። በዳዊት ሹሞች የተሰጠው ወርቅ 190 ቶን ሲሆን 375 ቶን የሚሆን ብርም ተሰጥቶ ነበር። የዳዊት ምሳሌነት (ቀ. 4) እርሱ የሰጠው ስጦታ ግማሽ የሚሆነው በሹሞቹ እንዲሰጥ አነሣሣ። ከዛሬው ይልቅ ያን ጊዜ ውድ ዕቃ ስለ ነበር 3,750 ቶን ብረትም ከዚህ ላይ ተወሥቶአል። የብሩና የወርቁ ድምር በዘመኑ ስሊት እጅግ ብዙ ድምር ነው። ጠቅላላው ድምር በምዕራፍ 22 ላይ የተሰላው (የተቈጠረው) አንድ ዐምስተኛ ቢሆንም እንኳ፤ ከጥንቱ የመግዛት ዐቅም አንጻር ሲታይ እጅግ ብዙ ነውና በዜና መዋዕል ውስጥ ሌላው ከፍተኛ አንዝ ተብሎ መታወቅ አለበት፤ በእግዚአብሔር ችሮታ የተገኘ ነው ተብሎ መታሰብም ይኖርበታል (ከ22፥4 ጋር ያነጻ)።

8-9 ስለ “ይሒኤል” ስለ ምድብ አንድ “ጌድሶናዊው” የቤተ መቅደስ ሌዋዊ 26፥1ን ይመልከቱ። ጌታን ለማምለክ የሚያስፈልገውን ነገር “በገዛ ፈቃድ” ማስገባት በንጉሡና በሕዝቡ ዘንድ ታላቅ ደስታን አመጣ። ዛሬም ቢሆን እግዚአብሔር በደስታ የሚሰጡትን ይወዳል (2ቆሮ 9፥7)።

10 ሕዝቡ ራሳቸውንና ያላቸውን ለእግዚአብሔር አሳልፈው በመስጠታቸው፤ ዳዊት፤ እግዚአብሔርን አመሰግነ (ቀ. 10-20)። “የአባታችን የእስራኤል” የሚለው ሐረግ የሚያመለክተው አባት ያዕቆብ ነው (ዘፍ 32፥28)፤ እርሱም በበኩሉ (ከቀ. 15 ጋር ያነጻ) እግዚአብሔርን የሚያመሰግንበት ወቅት ነበረው (ዘፍ 32፥10፤ 33፥11)። የዕብራይስጡ የቃል ቅደም ተከተል ከተፈጥሮታዊው አባትነት ይልቅ አምላካዊ አባትነትን ሊያመለክት ይችላል፤ ይኸውም “እግዚአብሔር፤ የእስራኤል አምላክ አባታችን” የሚለውን ማለት ነው፤ ሆኖም ቀ. 18ን ይመልከቱ።

11 ይህ ቁጥር ለጌታ ጸሎት መደምደሚያ የሆነውን ይሰጣል፡- “መንግሥትም የአንተ ነው” (ማቴ 6፥13)።

12-19 “ሁሉ የተገኘው ከአንተ ነው” የሚለው እውነት፤ ለመጋቢያዊነት አስተምህሮ መሠረት ነው። መሠረቱም ይህ ነው፡- ሀብታችን የእርሱ ነውና (መዝ 24፥1)፤ የያዘነውም ለጊዜውና በታማኝነት ነውና (ዘኢያ 29፥15-16)፤ ለእርሱ ክብር አገልግሎት ላይ መዋል አለበት (ሉቃ 17፥10)።

20-21 ዕዝራ “ስለ እስራኤል ሁሉ በብዛት አቀረቡ” ሲል አምላኪዎች ሁሉ የሚሳተፉበትን በጌታ ማዕድ ዙሪያ የሚከበረውን በዓል ብቸኛና ዐቢይ የሆነውን መሥዋዕት ማለትም የኅብረት መሥዋዕትን ሳያስብ አልቀረም (ከቀ. 22 እና ከ16፥1 ጋር ያነጻ)።

22 ሰሎሞን ንጉሥ “በመባሉ” በተለይ በዚያ የተሰበሰቡት ሕዝብ “ታላቅ ደስታ” በነገ 1፥40 ላይም ተመልክቶአል። “የዳዊት ልጄ ሰሎሞን ለሁለተኛ ጊዜ” ንጉሥ ሆነ በማለት ጸሐፊው ሲገልጽ፤ የሰሎሞንን ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ዙፋን የመጣበትን ሁኔታ ለመደበቅ ጥረት አለማድረጉን፤ ግን ይህን የመጀመሪያውን ደግሞ አለመግለጹን ለአንባቢዎቹ ገልጽ አደረገ። ይህም ታላቅ ወንድሙና የአባቱ ልጅ አዶንያስ እርሱን ለማስወገድ ባደረገው ሙከራ ተደናቅፎ ነበር (1ነገ 1፥25፡39)። እንዲህ ያለ የማጽደቂያ ሥርዐት እስከ ዳግም መቀባት ድረስ

1 ዜና መዋዕል

እንኳ ቢሆን፤ በተለይ ደግሞ ዐልጋን ለመውረስ ሽኩቻ በሚነሳበት ሁኔታ ፋይዳ አለው (ከ1ሳሙ 10፥1:24፤ 11፥14-15፤ 16፥13፤ ከ2ሳሙ 2፥4፤ 5፥3 ጋር ያነጻ)።

ከዚህ ላይ ለሎሞን የወረሰው ማዕረግ “ገዢ” (ቍ. 22፤) ወይም “መሪ” (ቃል በቃል “በይፋ የሚታየው”) ማለት ነው። በቀደሙት የእስራኤል ገዢዎች ዘንድ የግል መለዋወጥ የሆነ ማዕረግ ነበር (1ሳሙ 9፥16፤ 13፥14፤ 25፥30፤ 1ዜና 5፥2፤ 11፥2፤ 17፥7)። ሳዶቅም (ከ6፥8፤ 16፥39) ዳግም ተቀብቶ ነበር፤ ከእርሱ ጋር የነበረው አጋሩ አብያታር፤ አዶንያስ በአካሄደው ዐመፅ በመተባበሩ (1ነገ 1፥7፤ 2፥26) ከሥልጣኑ ወርዶ ነበርና፤ በዚህ ጊዜ የሳዶቅ መቀባት ራሱን ለቻለ ሊቀ ካህናት ነበር።

23-30 የዳዊትን አገዛዝ አስመልክቶ ጸሐፊው ባቀረበው የመደምደሚያ ዕጥርታ ላይ ለምሥራቃውያን አእምሮ ማራኪ የሆኑትን፤ የዳዊትን ሦስት የስኬት ገጽታዎች አጥልቶ ያሳያል፡- “ረጅም ዕድሜ፤ ሀብት እና ክብር (ሞገስ)” እንዲሁም

“የሚተካው ወንድ ልጅ”፤ እነዚህም የእግዚአብሔርን በረከት በመሻት ረገድ በምዕራቡ ዓለም እንኳ ማትጊያዎች ናቸው። አንደኛ ነገሥት ቅር እየተሰኘ በመጨረሻ የዳዊትን ማንነት ሲቀርጽ በንጉሡ ክብር ላይ ጥላ አጥልቷል (1፥1-4:15፤ 2፥5-6:8-9)።

ዕዝራ ስለ መጽሐፉ የጽሑፍ ምንጮች በመደምደሚያ ላይ ያቀረበው ማጣቀሻ በተለይ ሳሙኤል፤ ናታንና ጋድ ስለ “እስራኤልና” ስለ “ሌሎች አገር መንግሥታት” ከጻፉት ነው ሲል፤ በእስራኤል ዙሪያ ያሉትን መንግሥታት ማመልከቱ ይሆናል፤ ከእነዚህም ብዙዎቹን ዳዊት ወደ ራሱ መንግሥት ለመጠቀሙ ችሎ ነበር (ከምዕ 18 ጋር ያነጻ)።

ብሉይ ኪዳን በዐዲሱ

የብሉይ ኪዳን ክፍል	የዐዲስ ኪዳን ክፍል	ርእሰ ጉዳይ
1ዜና 17፥13	ዕብ 1፥5፤ ራእ 21፥7	አባትና ልጅ

2 ዜና መዋዕል

መግቢያ

የመጽሐፈ ዜና መዋዕል አንደኛን መግቢያ ይመልከቱ።

መጽሐፈ ዜና መዋዕል አንደኛ ከመጽሐፈ ሳሙኤል አንደኛ ና ሁለተኛ (ከመጽሐፈ ሳሙኤል አንደኛ ምዕራፍ 31 ላይ በመጀመር) ጋር ጉድኝት እንዳለውና ከእነርሱም እንደ ተቀዳ ሁሉ መጽሐፈ ዜና መዋዕል ሁለተኛም ከአንደኛና ከሁለተኛ ነገሥት ጋር ጉድኝት አለው። የመጀመሪያዎቹ ዘጠኝ ምዕራፎች የጸሐፊው ታሪክ ከሚገኝባቸው ከአራቱ ዐበይት ምድቦች አንድ ሦስተኛውን የያዙ ናቸው። እነዚህ ምዕራፎች ለዳዊት ልጅ ለሰሎሞን ዘመነ መንግሥት (970-930) የተመደቡ ሲሆን ከአንደኛ ነገሥት ምዕራፍ 1-11 ጋር ተመሳሳይነት አላቸው። ከዚህ የላቀው ደግሞ ከአንደኛ ነገሥት አብልጦ በሁለተኛ ዜና መዋዕል ላይ ስለ ሰሎሞን የሰፈረው ሐሳብ ለሰሎሞን ቤተ መቅደስ የላቀ ትኩረት መስጠቱ ነው። ከዘጠኙ የመግቢያ ምዕራፎች ውስጥ፣ ለዚህ ርእሰ ጉዳይ የዋሉት ስድስት ምዕራፎች (ምዕ 2-7) ናቸው። ይህም የሰሎሞንን ንግሥና ከሚያሳየው ይበልጣል ማለት ነው (ከ1ነገ 5፥1-9፥9 ጋር ሲነጻጸር ነው)። ሦስተኛው የዜና መዋዕል ምድብ በሰሎሞን ዘመነ መንግሥት መሠረታዊ ሐቆች ጀምሮ በእነዚህ ይደመድማል (ምዕ 1 እና 8-9)። የመጨረሻው ምድብ እስከ ኢየሩሳሌም መውደምና እስከ ግዛቱ ድረስ በመዝለቅ የይሁዳን ታሪክ ያካተተ ነው።

፩. የሰሎሞን ዘመነ መንግሥት (2ዜና 1፥1-9፥31)

ሀ. የሰሎሞን ቃለ መሐላ (1፥1-17)

ምዕራፍ 1 የሚያተኩረው በንጉሡ ቃለ መሐላ ላይ ነው። በ970 ዓቅብ ከመጥቱ ትንሽ ቀደም ብሎ (1ዜና 29፥26)፣ ንጉሥ ዳዊት አንድ በሆነችው እስራኤል ዙፋን ላይ ልጁ ሰሎሞን በአስተማማኝ ሁኔታ ተቀምጦ አይቶአል (ከ23፥1 ጋር ያነጻ)፤ በሁለተኛ መቀባት አማካይነትም የሕዝቡ መሪዎች ለልጁ ታማኝነት እንዳላቸው አረጋግጦአል (29፥22 ይመ)። ይሁን እንጂ በንጉሥነቱ የሰሎሞን ኅላፊነት የተከበረው እግዚአብሔር በገባዎን በሕልም በተገለጠለት ወቅት ነበር (2ዜና 1፥1-13፤ የ1ነገ 3፥4-15 ጉድኝት በመሆን)። ይህ ሁኔታ ከማንኛውም አስበልጦ በታሪክ ውስጥ የያዕቆብ 1፥5 መጽሐፍ ቅዱሳዊ መርሕ ልብ ይባል ዘንድ ያደርጋል።

1 የሁለተኛ ዜና መዋዕል የመግቢያ ቊጥር ሁለት ሌሎች ማጣቀሻዎችን በአንድ ላይ ይስባል፤ እነርሱም፦ (1) በ1ነገ 1 ላይ ተመዝግቦ እንደሚታየው ስለ ንግሥናው የነበረውን ትግል የሚያስታውሰው “ሰሎሞን በመንግሥቱ ላይ ተደላድሎ ተቀመጠ” (ከ1ዜና 29፥22 ጋር ያነጻ) የሚለው እና (2) “እግዚአብሔር . . . እጅግም ስላገነነው” የሚለው የ1ዜና 29፥25 ሐሳብ ናቸው።

2-4 ጸሐፊው ፅዝራ የሰሎሞንን መላ ጉባኤ የሚወክሉትን “. . . መላው እስራኤል” ንና ወደ ገባዎን ተከትለውት የሄዱትን ለይቶ በማመልከት 1ነገ 3፥4ን ግልጽ ያደርጋል። በዚያ ጊዜ የሙሴ ድንኳን፣ “የአምላክ የመገናኛ ድንኳን” ከኢየሩሳሌም ሰሜን ምዕራብ 11 ኪሎ ሜትር ርቆ በዚህ ማእከላዊ ስፍራ ላይ እንዲያርፍ ተደርጎ ነበር (1ዜና 16፥39)። በዚህ ጊዜ ታቦቱ በኢየሩሳሌም በዋና ከተማ ላይ በማረፉ እነዚህ ሁለት ከተሞች የመለከት ማስተሰሪያ ብቸኛ ሕጋዊ ስፍራዎች ሆኑ። አንደኛ ነገሥት 3፥2 በታወቀው ልምድ ረገድ የተፈጸመውን ማፈንገጥ ያረጋግጣል፤ ነገር ግን እግዚአብሔር ራሱን የገለጠበት ስፍራ ብቸኛ የመሥዋዕት አገልግሎትና የተማከለ የአምልኮ ስፍራ የመሆኑ መርሕ ከዐምስት መቶ ዓመት በፊት በሙሴ

ተመሥርቶ ነበር (ዘፀ 20፥24፤ ዘሌ 17፥3-9፤ ዘዳ 12፥5)። በእስራኤል ጌታ አምላክ ስም አገልግሎት ላይ የዋሉት ሌሎች “ማምለኪያ ኩረብታ”ዎች እንኳ ሆነ ተብሎ ተገልጠው ነበር። ይህም የሆነው ከከነዓን የበኣል አምልኮ ጋር ንክኪ ስላደረጉ ነው፤ እግዚአብሔር ከልክሎአቸው ነበር፤ (ዘኁ 33፥52፤ ዘዳ 12፥2)። ርግጥ ነው ሰሎሞን በመጀመሪያ ወደ ንጢአት መወሰዱ ግልጽ የሆነው እንደነዚህ ያሉትን ያልተፈቀዱ የማምለኪያ ኩረብታዎች ይበጅ ብሎ በመቀበሉና በመጠቀሙ ነበር።

5-6 ባስልኤል የሠራው “የናስ መሠዊያ” (1ዜና 2፥20 ይመ) ከግራር ዕንጨት የተሠራ መቃን ያለው ሆኖ በናስ ተለብጦ ነበር (ዘፀ 38፥1-2)።

7-8 በዚያው ሌሊት እግዚአብሔር ለሰሎሞን የተገለጠው በሕልም ነበር (1ነገ 3፥5-15፤ ከ1ሳሙ 28፥6 ጋር ያነጻ)። እግዚአብሔር ለሰሎሞን ያሳየው በነገት ቃል ኪዳን አክባሪነቱ ነበር። (ቃል በቃል ሲታይ ቀደም ሲል ቃል ኪዳን ለገባው ያለውን ታማኝነት ማለት ነው ከ1ዜና 16፥41 ጋር ያነጻ)፤ በዚህ ሁኔታ ሰሎሞን ንጉሥ ሆኖ ዳዊትን የሚተካ ይሆናል (22፥9 ይመ)።

9 በ1ዜና 17፥11-14 ላይ እንደ ተገለጸው እግዚአብሔር “ለዳዊት የገባለት ተስፋ”፤ ይህም ተስፋ “እንዲፈጸም” ሰሎሞን የጸለየው ሐሳብ የሚያካትተው በእስራኤል ላይ የዳዊት ዘር እንዲመሠረትና በኢየሩሳሌምም ቤተ መቅደሱ እንዲቆም ነው። እግዚአብሔር፣ “ዘርህን እንደ ምድር ትቢያ አበዘዋለሁ” በማለት (ዘፍ 13፥16፤ 22፥17፤ ከ1ነገ 4፥20፤ ከ1ዜና 27፥23 ጋር ያነጻ)፤ አብርሃም ዘር እንደሚኖረው የገባለትን ተስፋ ፈጽሞለታል።

10 የምዕራፍ 1 ዋነኛ ትምህርት የሚኘው ራስ ወዳድነት በሌለበት በሰሎሞን ጥበብ መሻት ላይ ሲሆን፤ ይህም አባቱ ዳዊት ለእርሱ ያደረገው ጸሎት ትክክለኛ መግለጫ ነው (1ዜና 22፥12)። ይህን ሕዝብ ለመምራት ዐዲስ ቃል የተገባለትና የንጉሡ መሻት ቃል በቃል ሲታዩ፤ በዚህ ሕዝብ ፊት እንዲወጣና እንዲገባ የማለትን ትርጉም ይሰጣል። እንደነዚህ ያሉ ቃላት ከጥንት ወታደራዊ አመራርን የሚያመለክቱ ነበሩ (1ዜና 11፥2፤ ከ1ሳሙ 18፥13 ጋር ያነጻ)፤ ከዚህ ላይ ግን ባጠቃላይ መልካም መንግሥታዊ አስተዳደርን እንዲወክሉ ሆነው ሰፊ ባለ መልክ ገብተዋል።

11-13 እግዚአብሔር የሰሎሞንን ጥያቄ አሳካለት። የነባራዊ እውነታ ዕውቀቱ በባህላዊው ክሥተት በተወሰነ መልኩ የተገደበ ነበር፤ በሕይወት ሁኔታ አገልግሎት ላይ ሊውል የቻለው “ጥበቡ” ግን ከመለኮት የተሰጠ ችሎታ በመሆኑ ረገድ ሲታይ (መጽሐፈ ምዕሊ፤ መጽሐፈ መክብብና ማሕልየ መሐልይ በተባሉት መጻሕፍቱ እንደ ታየው፤ ከ1ነገ 4፥29-32 ጋር ያነጻ) ከቶ ማንም አልደረሰበትም (1ነገ 3፥12)። እግዚአብሔር ወደር ያልተገኘለት የሀብት ክምችትና (ቊ 15፤ ከ1ዜና 22፥14 ጋር ያነጻ) ክብር (1ዜና 29፥25፤ ማቴ 6፥29) ሰጠው። ይህም የክርስቶስን ትምህርት አጉልቶ ያሳያል፤ “ከሁሉ አስቀድሞችሁ ግን የእግዚአብሔርን መንግሥትና ጽድቁን እሹ፤ እነዚህ ሁሉ ይጨመሩላችኋል” (ማቴ 6፥33)።

14 ምዕራፍ 1 እግዚአብሔር የሰጣቸው ተስፋዎች የተፈጸሙ ለመሆናቸው ታሪካዊ ማስረጃዎችን በማቅረብ ይደመድማል (ቊ 14-17)። የንጉሥ ሰሎሞን “የሠረገላ ከተሞች” እና ሌሎች የከተማ ግንባታዎች በዘመኑ በነበሩት ከተሞች ላይ ማለትም በሰሜን በሐጻር፤ በደቡብ ምዕራብም በጌዝር በተደረገው ቊጥር አማካይነት በሥነ ጥንት ጥናት ረገድ ነባራዊነታቸው

ተረጋግጦአል፤ መጊደ የረቀቀ ግዙፍ መግቢያ በሯን፤ የቤተ መንግሥት ስፍራና ምናልባትም እጅግ የታወቀውን የውስጥ ለውስጥ የውሃ ማስተላለፊያ መሥመርን ጨምሮ ሰሎሞናዊ መዋቅርን ይዛለች። 450 ፈረሶችን ይይዙ የነበሩት ሁለት ክድንጋይ የተሠሩት በረቶች ቀደም ሲል የጥበበኛው ንጉሥ ናቸው ተብለው ነበር፤ ይህም ከዕቅዱ የተነሣ የተደረሰበት ድምጻዊ ሊሆን ይችላል፤ አሁን ግን ቢያንስ ቢያንስ እስካሁን እስከ ተደረሰበት ድረስ በሚቀጥለው ምዕተ ዓመት ከነበረው ከንጉሥ አክባብ ዘመን ጋር ሳይቁጠሩ አልቀረም። (በአሁኑ ጊዜ እነዚህ የአህል ጎተራዎች እንጂ በረት ስለ መሆናቸው ጥርጥሬ አለ።)

15 የሰሎሞን ብርና “ወርቁ” (በ9፥27፤ በ1ነገ 10፥27 አቻ በሆኑት ምንባቦች ላይ ያልተወሰኑት) “እንደ ተራ ድንጋዮች” በብዛት ይገኙ የነበሩ ሲሆን ያ ብዛት ለዘመኑ አገር ጐብኚም በቅድስት አገር ጉልሕ ሆኖ ዛሬም ይታያል። ሰሎሞን እንደ ሾላ ዛፍ “በኩረብታዎች ግርጌ” በብዛት ዝግባ አስተክሎ ነበር (ከ1ዜና 27፥28 ጋር ያነጻ።)

16 “ቀዌ” በሜድትራንያን ምሥራቅ ጫፍ በኩል በአሁኑ ጊዜ በደቡባዊ ቱርክ የምትገኘው ኪልቅያ ሳትሆን አትቀርም፤ በጥንት ዘመንም ዋና ፈረስ አቅራቢ ከተማ ነበረች።

17 የሠረገሎችና የፈረሶች ዋጋ እስከ ዐሥራ ዐምስት ፓውንድና ሦስት ሦስት አራተኛ ፓውንድ ክብደት ያለው ብር እንደ ቅደም ተከተላቸው ይደርሳል። ሠረገላ ሲሠራ ጥበብ ስለሚጠይቅና ዕንጨቱ ራሱም ከውጭ ወደ ግብፅ መምጣት ስለ ነበረበት እያንዳንዱ ሠረገላ የፈረስን አራት ዕጥፍ ያህል ያወጣ ነበር። የሙሴ ሕግ ራሱ በእነዚህ ነገሮች ላይ ከልክ ያለፈ ውጭ እንዳይወጣ ያዛል (ዘጸ 17፥16)፤ እንዲያውም ውሉ ዐድሮ የሰሎሞን ብልጽግና ያስከተላቸው የነጠሊት ዐይነቶች እነዚሁ ነበሩ።

ለ. የሰሎሞን ቤተ መቅደስ (2፥1-7፥22)

1. ዝግጅቶች (2፥1-18)

የንጉሥ ሰሎሞን ሰራዊት፤ ሀብትና ንብረት ታላቅ ቢሆኑም እንኳ (1፥14-17)፤ ዛሬ ለእኛ ዋና ጉዳይ የሆኑት እነዚህ ነገሮች አይደሉም፤ ለዕዝራም ቢሆን እንኳ በዘመኑ የሉ ነገሮች አልነበሩም። ታላቅ ትኩረትን የሰጠው የሰሎሞን ቤተ መቅደስ ነበር። ሕዝቡ እግዚአብሔርን ያመልኩበት የነበረው ስፍራ ይህ ሕንጻ ነው (ይሁን እንጂ ዮሐንስ 4፥21፤ ከማቴ 27፥51 ጋር ያነጻ)።

በ450 ዓቅክ ለነበሩት አይሁድ ቤተ መቅደሱ ማንኛውንም ሌላ ዐይነት የሰሎሞንን ሙያ አምኑት የሚያደርግ ነበር። እግዚአብሔር በዚህ መሠዊያ ላይ በተፈጸመው የማስተስረያ ሥርዐት አማካይነት እስራኤል ወደ እርሱ ለዕርቅ እንዲመጡ አደረገ (ከ2ቀጥ 5፥18 ጋር ያነጻ)፤ በቀጣይነትም እነዚህ ሥርዐቶች በተቤገኙት ሕዝቡ መካከል የእግዚአብሔርን መገኘት በትእምርትነት አመለከቱ (2ዜና 7፥1-2፤ ዘፀ 29፥45-46)። በመጀመሪያ ደረጃና ተስፋ በማድረግ ረገድ ቢሆንም እንኳ፤ የድነት ጉዳይ ከቤተ መቅደሱ ጋር የተሳሰረ ነበር። ምክንያቱም በመሠዊያውና በካህናቱ ደረጃ፤ እነዚህ ሁለቱ ክርስቶስ በመስቀል ላይ ወደ ፈጸመው መሥዋዕት ያመለከቱ ምሳሌዎች እንደ ነበሩ ሁሉ (ዕብ 7፥27፤ 8፥4-5፤ 9፥9-12)፤ መዋቅሩም ራሱ የእግዚአብሔር ቃል ሥጋ እንደሚሆንና በመካከላችን “ማደሪያ” እንደሚሆን የሚያመለክት ቍሳዊ ትንቢት ነበር (ከዮሐ 1፥14 ጋር ያነጻ)፤ ዛሬም ቢሆን በሰማያዊው የእግዚአብሔር ሀልዎት ለሚጠብቀን የወደፊት ክብር ምሳሌ በመሆን ያገለግላል (ዘፀ 24፥18፤ ዕብ 9፥24)።

ሰሎሞን ለቤተ መቅደሱ ያደረገው ዝግጅት ጉልሕ የሆኑ ቀደምት ነገሮችን ይዞአል። ቀደም ሲል ንጉሥ ጳዊት በብዙ ረገድ ተዘጋጅቶአል፤ ይኸውም ለግዙፉ ቤተ መቅደስ ንድፉን በመሥራት፤ የሚያስፈልጉትን ቍሳቍሶች በማከማቸት፤ ለሥራው አስፈላጊ የሆኑ ሠራተኞችን በመዘርዘር ረገድ ነው (1ዜና 22፥28-29)። ያም ሆኖ ግን ሰሎሞን ለሥራ የሚያስፈልገውን ኃይል ማደራጀት ነበረበት (2ዜና 2፥2፤ 17-18)። የዝግጅቱ ተጨማሪ ገጽታ ምናልባትም በእጅጉ ጠቃሚ የሆነው የወጣቱ ንጉሥ ዝግጅት ገጽታ ያለው ከጢሮስ ንጉሥ

ከኪራም የቱክኒክ ዕገዛ መሻቱ ላይ ነው (ከቍ 12 ጋር ያነጻ)። በዚህ መንገድ ሰሎሞን ልምድ ያለው የግንባታ ሥራ ተቈጣጣሪና አቻ ከሌለው ከሊባናስ ጽደች የዝግባ ዕንጨት አቅርቦት ማግኘት ቻለ (ቍ 3-10)። ተስማሚ የሆነ የሥራ ውል ስምምነት ላይም በፍጥነት ተደረሰ (ቍ 11-16)።

1 ሰሎሞን ከቤተ መቅደሱ በተጨማሪ ለራሱ ቤተ መንግሥት ሠርቶአል ተብሎአል (ከቍ 12 ጋር ያነጻ)። በተደጋጋሚ ቢወጣም እንኳ፤ ቤተ መንግሥቱን ለመሥራት ምን ያህል ጊዜ እንደ ወሰደና ለግንባታው ስለ ዋሉት ስለ አንዳንድ ውድ ዕንጨቶች ከመነገሩ በቀር ስለ ቤተ መንግሥቱ ብዙ የሚታወቅ ነገር የለም (8፥1፤ 9፥11፤ ከ7፥11 ጋር ያነጻ)። ከቤተ መቅደሱ በስተ ደቡብ በሞሪያ ኩረብታ ላይ ከድሮው የኢየሩሳሌም ከተማ ግን በስተ ሰሜን በኩል መካከላቸው በነበረው ስፍራ በጽዮን ኩረብታ ላይ የቀመ (ከ1ዜና 26፥15 ጋር ያነጻ) ይመስላል።

2 ንጉሡ ሠራተኞችን ድንጋይ ተሽከሚዎችና ድንጋይ ጠራቢዎች በማለት የመደበበት መንገድ በቍ 17 ላይ በተገለጸው በ153,600 ጠቅላላ ሕዝብ ላይ የተመሠረተ ይመስላል። እነዚህ ሠራተኞች ጳዊት ባቀደው ዕቅድ መሠረት በእስራኤል ከሚኖሩ መጻተኞች የተመለሙ ነበሩ (1ዜና 22፥2 ይመ)። ጠቅላላ አገዙ በ1ነገ 5፥15-16 ተረጋግጦአል (ከ2ዜና 2፥18 ጋር ያነጻ)። ሰሎሞን ከየሦስቱ ወር አንድ ወር እንዲሠሩ ዐሥር ዐሥር ሺህ ሆነው በፈረቃ የሚመደቡ 30,000 ሰዎችን ከመለው እስራኤል መለመለ (1ነገ 5፥13-14)። እንዲህ ያለ የወር ፈረቃ ቀደም ሲል የታየው በግብፅ ሲሆን፤ ይኸው ሥርዐት ሊቆጠር የቻለው በየዓመቱ ሦስት ወር ሙሉ እውን ከሆነው ከአባይ ወንዝ የጐርፍ መጥለቅለቅ የተነሣ ነው።

3 ከዚያም ንጉሡ በቍ 3-10 ላይ የተገለፀውን መልእክት “ለጢሮስ ንጉሥ ለኪራም” [የኢኪራም ምላረ ቃል ነው] ላከ። ይህች ከተማ ዐዲስ የፊንቃውያን ወደብ ስትሆን አቻ ከሆነችው ከሲዶና በስተ ደቡብ በኩል የነበረች ከሚዲትራንያን ባሕር ጠረፍ ራቅ ብላ ባለች ደሴት ላይ ትገኝ ነበር። ጢሮስ የእስራኤልን ሰሜን ድንበር ከሚያመለክቱት ነጭ ኩረብታዎች በተለይም ከአሲር ነገድ ድንበር በስተ ሰሜን በኩል ትገኝ ነበር። በአካባቢው እጅግ ውብ የሆነውን ወደብ የያዘች ስትሆን፤ ኗሪዎቿም በመርከብ ሥራና በንግድ የታወቁ ነበሩ።

ንጉሥ ሰሎሞን ይህን ለመጻፍ የቻለው የኪራም ወዳጅና የሰሎሞንም አባት የሆነው ጳዊት በሚረፉ ሰሎሞንን ለማጽናናትና ዙፋኑን በመውረሱም የደስታ መግለጫ ለማቅረብ ሲባል የፊንቃውያን ልኡክ በመላኩ የተነሣ ነበር (1ነገ 5፥1)። ዐዲሱ ንጉሥ፤ ኪራም እንዲሰድለት ያቀረበው ጥያቄ “አባቱ ጳዊት ሲሠራ እንደ ላክህለት ሁሉ የዝግባ ዕንጨት” (1ዜና 14፥1 ጋር ያነጻ) የሚለው ጳዊት እንዳደረገው (ከቍ 4 ጋር ያነጻ) ዕንጨቱ ለቤተ መንግሥት ግንባታ ይውላል ወይም ለቤተ መቅደሱ ግንባታ በመጀመሪያ የቀረበ ዕንጨት ነው (በዚህ ጉዳይ ላይ ቀደም ሲል ጳዊት ያከማቸውን በ1ዜና 22፥4-14 ላይ የሚገኘውን ያነጻ) የሚል የተሳሳተ ግንዛቤ ሊወሰድበት አይገባም።

4 በቤተ መቅደሱ ውስጥ የሚፈጸመውን ክንዋኔ በተመለከተ፤ “ዕጣን በፊቱ የሚታጠንበትን” የሚለው በዕጣን መሠዊያው ላይ በቀን ሁለት ጊዜ የሚፈጸም ሥርዐት ነበር (ዘፀ 30፥6-8)። “የተቀደሰ እንጀራ” የሚለውን በተመለከተ 1ዜና 9፥32 ይመልከቱ፤ በየጊዜው “የሚቃጠል መሥዋዕት” ለሚለው 23፥30 ይመልከቱ፤ “በተወሰኑት በዓላት” የሚለውን በተመለከተም 23፥31 ይመልከቱ።

5 “አምላካችን ከሌሎች አማልክት ሁሉ ይበልጥ ታላቅ ስለ ሆነ” የሚለው የሰሎሞን ማረጋገጫ ቃል ኃይል ከሆነ አረማዊ ንጉሥ ጋር ሲወያዩ ሳለ እንኳ፤ በአምነቱ የነበረው ጽናት የቱን ያህል ብርቱ እንደ ነበር ያረጋግጣል። የኋለኛው ምላሽም እግዚአብሔር አምላክ መሆኑን ለማወቅ ኪራም የነበረውን ፈቃደኝነት ያሳያል።

6 ቤተ መቅደሱ የእግዚአብሔርን ሀልዎት የክብር ደመና እንዲይዝ የታቀደ ቢሆንም እንኳ (5፥13-14)፤ ሰሎሞን ከመጀመሪያው “ይይዘው ዘንድ አይችልምና” በማለት ገለጸ፤

ይህም በአንድ ስፍራ ለመወሰን ወይም ኢውሱንነቱን በዚህ በአንድ ስፍራ ውስጥ ወስኖ ማስቀመጥ የማይቻል ነው በሚለው እሳቤ መሠረት ነው (ከ6፡18፤ ከሐ/ሥ 7፡48-49 ጋር ያነጻ።) እግዚአብሔር በጸጋው በልዩ ልዩ ወቅቶች ለመገለጥና ለቤዛነት ዐላማው ሲል ራሱን ለማሳየት ተገቢ ሆኖ አግኝቶታል፤ የዚህ ሐቅ ላቅ ያለው መገለጫ የታየውም በኢየሱስ ክርስቶስ ሥጋዊ (ሥጋ መልበስ) በኩል ነው (ዮሐ 1፡14)። ይሁን እንጂ በእነዚህ ሁሉ ሁኔታዎች የኢታን ክብር የማሳነስ ሁኔታ እንዳይኖር ወይም ሰዎች እግዚአብሔርን ወደ ፊልጉት መሥመር ለማስገባት ጥረት እንዳያደርጉ ሲባል ዋና ዋና የሆኑ የብቃት ማረጋገጫዎች አሉ። እንዲህ ያለው በተወሰነ ስፍራ ወይም ሁኔታ መገለጥ ምንጊዜም የሚከናወነው በራሱ አነሣሽነት ብቻና በእርሱ ፈቃድ የሚፈጸም ነው (6፡5-6)፤ ቀጣዩ ከሆነውና በአንድ ጊዜ እውን በሚሆነው ከሁሉ ቦታ መገኘቱ ጋር ጉድኝት አለው (16፡9)፤ ለዐላማዎቹ ጉጂ ሆነው ካገኛቸውም በፈቃዱ ሊቋረጡ የሚችሉ ዐይነት ናቸው።

ከእግዚአብሔር ታላቅነት አኳያ ሰሎሞን፣ “እኔ ማን ነኝ?” በማለት የራሱን ብቃት አልባነት (ዐቅመ ቢስነት) ገለጸ። ተወዳዳሪ ከሌለው ከራሱ ሀብት፣ ጥበብና ሥልጣን (ጎይል) አኳያ ሲታይ (ከ1፡12፤ 14-15 ጋር ያነጻ)፤ ትሕትናው ልብ ሊባል የሚገባው ነው።

7 ሰሎሞን ከእርሱ ሰዎች ጋር እንዲሠሩ ከኪራም የእጅ ባለሙያዎችን እንዲያውም ልምድ ያላቸው ቅጥር ፊንቃውያንን (ቍ 8፡14) በጠየቀ። በእስራኤል አገር የእጅ ባለሙያዎች ቍጥር እያደገ ቢመጣም እንኳ፤ የእነርሱ የቱክኒክ መቶ በሰሜን ከነበሩት ጎረቤቶቻቸው ዝቅ ያለ ነበር፤ ይህም በሥነ ቅርስ ምርምር ይፋ እንደ ሆነው በግንባታ ጥርብ ድንጋጆቻቸውና በአጠቃላይ ዝቅተኛ ደረጃ ላይ በነበረው በእስራኤል ባህል እንደ ታየው ማለት ነው።

8-9 ንጉሠ ከጠየቃቸው ነገሮች ሁሉ ልቆ የተገኘው “የዝግባ ዕንጨት” ነው። መልካም መዐዘ ያላቸው የሊባናስ ዕንጨቶች በጥንቱ ዓለም ዘንድ ከጫፍ እስከ ጫፍ ድረስ ይታወቁ ነበር። መበስበስ የማያገኛቸውና የፖለቲካና አገር በቀል ከሆነው ዕንጨት ሁሉ የላቁ ነበሩ። ይህ ውድ የሆነ ሀብት በቱርክ አገዛዝ ሥር በነበሩበት ዘመን ባከነ፤ ከዚህም የተነሣ ዐልፎ ዐልፎ የሚታዩት ውብ የዛፍ ክምችቶች የሚገኙት በጥቂቱ ነው። “ጥድ” በሚል የተገለጸው ቀጥሎ ያለው ውጤት ምናልባት የፊንቃውያንን ዕንጨት ሲሆን፤ ሰንደል የሚለው ግን ከውጭ አገር የመጣ ነው (ይህም በ1ገ 5፡6-8፤10 ባሉት አቻዎች ላይ አልተወሃም)። ሲወርድ ሲዋረድ በመጣው ልምድ መሠረት የሰንደል ዕንጨት ተብሎ ተተርጉሞአል፤ ምክንያቱም ወደ አገር የገባው በኦሬር ሲሆን (9፡10)፤ ከዕንጨት የሚሠራውን ለማስገጥና ለመዘቃ መሣሪያዎች ያገለግል ነበር (9፡11)፤ ይሁን እንጂ የሰንደል ዕንጨት በሊባናስ አገር አያድግም፤ ስለዚህ ቃል ከዚህ ላይ በዐዲሱ መደበኛ ትርጉም ማስታወሻ ላይ እንደ ተብራራው ሌላ ዐይነት የጥድ ዛፍን ሳያመለክት አይቀርም።

10 ሰሎሞን ለፊንቃውያን የፈጸመው ክፍያ የተመሠረተው እነርሱ እንዲተምኑ በጠየቀው መሠረት ነው (1ገ 5፡6)። 1 ነገሥት ስለ ሃያ ሺህ የቆሮስ መስፈሪያ ስንዴ ሲናገር፤ ዘይቱ ግን ሃያ የባዶስ መስፈሪያ ብቻ ነው (5፡11፤ የዐዲሱ መደበኛ ትርጉም ማስታወሻ ይመ፤ “ሃያ ሺህ የቆሮስ መስፈሪያ ዘይት [ተራ] የወይራ ዘይት” ከዚህ ጋር ያነጻ)። ዐሥሩ ሊትሮች በአንድ ቆሮስ ይያዛሉ፤ በነገሥት ካለው 1200 ጋሎን አኳያ ሲታይ የዜና መዋዕል አገዝ 115,000 ጋሎንን ይወክላል (የዐዲሱ መደበኛ ትርጉም ማስታወሻ)፤ ነገሥት በሁለቱም ማለት በዘይቱና በተቀባዮቹ ረገድ ገደብ ያደርጋል፤ የዘይት ምርትን አስመልክቶ ልዩና የቅንጦት ስለ ሆነው ይናገራል፤ የሚቀርብላቸውን በተመለከተም ነገሥት የሚገልጸው እንደ ዜና መዋዕል ለፊንቃውያን ማለትም ለአገልጋዮቹ ዕንጨት ለሚቆርጡት ሳይሆን፤ ለኪራም የቤተ መንግሥት ሰዎች መሆኑን ብቻ ነው። ከዚህም በላይ 1ገሥት በተደጋጋሚ በያመቱ ስለሚቀርበው ነገር ያወሃል፤ በዜና መዋዕል ላይ የተመለከተው ግን አንድ ጊዜ ብቻ እንደሚከፈል ነው። ከዚህ አንጻር ሲታይ ልዩ የሆኑት አገዛዥ ኢምክንያታውያን የሆኑ ድልድሎችን አያመለክቱም።

ጠቅላላ ሒሳቡን በተመለከተ ሁለት የተለያዩ እህሎችን በመያዝ 125,000 የቆሮስ መስፈሪያና የሁለቱ ፈሳሾች 120,000 የባዶስ መስፈሪያ (ከዐመት ማብራሪያ ጋር ያነጻ) ግምት ውስጥ የሚገቡ ልዩ ልዩ መጠኖችን ይወክላሉ፤ ይሁን እንጂ ከሰሎሞን የሀብት ምንጮችና ገንዘብ ከሚያፈስበት ከቤተ መቅደሱ ፕሮጀክት በላይ አልነበሩም። እንደ እነዚህ ያሉ ክፍያዎች በእስራኤል ኢኮኖሚ ላይ መራቀቅን ያስከትላሉ። ከሰሎሞን የግል የግንባታ ፕሮጀክት የተነሣ (ከቍ 1 እና ከ1ገ 7፡1-2 ጋር ያነጻ) ክፍያዎቹ በተራዘሙ ቍጥር መንግሥትን ባዶውን አስቀሩት (1ገ 9፡10-11)።

11-12 ኪራም ለሰሎሞን የመለሰለት መልስ ለእግዚአብሔር ያቀረበውን ምስጋናና ለእስራኤል ያሳየውን ፍቅር ማድነቁን ያካትታል፤ ይህም በ1ገ 5 ላይ አልተጻፈም። የኪራም አስተምህሮአዊ መስጠት ምንም ይሁን ምን ወይም ጭራሹን ባይኖረውም፤ ይህ ንግግር ከወደፊት ደንበኛ ጋር ሲወያይ ጥሩ ልምድ ካለው የንግድ ሰው አንደበት የወጣ በመሆኑ፤ ተገቢነቱ የሚታየው በሥነ መለኮታዊ ረገድ ብቻ ሳይሆን በተግባር ከተተረጎመው አንጻርም ጭምር ነው።

13 ኪራም ለሰሎሞን የላከለት ብልንተኛ ሰው ስም ኪራም - አቢ ይባላል። ይህ አባቱ ኪራም ሊባል ይችላል፤ እንዲህ መባሉም በሥጋ ዝምድና ሳይሆን (የኪራም አባት አቢባል መሆኑ ይታወቃል) በማኅበራዊ ዕርከን ነው፤ ትርጉሙም እምነት የሚጣልበት አስተዳዳሪ ወይም አማካሪዬ (በዘፍ 15፡8፤ በመሳ 17፡10 ላይ እንዳለው ዐይነት) ማለት ነው።

14 የኪራም - አቢ እናት በነገድ ሐረግ ረገድ (ቃል በቃል) “ከዳን ሴት ልጆች የሆነች ሴት” ማለት ሲሆን፤ ቅርብ በሆነ ሁኔታ ግን “ከንፍታልም ነገድ” የሆነች መበለት ማለት ነው (1ገ 7፡14)። ይሁን እንጂ አባቱ “ከጢርስ” የመጣ መሆኑ፤ ለኪራም አቢ ፊንቄያዊና ዕብራዊ ዕድልን አገኛለች። ይህም ለእርሱ ተጠሪ ከሚሆኑት ከሁለቱ ብሔሮች ከመጡት ሠራተኞች ጋር በሥነ ልሳናዊና በባህላዊ ረገድ በቀላሉ ይግባባ ዘንድ አስቻለው።

ይህ የበላዩ የሥራ ንላፊ ዘርፈ ብዙ ባለሙያነት ውድ ብረቶችን፤ ዕንጨትን፤ ድንጋይንና ብትን ጨርቅን በአግባቡ ለመጠቀም መቻልን የሚያካትት ነው። እርሱም የሙሴያዊ ማደሪያ ባለሙያ (ዘፀ 31፡2-5) ሰፊ ችሎታም የነበረው የባስልኤል አቻ (ጉድኝት) ሆኖ ይገኛል። ሊገለገልበት የሚችለው “ሐምራዊ” ልብስ ከፊንቃውያን የባሕር ጠረፍ ዐሣ ዐይነት እንስሳ አካል በተገኘ ቀይ ቀለም በደንብ የተነከረ ነበር። እንዲህ ያለው ልብስ ከጥራቱ፤ ከውድነቱና ከከፍተኛ ዋጋው የተነሣ “የክብር ሐምራዊ ልብስ” ይባል ነበር።

15-16 ውሱን ግልጋሎት ቢኖራትም እንኳ፤ ኢዮጴ መከላከያ ከሌላቸው አሸዋማ ከሆኑት ከደቡብ ፍልስጥኤም የባሕር ዳርቻዎች የሚለዩ ስታቱ ቋጥኞች ነበሯት። ከሃልሳዊ ቱትሞስ ዘመነ መንግሥት ከጥንት ዘመን ጀምሮ በግብጽ ጽሑፎች ላይ ተወሥኖታል፤ ቱትሞስም ዕብራውያንን የጨቁነ ፈርዖን ሲሆን፤ በ1446 ዓቅክ (ዘፀ 4፡19) ላይ ከተካሄደው ፀአተ እስራኤል ትንሽ ቀደም በሎ ሞቶአል። ኢዮጴ ለይሁዳ ምድርና ለኢዮሩሳሌም ከተማ ወደብ ሆና አገልግላለች (ከዮና 1፡3 ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ ከሰሎሞን ዋና ከተማ ከመደረሱ በፊት ዐምሳ ስድስት ኪሜ ያህል ለጥ ያለ ሜዳ፤ ከዚያም ከራብታማ ምድር በመጨረሻም አባጣ ጎርባጣ ምድር ይገኝ ነበር።

17-18 ከዚህ ላይ ዕዝራ ከአንድ መቶ ዐምሳ ሦስት ሺህ መጻተኞች ውስጥ ሦስት ሺህ ስድስት መቶ የሥራ ተቈጣጣሪዎችን ያመለክታል። በተጨማሪም የንጉሥ ሰሎሞን ሹማምት ሰዎቹን የሚቈጣጠሩ 250 ሰዎች ነበሩ (8፡10)። ይህም ጠቅላላውን ድምር 3,850 ያደርስዋል። ተጓዳኝ የሆኑት የ1ገሥት ምንባቦች 3,300 ንላፊዎችን ያመለክታሉ (5፡16)፤ ሆኖም ከዚህ ጋር ትይዩ የሆኑ “ዐምስት መቶ ዐምሳ” ባልደረበች ነበሩ (9፡23)፤ እነዚህም ድምሩን 3,800 ያደርሱታል። የ1ገሥት መጽሐፍ መጻተኞቹን ከእስራኤላውያን ለይቶ ሰለማያመለክት የአካዙ ልዩነት እያንዳንዱ ጸሐፊ ሹሞቹን ለይቶ ከሚያመለክትበት አንጻር እውን የሆነ ነው።

2. ግንባታ (3÷1-4÷22)

ሰሎሞን ለቤተ መቅደሱ ያደረገውን ዝግጅት ከገለጸ በኋላ (ምዕ 2) ጸሐፊው ወደ ግንባታው ገለጸ ይሸጋገራል (ምዕ 3-4)። ይዘቱ የ1ነገሥት 6-7 ጉድገት ሆኖ የዚሁን ክፍል ዕጥርታ ያመለክታል።

1 “በሞሪያ ተራራ” የተባለው ከአንድ ሺህ ዓመት ቀደም ብሎ አብርሃም ልጁን ይስሐቅን ለመሠዋት ፈቃዱን ያሳየበት (ዘፍ 22÷2) ከፍተኛ ስፍራና አንድ ዐይነት ስም ነው። በሞሪያ ተራራ ላይ ይገኝ የነበረው “የአርና ዐውድማ” በዚሁ ቦታ ላይ ዳዊት ከእግዚአብሔር ጋር በመገናኘቱ ይበልጥ ተቀድሶ ነበር (ዘክ 21÷18-22÷1)።

2 በስፍራው ላይ የሚከናወነው ግንባታ እስከ “አራተኛ ዓመት” የሰሎሞን ዘመነ መንግሥት ድረስ አልተጀመረም ነበር፤ ይህም ከግንባታው በፊት መጠናቀቅ ስለ ነበረበት ዕቅድና ዝግጅት የተነሣ ሊሆን ይችላል (2ዜና 2)። ይህ ልዩ የዘመነ መንግሥት ዓመት 967 ዓቅቅ መጨረሻ እስከ 966 ዓቅቅ መጨረሻ ዘለቀ፤ “ሁለተኛው ወር” የሚጀምረው ሚያዝያ/ግንቦት ላይ በመሆኑ ትክክለኛው ቀን በ966 ዓቅቅ በፀደይ ወር መሆኑ አለበት።

3 “የቀድሞው ስፍር ልክ” ቀደም ያለውንና የተቀደሰውን መለኪያ ውክሏል። ይህ ከተራው መለኪያ ሦስት ኢንች ያህል የሚረዝም ስለ ሆነ ከዐሥራ ስምንት ኢንች በታች በመሆኑ ኢምንት ነበር (ሕዝ 40÷5፤ 43÷13 ይመ)። በዚህ መሠረት የቤተ መቅደሱ ሕንጻ ልክ 90 በ30 ከሚሆን ይልቅ 105 ጫማ (ፊት) በ35 ጫማ ነው፤ የማደሪያ ድንኳኑን ልኮችም ዕጥፍ አድርጎአል።

4 ከሙሉው የቤተ መቅደሱ ፊት ጋር ፊት ለፊት የሚታይ በረንጃ (ስብሳብ) ነበር። ወርዱ ሃያ ክንድ ነበር (1ነገ 6÷3፤ ከ15 ጫማ ጋር ያነጻ)፤ ያሁኑ ጽሑፍ የጐንና ጐን ግድግዳ ከፍታን የሚገልጽ ሲሆን፤ ይህም 20 ክንድ (30 ጫማ) ነው።

5 የቤተ መቅደሱ “ዋና ክፍል” ዋናውን ቤተ መቅደስ የሚያመለክት ሲሆን፤ በማደሪያ ድንኳኑ ውስጥ ከሚገኘው “ቅድስት” ጋር አቻ የሆነውን በተለይ የውጭ ክፍሉን ያመለክታል። በቀ. 8 ላይ “ቅድስተ ቅዱሳን” የተባለው በሌላም ስፍራ ቅድስተ ቅዱሳን የተባለውን (ቀ. 16) ከዚህ ጋር ያነጻጽራ። ንጉሡ ስለ ተጠቀመበት ዕንጨት (ይኸውም ዝግባ) 2÷8ን ይመልከቱ፤ ጥድም አገልግሎት ላይ ውሎ ነበር (1ነገ 6÷9)።

ዐዲሱ መደበኛ ትርጉም ይህን በዐዲስ አንቀጽ በማስቀመጥ “ውስጡንም በንጹሕ ወርቅ” ለበጠው (ቀ. 4) ሲል ለዚሁ ዋና ክፍል ሰሎሞን ያዘጋጀው መሆኑን በማመልከት ያያይዘዋል። ወጪው ከፍተኛ ነበር። ይሁን እንጂ ዳዊት ቀደም ያለውን ግዙፍ ዝግጅት ያደረገው ይህን ተግባር ልብ በማለት ነበር (ከዘክ 22÷14፤ 29÷4:7 ጋር ያነጻ)።

6 “በከበረ ድንጋይ” የሚለው በወለሉ ላይ የተነጠፈውን ሞዛይክ ሊያመለክት ይችላል (ከዘክ 29÷2 ጋር ያነጻ)። “የፈረዋይም ወርቅ” ሲል ፈረዋይም የሚለው ቃል የቦታን ስም የሚያመለክት ሲሆን፤ ምናልባት በደቡብ ምሥራቅ ዐረብ የሚገኝ ቦታ ሊሆን ይችላል፤ ወይም የኦፊር አማራጭ ስም ሊሆን ይችላል።

7 “መቃኖች” የሚለው ቃል “መግቢያ በርን” ወይም ወጣ ያለ ድጋፍን ሊያመለክት ይችላል፤ መዝጊያዎችን በወርቅ ለበጠ የሚለው ያሁኑ ዐውድ ግን ከዚህ ሰፊ ያለ ትርጉምን ያመለክታል። የተቀረጸው ጌጥ የዘንባባ ዛፍንና አበቦችን (1ነገ 6÷29) በተለይም “ኪሩቤልን” ያመለክታል፤ የፍጡራን መላክት ምስልን መቅረጹ ተገቢ የሆነው እነዚህ ቅዱሳን ግርማዊ ከሆነው ከእግዚአብሔር ህልዎት ጋር በመያዛቸው ነው (ዘፍ 3÷24፤ የውስጥ ክፍሉን በተመለከተ በቀ. 10-14 ላይ ያለውን ዋና ተግባራቸውን ከዚህ ጋር ያነጻ)። ባለ ክንፍ ሆነው በሰው አምሳል ብዙውን ጊዜ ይገልጣሉ (ሕዝ 1÷5-6)።

8 ቅድስተ ቅዱሳን የተለበጠበት ስድስት መቶ መክሊት የተጣራ ወርቅ በ1ነገሥት 6 ላይ አልተወጣም። እነዚህ የፈጁት

ዳዊት ካከማቸው በጣም አነስተኛ የሆነውን ነው (ዘክ 22÷14)፤ ያም ሆኖ ሃያ ሦስት ቶን የሚመዝን ወርቅ ፈጅተዋል።

9 የወርቅ ልብሶቹን ከግድግዳው ጋር የሚያይዙት “ምስማሮች” ዐምሳ ሰቅል ብቻ (አንድ ፖውንድና የፖውንድ ሩብ፤ የዐመት ማብ ይመ) የሚመዝን ወርቅ ያላቸው ሲሆኑ፤ ይህም በጣም አነስተኛ መጠን ነው።

10-13 ሁለቱ ትላልቅ ኪሩቤል ጎን ለጎን ሲቀመጡ ሙሉ የክንፎቻቸው ርዝመት ሠላሳ ዐምስት ጫማ ነው። ስለዚህ በታቦቱ ላይ ካሉት ትናንሽ ኪሩቤል ጋር አንድ ተደርገው መታየት የለባቸውም። ይልቁን ከወይራ ዕንጨት ተቀርጸው በወርቅ የተለበጡ ግዙፍ ምስሎች ናቸው (1ነገ 6÷23)፤ እነዚሁም ቅድስተ ቅዱሳኑን በሙሉ የሚሸፍኑ ሲሆኑ፤ ሙሉውንም ታቦት ዐብረው ይጋረዳሉ።

14 የቤተ መቅደሱ “መጋረጃ” በሙሴ ማደሪያ ላይ (ዘፀ 26÷31) ሁለቱን ክፍሎች ከሚለያቸው መጋረጃ ጋር ተመሳሳይ ነው፤ እርሱም በ4÷22 እና በ1ነገ 6÷31-32 ላይ የተመለከቱት የዕንጨት በሮች ማሟያ ወይም ተጨማሪ ነበር። በቅድስተ ቅዱሳኑ ውስጥ በሚገኘው በክብር ደመና የተወከለው አስፈሪው የእግዚአብሔር ህልዎት ከሰዎች ጋር ያለ ቢሆንም እንኳ፤ ይህ እንዳለ ሆኖ (ይህ እንደ ተጠበቀ ሆኖ) ከእነርሱ የተለየ በመሆኑም ሐቅ ላይ አጽንዖት ያደርጋል። መጋረጃው ወደ እግዚአብሔር የሚወስደው (የሚያደርስው) መንገድ ገና ያልተከፈተ መሆኑንና (ዕብ 9÷8) እግዚአብሔርንና ሰውን ለማስታረቅ ክርስቶስ እውነተኛውን ማስተሰሪያ እስከሚፈጽም ድረስ የማይከፈት የመሆኑን መንፈሳዊ ሐቅ ያሳያል። ከዚያም ይህ መጋረጃውን ጨምሮ የአሮጌውን ኪዳን የጥላነት ሥርዐት ከፍጻሜ ያደርስዋል (ማቴ 27÷51)።

15-17 በቤተ መቅደሱ ፊት ለፊት በስበሳቡ ላይ የቆሙት “ሁለቱ ዐምዶች” ራሳቸውን ችለው የቆሙ ነበሩ (1ነገ 7÷21)። “ሠላሳ ዐምስት ክንድ” የሚለው ልክ የገልባጭ ስሕተት መሆኑን አለበት። ሙሉው ሕንጻ ቁመቱ ሃያ ክንድ ብቻ ነበር (ከቀ. 3 ጋር ያነጻ)፤ 1ነገ 7÷15 ደግሞ እያንዳንዳቸው ዐሥራ ስምንት ክንድ ነበሩ ይላል (ሃያ ሰባት ጫማ) ይህም አንዝ በ2ነገ 25÷17 እና በኤር 52÷21 ላይ የተረጋገጠ ነው።

እያንዳንዱ ዐምድ ባለጌጥ የሆነ ጉልላት አለው፤ ይህም በቁመቱ ላይ ዐምስት ክንድ (ዘጠኝ ጫማ ያህል ማለት ነው) ጨምሮአል፤ ባለጌጥ ዐምዶች የመኖራቸው ጉዳይ በሥነ ቅርስ ቀ.4ሮ በተደጋጋሚ ተረጋግጦአል፤ በሐጸር ላይ ከቤተ መቅደሱ ፊት ለፊት በሚገኘው ስፍራ የእነዚህ ዐምዶች የታችኛ መሠረት የሆነ ተገኝቶ ነበር፤ የድንጋይ ሐውልቶች መኖራቸውም ተመሳሳይ ነገሮች ለመኖራቸው ግብዓዊ ማስረጃ ነው። ስጦታቸው የእግዚአብሔርን ይዞ የማኖር ጎይል በትእምርትነት ያመለክታሉ፤ ይህም በቤተ መቅደሱ ኗሪነት በጉልሕ ታይቶአል።

4÷1 በምዕራፍ 4 ላይ ወደ ቤተ መቅደሱ ዕቃዎች በመመለስ ዕዝራ አስቀድሞ “የናስ መሠዊያ”ውን ይገልጻል። ዙሪያውን ሠላሳ ጫማ የሆነ (የዐመት ማጥኛ) ክናስ የተሠራ ግዙፍ ነገር ነበር፤ ዐሥራ ዐምስት ጫማ ቁመት ያለው በመሆኑ አያያዥ ደረጃዎች ያሉት ሆኖ መድረክም ነበሩት። በማደሪያው ድንኳን ላይ ይታዩ እንደ ነበረው ሁሉ አንድ ሰው ወደ አደባባይ ሲገባ በመጀመሪያ የሚያገኘው መሠዊያውን ነበር። ወደ እግዚአብሔር መቅረብ የሚቻለው በመሥዋዕት ብቻ መሆኑን አጉልቶ ያሳያል፤ ይኸውምም ትክና ኪዳናዊ በሆነው በክርስቶስ ሞት ነው (ዕብ 8÷2-3፤ 9÷12)።

2 “ክብ በርሜል” በማደሪያው ድንኳን ውስጥ ከሚገኘው የናስ ሰን ጋር አንድ ነው (ዘፀ 30÷18)። ካሳት ለመታጠብ ይጠቀሙበት የነበረ ሲሆን (ቀ. 6፤ ከዘፀ 30÷21 ጋር ያነጻ) ወደ እግዚአብሔር የሚቀርቡ ሁሉ ንጹሕ ሆነው መምጣት እንዳለባቸው ያስተምራል። በክርስቶስ እውን ወደ ሆነው በዳግመኛ መወለድና በመቀደስ መታጠብን በምሳሌነት ያመለክታል (ቲቶ 3÷5፤ ዕብ 9÷10)። የክብ በርሜሉ ዙሪያ ልክ አርባ ዐምስት ጫማ የተባለው ምጥት እንጂ ሌላ

አይደለም፤ የክብ አጋማሽ መሥመር መሉ ዐሥራ ዐምስት (ዐሥር ክንድ) ነበርና።

3 “በሁለት ረድፍ . . . ቀልጠው የተሠሩ ኮርማዎች” በ1ነገ 7፥24 ላይ እንደ ቅል ያሉ ተብለዋል። ከተመሳሳይ የቃል ድምፅ የተነሣ ይህ የገልባጭ ስሕተት ካልሆነ በቀር፤ ባለጌጥ ሆኖ ዙሪያውን ክብ የሆነ የእንስሳ ራስ ቅርጽ ስለ ሆነ ጠቅላል ያለ ገለጻ ሳይሆን አይቀርም።

4 ከእነዚህ እንስሳት ልዩ የሆኑት ከበርሜሉ በታች መሠረት ሆነው የሚያገለግሉት ዐሥራ ሁለት ኮርማዎች ናቸው። ነገዶቹ በአንድ ወቅት በእያንዳንዱ የማደሪያው ድንኳን ጎን ሦስት ሦስት ሰፍረው እንደ ነበር ሁሉ (ዙኑ 2)፤ እነዚህም ዐሥራ ሁለቱን የእስራኤል ነገዶች ሳይወክሉ አልቀሩም (ዘፀ 24፥4)።

5 የበርሜሉ ውፍረት አንድ ስንዝር የተባለው የአንድ ሰው አራት ጣቶች አንድ ላይ ሲነበር የሚያክለውን (ይኸውም ከሦስት ኢንች ትንሽ ከፍ ያለ) ያመለክታል። ሦስት ሺህ የባደስ መስፈሪያ የሚይዝ ተብሎ በዚህ በዜና መዋዕል ላይ የተመለከተው በ1ነገ 7፥26 ላይ ሁለት ሺህ ከተባለው ጋር መነበብ አለበት። የዜና መዋዕል ከፍ ያለ ቊጥር የአንዝ ቊጥሮች በግልጽ ካለመነበባቸው የተነሣ የተከሠተ ሊሆን ይችላል።

6 ትልቁ የውሃ ማጠራቀሚያ በርሜሉ በመንኲራኩር ላይ ወይም በመቀመጫ ላይ ላሉት “ለዐሥሩ” ትናንሽ “ገንዳዎች” (እያንዳንዳቸው 40 የባደስ መስፈሪያ ወይም 230 ጋሎን የሚይዙ ሆነው (ከ1ነገ 7፥27-39 ጋር ያነጻ) ውሃ ያስተላልፉ ነበር። አገልግሎታቸው መሥዋዕቶችን ለማለቅለቅ ሲሆን፤ ይህም በ1ነገ 7፥38-39 ላይ ያልተገለጸ ሐሳብ ነው።

7 በማደሪያው ድንኳን ውስጥ ከነበረው አንድ የወርቅ መቅረዝ ጋር ሲነጻጸር ቤተ መቅደሱ “ዐሥር” የወርቅ መቅረዞች ነበሩት፤ እነዚህ ያለጥርጥር በዘፀአት 25፥31-40 ላይ በተሰጠው የአሠራር መመሪያ መሠረት የተሠሩ ነበሩ። መጽሐፈ ነገሥት በመደምደሚያ ዕጥርታው ላይ (1ነገ 7፥48-49፤ 2ዜና 4፥19-20) የቊ 7-10 ይዘትን ቢያወግም እንኳ፤ ቊ 7-10 በ1ነገሥት 7 ላይ አቸ የሆኑ ምንባቦች አሁንም ቢሆን የሉትም (ከቊ 1 ጋር ያነጻ)። እያንዳንዳቸው ከእነ ሰባት ቅርንጫፎቻቸው መቅረዞቹ የእግዚአብሔር ቤተ ክርስቲያን ለእርሱ ያለማቋረጥ ማብራት ያለበትን ሁኔታ በትእምርትነት ያመለክታሉ (ዘሌ 24፥3-4፤ ማቴ 5፥14)፤ ይህ እውን የሚሆነውም የእግዚአብሔር ኃይል የሆነው መንፈስ ቅዱስ በሚሰጠው ዘይት አማካይነት ነው (ዘካ 4፥2-6)።

8 “ከዐሥሩ ጠረጴዛዎች” ውስጥ (ለማደሪያ ድንኳኑ የተሠራው አንድ ጠረጴዛ ብቻ ነበር፤ ከ1ዜና 28፥16 ጋር ያነጻ)፤ ትኩስ የሆነ ጥበስት የሚቀርበው ዘወትር በየሰንበቱ ስለ ነበር፤ ጥበስቱን ለማቅረብ የሚያገለግለው አንድ ጠረጴዛ ብቻ ነበር (13፥11፤ 29፥18)፤ ይህም እስራኤላውያን ከእግዚአብሔር ጋር ደግሞ ጥበረት ያላቸው መሆናቸውንና በእርሱ መገኘት (ሀልዎት) ውስጥ የነበራቸውንም ሕይወት በትእምርትነት ለማመልከት የሚከናወን ነበር (ቊ 19፤ ዘሌ 24፥5-8 ይመ፤ ከ1ዜና 9፥32፤ 28፥16 ጋር ያነጻ)። “የመርጫ ሣህኖቹ” ከጠረጴዛዎቹ ጋር በተለይ የተዛመዱ አልነበሩም፤ ይልቁን የመሥዋዕቱን ደም ለመያዝ አገልግሎት ላይ ይውሉ ነበር፤ ይህም ደግሞ በቤተ መቅደሱ የማስተስሪያ አገልግሎት ውስጥ በመሠዊያው ዙሪያ ይረጭ ነበር (ከዘፀ 24፥6፤ 29፥16፤ ከዘሌ 1፥5፤ 3፥2 ጋር ያነጻ)።

9-11 የሙሴ ማደሪያ ድንኳን አንድ አደባባይ ብቻ ነበረው። ይበልጥ የዳበረው ሥርዐት ካህናቱ የሚገኙበት መቅደስ እንዲለይ አደረገ (1ነገ 6፥36፤ 7፥12)፤ ይህም ካህናቱ የሚፈጽሙት ቅዱስ አገልግሎታቸው ይታይ ዘንድ ከፍ ብሎ በመሠራቱ የላይኛው አደባባይም ይባል ነበር (ኤር 36፥10)፤ “ሰፊው አደባባይ” ደግሞ ለጠቅላላው እስራኤላውያን አምላኪዎች ነበር። ይሁን እንጂ ለሁለት የተከፈለው አደባባይ (2ነገ 23፥12)፤ በኢየሱስ ክርስቶስ በኩል እውን የሚሆነው የአማኞች አጠቃላይ ካህነት በአሮጌው ኪዳን ውስጥ ገና ያልተፈጸመ ለመሆኑ ተጨባጭ ማስረጃ ሰጠ። በእርሱ በኩል

የእግዚአብሔር ሕዝብ ሁሉ ወደ አብ በቀጥታ መቅረብ ይችላሉ (ኤር 31፥34፤ ገላ 3፥28፤ ዕብ 4፥14-16)። “የሴቶች አደባባይ” በሚል በኋላ የመጣው ልዩነት እውን የሆነው በብሉይ ኪዳንና በዐዲስ ኪዳን መካከል ነው።

12-15 ኪራም ለቤተ መቅደሱ በፈጸመው የሥራ ማጠቃለያ (ከ2፥14 ጋር ያነጻ)፤ በመጀመሪያ የተወሠሱት ነገሮች ከባለሳሕን ቅርጽ ጉልላታቸው ጋር (1ነገ 7፥17-20) ሁለቱ የናስ ጉልላቶች ናቸው (ከ3፥15 ጋር ያነጻ)። የታችኛው ጉልላታቸው በተጌጠ ሥራ ተለብጦ ነበር፤ የላይኛው ክፍል ግን እንደ ዝርግ አበባ አብረቅራቂ ዘውድ ነበረው።

16 ኪራምአቢ የሚለው ስም ኪራም የእኔ አስተዳዳሪ የሚለውን ያመለክታል (በ2፥13 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ)።

17-18 ኪራም ለቤተ መቅደሱ የሚሆኑትን የናስ ዕቃዎች አቅልጦ የሚሠራበት ቦታ በዩርዳኖስ ሸለቆ ነበር፤ ይህም በገሊላና በሙት ባሕር መካከል አጋማሽ ላይ ነበር። በሰቲትና በጽሬዳ ያለው የሸክላ ዐፈር ለግዙፍ የብረት ዕቃዎች ተስማሚ ሞዴሎች አመቺ ሆነ።

19-21 በቤተ መቅደሱ ዕቃዎች ማጠቃለያ ላይ ያለው፤ የወርቅ አበባ ቅርጽ የመቅረዞችን መጌጥ ያመለክታል (ዘፀ 25፥33)።

22 የወርቅ መዝጊያዎቹ ከተጠረበ የወይራ ዕንጨት ከተሠሩ በኋላ በወርቅ ተለብጠው ነበር (3፥7፤ 1ነገ 6፥31-35)። የቤተ መቅደሱ መዝጊያዎች ወደ ስብሰባና ወደ አደባባይ የሚከፈቱ ሲሆኑ፤ ከመቅደሱ የሚመሩና የቤተ መቅደሱን አደባባይ የሚያመለክቱ ናቸው። ወደ ታቦቱ የሚመሩት የውስጥ በሮች ከመጋረጃው በተጨማሪ ቅድስተ ቅዱሳንን ይጋርዱ ነበር (ከ3፥14 ጋር ያነጻ)።

3. ምርቃት (5፥1-7-22)

በምዕራፍ 3-4 ላይ የሰሎሞንን ቤተ መቅደስ ግንባታ ከገለጸ በኋላ፤ ጸሐፊው የሚቀጥሉትን ሦስት ምዕራፎች ከምረቃው ጋር ለተያያዙት ጉዳዮች ያውላል። በ5፥2 ላይ ንጉሡ ለእስራኤል ሰዎች ካደረገላቸው ጥሪ ጀምሮ በ7፥10 ላይ እስከ ተሰናበቱበት ድረስ፤ ከዚያም ከመግቢያ ቊጥር ጋር ተያይዞ ከቀረበው ሆኖም ለምረቃው ጸሎት እግዚአብሔር ከሰጠው ተዛማጅ ምላሽ ጋር (7፥11-22) ይዘቱ አንድ አሓድ ነው። እነዚህ ሦስት ምዕራፎች በ1ነገ 8፥1-9፥9 ላይ ከሚገኘው ምንጫቸው ጋር የጠበቀ ጉድጓት አላቸው። ብዙው ሥነ መለኮታዊ ፈይዳቸው ያለው ይህ የሰሎሞን የምረቃ በዓል ቤተ መቅደሱ ባጠቃላይ የቱን ያህል ዋጋ እንዳለው በማሳየቱ ረገድ ነው።

የእስራኤልን ተወካይ መሪዎች በሰበሰበ ጊዜ የንጉሡ የመጀመሪያ ሥራ የእግዚአብሔርን የኪዳን ታቦት ወደ ቤተ መቅደሱ ማስገባትና በቅድስተ ቅዱሳኑ ውስጥ ማስቀመጥ ነበር (5፥1-10)። የእስራኤል የቀደሙ ማደሪያዎች ምትክ በማድረግ ውቅሩን በሞሪያ ተራራ ላይ አስቀመጠ፤ እግዚአብሔርም በቤተ መቅደሱ ውስጥ በማደርና በህልዎቱ ደመና (ይህም ሸኪናህ) ቤተ መቅደሱን በመሙላቱ (ቊ 11-14፤ በ1ነገ 8፥10-11 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ)፤ የሰሎሞንን ሥርዐት ፋይዳ አረጋገጠ።

ምዕራፍ 6 በዋነኛነት ሁለቱን የሰሎሞንን ንግግሮች ይዘታል፤ ይኸውም ሕዝቡን የባረከበት ሲሆን፤ እግዚአብሔር እስከዚህ ድረጃ ድረስ (ቊ 3-11) የቤተ መቅደሱን ሥራ ዳር በማድረሱ ለታማኝነቱ የቀረበ የምስጋና ምስክር ነው፤ እንዲሁም ለማደሪያው እንዲሆን ሕንጻውን በማቅረብም፤ እስራኤል በቤተ መቅደሱ ሆነው (ቊ 12-42)፤ በፊቱ ልመናቸውን ባቀረቡ ጊዜ፤ ጸሎታቸውን ይሰማቸው ዘንድ ወደ እግዚአብሔር ያቀረበው ረጅም ጸሎት ነው። እሳትን ከሰማይ በዐዲሱ መሠዊያ ላይ ባወረደ ጊዜ፤ ይህንኑ ተግባር ጌታ አረጋገጠ (7፥1-3)። ከዚህም ሁለት ሳምንት ሙሉ የወሰዱ አያሌ የምረቃ መሥዋዕትና በዓል ማክበር ተከትለው መጡ (ቊ 4-10)።

ሰሎሞን የራሱን ቤተ መቅደስ ግንባታ ከጨረሰ ከጥቂት ጊዜ በኋላ እግዚአብሔር ለንጉሡ በሌሊት እንደሆነ እንደ ተገለጠለት ጌታ በቤተ መቅደሱ እንዲያድርግ በዚህ ቤተ መቅደስ የሚቀርበውን ጸሎት እንዲሰማ የቀረበለትን ልመና ለመስማት ፈቃደኛነቱን በቃል ያረጋገጠ መሆኑን የመጨረሻው ክፍል ያረጋግጣል። ይሁን እንጂ ባርኮቱ እውን ሊሆን የሚችለው እስራኤል በዘላቂነት ታማኝ ከሆነ ነው፤ የእስራኤል ሕዝብ ክስደት ውስጥ የሚገቡ ከሆነም እንደሚሟረኩና ቤተ መቅደሱም እንደሚወድም አስጠነቀቀ (7፥11-22)።

1 የሰሎሞን የመጀመሪያ ተግባር፤ “አባቱ ዳዊት የቀደሰውን ዕቃዎቹንም ሁሉ” ወደ ቤተ መቅደሱ ማምጣት ነበር (ከ1ዜና 18፥10-11፤ 22፥14፤ 26፥26-27፤ 29፥2-5 ጋር ያነጻ)። ቤተ መቅደሱን ለማቆም ግዙፍ የሆነ ዕቃ ጥቅም ላይ ከዋለ በኋላ እንኳ አንዳንድ የዳዊት ዕቃዎች ሳይተርፉ አልቀሩም። ዕቃዎቹ ራሳቸው በማደሪያው ዙሪያ ባሉት አንዳንድ ክፍሎች በሕንጻው ላይኛ ክፍሎች ሳይገኙ አልቀሩም (1ነገ 6፥5-10)።

2 ለንጉሡና በጉባኤ ለተሰበሰቡ ብሔራዊ መሪዎች በምረቃው ክንውኖች ውስጥ የመጀመሪያው ርምጃ ታቦቱን ከአርጌው ጸዮናዊ መቀመጫ በሞሪያ ሰሜናዊ ጠርዝ ወደሚገኘው ቤተ መቅደስ ማምጣት ነበር (ከ3፥1፤ ከመዝ 48፥2 ጋር ያነጻ)። ታቦቱ ኢየሩሳሌም እንደ ደረሰ፤ አርባ ዓመት ሙሉ ዳዊት በመጀመሪያ በተከለው ድንኳን ውስጥ ኖረ (ከ1ዜና 15፥1፤ 16፥1 ጋር ያነጻ)።

3 የኢየሩሳሌም ሰዎች ሁሉ እስከ “የሰባተኛው ወር በዓል” ማለትም እስከ ማደሪያው ድንኳን በዓል ድረስ ቆዩ (ከ7፥8-10 ጋር ያነጻ)። የቤተ መቅደሱ ውቅር ሥራ በሰሎሞን ዐሥራ አንደኛ ዓመት ንግሥ ስምንተኛ ወር (1ነገ 6፥38)፤ ይኸውም በመስከረም /ጥቅምት 960 ዓቅክ (ከ3፥2 ጋር ያነጻ) ላይ ተጠናቅቆ ነበር (5፥1)። ይህም ሕጋዊ የመቀደስ በዓል እስከሚፈጸም ድረስ ዐሥራ አንድ ወራት እንዲያልፉ ግድ ሆነ (ይኸውም እስከ 959 መጨረሻ ድረስ ማለት ነው)፤ ይሁን እንጂ የሕንጻው ግንባታ ከተጠናቀቀ በኋላ እንኳ ሌሎች ጉዳዮች ያለጥርጥር መሰናዳት ነበረባቸው።

4 ታቦቱን ለሚንጓዝ ሰሎሞን ይህን ሥራ እንዲያከናውኑ ከጠቅላላው ሊዋውያን ውስጥ ካህናትን በመመደብ (ቊ 5:7፤ 1ነገ 8፥3 ይመ፤ ከ1ዜና 13፥10፤ 15፥4 ጋር ያነጻ)፤ ተጨማሪ ጥንቃቄ ወሰደ።

5 እንዲሁም ቀድሞ ከነበረበት ከገባዎን (ከ1ዜና 16፥39 ጋር ያነጻ) “ይዘው ወደ ላይ ወጡ”፤ የሚለው የመገናኛውን ድንኳን ወይም ማደሪያውን (ከ1፥3 ጋር ያነጻ) የሚያመለክት ነበረ።

6 አያሌ ቊጥር ያለው የበግና የክብት መሥዋዕት ዳዊት ታቦቱን ወደ ኢየሩሳሌም ባመጣ ጊዜ የፈጸመውን መጠነኛ መሥዋዕት ተከትሎ መጣ (1ዜና 15፥26፤ 16፥1-3)።

7-8 ቅዱሱ ነገር በቤተ መቅደሱ “ውስጠኛ ክፍል” እንዲቀመጥ ተደርጎ ነበር። የዚያ ስፍራ ስም “ኋላ” ከሚለው ከዕረብኛ ቃል የመጣ ነው፤ ይኸውም በውስጠኛው የተቀደሰ ስፍራ ወይም በቤተ መቅደሱ ኋለኛ ክፍል የሚገኝ “ቅድስተ ቅዱሳን” ማለት ነው (ከ3፥5 ጋር ያነጻ)። “ከኢሩቤል ክንፍ በታች” ስለሚለው በ3፥11 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

9 መጋረጃው (ከ3፥14 ጋር ያነጻ) ታቦቱን እንዳይታይ ቢጋርድም እንኳ፤ የታቦቱ መሸከሚያ መሰረዎች ከበሩ ተሁኖ በአንደኛው ጫፋቸው ወይም በሁለቱም ጫፎቻቸው በኩል ይታያል ነበር። ዛሬም እዚያው ቦታ ይገኛል፤ የሚለው ሐሳብ፤ ኢየሩሳሌም በ586 ዓቅክ ከመውደሟ በፊት ከተጻፈው ክፍል በተለይ ከ1ነገ 8፥8 ላይ ዕዝራ ከራሱ ምንጮች ውስጥ የጠቀሰው (9፥29) መሆን አለበት። በዕዝራ ዘመን ታቦቱ ከምእት ዓመት በላይ ተወስዶ ነበር።

10 በሰሎሞን ዘመን፤ “ከሁለቱ ጽላቶች በቀር በታቦቱ ውስጥ ምንም ስላልነበረ” ከወሰደቱ ቃላት ጋር መና ያለበት የወርቅ ማድጋ (ዘፀ 16፥32-34)፤ ያቈጠቁጠቸው የእሮን በትር (ዘኁ 17፥10-11፤ ዕብ 9፥4)፤ ታቦቱ በውስጡ ባለፈበት ጣልቃ ገብ

በሆነው ለውጥ ውስጥ የጠፉ መሆን አለባቸው። ከዚህ ላይ ጸሐፊው የእግዚአብሔርን ቃል ኪዳን የጠቀሰበት ምክንያት በሙሴ ሁለት የድንጋይ ጽላቶች ላይ የተጻፉት ዐሣርቱ ቃላት እግዚአብሔር ከተቤዣቸው የቃል ኪዳን ሕዝቡ ዘንድ (ዘፀ 20፥2 ይመ፤ ከ19፥4-6 ጋር ያነጻ) የሚፈልገውን ምላሽ የሚገልጹ መሆናቸውን ለማመልከት ነው። በመሠረቱ ጽላቶቹ ለኪዳኑ ምስክር (25፥16-21) ተብለው ሊጠሩ ይችላሉ።

11 እግዚአብሔር ለታቦቱ የተሠራውን ማደሪያ (ቤት) የተቀበለ መሆኑን በአረጋገጠበት በዓል ላይ በምድባቸው መሠረት ባይሆንም የሚለው የዕዝራ ቃል ወደ ዳዊት ሃያ አራት የወርስ ምድቦች ያመለክታል (1ዜና 24፥3-19)። ይሁን እንጂ ሁሉም በተገኙበት የዚህ ዐይነት ሁኔታ ሊከሰት የተለመደው የዙር አገልግሎት ሊታለፍ ይችላል።

12 ሊዋውያን ስለ ለበሱት “የሚረ ቀጭን በፍታ” ብሎ በማመልከት ረገድ (ከ1ዜና 15፥27 ጋር ያነጻ) ተራኪው የመጀመሪያው የብሉይ ኪዳን ጸሐፊ ነው። “መለከት የሚነፋ አንድ መቶ ሃያ ካህናት” የተባሉት (ከ15፥24 ጋር ያነጻ) ከሃያ አራቱ የካህናት ምድቦች (ከ1ዜና 24፥4 ጋር ያነጻ) የተወጣጠውን ዐምስት አገዝ ሊያመለክት ይችላል።

13-14 ከዚህ ላይ የእግዚአብሔር “ፍቅር” የሚለው ሐረግ ሄሴድ ሲሆን፤ በተለይ ደግሞ “ታማኝነቱ” (ከ1ዜና 16፥41 ጋር ያነጻ) ማለት ነው። “ደመና” የተባለው፤ የእግዚአብሔር ክብር ሲሆን፤ እርሱ በመጀመሪያ እስራኤልን ከግብጽ እንዲወጡ መርቶአል (ዘፀ 13፥21-22)፤ ከዚያም በምድረ በዳው ሲጓዙ መርቶአቸዋል (40፥36-38)፤ ከእግዚአብሔርም መልአክ ጋር የተዛመደ ነው (14፥19፤ 23፥20-23)፤ ምናልባት ክርስቶስ ሥግግው ከመሆኑ በፊት የእርሱ ሀልዎት ሊሆን ይችላል። ከሰሎሞን 500 ዓመት በፊት የሙሴ ማደሪያ ድንኳን በሚመረቅበት ጊዜ፤ የእግዚአብሔር የክብር ደመና ቀደም ያለውን ማደሪያ ሞልቶት ነበር (40፥34-35)። ከምርኮ ቀደም ባለው ዘመን የእስራኤል ኅጢአት የክብር ደመናውን ከማደሪያው ድንኳን ሲያስወጣ ሕዝቅኤል በመገለጥ አይቶ ነበር (ሕዝ 10፥18-19፤ 11፥23)፤ በዕዝራ ዘመን ወደ ነበረው ሁለተኛ ቤተ መቅደስም አልተመለሰም ነበር። “ኼኪናህ” እየተባለ የሚጠራውም (በ1ነገ 8፥10-11 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) “የእግዚአብሔር ክብር ማደሪያ” ማለት ነው። ክርስቶስ በመጀመሪያ በመጣበት ጊዜ ታይቷል (ማቴ 17፥5፤ ዮሐ 1፥9)፤ ክቡር የሆነውን የክርስቶስ ዳግም ጸሐትም አጅቦ ይመጣል (ሐሥ 1፥11፤ ራእ 1፥7፤ 14፥14)።

6፥1 የምዕራፍ 6 የመጀመሪያዎቹ ሁለት ቊጥሮች ንጉሡ ታቦቱን በዐዲሱ ቤተ መቅደሱ ባስቀመጠ ጊዜ፤ እግዚአብሔር ይህንኑ ያጸደቀው መሆኑን በመግለጽ ቀደም ብሎ የተገለጸውን ሁኔታ ያንጸባርቃል። ጥቅጥቅ ባለ ደመና በሚል ስለ ማደሩ የሚያወግባቸው የጌታ ቃሎች በደመና በመሸፈን በሲና ተራራ ጫፍ ላይ (ዘፀ 19፥9፤ 20፥21) በሙሴ ማደሪያ ድንኳን በቅድስተ ቅዱሳኑ ውስጥ ተጋርዶ ያለውን (ዘሌ 16፥2) የጌታ ሀልዎት ያመለክታል።

2 ቤተ መቅደሱ የተሠራው እግዚአብሔር በዚያ “ለዘላለም” “እንዲያድርበት” ቢሆንም እንኳ፤ የእስራኤላውያን በታማኝነት የመዝለቅ ሁኔታም ከዚህ ጋር የተያያዘ ነበር (7፥19-20፤ ማቴ 23፥37-38)። እነርሱ ግን ታማኝ ሆነው አልተገኙም፤ ቤተ መቅደሱም ሁለት ጊዜ ወድሞ ነበር (586 ዓቅክ እና 70 ዓ.ም)። ነገር ግን ክርስቶስ በጽዮን ተራራ ላይ እንደሚገዛና (ማቴ 23፥39) በዐዲሲቷ ኢየሩሳሌም ለዘላለም እንደሚነግሥ ተስፋ ተሰጥቶአል (ራእ 21፥2)።

3 ሰሎሞን ከእግዚአብሔር ጋር በሚነጋገርበት ጊዜ ከቤተ መቅደሱና ቤተ መቅደሱን ከሞላው ከመለከት መገኘት (ሀልዎት) ደመና ፊት ለፊት ነበር። አሁን ደግሞ ሰሎሞን ቤተ መቅደሱ በሕዝቡ ላይ ስለሚያስከትለው በረከት በሚናገርበት ጊዜ፤ ከመሠዊያው ባሻገር ወደ ነበረው ሕዝብ ፊቱን ሲያዞር በምሥራቅ በኩል ነበር።

4 እግዚአብሔር በቃል ለዳዊት የሰጠውን የተስፋ ቃላት በማስታወስ ሰሎሞን ለእስራኤል ያቀረበው ምርቃት ቀጥሎ ያለው ነው፤ የተስፋ ቃላቱ ቤተ መቅደሱ እንደሚሠራና የዳዊት ዙፋንም እንደሚመሠረት የሚያሳስቡ ሲሆኑ (ቍ. 10፤ ከዘኢ 17 ጋር ያነጻ) እግዚአብሔር በታሪክ ውስጥ በገሐድ “በእጁ” የፈጸማቸው ናቸው።

5-6 እነዚህ የተስፋ ቃላት ለስሜ ባለው መሠረት “ስሙ” በዚያ እንዲሆን (ቍ. 8፡20 ይመ፤ ከቍ. 33 ጋር ያነጻ) ነው፤ ይህም ሀልዎቱ (ከዘኢ 22፡7 ጋር ያነጻ) በዚያ እንዲሆን ኢየሩሳሌምን የመረጠ መሆኑን ያሳያል።

7-9 ዳዊት ከቤተ መቅደሱ ጋር ስላለው ግንኙነት የሰሎሞን ሐሳብ በዘኢ 28፡2-3 ላይ ያለውን የራሱን የዳዊትን ቃል ይደግማል።

10-11 የእግዚአብሔር ቃል ኪዳን በታቦቱ ውስጥ ነው ሊባል ይችላል፤ ይህም ታቦቱ የያዘቸው የዐሠርቱ ቃላት ሁለቱ ጽላቶች ምስክር በመሆናቸው ነው (ከ5፡10 ጋር ያነጻ)። ይህም ቃል ኪዳን በ1ነገ 8፡21 ላይ የሲና ቃል ኪዳን ተብሎአል (ከዘኢ 16፡15 እና 17፡12 ጋር ያነጻ)፤ ይህም እግዚአብሔር ከእስራኤል ሕዝብ ጋር ያደረገው ኪዳን የተባለው ነው።

12 በምዕራፍ 6 ላይ ዋና ጸሎቱን ወደ እግዚአብሔር ለማቅረብ (ቍ. 12-42) ሰሎሞን ፊቱን ከሕዝቡ አዞረ (ከቍ. 3 ጋር ያነጻ)። “በመሠዊያ ፊት” ቆሞ እያለም በምዕራብ በኩል ወደ ቤተ መቅደሱ እንደ ገና ዞረ።

13 ይህ ቍጥር በ1 ነገሥት ምዕራፍ 8 ላይ በቍ. 22 እና 23 መካከል የማይገኘውን የዕዝራን ጭማሬ ይዞአል። ይህም ሰሎሞን ከህነታዊ ተግባርን ለማከናወን “በመሠዊያ ፊት” እንዳልነበር ለመግለጽ ሳይሆን አይቀርም። ይልቁን ከፍ ብሎ በተሠራው “የናስ መድረክ” ላይ ቆመ፤ ይኸውም ያቀረበው ጸሎት በሕዝቡ ዘንድ ይበልጥ እንዲታይና እንዲሰማ ነበር። “መድረክ” የሚለው ቃል ብዙውን ጊዜ ጉድጓዳ “ላክሃን” የሚያመለክት ሲሆን፤ ከዚህ ላይ መቆሚያ “መድረክን” ያሳያል። ንጉሡ “የተንበረከከበት” አኳኋን (ከ1ነገ 8፡54 ጋር ያነጻ)፤ እርሱ ራሱ የራሱ ያልሆነውን መንግሥት በማስተዳደር እርሱም የእግዚአብሔር አገልጋይ መሆኑን በአዳባይ መግለጽን ያመለክታል (ከዘኢ 28፡5 ጋር ያነጻ)።

14-17 እስከ ቍ. 39 ያለው ጸሎቱ ራሱ ከ1ነገ 8፡23-50 ጋር በጣም ተመሳሳይ ነው። እግዚአብሔር ለኪዳን ታማኝ በመሆኑ ምስጋናን፤ ጥበቃ እንዲሆንለትም ምልጃን የያዘ ነው (ቍ. 16-17)። ከዚያም እግዚአብሔር በሰማያትና በሰማየ ሰማያት አውሱን በመሆኑ ተጨማሪ የምስጋና ቃላት ተሰሙ (ቍ. 18)፤ ሕዝቡና ንጉሡ ወደ ቤተ መቅደሱ ምልጃ ሲያቀርቡም (ቍ. 19-42) እንዲሰማቸው ልመና ቀረበ። እግዚአብሔር “ኪዳንንና ፍቅርን” ይጠብቃል። እነዚህ ተመሳሳይ አገላለጾች በትክክል “የፍቅር ኪዳን” ተብለዋል (ዐመት ይመ፤ ከ5፡13፤ ከዘኢ 16፡41 ጋር ያነጻ)። በሌላ አባባል በክርስቶስ ሞት በኩል ፍጹም የሆነው የእግዚአብሔር የኪዳን ፍቅር ዛሬ ላሉት አማኞችና “ተስፋ የተሰጠውን የዘላለም ርስት እንዲቀበሉ . . . በመጀመሪያው ኪዳን ሥር በነበሩበት ጊዜ” (ዕብ 9፡15) ለተባሉት የበረከቶች ሁሉ ምንጭ ነው። በተጨማሪም እነዚህን በረከቶች ለባሪያዎቹ (ቍ. 14) ይይዝላቸዋል፤ ምክንያቱም እምነት ምንጊዜም በመታዘዝ መታየት አለበትና (ቍ. 16፤ ያዕ 2፡17-26)።

18 “ሰማያትና ሰማየ ሰማያት እንኳ” የሚለውን የሰሎሞን የዘወትር ዕውቅናን በተመለከተ 2፡6ን ይመልከቱ።

19-21 ሕዝቡ ወደ ምድራዊ ቤተ መቅደስ፤ “ወደዚህ ስፍራ” ልመናቸውን ሲያቀርቡ፤ “ልመናቸውን ከማደሪያህ ከሰማይ ስማ” በማለት ንጉሡ የጸለየው የእግዚአብሔርን ኢውሱንነት በማወቅ ነው። እግዚአብሔር ከሰማይ ሆኖ ጣልቃ ይገባ ዘንድ ንጉሡ የሰመነባቸውን ሰባት ተጨባጭ ሁኔታዎች እንደሚከተለው ማስቀመጡን ቀጠለ።

22-23 (1) “መጥቶ በቤተ መቅደሱ . . . ቢምል”። አጣራጣሪ ምስክርነት በማደራያው (በቤተ መቅደሱ) በመማል ይረጋገጥ ነበር (ዘፀ 22፡10-11፤ ዘሌ 6፡3-5)፤ ስለዚህ “በደለኛ አለመሆኑን” ያስታውቅ ዘንድ እግዚአብሔር ጣልቃ እንዲገባ ተለመነ።

24-25 (2) በጠላቶቻቸው ፊት “ድል ቢሆኑ” እና “በጠላቶቻቸው” ቢማረኩ። እንደዚህ ያሉ አደጋዎች ሲደርሱ ጸሎት አስፈላጊ ነበር፤ ምክንያቱም ሁለቱም እግዚአብሔር ንጢአታቸውን ከመቅጣቱ የተነሣ የሚመጡ ሊሆኑ ይችላሉ (ዘሌ 26፡17-23፤ ኢያ 7፡11-12 ይመ፤ ከዘዳ 28፡48 ጋር ያነጻ)።

26፡27 (3) “ዝናብ” ባይዘንብ። የተፈጥሮ ክሥተት አንዳንድ ጊዜ ግብረ ገባዊ መንሥኢ አለው፤ በተለይ ደግሞ እስራኤላውያን ክሕደት ውስጥ በገቡበት ዘመን ድርቅ ይደርስባቸው ነበር (ዘሌ 26፡19፤ ዘዳ 11፡10-15፤ 1ነገ 17፡1)።

28-31 (4) “ማናቸውም አደጋ ወይም ደዌ”። ልዩ ልዩ ዐይነት “ቸነፈር”ም ከንጢአት የተነሣ ሊመጣ ይችላል (ዘሌ 26፡16-20፤ 25-26 ይመ፤ ከዘዳ 28 ጋር ያነጻ)፤ ምክንያቱም እግዚአብሔር የሰውን ልብ ያውቃልና (ከ1ሳሙ 16፡7 ጋር ያነጻ)።

32-33 (5) “ባዕድ ሰው በመምጣት ወደዚህ ቤተ መቅደስ በሚጸልይበት ጊዜ”። ገና ከመጀመሪያው የእስራኤል ቤተ መቅደስ “ለሕዝቦች ሁሉ የጸሎት ቤት” እንዲሆን ታቅዶ ነበር (ኢሳ 56፡6-8)። የሕዝቡ የመመረጥ ግብ የእግዚአብሔር መላካሰማዊ ዕውቀት ነበር (ከዘፍ 12፡3፤ ከኤፌ 2፡11-13፤ 19 ጋር ያነጻ)፤ በብሉይ ኪዳን ዘመን እንኳ ወደ እግዚአብሔር በእምነት የሚመጡት ባዕዳን እንኳ ወደ እስራኤል የገቡ ሕሕዛብ በመሆን ተቀባይነት እንደሚያገኙ ተረጋግጦላቸው ነበር (ዘፀ 12፡38፤ 48፤ ሩት 1፡16፤ 2፡12)። በቤተ መቅደሱ ውስጥ እውነተኛ መገኘቱን በሚያካትተው (ቍ. 6) በእግዚአብሔር ታላቁ ስም ይማረካሉ።

34-35 (6) “በጦርነት”። እግዚአብሔር በጦርነት ወቅት ወደ እርሱ ለሚጮኹትና የራሱም ለሆኑት ይዋጋላቸዋል (14፡11-12፤ ዘዳ 28፡7፤ ዘኢ 5፡20)።

36-39 (7) “ንጢአት” ባስከተለው “ምርክ”። “መቼም የማይበድል ሰው የለምና አንተን በበደሉህ ጊዜ የሚለው የሰሎሞን ኑዛዜ የሰው ዘር ሙሉ በሙሉ በደለኛ መሆኑን በአዝልቆት በሚገልጸው መጽሐፍ ቅዱሳዊ ትምህርት ላይ አጽንዖት ያደርጋል (ከዘዳ 28፤ ከኤር 13፡23፤ 17፡9፤ ከኤፌ 2፡3 ጋር ያነጻ)። ሩቅ አገር የሚለው የበደል ውጤትና ከዚያም እስራኤላውያን በንስሐ የመመለሳቸው ነገር ቀድሞውኑ በሙሴ ዘመን ተተንበዩ ነበር (ዘሌ 26፡33፤ 44-45)፤ ሰሎሞን እንደ ጸለየው የተተንበየው ሁሉ ተፈጸመ (2ዜና 36፡16፤ 22-23)።

40 በዕዝራ ዘመን ላልተጋዙት አይሁድ ፋይዳው ይህን ያህል ስላልነበረ፤ ከዚህ ላይ በ1ነገ 8፡50ለ-53 ላይ የሚገኘውን ተመሳሳይ ምንባብ ማለትም አብዛኛውን የንጉሡን ጸሎት ዜና መዋዕል ይተወዋል።

41 ሰሎሞን የመጨረሻ ሁለት ቍጥሮችን የወሰዳቸው (ያገኛቸው) ከመዝ 132፡8-10 ላይ ነው (ይህም ከቍ. 53 በኋላ በ1ነገ 8 ላይ ተመሳሳይ በሆነው ምንባብ ላይ ያልታከለ ነው)። ይህ የከበረ መዝሙር ጸሐፊው ማን እንደ ሆነ ባያመለክትም እንኳ፤ ዳዊት ወይም ከተባባሪዎቹ አንዱ ይመስላል፤ የተዳፈውም ከአርባ ዓመት በፊት ለተከናወነው ለዚያ ለተመሳሳይ ወቅት ሲሆን፤ ታቦቱ በኢየሩሳሌም ውስጥ በድንኳን እንዲቀመጥ በተደረገ ጊዜ ነው (ይህን ቍጥርና መዝ 132፡8ን ከዘኢ 10፡35 ጋር እንዲሁም መዝ 132፡13-14ን ከዘኢ 16 ጋር ያነጻ)።

42 የሰሎሞን የዙፋን ሐረግ መደምደሚያ ሆኖ ይህ በተከታታይ አገባብ ውስጥ እስራኤል በሚመጣው መሲሕ ላይ ያላትን ተስፋ የሚገልጽ ቢሆንም እንኳ፤ ንጉሡ በጸሎቱ “የቀሻሽውን” አትተወው ሲል ራሱን ማለቱ ነው። በመዝሙር 132፡10 ላይ አባቱን ዳዊትን ይመልከታል። ከዚህም በላይ

በመጀመሪያው መዝሙር ቃሎች ላይና የበረከቱም መሠረት በማድረግ ለዳዊት “የገባህሉትን ጽኑ ፍቅር” (በቁ. 14፥17 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) የሚለውን ስሎሞን ጨመረ። ይህ ተመሳሳይ መሠረት ለኢሳይያስ በተሰጡት ቃሎች (ኢሳ 45፥3) ላይ ራሱ እግዚአብሔር በተጠቀመ ጊዜ በኋላም ላይ ፋይዳ ያለው ሆኖአል።

7፥1-2 በቤተ መቅደሱ አገልግሎትና (ከቁ. 1-3 ጋር ያነጻ) በተለይ ደግሞ በስሎሞን የምርቃት ጸሎት ላይ (ምዕ 6) መለኮታዊ ይሁንታ የታየው በመሠዊያው ላይ “ከሰማይ በወረደው” “እሳት” ነበር። በሙሴ ማደሪያ የተከናወነውን የመሥዋዕት አገልግሎትና (ዘሌ 9፥24) ከአርባ ዓመት በፊት በሞሪያ ተራራ ላይ የዳዊትን መሠዊያ እግዚአብሔር ያከበረው (የመረቀው) በተመሳሳይ መንገድ ነበር (1ዜና 21፥26)።

3 በዚህ ጊዜ ሕዝቡ ሁሉ በውስጥ በኩል ለካህናቱ የተገለጠውንና (5፥13-14) “ታላቅም መገለጥ የሆነውን የእግዚአብሔርን ክብር ከቤተ መቅደሱ በላይ” አዩ። ስለዚህ በመተላለፊያው ወለል ላይ ተንበረከኩ፤ ይህም ስፍራ ከውጭው ታችኛ አደባባይ ጋር የተያያዘ ነበር (ሕዝ 40፥17፤ 42፥3)፤ እንደ ተንበረከኩም ጌታ ለኪዳናዊ ተስፋዎቹ ታማኝ በመሆኑ የታወቀውን አዝማች ደገሙ (ቁ. 6፤ ከ5፥13 ጋር ያነጻ)። ከዚያም ንጉሥ ስሎሞን ጉባኤውን በመመረቅ የራሱን በራሱ አክለ (1ነገ 8፥55-61፤ ከዚህ ላይ ተዘሎአል፤ ምክንያቱም በዕዝራ ዘመን ይህን ይፈጽሙ የነበሩት ካህናቱ ብቻ ነበሩ)።

4-5 በተከታታይ የበዓላት አከባበር ላይ የተሠዉት ሃያ ሁለት ሺህ በሬ፤ መቶ ሃያ ሺህ በግና ፍየል (ከ35፥7 ጋር ያነጻ) በ1ነገ 8፥63 ላይ ተረጋግጠዋል። ሕዝቡ የሚበሉት በመባል የኅብረት መሥዋዕት በሚል ተገልጸዋል (ቁ. 7) (ከ1ዜና 16፥1፤ 29፥21 ጋር ያነጻ)። ዐሥራ ዐምስት ቀን ሙሉ ለስነበተው በዓል መሠረት ሰጥተዋል (2ዜና 7፥9-10)።

6 ሌዋውያን ዘማርያን ከቤተ መቅደሱ ራቅ ብለው (ከ1ዜና 6፥31፤ 16፥4፤ 25 ጋር ያነጻ) ከመሠዊያው በስተ ምሥራቅ ቆመዋል (5፥12)። ካህናት መለከት ነፊዎችም በሌዋውያኑ ትይዩ ነበሩ፤ ስለዚህ በቤተ መቅደሱና በመሠዊያው መካከል ሆነው ከመሠዊያው በስተ ምዕራብ ነበሩ።

7 ሕዝቡ ከመብላታቸው በፊት በኅብረት (ሰላም) መሥዋዕቱ ከሌሎች ምርጥ ነገሮች ጋር ለእግዚአብሔር መሥዋዕት ቀርበው ነበር (ዘሌ 3)። “የሚቃጠለውን መሥዋዕት” (ዘሌ 1) እና “የአህል ቍርባን” በተመለከተ (ዘሌ 2) 1ዜና 21፥23ን ይመልከቱ።

8 እስራኤላውያን ሁሉ በዓል ለማክበር ወደ ኢየሩሳሌም በሚመጡበት ወቅት (ዘፀ 23፥16-17)፤ ከመከር የማደሪያ ድንኳን በዓል ጋር እንዲከበር ስሎሞን የቤተ መቅደሱን ምርቃት ለበርካታ ወራት አራዝሞታል (በ5፥3 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። ሕዝቡም በሊባኖስ “ከሐማት መግቢያ ጀምሮ” በሰሜን ምሥራቅ ወደ ኤፍራጥስ ወንዝ (ከ1ዜና 13፥5 ጋር ያነጻ)፤ በደቡብ ምዕራብም (ኢያ 15፥47) “እስከ ግብፅ ወንዝ ድረስ” ይኸውም እስከ አሪስ ወንዝ ድረስ ተሰበሰቡ።

9 ሰባት ቀን የሚለው በሰባተኛው ወር ሃያ ሁለተኛ ቀን የሚውለውን የማደሪያ ድንኳን በዓል (ዘሌ 23፥36፤ ዘኁ 29፥35) የመጨረሻ ጉባኤ ያመለክታል። ልዩ የምረቃ በዓል በሌላ አባባል ለሰባት ቀን ተከበረ፤ ይህም “በተጨማሪ ለሰባት ቀን” ከዐሥራ ዐምስተኛው እስከ ሃያ ሁለተኛው ቀን ድረስ ተከትሎት የሚመጣውን የዳስ በዓል ጨምሮ በዐሥረኛው ቀን የሚከበረውን የታላቁን የስርየት ቀን (ዘሌ 16) ያካትታል።

10 ስሎሞን “በሃያ ሦስተኛው ቀን ወደየቤታቸው እንዲሄዱ ሕዝቡን አሰናበተ” የሚለው የጸሐፊው ሐሳብ፤ በሚቀጥለው ቀን ሕዝቡን አሰናበተ፤ ሕዝቡም ንጉሡን መረቁ፤ ክልብ ተደሰተው ሐሜት በማድረግ ወደየቤታቸው ተመለሱ የሚለው የ1 ነገሥት 8፥66 ዝርዝር ሐሳብ ዕጥርታ ነው።

11 ምዕራፍ 7 እግዚአብሔር ለንጉሡ ተገለጠ በሚለው በጸሐፊው ገለጻ ይደመድማል፤ ይኸውም ስለ ቤተ መቅደሱ ያቀረበው ጸሎት እንደሚሰማለት እግዚአብሔር በግሉ እንዲያረጋግጥለት ነው። ነገር ግን ይህ ሁኔታ እውን የሆነው ንጉሡ የቤተ መንግሥቱን ሥራ (ከ1ዜና 14፥1 ጋር ያነጻ) በጨረሰ ጊዜ ከዐሥራ ሦስት ዓመት ገደማ በኋላ ነው (1ነገ 7፥1፤ 9፥10)። በመሀል ላይ ያለው ወቅት ወደ ስሎሞን ሃያ አራተኛ ዓመት ወይም 947/946 ዓቅክ ያመጣናል።

12-13 እግዚአብሔር ለስሎሞን ያደረገው ይህ ሁለተኛ መገለጥ ሲሆን (1ነገ 9፥2)፤ የመጀመሪያው መገለጥ መንገሥ እንደ ጀመረ፤ በገባዎን እውን የሆነው መገለጥ ነው (2ዜና 1፥3-13)። “ለማያትን በምዘጋበት” ጊዜ ወዘተ በማለት እግዚአብሔር የሚናገረው፤ ስሎሞን በምረቃው ጊዜ ያሰማውን ቃል በተለይ ያስታውሳል (ለምሳሌ፤ 6፥26፤ ወዘተ)፤ ይህም፤ ጌታ ከዚህ ላይ ጸሎቱን እንደሚሰማለት የሰጠው ተስፋ ነው።

14-15 “በስሜ የተጠራው ሕዝብ” ስለሚለው ማብራሪያ በ6፥32 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ። አረፍተ ነገሩ ሲቀጥል ዳር እስከ ዳር ባለው ዜና መዋዕል ላይ በጣም የታወቀውንና በጣም ተወዳጅ የሆነውን ሐሳብ ሳይዝ አልቀረም። ሕዝቡ የስሎሞን፤ የዕዝራ ወይም የእኛ ዘመን ሕዝብ ይሁኑ፤ የእግዚአብሔርን በረከት ሕዝቡ የሚቀበሉበትን ሕግ አረፍተ ነገሩ ያስቀምጣል። የእርሱ ሕዝብ እንዲሆኑ የመረጡት ኅጢአታቸውን ማቆም አለባቸው፤ ከራስ ወዳድ የትዕቢት ሕይወት መመለስ (መላቀቅ) ይኖርባቸዋል፤ ወደ እግዚአብሔር መጸለይ አለባቸው፤ ፍላጎታቸውንም ለቃሉና ለፈቃዱ ማስገዛት ይገባቸዋል። ከሰማይ የሆነውን ተሐድሶ የሚሰጠው ይህንኑ ብቻ ሲከተሉ ነው።

16 “ስሜ” በሚል የተመለከተው የእግዚአብሔር ስም “በዚያ” የመኖሩን ፋይዳ በተመለከተ በ6፥6 ላይ ያለውን ማብራሪያና 1ዜና 22፥7 ይመልከቱ።

17-18 ስለ ዳዊት ዙፋን “ከዘርህ እስራኤልን የሚገዛ አታጣም” በማለት እግዚአብሔር የሰጠው ተስፋ የጸሐፊው ነገረ ፍጻሜ ባሕርይ በሆነው በመሰላዊው ተስፋ አጽንዖት ያደርጋል። ይኸው አገላለጽ (ቃል) በሌላ ቦታ ይገኛል (ለምሳሌ፤ በሚክ 5፥2 ላይ)። እግዚአብሔር የዳዊትን ዙፋን እንደሚያጸና የተገለጸው ሐሳብ ወደ 1ዜና ምዕራፍ 17 ሐሳብ ይመሳሰላል (ቁ. 12፥14)፤ ነገር ግን ቀጥሎ ባሉት ቍጥሮች ላይ የተገለጠውና እግዚአብሔር ያስቀመጠው፤ በታማኝነት መታዘዝ የሚለው ቅድመ ሁኔታ በመጀመሪያ በ2ሳሙ 7፥14 ላይ የተገለጠ ሲሆን፤ ጉድገት ባለው ምንባብ በ1ነገ 9፥6-9 ላይ እንደ ሆነው ከዚህም ላይ ግልጽ ሆኖአል።

19-22 ስሎሞንና ወራሾቹ (ከዕመት ማብራሪያ ጋር ያነጻ) “ሌሎች አማልክትን ያገለግሉና ያመልኩ ይሆናል” የሚለው ሐሳብ በርግጥ የሆነ ነገር ነው (1ነገ 11፥1-8፤ 2ዜና 36፥16)፤ ንጉሡ ራሱ ሊሆን ይችላል ብሎ እንዳስበውም (6፥36) ሥጋቱ ወደ ተፈራው ውጤት አመራ (ቁ. 20-22፤ 36፥20)።

ሐ. የስሎሞን መንግሥት (8፥1-9፥31)

1. መንግሥቱ ያስገኛቸው ውጤቶች (8፥1-18)

በ1ዜና መዋዕል ላይ ለዳዊት ከእግዚአብሔር የተሰጠውን ብርታት በመደጋገም ዕዝራ ሕዝቡን ያበረታታ ዘንድ የእግዚአብሔር መንፈስ መራው (ከ10፥1-20፥8 መግቢያ ጋር ያነጻ)። አሁን ደግሞ ይህ መጽሐፍ ስሎሞን በሙሉ ክብሩ በነበረበት ጊዜ እንዳሳየው ሁሉ ትይዩ በሆነ አቀራረብ እግዚአብሔርን የማገልገል ውጤቶችን ይዟል። ስለዚህ ጸሐፊው ስለ ዳዊት ልጅ ያዘጋጀውን ዘገባ የሚደመድመው ግዛቱን የከበበውን ሞገስ አጉልተው የሚያሳዩትን ነገሮች (ምዕ 9) በተራቸው በማስከተል የመንግሥቱን ውጤቶች (ምዕ 8) በዐጭሩ በማስቀመጥ ነው። የንጉሡን ስፋ ያለና ቢሮክራሲያዊ ድርጅት (1 ነገ 4)፤ ብዙ ወጭ የወጣበትን የቤተ መንግሥቱን ሕንጻ (7፥1-12)፤ ብዙ ሚስቶች ከማግባቱ የተነሣ የመጣውን ጣዖት አምልኮ (11፥1-8)፤ በኋላ ዘመን የደረሰውን የፖለቲካ ብልሹነት (ቁ. 9-40) ከመተው በቀር ዕዝራ ያስፈረው ታሪክ በ1 ነገሥት ላይ ከሚገኘው ይዘት ጋር ይመሳሰላል፤ ዕዝራ እነዚህን

ዝርዝሮች ሁሉ የዘላቂው መለኮታዊ ለሆነው የይሁዳ አስተዳደር ምንም ዓይነት አስተዋፅኦ ስለሌላቸው ሊሆን ይችላል። ስሎምን ያስገኛቸውን የውጤታማ ነገሮች ዝርዝር ጨምሮ ይህኛው ምዕራፍ ከ1 ነገሥት ምዕራፍ 9 ጋር አንድ ነው። እነዚህ ስኬታማ ነገሮችም ሕዝባዊና ወታደራዊ መስፋፋቱን (ቍ 1-6)፣ የሰውን ንጹህ ማደራጀቱን (ቍ 7-10)፣ ስለ ሕዝብ አምልኮ የሰጠውን መመሪያ (ቍ 11-16) እና የንግድ ስኬቶችን ያካትታሉ (ቍ 17-18)።

1 ከ“ሃይ ዓመት” በኋላ የሚለው 946 ዓቅክ ነበር (በ7፥11 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)።

2 ለንጉሡ “ኪራም የሰጠውን ከተሞች” ተጨማሪ ማብራሪያ ሳያስፈልግ በ1 ነገ 9፥11-13 ላይ ያለውን ደስ የማያሰኝ ዘገባ ያመለክታል፤ ይህም የሕንጻ ግንባታ ዕዳ ከመኖሩ የተነሣ ስሎምን በገሊላ የነበሩትን፣ ከእስራኤልም ያልሆኑትን ሃያ ከተሞች ቀደም ሲል ለጢሮስ እንዴት አሳልፎ እንደ ሰጠ ያመለክታል (ከ2ዜና 2፥10፡15 ጋር ያነጻ)። በተጨማሪም ኪራም ይህ መያዣ በጣም አነስተኛ ሆኖ ስላገኘው ስሎምን ይህንኑ ግዛት መልሶ መውሰድ ነበረበት። ከዚያም “በከተሞቹ እስራኤላውያን እንዲሰፍሩባቸው” በማድረጉ የከተሞቹን ድክነት አቃለለ፤ ድንበሮቹን በማስፋፋት ረገድም ስኬታማ ሆነ።

3 በሰነድ ላይ የሚገኘው የስሎምን ወታደራዊ ዘመቻ በሊባኖስ የምትገኘውን “ሐማት” አስገኘ፤ ይህ የሆነው የቀደመውን ወዳጅነቷን በማቋረጥ (1ዜና 18፥9-10) ሰላምንም በማፍረሷ ሊሆን ይችላል። ሐማት “ከሱባ” ጋር የተዋሰነች ስትሆን፣ ይህችም ቀደም ሲል ዕብራውያን የሰፈሩባት ከተማ ነበረች (18፥3 ይመ)፤ የሁለቱ ቦታዎች ስሞችም ተጣምረዋል፤ በዕዝራ ዘመን ወደ አንድ የፋርስ አውራጃ ተጠቃለው ነበርና።

4 “በምድረ በዳውም ውስጥ ተድሞርን” የተባለው ወደ ኤፍራጥስ ወንዝ ባለው በማሪ አጋማሽ ላይ ሲሆን ከደማስቆ ሰሜን ምሥራቅ 150 ማይል (240 ኪ.ሜ.) ይርቃል። ስለዚህ ይህ ቦታ በዚህ ምድረ በዳ “አቋራጭ” ላይ ወደ ባቢሎን የሚደረገውን ንግድ ተቁጣጠረ።

5 ሁለቱ “ቤትሐሮኖች” በኤፍራምና በብንያም ድንበር ላይ ስለ ነበሩ፣ ከኢየሩሳሌም ሰሜን ምዕራብ የሚገኘውን ወደ ኢዮሴ የሚመራውን ዐቢይ መተላለፊያ ተቁጣጠሩ።

6 “ባዕላት” ከዳን አጠገብ ትገኛለች (ኢያ 19፥44 ይመ፤ ከ1ዜና 13፥6 ጋር ያነጻ)፤ ስሎምን እንደ ገና የሠራቸው ከተሞችም በ1ነገ 9፥15-18 ላይ ተዘርዝረዋል። የሠረገላ ከተሞችን በተመለከተ በ1፥14 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

7-10 ስሎምን የመለመላቸውን የጉልበት ሠራተኞች በተመለከተ በ1ዜና 22፥2 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

11 በዘመነ መንግሥቱ መጀመሪያ ላይ (1ነገ 3፥1) ስሎምን “የፈርዖንን ልጅ” አግብቶ ነበር። ነገር ግን ክብርና ፖለቲካዊ ጥቅም ተከትሎ የመጣ ቢሆንም እንኳ፣ እንዲህ ያለው ጋብቻ የባዕድ አገር ጣዖት አምልኮን አስገባ፤ ውሎ ዐድሮም በእስራኤል ላይ ክሕደትን አስከተለ (አመጣ) (11፥1-4)። ከዚህ ላይ ስሎምን የሚስቱን መኖሪያ ቅዱስ ክሆነት ቦታዎች ውጭ በማድረጉ መንፈሳዊ ስሉነቱን እንደ ያዘ ነበር።

12-13 ስሎምን “መሥዋዕት” ያቀረበው በክህናቱ በኩል ብቻ ነው (በ1ዜና 16፥1 ላይ ከተሰጠው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)፤ መሠዋዊቱን ራሱ መሥራት እንዳልቻለ ሁሉ መሥዋዕት በቀጥታ ማቅረብ አለብኝ ማለት አላስፈለገውም (ከቍ 1-6 ጋር ያነጻ)። “የመሥዋዕት አቀራረብ” ትእዛዝ በሙሴ የተሰጠ ሲሆን (ዘሌ 23፥37-38)፣ ይህም በልዩ ቀናት የሚቀርበውን መሥዋዕት የሚመለከት ነበር።

14-16 ዳዊት ባዋቀረው መሠረት (1ዜና 23-25 ይመ፤ ከ26 ጋር ያነጻ) በሃያ አራቱ የየግል ምድባቸው የክህናቱን፣ የሊዋውያኑን፣ የዘማርያኑንና የሌሎቹን ምድቦች አደረጃጀት እንደ ነበረ በመጠበቅ ረገድ ስሎምን ጥንቁቅ ነበር።

17 “ዴጽዮን ጋብርና ኤሎት” ከአቀባ ባሕረ ሰላጤ በስተ ሰሜን ጫፍ የሚገኙ ወደቦች ሲሆኑ፣ በደቡብ በኩል ወደ ቀይ ባሕርና ከዚያም ባሻገር ለሚወስደው ጠቃሚ የሆነ የንግድ መተላለፊያን ይሰጡ ነበር። ቀደም ባለው ስፍራ ላይ ስለ መዳብ አንጥረኞች የተሰጠው ሥራ ቅርሳዊ ግምት መከለስ ቢኖርበትም እንኳ፣ ወደ ሰሜን ራቅ ብሎ ዓረባ ሸለቆ በቍፋሮ የተገኙት ብረታ ብረቶች በዚሁ ስፍራ ላይ የመጨረሻውን ንጥረት ሳያገኙ አልቀረም።

18 የስሎምን ማቅለጫዎች ከአፈር የሚመጣውን ወርቅ በልውውጥ በማስገኘት ወደ ውጭ የሚላክ ምርትን እውን አደረጉ። አፈር (የት ቦታ እንደምትገኝ በትክክል አይታወቅም) በአቀባ ባሕረ ሰላጤ በኩልና በቀይ ባሕር በኩል በመጓዝ ትገኝ ነበር። “ኪራምም ባሕሩን በሚያውቁት በራሱ መኩንኖች የሚታዘዙ መርከቦችን ላክለት” የሚለው ሐሳብ የጢሮስ ሰዎች ወደ ጽዮን ጋብር በየብስ በተላኩ ቍሳቍሶች መርከብ ይሠሩ ነበር ማለት ነው። ከዚያም በየሦስት ዓመቱ በመጓዝ አነስተኛ ተሞክሮ የነበራቸውን ዕብራውያንን መሩ (9፥21)። በእያንዳንዱ ጉዞ የተገኘው ገቢም ዐሥራ ሰባት ቶን ወርቅ ነበር።

2. የመንግሥቱ ክብር (9፥1-31)

“ያን ያህል ክብር የነበረው ንጉሥ ስሎምን እንኳ” (ማቴ 6፥29) በማለት ኢየሱስ ስለ ስሎምን ተናገረ፤ 2ዜና መዋዕል 9 በተከታታይ ጉልሕ በሆነ ታሪካዊ ማስረጃዎች አማካይነት ባለ ክብር የሆነውን አገዛዙን ገልጾታል፤ እነዚህም የንግሥት ሳባ ጉብኝት (ቍ 1-12)፣ የተቀበለው የቀረጥ ገቢ፣ ከዚህም ጋር ጋሻዎች፣ ዘውድና ይህ ያስገኛቸው ሌሎች የምቶች ዕቃዎች (ቍ 13-21) እንዲሁም ያገኘው ዝናና ንጹህ ናቸው (ቍ 22-28)። ይህ ምዕራፍ ዘመነ መንግሥቱን በሙሉ በዕጥርታ መልክ በማቅረብ ይደመድማል። ከ1ነገሥት ምዕራፍ 10 ጋር ጥበቅ ጉድኝት አለው።

በአካባ ባሕረ ሰላጤ ከኤሎት ደቡብ በኩል የሚገኘው ይህ ደሴት ዴጽዮን ጋብር የተባለው የስሎምን ወደብ የሚገኝበት ስፍራ ነው ከተባሉት አንዱ ነው።

1-3 ከፊል ሴማዊ፣ ከፊል ሐማት የሆነው “የሳባ” መንግሥት (1ዜና 19፥22) ከደቡብ ምዕራብ ከዐረብ የባሕር ወሽመጥ በቀይ ባሕር አድርጎ በምሥራቅ ኢትዮጵያ በኩል ይገኛል። በዚህ ወቅት ዋና ከተማው በነበረው በማሪብና በሌላ ቦታ የተካሄዱት ቍፋሮዎች ባህላዊ እድገቱን አረጋግጠዋል። ሳባ በወርቅና በቅመማ ቅመም ንግዷ የታወቀች አገር በመሆኗ በዴጽዮን ጋብር በኩል እየተስፋፋ የመጣውን የእስራኤልን ንግድ (በ8፥18 ተገልጿል) ዝም ብላ ማለፍ አልቻለችም። የአገሩ ንግሥት ንግድን ዋና ጉዳይ አድርጋ ስሎምንን ጉብኝቶች ይሁን እንጂ ከእግዚአብሔር የተቀበለውን ጥበብም “አስቸጋሪ በሆኑ ጥያቄዎች” ልትፈትነው መጣች (1ነገ 10፥1፣ ከ4፥29-34 ጋር ያነጻ)። እንዲህ ያለው የንግግር ልውውጥ እስካሁን ድረስ ዐረባዊ ልምድ እንደ ሆነ አለ።

4-6 የዐዲሱ መደበኛ ትርጉም “የሚቃጠሉ መሥዋዕቶች” (ከ8፥12 ጋር ያነጻ) የሚለው በጥንት ቅጂዎችና በ1ነገ 10፥5

ላይ የተመሠረተ ነው፤ ይህም ተመራጭ ንብረት ሳይሆን አይቀርም፡፡ የዕብራይስጡ ዜና መዋዕል በቤተ መቅደሱ ለማምለክ የቤተ መንግሥት ሰዎችን የሰልፍ ጉዞ የሚያመለክት ይመስላል፡፡ “እጅግ ትልቃለህ” ስለ ተባለውና ስለ ንጉሡ “ጥበብ” ቊጥር 23ን እና 1፥12 ን ይመልከቱ፡፡

7-8 ሰሎሞንን የጉበኝ ጣይት አምላኪ እንኳ ሰሎሞንን በእስራኤል ዙፋን ላይ ያስቀመጠው “እግዚአብሔር” መሆኑን ከማወቅ ደረጃ ላይ ደርሶ ነበር (ከዚህ 28፥5 ጋር ያነጻ)፡፡ “ፍትሕና ጽድቅ እንዲሰፍን” የንጉሡ ፍላጎት አስቀድሞ ጥበብ የጠየቀው ለዚሁ ዐላማ ነበር (በ1፥10 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)፡፡

9 በ1ነገ 10፥10 ላይም ተጽፎ የሚገኘው የንግሥቲቱ ስጦታ አራት ከተኩል ቶን ወርቅ በላይ ነበር፡፡

10-11 “አፊርን” በተመለከተ 8፥18ን ይመልከቱ፤ ሰንደል የአልሙን ዕንጨት ሌላ ስም ሳይሆን አይቀርም (2፥8 ይመልከቱ)፡፡

12 “ስጦታውም እርስዋ ካመጣችሁት በላይ ነበር” የሚለው የዐዲሱ መደበኛ ትርጉም የዕብራይስጡ ቃል ጥቅልል ያለና አስቸጋሪ ሐሳብ ነው፤ ይሁን እንጂ “የፈለገችውን ሁሉ መልሶ ሰጣት” ወይም “ባመጣችው ልክ ሰጣት” ተብሎ መተርጎም አለበት (ከ1ነገ 10፥13 ጋር ያነጻ)፡፡ አረፍተ ነገሩ አጥጋቢ የሆነ የንግድ ልውውጥ ተብሎ ብዙውን ጊዜ ተተርጉሞ ነበር፤ ወይም የሰሎሞን ፕርነት መግለጫ ተብሎ ተተርጉሞ ነበር፡፡ በኢትዮጵያና በአይሁድ ትውፊት ንግሥተ ሳባ ለሰሎሞን ወንድ ልጅ ወልዳላች ተብሎ ይታሰባል፡፡

13-14 ቀደም ሲል በ1ነገ 10፥14 ላይ እንደ ተወሳው ሁሉ የሰሎሞን የዓመት ገቢ በወርቅ ሲታሰብ ሃያ ዐምስት ቶን ወርቅ ያህል ነበር፡፡

15-16 ለ“ትላልቅ” እና ለ“ትናንሽ” ጋሻዎች አገልግሎት ላይ የዋለው ወርቅ ልክ የተቈጠረ ሲሆን፤ ይህ በዕብራይስጡ ቅጅ አይገኝም፡፡ ዐዲሱ መደበኛ ትርጉም “ቤካን” ወይም ግማሽ ሰቅልን ታሳቢ አድርጎአል፤ ይኸውም ለትናንሽ ጋሻዎች አገልግሎት ላይ የዋለው 300 አንዝ በ1 ነገ 10፥17 ላይ ካለው ጋር ከሞላ ጉደል እንዲመጣጠን ነው፡፡ ይሁን እንጂ በዕብራይስጥ ያልተገለጸው ክብደት ብዙ ጊዜ ሰቅልን ታሳቢ ያደርጋል፡፡ ከዚህም በላይ ነገሥትና ዜና መዋዕል በትላልቅ ጋሻዎች ላይ አገልግሎት በዋለው የወርቅ ልክ በትክክል የተስማሙ ስለ ሆነ፤ በትናንሽ ጋሻዎች ላይ ስለ ዋለው ወርቅ ልክም (የትላልቁ ግማሽ) እንደሚሰማሙ ግልጽ ነው፤ ሆኖም በነገሥት ላይ የተመለከተው በልዩ መለኪያ ይኸውም በከባዱ ምናን ልክ ሲሆን 1000 ሰቅል ያክላል፡፡ ጋሻዎቹ የተቀመጡበት ስፍራ ይኸውም የሰሎሞን “የሊባኖስ ደን” የተባለው ቤተ መንግሥት በኢየሩሳሌም ይገኝ ነበር፤ ስሙን ግን በተርታ ከተሰለፉት ከሊባኖስ የዝግግ ምስሶዎች አገኘ (1ነገ 7፥2-5)፡፡

17-21 የሰሎሞን የንግድ መርከቦች (ቊ 21) በ1ነገ 10፥22 ላይ የተርሴስ የንግድ መርከቦች ተብለዋል (የዐመት ማብ ይመ)፡፡ በቀይ ባሕር ላይ የሚጓዙ በመሆናቸው በምዕራብ የሜድትራኒያን ባሕር (ምናልባት ሳርዲኒያን በማመልከት ሊሆን ይችላል) “ወደ ተርሴስ” የሄዱ አይመስልም፤ ምናልባት “የተርሴስ ዐይነት” መርከቦች ሊሆኑ ይችላሉ (ከዐመት ማብራሪያ ጋር ያነጻ 20፥36 ይመ)፡፡ በሴማዊ የጊዜ አቋጣጠር እንደ ተለመደው ሁሉ ጉዞው የወሰደው “ሦስት ዓመት” ሲባል የመጀመሪያውን የመጨረሻ ክፍልና የመጨረሻውን የመጀመሪያ ክፍል ያካተተ በመሆኑ የጉዞው አነስተኛ ጊዜ ከአንድ ዓመት ትንሽ ክፍ ያለ ነበር፡፡

22-24 ሰሎሞን በየትኛውም መልኩ (መለኪያ) ሀብታም ነበር፡፡ “የጦር መሣሪያ” (ቊ 24) የሚለው “የጦር ዕቃ” ማለት ሊሆን ይችላል፡፡

25 የሰሎሞን “አራት ሺህ የፈረሶች ጋጥ” ከሥነ ቅርስ ማስረጃና (ከ1፥14 ጋር ያነጻ) በ1ነገ 10፥26 ላይ ከሰፈረው “አንድ ሺህ አራት መቶ ሠረገሎች” ከሚለው ጋር ይስማማል

(ከ1ነገ 9፥19 ጋር ያነጻ)፡፡ ይሁን እንጂ በ1ነገ 4፥26 ላይ “አርባ ሺህ ጋጥ” (የቊ.ሥ ትርጉም እንጂ ዐመት እንዲህ አይልም) የሚለው የጸሓፊ ስሕተት ነው መባል ሳይኖርበት አይቀርም፡፡

26 የሰሎሞን ግዛት እስከ ኤፍራጥስ “ወንዝ” ድረስ ዘለቀ የሚለው አስተውሎት (ከዐመት ማብራሪያ ጋር ያነጻ፤ በ1ነገ 4፥21-24 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) ከአንድ ሺህ ዓመት በፊት እግዚአብሔር ለአብርሃም ከገባለት ተስፋ ጋር ተመሳሳይ ነው (ዘፍ 15፥18)፡፡

27 “ግርጌ”ን በተመለከተ ዘኔና 27፥28 ይመልከቱ፡፡

28 ሰሎሞን ከውጭ አገር ላስመጣቸው ፈረሶች 1፥16ን ይመልከቱ፡፡

29-31 ከናታን፤ ከአሊያ እና ከአዳ ሰነዶች የተገኘ ነው በማለት ጸሓፊው በማጣቀሻነት ያመለከተው በመግቢያው ላይ ይገኛል፡፡ በ1ነገ 11፥41 ላይ “በሰሎሞን የታሪክ መጽሐፍ” የሚለው በጸሓፊው ተወሥኖአል፡፡

፪. የይሁዳ መንግሥት (10፥1-36፥23)

የጸሓፊው ሥራ በአራት ዐበይት ምድቦች ይከፈላል፡፡ ከእነዚህ የመጨረሻው ማለትም ምዕራፍ 10-36 የይሁዳን መንግሥት ይመለከታሉ፡፡ ሰሎሞን በ930 ዓቅክ ከሞተ በኋላ የደቡብ ክፍል ይሁዳ ከስሜኑ ክፍል እስራኤል ተለየ፡፡ ይህኛው የዜና መዋዕል ተመጣጣኝ ያልሆኑ ሦስት ክፍሎች አሉት፡- (1) ስለ ምድቦቹ (ምዕ 10-11)፤ (2) ስለ ይሁዳ ሕዝብ መልካምና መጥፎ ገጣች (13፥1-36፥16)፤ (3) ስለ መጨረሻ ዕጣ ፈንታዋ ይኸውም ወደ ባቢሎን በምርኮ ስለ መወሰድ (36፥17-23)፡፡

የ1ኛ እና የ2ኛ ነገሥት የመጨረሻ አርታዲ በግዙፍ አጋማሽ ሲጽፍ፤ ይህ አሳዛኝ ሁኔታ የተከሠተው እግዚአብሔር እምነተ ቢስ ለሆኑት ሕዝቡ የእጃቸውን ሲሰጥ ሳለ (2ነገ 17፥7-23፤ 24፥1-4)፤ ይህ የእርሱ ግብረ ገባዊ የጽድቅ ሥራ መሆኑን ዐውቆአል፡፡ ነገር ግን የዜና መዋዕሉ ጸሓፊ ከ538-536 መመለስ በኋላ ሲጽፍ፤ በእነዚህ በአራት ምእት ዓመታት የይሁዳ ማሽቆልቆል ውስጥ እግዚአብሔር ቅዱስ ዐላማውን እንዴት እንደ ፈጸመ አስተዋለ፡፡ እግዚአብሔር ለዳዊት የገባለት ታማኝነት እንደ ጸና ነው (ዘኔና 17፥13፤ ከ2ዜና 7፥18 ጋር ያነጻ)፡፡

ሀ. የመንግሥቱ መከፈል (10፥1-11፥23)

በመጀመሪያው መከፋፈል፤ በምዕራፍ 10-11 ላይ እንኳ፤ ርብዓም ተሐድሶ ለማምጣት እምቢተኛ ስለ መሆኑና ከዚህም የተነሣ በሴኬም እውን ስለ ሆነው ዐመፅ ዕዝራ እንዲህ ማለት ቻለ፡- “እግዚአብሔር የተናገረው ቃል ይፈጸም ዘንድ ወስኖ ስለ ነበር፤” (10፥15፤ ከዘፍ 50፥20፤ ከሐሥ 2፥23 ጋር ያነጻ)፤ ወጣቱ ንጉሥ እስራኤልን ለማንበርከክ ስላደረገው ሙከራ “ይህ ነገር ከእኔ ዘንድ ስለ ሆነ” (11፥4) በማለት እግዚአብሔር እንዲህ ያለ አንድነትን የከለከለበትን በነቢዩ በኩል የተነገረውን የእግዚአብሔር ቃል መጥቀስ ቻለ፡፡ ሉዐላዊ የሆነው መለኮታዊ ዐላማ በይሁዳ ያሉትን ቅዱሳን በእስራኤል ከነበሩት ከሐዲዎች መለየት ነበር (ቊ 6-22)፤ እንደዚሁም ከስሜን ነገዶች ውስጥ ታማኝ በመሆን የጸኑትን በደቡብ እንዲሰፍሩ በማድረግ እነርሱም “የይሁዳን መንግሥት አበረቱ” (ቊ 17)፡፡ የዚህ ክፍል ሁለቱ ምዕራፎች ሐሳባቸውን ባብዛኛው የቀዱት (የገኙት) ከ1ነገ ምዕራፍ 12 ላይ ነው፤ ይሁን እንጂ የስሜኑ ታሪክ ለምን እንደ ተተወ የሚያሳስበውን በ10፥19 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ፡፡ ከዚህም በላይ 11፥5-12 እና 18-23 ለየት ያለና አሁን ግን ደብዛው የጠፋ ምንጭ ተጠቅመዋል፤ በብሉይ ኪዳን ውስጥ ጉድኝት የሌላቸው ናቸውና፡፡

1 የሰሎሞን ልጅ “ርብዓም” የእስራኤል ንጉሥ ሆኖ ለመንገሥ “ወደ ሴኬም ሄደ”፡፡ በይሁዳ ከዚህ ቀደም የአባቱ ምትክ ሆኖአል (9፥31)፤ ነገር ግን የዳዊት ሥርወ መንግሥት በእግዚአብሔር ሹመት ዙፋን ላይ እንዲቀመጥ የተደረገ ቢሆንም እንኳ (ዘኔና 17፥14)፤ እያንዳንዱ ንጉሥ ሹመቱን በሕዝብ ማስጸደቅ ነበረበት (ቊ 4 ይመ፤ ከዘኔና 11፥3 ጋር ያነጻ)፡፡ ርብዓም ከእግዚአብሔር በታች ሆኖ (ቊ 7 ማብራሪያ ጋር ያነጻ)

ሕዝቡን ሊገዛና ሊያገለግል የሚችለው ከሕግ በታች ሆኖ ብቻ ነው (በ9፥8 ላይ ካለው ማብራሪያና ከዘክርያስ 28፥5 ጋር ያነጻጽ)። ሲከም በምናሴ ዳርቻ (ኢያ 17፥7) ከሰሜን ኢየሩሳሌም 30 ምዕራፍ (48 ኪ.ሜ) ርቃ በኤፍሬም ትገኛለች። የሰሜን ነገዶች ማእከል ስትሆን፤ ከዚህ ሁኔታ በኋላ የመጀመሪያ ዋና ከተማቸው ሆናለች (1ነገ 12፥25)።

2 ከጥቂት ዓመታት ቀደም ብሎ ቀዳማዊ ኢዮርብዓም (“የናባጥ ልጅ”) ከዐሥራ ሁለቱ ነገዶች በዐሥሩ ነገዶች ላይ ገዢ እንዲሆን በመለከት ተቀብቶ ነበር (1ነገ 11፥26-40)። “ከንጉሥ ሰሎሞን ሸሽቶ በግብፅ” የነበረውም ከዚህ የተነሣ ነበር።

3-4 የሰሜን ነገዶች የተቃወሙት “ከባድ ቀንበር” ሰሎሞን ሕዝቡን በማስጨነቅ (ከዘክ 17፥17-20 ጋር ያነጻጽ) ከልክ በላይ የሆነ ወጭ (1፡17) በማውጣቱ የተከሠተ ነበር።

5 ጥያቄያቸውን አክብሮ ሳይቀበል ሮብዓም እስካሁን ድረስ በጠባዩ ትክክለኛና ጠንቃቃ ሆኖ ኖረ።

6-7 በ1ነገ 12፥7 ላይ ያለው የጉድኝት ምንባብ የአገር ሽማግሌዎች ለንጉሡ የሰጡትን ብርቱ ምክር ይጠቅሳል፤ ይኸውም “ደግ” እና “ደስ ማለት” ብቻ ሳይሆን “አገልጋይ” እና “ተገዢ” እንዲሆንላቸው ነው።

8 ሮብዓም እነርሱን ለመስማት ያዘነበለው፤ “ወጣቶች” የተባሉት ምቹት ባለበት ዕልፍኝ በኢየሩሳሌም አደባባይ ስድ አደግና ርኅራኄ ቢስ የሆኑት ከሰሎሞን አያሌ ልጆች ውስጥ ጥቂቱ ሊሆኑ ይችላሉ።

9 “ምንስ ብለን እንመልሳቸው?” በማለቱ ሮብዓም ከአምባገነናዊ አገዛዝ ጋር ቀደም ብሎ መተባበሩን ያሳያል።

10-15 ሰሎሞን ወደ ጣዖት አምልኮ በማሸቆልቁሉ (1ነገ 11፥29-33)፤ ቅጣት ይሆን ዘንድ እግዚአብሔር በነቢዩ “በሴሎናዊው በአሒያ” አማካይነት የእስራኤል መንግሥት እንዲከፈል ወስኖ ነበር (ቍ 15)።

16-17 እግዚአብሔር በመሠረተው በዳዊት ዙፋን ላይ የዐመፀው የሰሜን እስራኤላውያን ዐመፀኛ መንፈስም የዚያኑ ያህል ኅጢአተኛ ነበር (13፥5-7)። እስራኤል ሆይ፤ “ወደ ድንኳንህ ተመለስ” የሚለው ጨሽታቸው ከዚህ ቀደም በዳዊት ላይ አስምተውት ነበር (2ሳሙ 20፥1)። በፍልስጥኤም የነበረው የሕይወት ሁኔታ መልክአ ምድራዊ መገለል ነበር፤ የተከፋፈለው መልክአ ምድርም ለፖለቲካዊ ነውጥ አመች ነበር።

18 አደራም “የገባሮች ኅላፊ” ሆኖ ባለበት ሁኔታ እስራኤልን ለማረጋጋት የተደረገው ምርጫ ጥበብ የተሞላበት አልነበረም። የጭቁና አምሳል በመሆን እጅግ ከተጠሉት ሰዎች መካከል ሳይሆን አልቀረም።

19 የእስራኤልን ዐመፅ በዕጥርታ መልክ ከቀረበው ከዚህ ቍጥር በኋላ (ከ1ነገ 12፥19 ጋር ጉድኝት አለው) 1ነገ 12፥20 የሰሜን ነገዶች ኢዮርብዓምን እንዴት ንጉሣቸው እንዳደረጉት መግለጹን ይቀጥላል። ይሁን እንጂ ዜና መዋዕል ይህን ትቶታል። ከዚህ ቀጥሎ ባለው ክፍል ዕዝራ የእስራኤልን ታሪክ ትቶ በይሁዳ ባሉት ትሩፋን (ቅሬታዎች) ላይ ትኩረት ያደርጋል።

11፥1 አሒያ እንደ ተነበየው (10፥15 ይመ፤ ከ1ነገ 11፥31-32 ጋር ያነጻጽ) “የይሁዳና የብንያም” ቤት ማለትም ሁለቱ ነገዶች ብቻ ለዳዊት ሥርወ መንግሥት ታማኞች ሆኑ (ቍ 3፡12)። 180,000 ሰራዊታቸው በዜና መዋዕል መጽሐፍ ውስጥ እጅግ ከፍተኛ ነው (ይህም በአንዳንድ ስፍራ ላይ ሺህ ሲባል “አለቆችን” መሆኑ እንደ ተጠበቀ ሆኖ ማለት ነው (በዘክ 7፥3-4)፤ 12፥27 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ፤ በ1ነገ 12፥21 ላይ ካለው አካዝም ጋር ተመሳሳይ ነው። ለጠቅላላው ሕዝብ በዘጉ 1፥46፤ 26፥51 ላይ በጥንቃቄ ከተመዘገበው 600,000 ጠቅላላ ዝርዝር አንጻር ሲታይ፤ ቍጥሩ ተቀባይነት ያለው ነው። ርግጥ ነው ያ እውን የሆነው በሙሴ ዘመን ነበር፤ ይሁን እንጂ በሰሎሞን ዘመን የነበረው የሕዝብ ቍጥር በዚያ ዘመን ከነበረው

ያነሰ አልነበረም (በዘክ 1፥10፤ 10፥22፤ በ1ነገ 3፥8፤ 4፥20 ላይ ከተመለከተው ተመሳሳይ የሕዝብ ቍጥር አገላለጽ ጋር ይህን ያነጻጽ)።

2 የ“እግዚአብሔር ሰው ሸማያ” ሮብዓም ታማኝነቱን ካንደለና በግብፅ ከተሸነፈ በኋላ ሮብዓምን የተጋፈጠው ያው ነቢዩ ነው (12፥5-7)። ይኸው ነቢይም የሮብዓምን ዘመነ መንግሥት ታሪክ በጽሑፍ ላይ አስፍሮአል (12፥15)።

3 “በይሁዳና በብንያም ላሉ እስራኤላውያን ሁሉ” የሚለው የዕዝራ ሐረግ በ1ነገ 12፥23 ላይ “ለቀረውም ሕዝብ ሁሉ” ይኸውም ከብዙኃኑ ሕዝብ መካከል፤ ቅዱሳን ትሩፋንን ያካትታል (ዘሌ 26፥39፤ 44፤ ኢሳ 20-23)።

4 “ይህ ነገር ከእኔ ዘንድ ስለ ሆነ” ስለሚለው የጌታ ቃል በ10፥15 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

5 እስራኤልን መልሶ ከመውሰድ ከተከለከለ በኋላ ሮብዓም በ“ይሁዳ” ካለው ይዞታ ውስጥ ለመከላከያ የሚሆኑ ከተሞችን ደግሞ መሥራት ቀጠለ። ለሮብዓም ያልተረጋጉ ከሆኑት ከሚመጡት ወቅቶች አኳያ ሲታይ (ከ12፥2፡15 ጋር ያነጻጽ) ሮብዓም የሠራው ጥበብ የተሞላበት ነው።

6-12 ዕዝራ የዘረዘራቸው ዐሥራ ዐምስቱ ከተሞች በይሁዳ ደቡባዊና ምዕራባዊ ድንበሮች ይገኛሉ። የተመረጡበት ምክንያት ከግብፅ ከሚሰነዘረው ሥጋት የተነሣ ይመስላል (12፥2-4)።

13-14 እስራኤል በይሁዳ ከሚያገኙት ሃይማኖታዊ ድጋፍ መለየት አለባቸው ከሚለው አጠቃላይ ፖሊሲው የተነሣ (1ነገ 12፥26-28)፤ ኢዮርብዓም ሌዋውያንን አልተቀበለም ነበር (ከ1ነገ 12፥31 ጋር ያነጻጽ)። “ኢዮርብዓምና ልጆች” ይኸውም ተተኪዎቹ የሚለው አገላለጽ ታማኝ የሆኑት ወገኖች ወደ ይሁዳ ያደረጉት ስደት ለዘመናት የዘለቀ ሂደት መሆኑን ያመለክታል።

15 ከ“ጥጃ” ምስሎች በተጨማሪ (1ነገ 12፥28-29) ይህ የኤፍሬም ሰው የፍየሎችን ምስሎች አቆመ (ከኢሳ 13፥21፤ 34፥14 ጋር ያነጻጽ)።

16-17 ኢዮርብዓምን በመከተል ጣዖት የሚያመልኩት በኢየሩሳሌም ያለውን እውነተኛ የእግዚአብሔር አምልኮ ለመንቀል በመፈለጋቸው ኅጢአተኞች ቢሆኑም እንኳ፤ “የይሁዳን መንግሥት ያበረቱ ዘንድ” ፈሪህ እግዚአብሔር ያላቸውን ወደ ደቡብ በመንዳታቸው መለኮታዊ ተግባርን ማከናወናቸው ነበር። ወደ ደቡብ ያደረጉት ስደት “በሦስት ዓመት” መወሰኑ በሰሜን ፈሪህ እግዚአብሔር ያላቸው ወገኖች በማንሳቸው ሊሆን ይችላል፤ ወይም በደቡብም ሮብዓም እምነቱን ከመተው የተነሣ ሳይሆን አይቀርም (12፥1-2)።

18-20 ምዕራፉ በሚደመድምበት በንጉሣዊ ቤተ ሰብ ዕጥርታ ውስጥ የሮብዓም ሚስት “መሐላት” በኡርኤል ሚስት በሴት ልጅ በትዕማር በኩል (13፥2፤ ከ2ሳሙ 14፥27፤ 18፥18 ጋር ያነጻጽ)፤ የአቤሴሎም የልጅ ልጅ ሳትሆን አትቀርም። ስለዚህ መሐላት የሮብዓም ሁለተኛ ደረጃ የአጎት ልጅና (በኤልያብ በኩል) በአባት ወይም በእናት በኩል ብቻ የአጎት ልጅ (ከኢያርሙት ስሟ ባልተጠቀሰው እናት በአባቷ በኩል) ስትሆን፤ መዐካ ግን አንድ ጊዜ ከሥልጣን የተወገደው ንጉሥ እንዲሁ በአባት ወይም በእናት ብቻ የአጎት ልጅ ነበረች።

21 ሮብዓም “ዐሥራ ስምንት ሚስት” በማግባት ንጉሣዊ ኅላፊነቱን አላገባብ ተጠቀመ (ዘክ 17፥17፤ ከአንድ በላይ ሚስት በማግባትም (ዘሌ 18፥18)፤ ሆነ ብሎ የእግዚአብሔርን ሕግ ችላ አለ፤ ይህም ከዚህ ቀደም በአባቱ በሰሎሞን የተፈጸመውን አጥፊ ርምጃ ቸል ማለቱ ሳይጠቀስ ነው።

22 ሮብዓም አቢያን “ከልዑላን ወንድሞቹ አልቆ ዋና” ማድረጉ (በ12፥16 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ፤) የጥምረት አገዛዝን ሊያመለክት ይችላል፤ አከራካሪ የዙፋን ውርስ ጉዳይ በተከሠተ ጊዜ የአቢያ አያት ሰሎሞን ከወንድሞቹ ይልቅ ዋና እንዲሆን የተደረገበትን ሁኔታ (ከ1ዘክ 23፥1፤ 29፥22 ጋር ያነጻጽ) ከዚህ ጋር ያነጻጽሩ።

23 ሮብዓም “ዘዴኛነቱ”ን ያሳየው የተከፋፈለው የሰሎሞን መንግሥት አሁን ለሚያስፈልገው ብሔራዊ መከላከያ ይበጅ ዘንድ ለአንዳንድ ልጆቹ ሥልጣን በማከፋፈሉ፤ ንብረትና ሚስትም በመስጠቱ ብቻ ሳይሆን በተለይ በየአውራጃዎቹ በመበተኑ ነበር። ሥልጣን በቀላሉ ወደ አቢይ እንዲተላለፍ ያገዝ ርምጃ ነበር (ቍ. 22)።

ለ. የይሁዳ ገዢዎች (12፥1-36፥16)

በ930 ዓቅቅ በሰሎሞን መንግሥት መከፋፈልና በ586 ዓቅቅ የባቢሎን ምርኮ መካከል በነበረው ሦስት ተኩል ምእት ዓመት ውስጥ ይሁዳ ሃያ ገዢዎች ነበሯት። ዐሥራ ዘጠኙ ወንዶችና አንዷ ሴት ብርቱውና መልካሙ፤ እንዲሁም ደካማውና መጥፎው በመሆን በችሎታቸው ይለያዩ ነበር። የማንኛውም አገር ዕጣ ፈንታ ባብዛኛው በመሪዎቹ ባሕርይ የተወሰነ ነው፤ ይህም ከሌላው ሕዝብ ይልቅ በታሪካቸው እግዚአብሔር ጣልቃ ለመግባት በመረጠው በዕብራውያን ዘንድ በተለይ ጉልቶ የታየ ሁኔታ ነበር። ስለዚህ ጸሐፊው በላቀ ሁኔታ ታማኝ ወደ ነበሩት መሪዎችና እግዚአብሔር ይሁዳን ወደ ታደገበት ቀደም ወዳሉት ታምራት፤ ወገኖቹ መለስ ብለው እንዲያስተውሉ በማድረግ በዘመኑ የነበሩትን ሕዝብ ማነቃቃት ይችላል ነበር።

ነገር ግን ይህ እንዳለ ሆኖ ዕዝራ ከተመሳሳይ ታሪካዊ ሐቅም በመነሣት ወገኖቹ ከዓለም ጋር እንዳይስማሙ፤ የእግዚአብሔርን ሕግ ችላ እንዳይሉና ራሱን እግዚአብሔርንም እንዳይክዱ አስጠነቀቀ። የይሁዳ አጠቃላይ ታሪክ ሃይማኖታዊ ማሽቁልቁል ነበር። ንጢአት በጥልቀት ሥር ሰዶ ስለ ነበር፤ እንደ ኢየሱስ ያለ መሪ እንኳ አሽቁልቀሎቱን መመለስ አልቻለም ነበር። ማናቸውንም የተለየ ትውልድ በተመለከተ፤ እግዚአብሔር አስቀድሞ ያወቀውን ሊተው “ይችላል” (ከሮሜ 11፥1-2 ጋር ያነጻ)።

ከሞላ ጉደል 2ዜና 12፥1 - 36፥16፤ ከ1ነገ 14፥22 - 2ነገ 24፥20 ጋር ተመሳሳይ ነው፤ ይሁን እንጂ ጉልሕ የሆነ ልዩነት አለ። በተለይ የአንዳንድ ነቢያት ሕይወት ዝርዝር ሁኔታ፤ በደንብ እንደሚታወቀውም የሰሜኑ መንግሥት ሙሉ ታሪክ (ከ10፥19 ጋር ያነጻ) በዜና መዋዕል ላይ እንዲቀር ተደርጎአል። ሆኖም በደቡብ ላለው ይሁዳ ታሪክ ጉልሕ የሆነው ይዘት ከሌሎች ምንጮች ተጨምሮአል። ስለዚህ በነገሥት ዕጥርታ ውስጥ የሚገኘውን ዜና መዋዕል ማራኪ የሆኑትን (እስትንፋስ እግዚአብሔር ያለባቸውንም) የእምነትና የትድግና ምሳሌዎች ይሰጠናል።

1. ሮብዓም (12፥1-16)

የተከፈለው የይሁዳ መንግሥት የመጀመሪያው ገዢ ከ931 እስከ 913 ዓቅቅ የገዛው የሰሎሞን ልጅ ሮብዓም ነበር። የእርሱ ንጉሥነት የ1ነገ 14፥21-31 እና የ2ዜና ምዕራፍ 12 ርእስ ጉዳይ ነው። የተከፈለው የሰሎሞን መንግሥት ከጸና በኋላ (ምዕ 10-11)፤ የኋለኛው ምዕራፍ በመንግሥቱ ጽናት ላይ ይጀምራል (ቍ. 1)። ስለዚህ ምዕራፍ 12 ሮብዓም የእግዚአብሔርን ሕግ ከተወ በኋላ የደረሰበትን ቅጣትና (ቍ. 1-6) ለእርሱ እንደ ገና በመግዛቱም (ቍ. 7-12) ተከትሎ የመጣለትን መመለስ ይገልጻል። የንጉሡን የዐሥራ ሰባት ዓመት አገዛዝ ሁኔታ (ቍ. 13-16) በዕጥርታ መልክ በማቅረብ ይደመድማል።

1 “እስራኤል ሁሉ” የሚለው አገላለጽ መላውን ሕዝብ ከማመልከት ወደ ተለየ ዕንስ ሐሳብ አሁን ይለወጣል (ይቀየራል) (9፥30)፤ (1) ወደ ማማስ ሰሜናዊ ክፍሉ (ከይሁዳ በተነጻጸሪ መልኩ (11፥1)፤ (2) በይሁዳና በብንያም ላሉ እስራኤላውያን ሁሉ (11፥3)፤ ወይም (3) ከዚህ ላይ እንደ ተመልከተው (ከዐመት ማብራሪያ ጋር ያነጻ) እውነተኛ እስራኤልን በመወከል ይሁዳን ብቻ ሊያመለክት ይችላል። ሮብዓም በዙሪያው ወዳሉት ኢግብረ ገባዊነትና የብዙኃን አማልክት አምልኮ በመመለስ (1ነገ 14፥23-24፤ 15፥12) የእግዚአብሔርን ሕግ ተወ። ግብፅ በይሁዳ ላይ ወረራ ያካሄደችበት የመጨረሻው ምክንያትም ከዚሁ ላይ ይገኛል።

2 ንጉሡ፤ “በነገሠ በዐምስተኛው” ዓመት (925 ዓቅቅ) “ሺሻቅ ዘመተ” በግብፅ ታሪክ ውስጥ ቀዳማዊ ሺሻቅ ተብሎ የሚታወቅ ሲሆን፤ የሃያ ሁለተኛው ዙፋን መሥራችና እጅግ ብርቱ የሆነው ፈርዖን ነበር። ይህ ልዩ ዘመቻ በካራናክ ቱቤስ ባለው የአምን

ቤተ መቅደስ ግድግዳ ላይ ተቀርጾ እስከ ዛሬም በቆሙትና በተሸነፉት የፓለስቲና ከተሞች ዝርዝር ውስጥ ተመዝግቦ ይገኛል። የወረራው የቅርብ ዐላማ ዝርፊያን ለማካሄድ ከነበረው ፍላጎት የመነጨ ነበር፤ ይህም በይሁዳ ላይ ከነበረው ይልቅ በሰሜን በሚገኘው (10፥2 ይመ) ቀደም ሲል የእርሱ ተደንጊ በነበረው ሲኖርብዓም ላይ ያነጣጠረ ነበር።

3 በቍ. 3-8 ላይ የሚገኙት ዝርዝሮች በ1ነገ 14 ላይ አቻ (ጉድኝት) የላቸውም። ከዕዝራ ልዩ ምንጮች በተለይ “ከሸማያ የታሪክ መዝገብ” የተገኙ ይመስላል (ቍ. 15)። ከሺሻቅ ወታደሮች ውስጥ “የሱኪም” ወታደሮች የውጭ ቅጥረኞች ሳይሆኑ አይቀሩም።

4 የይሁዳን “የተመሸጉ . . . ከተሞች በቍጥጥር ሥር” ማድረግን በተመለከተ በተለይ የለኪሶ ውድመት በሥነ ቅርስ ተረጋግጦአል።

5 ሸማያን በተመለከተ በ11፥2 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

6-7 “ራሳቸውን እንዳዋረዱ . . . ባየ ጊዜ” ትድግና ወዲያውኑ መጣ (ቍ. 12)። ሮብዓም የእርሱን ተሞክሮ ወደ ልቡ ባያደርስውም እንኳ (ቍ. 14)፤ ይህ መርሕ ለክርስቲያናዊ ኑሮ ዘላቂ ፋይዳን ይዞአል (ከ1ጴጥ 5፥6 ጋር ያነጻ)።

8 እግዚአብሔር ልብ እንዲሉት የፈለገው ሐሳብ እርሱን በማገልገልና ዓለምን በማገልገል መካከል ያለውን ልዩነት ነበር (ማቴ 11፥28-30)።

9-11 ሮብዓም የወርቅ ጋሻዎችን “በናስ ጋሻዎች” እንዲተካ መገደዱ (ከ9፥15-16 ጋር ያነጻ)፤ እምነት አጉዳይነቱ በአንድ ወቅት የእርሱ ክብር የነበረውን ወደ ማስመለስ እንዴት እንዳሸቁልቁል ትዕይንታዊ በሆነ መልክ ያሳያል።

12-14 እግዚአብሔር በኢየሩሳሌም ስሙን ማኖሩን በተመለከተ (ቍ. 13)፤ 1ዜና 22፥7፤ እና 2ዜና 6፥32 ይመልከቱ።

15-16 ይህን ዘመነ መንግሥት አስመልክቶ ጸሐፊው ከጠቀሳቸው ሁለት ምንጮች ውስጥ ከ“ትውልድ ሐረግ” ጋር የተያያዘው በተለይ “የአዶ . . . ዘገባ” አንዱ ነበር። ሮብዓምን የተካው ወንድ ልጁ “አብያ” (ከ11፥22-23 ጋር ያነጻ)፤ በ1ነገ 14፥31፤ 15፥1፤ ወዘተ ላይ “አብያም” ተብሎአል። የኋለኛው ስሙ የማል መጠሪያው ሲሆን፤ ይህም በዜና መዋዕል ላይ በንጽጽር ከቀረበው ከዙፋን ስሙ አኳያ የሚታይ ነው (ከ1ዜና 3፥12፤ 15 ጋር ያነጻ)።

2 አብያ (13፥1-14፥10)

ምዕራፍ 13 የያዘው ከድኅረ ሰሎሞን ይሁዳ በኋላ ገዢ ስለ ሆነው ስለ ሁለተኛው ሰው ስለ ሮብዓም ልጅ ስለ አብያ ነው (በ12፥16 ላይ ካለው ጋር ያነጻ)። ከሦስት ዓመት ዘመነ መንግሥቱ ውስጥ (913-911 ዓቅቅ) ብቸኛው ጉልሕ ሁኔታ ከኢየሩሳሌም ጋር ያደረገው ጦርነት ነበር (1ነገ 15፥6-7)። ነገር ግን ስለ አብያ በ1ነገ 15፥1-8 ላይ ያለው ተመሳሳይ ሰነድ በእጅጉ ዕጥር ምጥን ያለው ዕጥርታ ሲሆን፤ ራሳቸውን የቻሉት የዕዝራ ምንጮች (ስለ አዶ በ2ዜና 13፥22 ላይ የሰፈረውን ያነጻ)፤ የዜና መዋዕል ልዩ ባሕርይ የሆኑትን ዝርዝሮች ለግስውታል። ዐዲሱ የይሁዳ ንጉሥ ያጋጠሙትን ችግሮች በጀግንነት እንደ ተቀዳማቸው ይገልጻሉ፤ ይህም የሆነው ለሕጉ በመታዘዝ በእግዚአብሔር በመታመኑና (ቍ. 3-12)፤ ከዚህም የተነሣ በእስራኤል ላይ ድል በማግኘቱ ነው (ቍ. 12-21)። “የይሁዳ ሰዎች ግን በአባቶቻቸው አምላክ በእግዚአብሔር ታምነዋልና ድል ነሡ” (ቍ. 18)። ይሁን እንጂ መጽሐፈ ነገሥት ስለ አብያ በዜና መዋዕል ላይ ያልተገለጸ አሉታዊ የሆነ ምዘና (1ነገ 15፥3-5) አክሱ ይዞአል፤ ይህም “በፍጹም ልቡ በታማኝነት ለእግዚአብሔር አልተገዛም” የሚለው ነው።

1-4 “ጽማራይም ተራራ” (ቍ. 4) የት እንደ ሆነ በትክክል አይታወቅም። የጽማራይም ከተማ ግን በብንያም አገር ይገኛል (ኢያ 18፥22)፤ ስለዚህ ጦርነቱ በኤፍሬም አገር (እስራኤል) እና

በይሁዳ መካከል ምናልባትም በብንደም ሰሜናዊ አዋሳኝ በቤቴል አጠገብ (ቍ 19) ሳይካሄድ አልቀረም።

5 በርግጥ እግዚአብሔር “ዳዊትና ዘርቹ በእስራኤል ላይ ለዘላለም እንዲነግሡ” “የጨው ኪዳን” ሰጥቶአቸዋል፤ ይህም “ለዘላለም” ሲሆን (1ዜና 17፥14)፤ “በጨው ኪዳን” የሚለው ሐረግ ትርጉምም ይኸው ይመስላል። ጨው አንድን ነገር ጠብቆ በማቆየት ይታወቃል፤ ስለዚህ “ለዘላለም” የሚለው ፅንሰ ሐሳብ የመጣው ከዚህ ነው።

6-7 “ወርቦሎች” የሚለው ቃል የቤልሆር ወንድ ልጆችን ይወክላል። ይሁን እንጂ በዐዲስ ኪዳን ዘመን ቤልሆር በተለይ ሰይጣንን (2ቆሮ 6፥15) ወይም ሐሰተኛ ክርስቶስን የሚያመለክት ቢሆንም እንኳ (2ተሰ 2፥3)፤ ይህ የብሉይ ኪዳን ቃል “የማይረቡ” በሚል የቁም ትርጉም ማለትም በወል ስምምነቱ መታየት አለበት። አብያ እንደነዚህ ያሉ ሰዎች ርብዓም ገና ሕፃን ሳለ እንዴት እንደ ተቃውሟት ይተርካል። እንደ እውነቱ ከሆነ ዕድሜው አርባ አንድ ዓመት ነው (12፥13)፤ ነገር ግን ምንም ማድረግ የማይችል ነበር፤ ይኸውም በማስተዋልና በተሞክሮ ረገድ ገና ያልበሰለ ሰው ነበር (ከ10፥8-15 ጋር ያነጻ)፤ ስለዚህ፤ እነርሱን ለመቋቋም ብርቱ አልነበረም።

8-9 መጽሐፍ ቅዱስ ኢየሩሳሌም አማልክት እንዲሆኑ የወርቅ ጥጆችን ሠራ ይላል፤ “ከቀለጠ ብረት የተሠሩ፤ ሌሎች አማልክትም” ነበሩ (1ነገ 14፥9)። በ1ነገ 12፥28 ላይ ኢየሩሳሌም “አማልክትህ እነዚህ ናቸው” በማለት የተናገራቸው የራሱ ቃሎች ለእነርሱ ያለውን ዝንባሌ ያሳያሉ።

10 ከዚህ ላይ አብያ “ለእኛ ግን አምላካችን እግዚአብሔር ነው” ሲል፤ ይህን ያለው ክልቡ ቢሆንም፤ ታሪኩ በሰፊው ሲታይ በምዘና ረገድ የተወሰነ መስተካከል ይደረግ ዘንድ ይጠይቃል፤ “አባቱ ከእርሱ በፊት የሠራውን ንጢአት ሁሉ” ሠርቶአልና (1ነገ 15፥3፤ በ2ዜና 13፥21 ላይ የተገለጸውን ከአንድ በላይ ሚስት ማግባቱን ይገልጻል፤ በ12፥1 ላይ ቀደም ሲል ዕዝራ ስለ ርብዓም የሰጠውን ምዘና ከዚህ ጋር ያነጻ)። ከዚህም ጋር መታሰብ የሚገባው የሰሜንና የደቡብ መንግሥት ከዓናት መክፈልን የደገፉ መሆናቸው ነው። ስለዚህ አብያ ሃይማኖታዊ ክርክርን ለፖለቲካዊ ግብ ተጠቀመበት። ይሁን እንጂ የሰሜኑ መንግሥት ባለማመንና በክሐደት በመፈጸሙ የእርሱ ቃሎች የተወሰነ እምነትንና አሳማኝነትን ያዘሉ ናቸው።

11 ንጉሡ ለመሴ የሥርዐት ሕግ ታማኝ ስለ መሆኑ ቀጥሎ ያሉትን ማብራሪያዎች ይመልከቱ፡- “በየጧቱና በየማታው የሚቃጠል መሥዋዕት” 1ዜና 23፥30፤ 2ዜና 4፥1 ይመልከቱ፤ ሽታው “ደብ” ስለሚያሰኝ ዕጣን 2ዜና 2፥4፤ “የገጹን ኅብስት” እና “ጠረጴዛው” 1ዜና 9፥32፤ 2ዜና 4፥8፤ “በወርቁ መቅረዝ” ስለ ተባለው 2ዜና 4፥7 ይመልከቱ። እንደ እውነቱ ከሆነ፤ የሰሎሞን ቤተ መቅደስ እንደነዚህ ያሉ ዐሥር ጠረጴዛዎችንና መቅረቦችን ይዞ ነበር (4፥7-8)፤ ይሁን እንጂ ከእነዚህ ከእያንዳንዳቸው አንዱ በመሴ ዘመን የነበረ መጀመሪያው ያለ ዕቃ ሊሆን ይችላል፤ ስለዚህ በነጠላ ቍጥር የተመለከተው መጠሪያ እውን የሆነው ከዚህ የተነሣ ነው።

12-14 “መለክት የያዙ ካህናቱም” “የጦርነቱን ድምፅ ማሰማት” ነበረባቸው፤ ይህም እግዚአብሔር ይታደጋቸው ዘንድ ለመጥራት ነበር (በርግጥም በቍ 14-15 ላይ እውነት ሆነ፤ ከዘኁ 10፥9 ጋር ያነጻ)። “እናንተ የእስራኤል ሰዎች ሆይ፤ ከእግዚአብሔር ጋር አትዋጉ” በማለት ንጉሡ መማጸኑን ዕዝራ ማክሉ ተገቢ ነበር፤ ይህም በሰሜን እስራኤል በዚያው ስፍራ በዘመኑ የነበሩት አይሁድ ከሰማርያውያን ዘንድ ከመጣባቸው ጥቃት አኳያ ነው። ከዚያም ኢየሩሳሌም አጠቃ።

15 ስለዚህ “እግዚአብሔር ኢየሩሳሌምንና እስራኤልን ሁሉ ፈጽሞ መታቸው” ይህ ልዕለ ተፈጥሮአዊ በሆነ ጣልቃ ገብነት ወይም በጦርነት ላይ የነበሩት ሕዝቡ በጠላት መከባባቸውን እንዳይ እነርሱ ባደረጉት ጀግንነት ይሁን አልተገለጸም።

16-18 ይህ “ሺህ” ተብሎ ባይመለከትም እንኳ (በቍ 3 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)፤ በኤፍሬም ላይ የደረሰው “ከብርቱ

ተዋጊዎች መካከል” “የዐምስት መቶ ሰዎች” ሞት ከባድ ጉዳት ነው፤ ይህም “ከእስራኤል ብርቱ ሰዎች መካከል” ይህን ያህል ማለቃቸው ውሱን ለሆነው የሰሜኑ መንግሥት ከባድ ጉዳት ነው።

19 ከተማዋ ከመሚረኳ በፊት ጣይቱ ለደጎንነት ሲባል ራቅ ወዳለ ስፍራ ወደ ሰሜን ቢወሰድም እንኳ፤ አብያ የኢየሩሳሌም የጥጃ አምልኮ ማእከል የሆነችውን “ቤቴልን . . . ወሰደበት” (1ነገ 12፥29:33) በጉልሕ እንደሚታወቀው ከዐሥራ ስምንት ዓመት ገደማ በኋላ ቤቴል በኤፍራማውያን ደግሞ ተያዘች (ከ16፥1 ጋር ያነጻ)። “ይሻናንና ዔፍሮን” እንደ ቅደም ተከተላቸው ከሰሜንና ከሰሜን ምሥራቅ ቤቴል ስድስት ኪሎ ሜትር (አራት ምዕራፍ) ርቀው ይገኙ ነበር።

20 የይሁዳ ድል ማግኘት የደማስቆ ሦርያውያን ከአብያ ጋር ስምምነት ላይ እንዲደርሱ አበረታቱአቸው ሊሆን ይችላል (ከ1ነገ 15፥19 ጋር ያነጻ)፤ ይህም ኢየሩሳሌም እንደ ገና እንዳያንሰራራ ይበልጠው አግዶታል። እግዚአብሔር እንዴት እንደ ቀሠፈው በሌላ ቦታ አልተብራራም። እርሱም አብያ በሞተ በሦስተኛው ዓመት በ910 ዓቅክ ሞተ።

21 14፥10 “የነቢያ የአዶ የታሪክ መዛግብት” ይህኛው ጥራዝ (ከ9፥29፤ 12፥15 ጋር ያነጻ) “የታሪክ መዛግብቱ” ይባላል፤ ትርጉሙም ምናልባት የቤተ መንግሥት ሰነድ ላይ “ትርጓሜ” ማለት ነው።

3. አሳ (14፥1ሰ-16፥14)

ይህ ክፍል የአብያ ልጅ ስለ ሆነው ስለ አሳ የሚገልጽ ክፍል ነው (ከ1ነገ 15፥9-24 ጋር ያነጻ፤ ዐሥራ ስድስት ቍጥሮች ብቻ ያሉት አቻ ክፍል በ2ዜና 14፥3 - 15፥15፤ 16፥7-10 ላይ ያሉትን ዐበይት ክፍሎች አይዳስስም)። ከአሳ ረጅም ዘመነ መንግሥት ውስጥ 911-870 ዓቅክ ዕዝራ ለሰነዱ የረገጠው አራት ድንቅ ሁኔታዎችን ነው፡- (1) ከመጀመሪያ ዐሥር የሰላም ዓመታቱ የሚቆጠረው የንጉሡ የመጀመሪያ ተሐድሶ (14፥1ሰ-8)፤ (2) በ897 ዓቅክ በኢትዮጵያዊው በዝሪ ላይ ያገኘው ድል (ቍ 9-15)፤ (3) ከዚህ የተነሣ እውን የሆነው ሁለተኛው የይሁዳ ተሐድሶ (ምዕ 15)፤ (4) በ895 ዓቅክ የእስራኤል ንጉሥ ባኦስ በአሳ ላይ ያካሄደው አሉታዊ እንቅስቃሴ፤ ብሎም ተከትለው የመጡት ተከታታይ የሃይማኖት ክሕደቶች (ምዕ 16)። ይሁን እንጂ ከሰሎሞን መንግሥት መክፈል አንጎላቶ እስከዚህ ሁኔታ ድረስ አሳ በይሁዳ ውስጥ ከተነሡት ነገሥታት ውስጥ በእጅጉ ፈሪህ እግዚአብሔር ያደረበት ንጉሥ ነበር (1ነገ 15፥11)።

14፥1ሰ ዜና መዋዕል፤ “ለዐሥር ዓመት ሰላም ሆነ” በማለት ሲገልጽ፤ ይህ ዘመን የአሳን አገዛዝ የመጀመሪያውን ዐሥር ዓመት ማለትም ከ910-900 ዓቅክ ያለውን ዘመን ይሸፍናል፤ ይኸውም ዝሪ በ896 ዓቅክ (ከ15፥19 ጋር ያነጻ) እስከ ወረረበት ዘመን በፊት ማለት ነው። የዚህ ዘመን ዘጠኝ ዓመት ከእስራኤል ባኦስ ዘመነ መንግሥት ጋር ይደራረባል (909-886)። በ1ነገ 15፥16 ላይ እነዚህ ገዢዎች “ዘመነ መንግሥታቸውን ያሳለፉት” እርስ በርስ በመዋጋት እንደ ነበር እናነባለን። ነገር ግን 2ዜና 4፥1 በምድሪቱ “ለዐሥር ዓመት ሰላም” ስለ ሆነ ከተሞችን ሠራ በማለት ስለሚገልጽ ከባኦስ ጋር የነበረው ግጭት የተከሠተው ከዚህ ሁኔታ ቀጥሎ ባለው ብቻ ነው። አብያ እስራኤልን ከዚህ ቀደም በሚገባ በማሸነፉ (13፥17:20) የተነሣ እውን የሆነ ነው ተብሎ በክፊል የሚታሰበው ሰላም፤ በቀዳሚነት የመነጨው ከአሳ ተሐድሶ የተነሣ ነው (14፥3-5)፤ ምክንያቱም አምላካችንን እግዚአብሔርን ስለ ፈለገው . . . ምድሪቱ አሁንም የእኛው ናት ብሏልና (ቍ 7)።

2-6 ንጉሡ በዘዳግም 12፥2-3 ለተገለጸው በመታዘዝ “. . . ማምለኪያ ኩረብታዎችን አስወገደ”። ይሁን እንጂ መንግሥት ይህን ሁሉ ጠራርጎ ቢያስወግድም እንኳ፤ ሕዝቡ እነርሱን ወደ ማምለክ እንደ ተመለሱ ነበሩ (15፥17)። “ማምለኪያ ዐምዶችን” የተባሉት ከጥንትም የከነዓን ሲሆኑ የልምላሜ አምላክ የሆነውን፤ በአልን ይዘዋል በማለት ይታሰቡ ነበር። “አሼራ” የተባሉት ጣይት አምላክ ከዕንጨት የተሠራች ስትሆን፤ ይህን

ስም ከያዙት ከበአል የሴት አማልክት አጋሮች ጋር የተያያዘች ነበረች። በተጠረቡ ጊዜም ሁለቱም ጣዖታት ሆኑ (ከ17 14፥15 ጋር ያነጻ)።

7-8 የአሳን የመጀመሪያ ተሐድሶና ተከትሎትም ስለ መጣው ብልጽግና ባደረገው ገለጻ ላይ በመደምደም ጸሐፊው ከይሁዳ በተለይ ስለ ሠለጠኑት ሦስት መቶ ሰዎችና (“ሺህ”፣ “አለቃ፣ መኩንን፣ በተለይ የሠለጠነ ተዋጊ” ተብሎ መተርጎም አለበት) እንዲሁም ልዩ ጦር ከያዙ “ሁለት መቶ ሰማኒያ” የብንደም ሰዎች (በልዩ ጦር መሣሪያዎቻቸውና በመለያቸው “በርቱ ሰዎች” በሚለው ላይ የተደረገውን አጽንዖት ልብ ይበሉ) ጋር የአሳን ሰራዊት ይዘረዝራል።

9 ኢትዮጵያ ወደ ፈጸመችው ወረራ በመመለስ (ቍ 9-15)፣ በንጽጽር ሲታይ የጠላትን “አንድ ሚሊዮን ሰራዊትና” (ከዐመት ማብራሪያ ጋር ያነጻ) “ሦስት መቶ ሠረገላ”ን ዕዝራ ይዘረዝራል። “ኢትዮጵያውያን” (ይኸውም ኑብያውያን ከ1ዜና 18 ጋር ያነጻ) የግብፅ ቅጥረኛ ወታደሮች ሆነው አገለገሉ፤ በሚቀጥለው ምእት ዓመት መደምደሚያ ላይም ሃያ ዐምስተኛ ሥርወ መንግሥት በመሆን መላውን ግብጽ እስከ መግዛት ድርሰዋል (ከ2ዜና 32፥1 ጋር ያነጻ)። “ዘረ” የሚለው ስም የሃያ ሁለተኛው ሥርወ መንግሥት ሁለተኛው ፈርዖን፣ ቀዳማዊ አሶርኮን ሊሆን ይችላል፤ እርሱም ከእርሱ በፊት የነበረውን የሺሻቅን ወረራና ዝርፊያ ለመድገም ጥረት ያደረገ መሪ ነበር (በ12፥2 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)። ተዋጊ ሰራዊቱ ድብልቅ ዘላን ዐረቦችን አካቶ ሊሆን ይችላል (በቍ 15 ላይ ግመሶች የተባለውን ያነጻ)። ነገር ግን በዚህ ጊዜ ፈሪህ እግዚአብሔር ባደረገበት በአሳ ላይ የደረሰው ውጤት በርብዓም ላይ የተፈጸመው ያ ዕንቅፋት አልባ ዝርፊያ ያመቻቸው ተቃራኒ ነበር (12፥9)።

10 የ“ጽፋታ ሸለቆ” የት እንደ ሆነ በትክክል አይታወቅም፤ ሆኖም “መሪሳ አጠገብ” ይገኛል፤ መሪሳ ወደ ይሁዳ ኩረብቶች መግቢያ ላይ ስትሆን፣ በሰሜን ምሥራቅ አርባ ኪሎ ሜትር ራቅ ብላ በጋዛና በኢየሩሳሌም መካከል የምትገኝ ከተማ ነበረች። እንደዚህ ያለ ጥቃት ሊደርስ ይችላል ብሎ በማሰብ ሮብዓም ከመሸገባቸው ስፍራዎች አንዱ ነበረች (11፥10)።

11 ይህ የመጨረሻ የሆነ ጥቅስ ዐዲሱ መደበኛ ትርጉም እንዳስቀመጠው፣ ደካሞችን ከገይሰኞች የሚታደግ “እንደ አንተ ያለ ማንም የለም” የሚለውን ሐሳብ ሊገልጽ ይችላል። ሆኖም ሙሉ በሙሉ ያለው ሐሳብ (ይህም ኪንግ ጀምስ ትርጉም በተባለው ይገኛል) ከገይሰኛው ይልቅ ደካማውን ለመርዳት ለእግዚአብሔር አይሳነውም ማለት ነው (ከ1ሳሙ 14፥6 ጋር ያነጻ)። ቁም ነገሩ ለሰው የማይቻለው ነገር በእግዚአብሔር ዘንድ ምንም አይደለም ማለት ነው (ዘፍ 18፥14)፤ አሳ ራሱን ለእግዚአብሔር አሳልፎ ለመስጠትና የማይቻለውን ይቻላል ብሎ ተስፋ የማድረግ እምነት ነበረው (ከማር 9፥23 ጋር ያነጻ)።

12 ስለዚህ ምን ዐይነት መሣሪያ እንደ ተጠቀመ አሁንም በዝርዝር ባይገለጽም እንኳ (በ13፥15 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)፤ እግዚአብሔር ኢትዮጵያውያንን መታቸው።

13-14 ወደ ግብጽ ተመልሰው ሸሽተዋል ተብሎ ወደሚታሰበው ሲጣደፉ የአሳ ወታደሮች ከጋዛ ደቡብ ምሥራቅ እስከምትገኘው “እስከ ጌራራ ድረስ አሳደዷቸው”። “ሊያንሰራሩ አልቻሉም” የሚለውንም ሐቅ ታሪክ ያረጋግጣል፤ ይኸውም ከአረጀውና ከአፈጀው ሃያ ሁለተኛና ሃያ ሦስተኛው ሥርወ መንግሥት ዘንድ ከዚህ በኋላ እስራኤል ጥቃት አልደረሰባትም ማለት ነው። ከ160 ዓመታት በኋላ ካልሆነ በቀር ግብጽ እስራኤልን ለማጥቃት ደግሞ ብቅ አላለችም (2ነገ 17፥4)።

15 ይሁዳ ከፊል ዘላን ከብት ጠባቂና ፍልስጥኤማውያን በሆኑት “እረኞች ሰፈር ላይ አደጋ” (ቃል በቃል “የከብቶች ድንኳኖች”) ባሉ (ከቍ 9 ማብራሪያ ጋር ያነጻ)።

15፥1 የአሳ ሁለተኛ ታላቅ ተሐድሶ (የቀደመውን ጥረቱን በተመለከተ ከ14፥2-8 ጋር ያነጻ) 2ዜና ምዕራፍ 15ን ይሸፍናል። የእርሱ ድርጊት እውን ሊሆን የቻለው (ሊፈጸም

የቻለው) በ896 ዓቅክ በኢትዮጵያውያን ላይ ድል በማግኘቱና (14፥12-15) በተለይ ደግሞ “በዶዴ ልጅ በዓዛርያስ” ስብከት የተነሣ ነው፤ ይህ ነቢይ በዚህ ምንባብ ላይ ካልሆነ በቀር በሌላ ስፍራ አይታወቅም።

2 “ብትፈልጉት” የሚለው ሐረግ ዳዊት ለሰሎሞን የሰጠውን ምክር ያስታውሳል (1ዜና 28፥9)፤ ዓዛርያስም ይህን እውነት ካሰፈው የእስራኤል ታሪክ በመነሣት አጉልቶ ለማሳየት ጥረት አደረገ።

3 ስለ ብዙ ዘመንና እስራኤል ያለ እውነተኛ አምላክ ስለ ነበረችበት ዘመን የሚናገሩት ቃሎቹ ምናልባት ሕግ አልባነትና ብዙ ጊዜም እምነት አልባነት ነግሦበት ስለ ነበረው ስለ ዘመነ መሳፍንት ሳያመለክቱ አልቀረም (መሳ 21፥25)። “ያለ ሕግ” መሆናቸው የሚለው “ያለ ካህን” ከመሆናቸው ጋር በጥብቅ የተሳሰረ ነበር፤ ከካህናቱ ተግባሮች አንዱ እግዚአብሔር በሙሴ በኩል የሰጠውን ሕግ (ዘሌ 10፥11) “ማስተማር” ነበርና።

4-7 እግዚአብሔር “ብትፈልጉት ይገኛላችኋል” ስለ ተባለው (ቍ 4) መጽሐፈ መሳፍንት 2፥18 ይመልከቱ። “በሰላም ወጥቶ መግባት” አስተማማኝ ስላልነበረው ሁኔታቸው መጽሐፈ መሳፍንት 5፥6 ይመልከቱ። እነርሱ ቈራጥ እምነት እንዲኖራቸው በማሳሰብና እግዚአብሔርም እንደሚከሳቸው ተስፋ በመስጠት ነቢይ ደመደመ።

8 የአሳ ዳግም ተሐድሶ የይሁዳን አስጸያፊ ጣዖታት ማውደምና ከእንዲህ ያለው የከነዓን አምልኮ ጋር ተያይዞ የሚመጣውን የዘመት ኢግብረ ገባዊነት ማስወገድን ያካተተ ነበር (1ነገ 15፥12)። ብዙው ነገር ቀደም ሲል ተከናውኖ ነበር (14፥3)፤ ይሁን እንጂ ይህ የተሐድሶ ሁለተኛ ደረጃ ቀሪውን አስጸያፊ የጣዖት አምልኮ ለማውደም ብርቱ ትኩረት አደረገ። “ከመላው ይሁዳና” ቀደምም ባሉት በዐምስቱ ዓመት የጠላት ዓመታት እስከ ተማረኩት “በኤፍራምም ኩረብታዎች ላይ ማለትም እስከ ያዛቸው ከተሞች” ድረስ በመሆኑ መጠነ ሰፊ የሆነ የማስወገድ ተግባር ነበር (ቍ 10፤ ከ14፥1 ጋር ያነጻ)። ይህ በበኩሉ በሌላ ቦታ ያልተመዘገበውን የተወሰኑ የይሁዳ ግዛቶች መመለስ ያመለክታል፤ በአንጻሩ ደግሞ ሽንፈት መኖሩ አይቀርምና (በ13፥19፤ 16፥1 ላይ ያለውን ማብራሪያ ከዚህ ጋር ያነጻ)።

9 “ከእስራኤል ብዙ ሰዎች እርሱን ተጠግተው ነበር” የሚለው ሐሳብ የሰሎሞንን መንግሥት በመክፈል የእግዚአብሔር ዐላማ እንዴት ፍጻሜ ላይ እንደ ደረሰ አጉልቶ ያሳያል (ምዕ 10-11 ያሉትን መግቢያዎች፤ በ11፥3-14 ላይ ያሉትን ማብራሪያዎች ከዚህ ጋር ያነጻ)፤ ታማኝ የሆኑ ትሩፋን እየተሰበሰቡና እየተጠበቁ ነበር። ይሁን እንጂ የእስራኤል ባክስ ከዚያ በኋላ ወዲያውኑ ወደ መልሶ ማጥቃት ለምን እንደ ተሸጋገረ ለመግለጽም ሊረዳ ይችላል (16፥1)። “ከስምዖን መጥተው” ስለ ተባለው ሰዎች፣ በ1ዜና 4፥24 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

10-11 የ“አሳ ዘመነ መንግሥት ዐሥራ ዐምስተኛው ዓመት ሦስተኛው ወር” ግንቦት/ሰኔ 895 ዓቅክ ነበር። በዚያ ጊዜ ሰዎቹ “በኢየሩሳሌም” የተሰበሰቡት የሳምንቱን በዓል (ጳንጠቆስጤን) ለማክበር ሊሆን ይችላል፤ ይህም እስራኤላውያን በያመቱ የተቀደሰ ጉዞ በማድረግ ከሚያከብሯቸው ሦስት በዓላት መካከል አንዱ ነው (ከ1ዜና 23፥31፤ እንዲሁም ከዘሌ 23፥15-21 ጋር ያነጻ)። ይህ ጉባኤ ዝሪ ጥቃት ካደረሰበት ዓመት በኋላ ወዲያውኑ ሳይካሄድ አልቀረም (ቍ 19)፤ ማሳደፍ፣ ዝርፊያን ማሰባሰብ (ቍ 11)፣ የአሳ ሰራዊት በኩሪያው ያሉትን መሬቶች መያዛቸው (14፥13-15) እነዚህ ሁሉ የተወሰኑ ወራትን ሳይወስዱ አልቀረምና።

12 ከዚህ ላይ የተመለከተው ቃል ኪዳን እግዚአብሔር ሕዝቡን ለመበዝብት ያወጀው ታላቅ፣ ዘላለማዊ የሆነው የጌታ ቃል ኪዳን ነው (በ1ዜና 16፥15 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። ስለ አሳ “ቃል ኪዳን ተሐድሶ” የሚገልጽት ተከታታይ ቍጥሮች የኪዳንን ባሕርያት አጉልተው ያሳያሉ። በመጀመሪያ፣ በነባራዊ ረገድ፣ እግዚአብሔር የወደቁት ሕዝብ ከእርሱ ጋር ንብረት እንዲኖራቸው በማድረግ ወደ ተገቢ ቦታቸው እንዲመለሱ ፈቀደ። የዚህ የመመለስ እውነታ የተመለከተውም እርሱ

“የአባቶቻቸው አምላክ” በመሆኑ ነው። ስለዚህ እግዚአብሔር የእርሱ ምርጥ ከሆኑት ጋር በማዳን ኅብረት ውስጥ ገባ (ዘፍ 17፥7፤ ኤር 31፥34፤ ዮሐ 17፥6)።

13-14 ሁለተኛ፤ በሕዝቡ ሁኔታ ረገድ፤ ሕዝቡ በአምነትና በመታዘዝ ለእርሱ ምላሽ መስጠት ነበረባቸው። ስለዚህ “የአባቶቻቸውንም አምላክ እግዚአብሔርን በፍጹም ልባቸውና በፍጹም ነፍሳቸው ይሹ ዘንድ” ማሉ (ቍ 12)። በዚህ ልዩ ወቅት ስምምነቱ ተግባራዊ የሆነው እስከ ሞት ድረስ ነበር (ከዘፍ 17፥26 ጋር ያነጻ)። አንድ ሰው ለዘላለም ከሚጠፋ ይልቅ በዚህ ሕይወት ሳለ መታቀቡ ይመረጣል (ዘፍ 13፥12-15፤ ማር 9፥43-48)።

15 ሦስተኛ፤ ውጤቱ የሰላም ውርስ ነው። “እግዚአብሔር በሁሉም አቅጣጫ ዕረፍትን ሰጣቸው።” ለይሁዳ የተሰጠ የወዲህ ዕረፍት ከጠላቶቹ ማረፍ ነበር፤ ነገር ግን በእግዚአብሔር ዘንድ ተቀባይነት ላገኙት ሁሉ የሚሰጠውን መሠረታዊ የሆነውንም ዕረፍት አመልካች ነበር። የኪዳን ዕረፍት በአሁኑ ጊዜ ያለው ቤዛነት የተሰጠው ሕይወት የሚያገኘውን ሐሄት ሁሉ (መዝ 103)፤ ከመቃብር ባሻገር ያለውን ሰማያዊ ሕይወት (መዝ 73፥23-26፤ ዕብ 4፥9-11)፤ በምድር ላይ በእግዚአብሔር መንግሥት ውስጥ የሚኖረውን የመጨረሻ ሕይወት ያካትታል (መዝ 96፥12-13፤ ራእ 20፥6፤ 22፥5)።

16 በምዕራፍ 15 ላይ ለቀሩት ቍጥሮች በ17 15፥13-16 ላይ ያለው ጉድጓት እንደ ገና ይጀምራል፤ በዚሁም ላይ የአሳን ተሐድሶ እውነታ ያረጋግጣል። የርብዓም ሁለተኛ ሚስት መዓካ (11፥20 ይመ) እስካሁን ድረስ በሕይወት መኖርዋ ብቻ ሳይሆን ዳሩ ግን በኢየሩሳሌም አደባባይ ተጽዕኖ የነበራት ሴት ነበረች። አሳ እርሷን ከአቱጌነት ክብሯ በሻራት ጊዜ ሃይማኖታዊ ታማኝነቱን ከቤተ ሰባዊ ታማኝነቱ በላይ በማድረግ ለእኛ ጉልሕ የሆነ ምሳሌነትን ትቶአል። የአሺራ ዐምድን ያቃጠለበት የቁድድን ሽለቆ በኢየሩሳሌም ምሥራቃዊ ቅጥርና በደብረ ዘይት መካከል የሚገኘው ሽለቆ ነው።

17 አሳ “ምንም እንኳ የማምለክያ ኩረብታዎችን ሙሉ በሙሉ ከእስራኤል ባያስወግድም” የሚለው፤ ንጉሡ ራሱ ባካሄደው ይበጅ በተባለ የተሐድሶ መርሐ ግብር ላይ የቀረበ ትርጓሜ ሳይሆን (በ14፥3 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)፤ በሕዝቡ አሳዛኝ መንፈሳዊ ሁኔታ ሐቅ ላይ የቀረበ ትርጓሜ ነው።

18 አሳ “ወደ እግዚአብሔር ቤተ መቅደስ” ያስገባው ልዩ ልዩ ዕቃ እርሱና አባቱ የቀደሱትን ሁሉ ያካትታል፤ ይኸውም አብያ ከኢየሩሳሌም የወሰደበትን (13፥19)፤ ከዝሪና ከተባባሪዎቹ ያገኘውን የራሱንም ዕቃ ያካትታል (14፥13-15)።

19 በዚህ ቍጥር ላይ NIV ያሰፈረው ሐሳብ በሁለት ረገድ ለሐሰ የተጋለጠ ነው። (1) ዕብራይስጡ “ሌላ” የሚል ቃል ስለሌለው “ጦርነት አልነበረም” ይላል። (2) ንጉሡ በአሳ ዘመነ መንግሥት በሃያ ስድስተኛው ዓመት ከሞተው (17 15፥16:33) ከባሕስ ጋር የመረረ ግጭት እንደ ነበረው የታወቀ ነው (ምዕ 16)። ስለዚህ ከአሳ ሠላሳ ዐምስተኛ ዓመት በፊት ባሕስ ለዐሥር ዓመት ያህል በመቃብር ውስጥ ነበር። ምናልባት ዕዝራ ሠላሳ ዐምስተኛ ዓመትን ያጣቀሰው በ930 ዓቅክ ላይ ከተከፈለው ከሰሎሞን መንግሥት ጋር ሲሆን፤ ይህም ቍጥር በ896 ዓቅክ ላይ ከተካሄደው ከዝሪ ወረራ ጋር ይዛመዳል። ስለዚህ “እስከ ሠላሳ ዐምስተኛው የአሳ ዘመነ መንግሥት ድረስ ምንም ዐይነት ጦርነት አልነበረም” ተብሎ ሊጻፍ ተቻለ። “ይሁን እንጂ ሠላሳ ዐምስተኛው የአሳ ዘመነ መንግሥት” የሚለው አገላለጽ፤ በ16፥1 ላይ ካለው ጋር አንድ ዐይነት አገላለጽ ነው። ስለዚህ 15፥19 ከመንግሥቱ መጀመሪያ፤ 16፥1 ደግሞ ከእርሱ ዘመነ መንግሥት መጀመሪያ ላይ መቍጠር የሚጀምር አይመስልም። ሌላ ሐሳብ ከዚህ ላይ ያለውን አገዝና በ16፥1 ላይ ያለውን እንደ ቅደም ተከተላቸው ሃያ ዐምስት እና ሃያ ስድስት አድርጎ ይመለከታቸዋል (ከ17 16፥8 ጋር ያነጻ)።

16፥1 ንጉሡ ሁለት ጊዜ ተሐድሶ ቢያደርግና ቀደም ባሉት በሁለቱ ምዕራፎች ላይ የተጻፈውን ድል ቢያገኝም እንኳ፤ ምዕራፍ 16 በኋላ ዘመን ሕይወቱ ላይ የፈጸማቸውን ሃይማኖታዊ ዐጉል ድርጊቶች (ከሐይቶችን) መግለጽን ቀጠለ።

ይህም እስራኤልን (ቍ 1-9)፤ ነቢዩን አናኒንና፤ ከራሱ ወገኖች ሌሎችን (ቍ 10) እንዲሁም የመጨረሻ ሕመሙን በተመለከተ ነው (ቍ 11-14)።

የአሳን ዘመነ መንግሥት የሚያጣቅሰው “ሠላሳ ስድስተኛው ዓመት” (በ15፥19 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) 895 ዓቅክ ነበር፤ የተባለውም ጉዳይ በግንቦት/ሰኔ ከተካሄደው ጉባኤ በኋላ በዚያው ዓመት ሳይከሠት አልቀረም (15፥10)። ከዚህ ላይ ይሁዳ “የእስራኤል ንጉሥ ባሕስ” መጥቶበት ነበር። ባሕስ የቀዳማዊ ኢየሩሳሌምን ሥርወ መንግሥት አስወገደ፤ ዘውዱን ነጠቀ፤ ከዚያም ከ909 እስከ 886 በኢፍራም ላይ ነገሠ (17 15፥27-29:33)። በተደጋጋሚ የአሳ ጠላት ነበር (17 15፥16)፤ በዚህ ጊዜ ደግሞ በተለይ በእርሱ ላይ ተነሣ፤ ይህ የሆነው አብዛኛው ሕዝብ ወደ ደቡብ፤ ወደ ይሁዳ በመሸሻቸው ሊሆን ይችላል (2ዜና 15፥9)። በዚህ ጊዜ ቤቱልን በማሸነፍ ወደ ደቡብ ገሠገሠ (ከ13፥19 ጋር ያነጻ)። ከዚያም ባሕስ ራማን መሸገ። ራማ በስተ ሰሜን ከኢየሩሳሌም ስምንት ኪሎ ሜትር በመራቅ በፓስስቲና ማእከላዊ አዋሳኝ በሞትን ደቡብ ጉዳና ላይ ትገኝ ነበር። ስለዚህ ውጤታማ በሆነ መልኩ ወደ ይሁዳ የሚደረገውን እንቅስቃሴ ሁሉ ዐገደ።

2 የአሳ ምላሽ በኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስና ቤተ መንግሥት የነበረውን “ብርና ወርቅ” ሁሉ (17 15፥18) በሶርያ ተቀምጦ ከነበረው ከቀዳማዊ ወልደ አዴር ርዳታ ያገኝ ዘንድ ለእርሱ መውሰድ ነበር። በዚህም አሳ በአንድ ምት የሃይማኖቱንና (ከ2ዜና 15፥18 ጋር ያነጻ) የእግዚአብሔርን በረከት (14፥13-14) ውጤቶች ሠዋ። ጣዖት አምላኪ ገዢን ወደ ሸፍጥ ገፋፋ (ቍ 3)፤ በሚመጡት ተከታታይ ምእት ዓመታት በእስራኤል ጉዳይ ላይ ሁሉ አጥፊ ውጤት የሚያስከትለውን የሶርያ አካሄድ ጣልቃ እንዲገባ አደረገ (ከ27 10፥32-33፤ 12፥17-18 ጋር ያነጻ)፤ ከሁሉ መራር በሆነው ክስደትም ቀዳሚ መደገፊያውን “በሰው” ላይ በማድረጉ (ኤር 17፥5) ከእግዚአብሔር ተለየ።

3 አሳ የጠቀሰው ቀደም ያለው የሶርያና የይሁዳ የስምምነት በሄጽዮን ልጅ፤ በቤን ሀዳድ አባት በጠብረሞንና (17 15፥18) በአሳ አባት በአብያ የተደረገ (በ2ዜና 13፥20 ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ) መሆን አለበት። ይህ የቀድሞው ገዢ ሄጽዮን የሰሎሞን ጠላት ሪዞን ሊሆን ይችላል፤ እርሱም የአሁኑ የደማስቆ መንግሥት መሥራች ነው (1ዜና 11፥23-25)፤ ስለዚህ ሦርያውን እንደ አመቻቸው አጋርቻቸውን የመለወጥ ታሪክ አላቸው።

4 ስለዚህ ቤን ሀዳድ “ዒዮንን” አሸነፈ፤ እርሷም የሌዎንቱስ ወንዝ ወደ ሜዴትራንያን ከመውረዱ ትንሽ ቀደም ብሎ በኢባኖስ መፋሰሻ መካከል ወደ ሶርያ በከ ሽለቆ ወደ ደቡብ ሲወርድ ሳለ፤ ከዚሁ ወንዝ በምሥራቅ በኩል ትገኛለች። ስለዚህ ዒዮን ወደ እስራኤል በሚወስደው የጥንት ጉዳና ላይ ትገኛለች ማለት ነው። ዐሥራ ዐምስት ኪ.ሜ. ያህል ወደ ደቡብ ራቅ ብሎ በየርዳኖስ መነሻ ላይ “አቤል ማይም” ትገኛለች። ከእርሱ 7 ኪሜ ያህል ወደ ምሥራቅ ራቅ ብሎም “ዳን” ትገኛለች። ሦርያውያን “የንፍታሌምን የዕቃ ግምጃ ቤት ሁሉ” ይህም በ17 17፥1 ላይ “ኬሬትን ሁሉ” በሚል በተለይ የተመለከተውን ሁሉ ወሰዱ፤ ይህም በገሊላ ሰሜን ምዕራብ የሚገኘው ሜዳ ማለት ነው።

5 በእስራኤል ሰሜን ጫፍ ያለውን በማጣቱ በይሁዳ መንግሥት ላይ በደቡብ በኩል የነበረውን ዘመቻ “ባሕስ አቆመ፤” ከዚህም የተነሣ የአሳ የጦር ስልት ለጊዜው የተሳካ መሰለ።

6 የይሁዳ ሰዎች ገባንና ምጽጳን ለመሥራት ከራማ የተገኙትን ቍሳቍሶች ዳግም ተጠቀሙ። እነዚህ ከተሞች የት ላይ እንደ ሆኑ ስለማናውቅ፤ አሳ የይሁዳን ድንበር ደግሞ ወደ ሰሜን በመግፋት ወይም በደቡብ በኩል የመከላከያ መሥመር በመዘርጋት መልሶ እያጠቃ ነበር።

7 ቍ 7-10 ለዜና መዋዕል ልዩ ናቸው። ባለ ራእይ አናኒ በኋላ የአሳን ልጅ ኢዮሃፍጥን የሚያገለግለው የባለ ራእይ የኢዮ አባት ነበር (19፥2፤ 20፥34)። ያወገዘው የአሳን እምነት ማጣት ብቻ አልነበረም (በቍ 2 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)፤ ነገር ግን

ንጉሡ እግዚአብሔርን ከማምለክ ባይወጣ ኖሮ ሊያገኘው ይችላል ስለ ነበረው ስኬት መናገሩን ቀጠለ፤ ይህም የሦርያውያን ሰራዊት የእርሱ የመሆኑን ጉዳይ የሚመለከት ነበር። ዋናው ሐሳብ “አራም” (ሦርያ) የባእስ ተባባሪ እንደ መሆኑ መጠን (ቀ. 3)፤ ይሁዳን በማጥቃት ረገድ ከእስራኤል ጋር ይተባበር ነበር ማለት ነው፤ ከዚያም እግዚአብሔር ሙሉውን የጠላት ጎይል ሰራዊት ለአሳ አሳልፎ ይሰጥ ነበር።

8-9 አናኒ ስለ ኢትዮጵያውያንና (የዐዲሱን መደበኛ ትርጉም ማብራሪያ ይመ) ስለ አጋሮቻቸው ሊቢያውያን ዕጣ ፈንታ ንጉሡን አስታወሰው (ከ12፥3፤ 14፥9-11 ጋር ያነጻ)። “እግዚአብሔር ዐይኖች በምድር ሁሉ ላይ” የሚለውን የአናኒ አገላለጽ በድህረ ምርኮ ነቢይ፤ በነቢይ ዘካርያስ በኩል በመናገር በኋላ ላይ እግዚአብሔር ጻግም ተናገረው (ዘካ 4፥10)። አጽንዖቱ ያለው በእርሱ ላይ “በፍጹም ልባቸው” እስከ ታመኑ ድረስ ጌታ የማይውቀውና እርሱ ሊታደጋቸው የማይችለው ምንም ዐይነት ችግር በእግዚአብሔር ሕዝብ ላይ ሊደርስ አይችልም በማለት ላይ ነበር (ከሮሜ 8፥32 ጋር ያነጻ)።

ነገር ግን ንጉሡ አሳ ከዚያ በኋላ “ጦርነት አይለይህም” ተባለ፤ ይህም በቅርቡ ካባእስ ጋር (1ነገ 15፥32) እና ባእስ በ886 ዓቅክ ከሞተ በኋላ ደግሞ ከተተኪዎቹ ጋር ነበር፤ ምክንያቱም በእስራኤልና በይሁዳ መካከል የነበረው የጠላትነት ሁኔታ ያበቃው ከ865 ዓቅክ ትንሽ ቀደም ብሎ በአሳ ልጅ በኢዮሳፍጥ (18፥1) ዘመነ መንግሥት ስለ ነበር ነው (በ18፥2፤ 22፥2 ላይ ከተሰጠው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)።

10 የአሳ ምላሽ አናኒን እስር ቤት በማስገባት ንጢአቱን ዕጥፍ ድርብ ማድረግ ነበር። መንግሥት አንድን ነቢይ ስለ ማሳደዱ በብልይ ኪዳን ውስጥ ተጽፎ የሚገኘው ይህ የመጀመሪያው ይሁን እንጂ እንደነዚህ ያሉ ሁኔታዎች ወደ ፊት ተከትለው የሚመጡ ነበሩ (18፥26፤ 24፥21፤ ማር 6፥17-18)። አንድ ንጢአት ወደ ሌላው ንጢአት ይመራል፤ በዚያን ጊዜም አሳ አንዳንድ ሰዎችን ክፉኛ አስጨነቀ።

11 ዕዝራ ከዚህ ላይ “በይሁዳና በእስራኤል ነገሥታት የታሪክ መዛግብት” በማለት በ2ዜና መዋዕል ላይ (ከ1ዜና 9፥1 ጋር ያነጻ) የመጀመሪያውን ማጣቀሻ ያሳያል። ይህ ሥራ አሁን በእጃችን ላይ የሚገኘው 1ኛና 2ኛ ነገሥት ሊሆን አይችልም፤ የ“አሳ”ን ዘመነ መንግሥት ከመጀመሪያ እስከ መጨረሻ ከመስጠት ይልቅ የያዘው በዜና መዋዕል ላይ ከሰፈረው አነስተኛውን ክፍል ብቻ ነውና (ከምዕ 14-16 መግቢያ ጋር ያነጻ)። ይህ ሰነድ አሁን የማይገኝ ሰፋ ያለ የመንግሥት ዜና መዋዕል ይመስላል።

12 አሳ በሠላሳ ዘጠነኛው ዓመቱ (871 ዓቅክ) ለእግሩ ሕመም “የባለ መድኃኒቶችን እንጂ የእግዚአብሔርን ርዳታ” ባለመፈለጉ በሌላ አቅጣጫ ከእምነት ወጣ። እነዚህ ጣዖት አምላኪ ቢሆኑም እኚኒ፤ ስለሚያድኑ ሰዎች መጽሐፍ ቅዱስ ብዙ ጊዜ የሚናገሩት በአዎንታዊ መልኩ ነው (ዘፀ 21፥19፤ ኤር 8፥22)፤ መድኃኒት የእግዚአብሔር ስጦታ ነው (ከ2ነገ 20፥7 ጋር ያነጻ)። የንጉሡ ንጢአት የበሽታዎች ሁሉ የመጨረሻ አዳኝ ከሆነው ከ“እግዚአብሔር ርዳታ” (2ነገ 20፥5፤ መዝ 103፥3) ከመፈለግ ይልቅ በእነርሱ ብቻ በመተማመኑ ነው።

13-14 ዜና መዋዕል የ1 ነገሥትን 10፥24 አጠቃላይ ሐሳብ፤ “በዳዊት ከተማ . . . ከዐለት አስፈልፍሎ ለራሱ ባሠራውም መቃብር ቀበሩት” በማለት ያብራራል። “በቅመማ ቅመም” “ሸቱ” እና “ትልቅ እሳት” የሚለው ለመቃብር ሳይሆን “ስለ ክብሩም” የተደረገ ነበር።

4. ኢዮሣፍጥ (17፥1-20፥37)

የአሳ ልጅ የኢዮሣፍጥ ዘመነ መንግሥት 873 እስከ 848 ዓቅክ ይደርሳል (በ17፥7-9 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)። በተጨማሪም ስለ አሳ ዘመነ መንግሥት ጸሓፊው የዘገባቸው አያለ ገጽታዎች በልጁ ዘመነ መንግሥት ገለጻዎች ላይ ደግሞ ይገኛሉ። እነዚህ ጉድጓዶች በአራት ዐበይት አርእስተ ጉዳዮች አደራጃጀት ሳይቀር እውን ሆነው ይታያሉ (ከምዕ 14-16 መግቢያዎች ጋር ያነጻ)፤ የኢዮሣፍጥ ሥራ በምዕራፍ 17-20 ላይ ከሚገኘው የጽሑፍ ምደባ (ክፍል) ጋር ተመሳሳይ

ነውና። ከእነዚህ የመጀመሪያው (ምዕ 17) ልጁ በ866 ዓቅክ ላይ ከይሁዳ የጣዖት አምልኮን ሲያስወግድ፤ የእግዚአብሔርን ሕግ ሲያስተምርና መንግሥቱን ሲያጠናክር ሳለ የሆነውን ሲገልጽ፤ የአሳን የመጀመሪያ ተሐድሶ ዝርዝር ታሪክ አንድን ሰው ያስታውሳል። ነገር ግን አሳ ከአሰር ንጉሥ ከቀዳማዊ ቤን ሀዳድ ጋር ተገቢ ያልሆነ ኅብረት እንደ አደረገ ሁሉ፤ ኢዮሣፍጥ ከኤፍሬም ገዥ ከአክዓብ ጋር ኅብረት ፈጠረ፤ በዚህም በ853 ላይ በተፈጸመው በፊማት ገለጻድ ላይ በተካሄደው ዘመቻ ከሞት ወደ አደረስ ዘመቻ ተሰቦ ነበር (ምዕ 18)።

በተጨማሪም፤ ነቢይ ዓዛርያስ ለአሳ እንደ ሰበከና የንጉሡን የመጀመሪያ ክፍል ሁለተኛ ተሐድሶ እንዳከበረ ሁሉ የአናኒ ልጅ ኢዩ በሃይማኖትና ፍትሕን በማስፈን ረገድ በተደረገው አደረጃጀት ረገድ የላቀ ተሐድሶ እንዲደረግ ኢዮሣፍጥን መራው (ምዕ 19)። በመጨረሻም አሳ ወራሪ ኢትዮጵያውያንን በደብብ በኩል መግጠም እንደ ነበረበት ሁሉ፤ ኢዮሣፍጥም በጌታ በመታመን ከምሥራቅ አያሌ ሰራዊትን ገጥሞ (20፥1-30) አሸነፈ። የመደምደሚያው ክፍል የኢዮሣፍጥን ዘመነ መንግሥት አጠቃሎ ያቀርባል፤ ከእስራኤል ጋር የነበረው የንግድ ግንኙነት ያልተሳካ ስለ መሆኑም ይናገራል (20፥31-37)። ከእነዚህ ክፍሎች ሁሉ የ20፥13-37 የመደምደሚያ አስተያየትን ጨምሮ ከ1ነገ 22፥2-49 ጋር ጉድጓት ያለው ምዕራፍ 18 ብቻ ነው።

1 ኢዮሣፍጥ ራሱን በማበርታት “በእስራኤል ላይ” ብርታቱ በተለይ የታለመው በአክዓብ ላይ ነው (874-853)፤ አክዓብም በወታደሩ መሪ በምሪ የተመሠረተው ሥርወ መንግሥት ሁለተኛ ንጉሥ ሲሆን፤ ሚስቱ ኤልሳቤጥ የምትደግፈውን የበአል አምልኮ በመከተል ውርደት ውስጥ የገባ ሰው ነበር። አሳ ከሰሜኑ መንግሥት ጋር የነበረው ጠላትነት ሌላው ቢቀር ከጆምሩ ላይ እስከ ልጁ ድረስ ቀጠለ (በ16፥9፤ በ18፥1 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ)።

2 አሳ ያሸነፋቸው “ከተሞች” የራማ ምሽግን ብቻ ሳይሆን (ከ16፥1 ጋር ያነጻ)፤ ሌሎች አካባቢዎችንም ያካትታል (ከ15፥8 ጋር ያነጻ)።

3 ይህ ቊጥር በተሻለ መልክ ሐሳቡ ይስፈር ቢባል እንደሚከተለው ይሆናል፤ “ኢዮሣፍጥ በአባቱ በዳዊት የጥንት ዘመን አካሄድ ሄደ”፤ የጸሓፊው አንድምታ የዳዊት የኋላ ዘመን አካሄድ አነስተኛ የሆነ ምሳሌነት ይታይበት እንደ ነበረ ነው (ከ2ሳመ. 11-21 ጋር ያነጻ)። በተጨማሪም እንደ ታየው ኢዮሣፍጥ የበአል አማልክትን ናቀ፤ እያንዳንዱ ሙያ መሪ አለቃ አለው (በአል)፤ ይኸውም የራሱ የሆነ የልምላሜ መንፈስ ማለት ነው።

4-5 ኢዮሣፍጥ ያስወገደው የእስራኤል ልምምድ ክህነትንና የዘመን አቋጣጠርን፤ እንዲሁም የጥጃ አምልኮን ጨምሮ የኢዮርብዓምን ከእምነት ማፈንገጥን ያካትታል (ከ13፥8 ማብራሪያ ጋር ያነጻ፤ ከ1ነገ 12፥28-33 ጋር ያነጻ)።

6 ኢዮሣፍጥ ያስወገዳቸውን “ማምለኪያ ኩረብቶችንና የሸፌ-ዐምዶችን” አስመልክቶ በ14፥3 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ። “እንደዚሁም” የሚለው መግቢያ የግስ አጎልማሽ (ተወሳክ ግስ) ዘወትር እንዲህ ሊሰፍር ይችላል፡- “እንደ ገናም ማምለኪያ ኩረብቶችን አስወገደ”። ይኸውም ኢዮሣፍጥ አባቱ አሳ ቀደም ሲል ለጣዖት አምልኮ የነበረውን ተቃውሞ፤ እርሱም በበኩሉ ይህንን ተቃውሞ ዐደሰ ማለት ነው (14፥3፤ ከ1ነገ 22፥46 ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ በአሳ እንደ ነበረው ሁሉ (2ዜና 15፥17 ይመ)፤ የንጉሡ ይፋ ርምጃ በሕዝቡ ዘንድ አልተደገፈም ነበር፡- “ሕዝቡም በዚያ መሥዋዕት ይሠዋ፤ ዕጣንም ያጥን ነበር” (1ነገ 22፥43)።

7-9 የኢዮሣፍጥ ዘመነ መንግሥት ሃያ ዐምስት ዓመትን ይሸፍናል ቢባልም እንኳ (20፥31)፤ ከ872-848 ዓቅክ በሃያ ሁለት ዓመታት ብቻ አከተመ ሊባልም ይችላል (ዐሥራ ስምንት በ2ነገ 3፥1፤ በ8፥16 ላይ ያለው አራት ዓመት ሲጨመር)፤ ይህም አባቱ አሳ በ869 ዓቅክ ከሞተበት ጀምሮ ማለት ነው። ኢዮሣፍጥ ከ872 ጀምሮ ከአባቱ ጋር ሦስት ተጨማሪ ዓመት ሳይገዛ አልቀረም፤ ይህም አሳ በመታመሙና ቀጥሎ ባለው

ዓመት ሕመሙ እየባሰበት በመሄዱ አስፈላጊ የሆነ ሥርዐት ነበር (16፥12 ይመ)። ሆኖም የሃይማኖት ትምህርት መልእክተኞችን የላከው (17፥7-9) ራሱን ችሎ ሳለ መሆን አለበት፤ ቊጥር 7፤ “በሦስተኛው ዓመት” የሚለው የእርሱን ብቻ “ዘመነ መንግሥት” 867 ዓቅክ መሆን አለበት።

ኢዮሣፍጥ በተመሸጉት የይሁዳ ከተሞች ሁሉ ወታደር አኖረ (17፥2)። ይህ 10-9ኛው ምዕተ ዓመት ዓቅክ ድረስ ከይሁዳ የሚሸነፉ ፍርስራሽ አንዱ ነው። ልካቸው 25-70 ሚትር ብቻ ነው፤ ብዙዎቹ ምሽጎችም እርስ በርሳቸው ትይዩ ሆነው በኩረብታ ላይ የተሠሩ ነበሩ።

የመልእክተኞቹ ቡድን ማንነታቸው እንደ ተመለከተው ሆኖ ዐምስት የመንግሥት ሹሞችን፤ ዘጠኝ ሌዋውያንን፤ ሁለት ካህናትን የያዘ ነበር። ኢዮሣፍጥ በእግዚአብሔር ሕዝብ መሪዎች ሁሉ (ከማቴ 28፥20 ጋር ያነጻ) የእግዚአብሔርን የሕጉን መጽሐፍ (በሐረ ኦሪት፤ ቢያንስ ቢያንስ ዘዳግምን፤ በዚህ ወቅት ደግሞ የታሪክ መጻሕፍትን፤ እስከ ሁለተኛ ሳሙኤል ያሉትን፤ እንደዚሁም መጽሐፈ መዝሙርንና መጽሐፈ ምሳሌን የሚያካትት ቢሆንም) ያስተምሩ ዘንድ የቱን ያህል አስፈላጊ እንደ ሆነ የተገነዘበ ይመስላል። ትምህርቱ ለሙያተኞቹ ሌዋውያን (ዘዳ 33፥10)፤ እና ለካህናት (ዘሌ 10፥11) ብቻ የተወሰነ አልነበረም። “በይሁዳ ከተሞች . . . በመዘዋወርም አስተማሩ” (በዐዲስ ኪዳን ዘመን በ3ኛው ክፍል 7-8 ላይ ከተወሰኑ ተጓዥ ወንጌላውያን ጋር ይህን ያነጻ)።

10-18 ንጉሡ “በኢየሩሳሌም” ያስቀመጣቸው “በቂ ልምድ ያላቸው ተዋጊዎች” በቅደም ተከተል ያሉትን በተለይ የሠለጠኑትን መሪዎች 300፤ 200፤ 200፤ 200 እና ልዩ ሥልጠና ያገኙትን 180 መሪዎች ጨምሮ ዐምስት ምድቦችን ያካተተ ነው (በእያንዳንዱ ቊጥር የሚነበበው ሺህ ተብሎ ከሚሆን ይልቅ “መሪ” ስለ መሆኑ በዚህ 7፥3-4 እና 12፥27 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። ስለዚህ ጠቅላላ ድምሩ 1,160 እንጂ (1,160,000 አይደለም)።

19 ከዚህ ላይ እንኳ በኢየሩሳሌም ከተማ “ንጉሡን ያገለግሉ የነበሩ ሰዎች” የተዘረዘሩት በተለይ ዐምስቱ እጦች ነበሩ። ከፊሎቹ የእነርሱ ሰራዊት አባላት “በመላው ይሁዳ በተመሸጉት ከተሞች” ሳይሰፍሩ አልቀሩም።

18፥1 ምዕራፍ 18 ከ1ነገሥት 22፥2-35 የተወሰደ ነው፤ ከእስራኤል መዛግብት ውስጥ ዕዝራ የተጠቀመው የተወጣጣ ምንባብም ይኸው ብቻ ነው። የእርሱ ምክንያት የእስራኤልን ንጉሥ የአክዓብን ያህል ንጉሥ ኢዮሣፍጥን ስለሚያካትት፤ ይህ ምዕራፍ ያማከለው የሚክያስ መልእክትም ከአክዓብ ሥራ በአጅጉ በሰፋ መልኩ የሚዘልቅ መንፈሳዊ ትግበራ ስላለው ነው (በተለይ ከቊ 7:13:19-20:27 ጋር ያነጻ)።

ኢዮሣፍጥ “ከአክዓብ ጋር ተሳሰረ”። ይህ ድርጊት መወገዝ ብቻ ሳይሆን (19፥2)፤ ተከትለውት በመጡ ተከታታይ ጥፋቶች (18፥31፤ 20፥37፤ 21፥6፤ 22፥7:10) አማካይነት ግልጽ እንደ ሆነው የሰፊ ተጽዕኖዎች መሠረት ሆኖም ይታያል። ገና ሲጀመር ሳለ የያዘው ነገርም የኢዮሣፍጥ ልጅ ኢዮራም

ለአክዓብ ሴት ልጅ ለጉቶልያ መዳር ነበር። ጋብቻቸው በበኩሉ በኅብረታቸው ግምታዊ ዘመንን (በግምት 865 ዓቅክ) ይሰጣል፤ ምክንያቱም የዚህ አንድነት ልጅ (አካዘያስ) በ841 ዓቅክ ሲነግሥ፤ የሃዶ ሁለት ዓመት ብቻ ጉልማሳ ነበር (22፥2)። ይህ ኅብረት እንዲኖር ዋና ምክንያት የሆነው በሰሜን በኩል እያደረ ሕዳሽን የመጣው የአሦር ሥጋት ሊሆን ይችላል። ርኅራኄ የሌለው ንጉሥ ዳግማዊ አሸርናሲፓል (884-859) ወደ ሊባኖስ እየገፋ ነበር፤ ወራሹ ሣልሳዊ ስልምናሶርም የደማስቆንና የእስራኤልን ኅብረት በኦርኔት ወንዝ በኳርኳር በ853 የተዘጋጀ ጦርነት ገጥሞ እንደ ነበር የታወቀ ነው።

2-3 አክዓብ ራማት ገለዓድን ለማስመለስ ይተባበረው ዘንድ ኢዮሣፍጥን አግባባው። ይህ ከዮርዳኖስ ባሻገር በምሥራቁ ዳርቻ ከያርሙክ ወንዝም በስተ ደቡብ በኩል ወደ ሰሜን ደማስቆና ከዚያም ባለፈ የገለዓድን የንግድ መንገድ አመቺ ያደርግ ነበር። በሶርያው በደማስቆ ንጉሥ ተይዞ ነበር (16፥4 ወይም ከዚያ በኋላ፤ ከ1ነገ 20፥34 ጋር ያነጻ)፤ ነገር ግን አክዓብ ሦርያውያን በኳርኳር ላይ ድል ስለ ተመቱ ከ853 ዓቅክ በኋላ ቈየት ብሎ ራማት ገለዓድን መልሶ ለመያዝ ጊዜው አሁን ነው ብሎ ሳያስብ አልቀረም።

4 ኢዮሣፍጥ ራሱን በጉዳዩ ላይ ጣልቃ ያስገባ ቢሆንና የተሰጠውን መለኮታዊ ምሪት ችላ ማለትን የቀጠለበት ቢሆንም እንኳ (ቊ 28)፤ የእግዚአብሔርን ፈቃድ እስከ መጠየቅ ድረስ ያደረሰውን በእግዚአብሔር ላይ የነበረውን እምነት ግን እንደ ያዘ ነበር።

5 ኢዮሣፍጥ በአክዓብ አራት መቶ የቤተ መንግሥት ነቢያት ላይ አነስተኛ እምነት አሳደረ (ከቊ 6 ጋር ያነጻ)። እነዚህ በበኩል ሳይሆን (ቊ 5:10)፤ በጌታ ስም በማመን የተናገሩ ሰዎች ነበሩ። ሆኖም በዐጉል መልክ (ብልሹ በሆነ መልክ) በወርቅ ጥጃ የተመሰለ (ከ13፥8 ጋር ያነጻ) ጌታ ነበር፤ ቃሎቻቸውም አድማጮቻቸውን ለማስደሰት ሲባል፤ ሆነ ተብለው የተቀነባበሩ የውሸት ቃላት ነበሩ (ቊ 12፤ ከሚክ 3፥5:11 ጋር ያነጻ)።

6-8 ሚክያስ በዚህ አጋጣሚ ካልሆነ በቀር አሁንም ያልታወቀ ሰው ነው። ሚክያስ ከአክዓብ ባሕርይ የተነሣ ስለ አክዓብ በኅ የሆነ ነገር ከቶ ተንብዮ አያውቅም። የእስራኤል እውነተኛ ነቢያት ሕዝቡን ስለ ንጢአታቸው ውጤት ያለማቋረጥ (በአዝልቆት) በማስጠንቀቅ ተለይተው የሚታወቁ ነበሩ (ኤር 23፥22፤ ሚክ 3፥8)።

9 ሁለቱ ነገሥታት ፍርድ በሚሰጥበት በዚያ በተለመደው ቦታ “በሰማርያ ቅጥር” በዙፋናቸው ላይ ነበሩ (ዘፍ 23፥10፤ ሩት 4፥1)።

10-11 በሐሰተኛው ነቢይ በሴዴቅያስ የተሠሩት “የብረት ቀንዶች” ለአክዓብ ድል እንዲያስገኙ ሆነው የተቀረጹ ነበሩ (ዘዳ 33፥17)፤ ይህም ምትሐታዊ ኃይል አላቸው ተብለው በከንቱ ስለሚታመንባቸው ድልን እውን ያደርጋሉ ተብለው ሳይታመኑ አልቀረም።

12-13 በአንጻሩ ግን እውነተኛው ነቢይ ሚክያስ ለንጉሡ ሊናገር የሚችለው “እግዚአብሔር . . . የሚለውን ብቻ” ነው። ያስተላለፋቸው መገለጦች በነባራዊ መልክ የተገኙ፤ ከእርሱ ስሜታዊ ሐሳብና ፍላጎትም የተለዩ ነበሩ (ኤር 14፥14፤ ከ42፥4:7 ጋር ያነጻ)።

14-15 የድምፁ ቃና ወዲያውኑ ለአክዓብ ግልጽ እንደ ሆነው ሁሉ “ሂዱና ድል አድርጉ” የሚሉት የሚክያስ ቃሎች የተነገሩት በምፀት ነበር።

16-17 “እስራኤል ሁሉ እረኛ እንደ ሌላቸው በጎች” የሚሉት የሚክያስ ጠንካራና ተምሳሌታዊ ቃሎች የመንጋንና የአረኛን ምስያ ይቀጥላሉ (ከዘኁ 27፥16-17 ጋር ያነጻ)፤ አክዓብ በጦርነት ላይ እንደሚሞት የተነገሩ ትንቢቶች ነበሩ (2ዜና 18፥34)፤ ነገር ግን የዕብራውያን “ሰራዊት” በሰላም ወደ የቤታቸው ይሄዳሉ፤ በሶርያ ንጉሥ በዳግማዊ ቤን ሀዳድ ትእዛዝ የታዋደ ስለ ነበረ፤ ሰዎቹ መዋጋት የነበረባቸው ከአክዓብ ጋር ነበርና (ቊ 30)።

18-19 “ሚክያስ በመቀጠል” ራሱ መንግሥት ሰማይን ሲያይ ከአማልክት መናፍስት የሆኑ በጌታ ግራና ቀኝ ስለ ቆሙት “ሰራዊት” ወይም ወታደሮች ተናገረ (በኢዮብ 1፥6 ላይ ካሉት “መላእክት” ጋር ያነጻ)። በቀ. 19 ላይ “አክዓብ . . . እዚያው እንዲሞት ማን ያሳስተው?” የሚለው የጌታ ጥያቄ እንደ አክዓብ ያሉትን ክፉ ሰዎች ገጠአታቸውን ለማሳየት ብሎም ወደ ቅጣት ወይም ወደ ንስሐ እንዲመሩ ለማነሣሣት እግዚአብሔር በመናፍስት በኩል ሊሠራ እንደሚችል ያለውን ሐቅ ያረጋግጣል (ከ14፡16-18፤ 18፡10-11 ጋር ያነጻ)።

20-21 “አንድ መንፈስ ወደ ፊት ወጥቶ” የሚለው የዕብራይስጡ ሐረግ ቃል በቃል ሲተረጎም (በጣም የታወቀው) መንፈስ ወደ ፊት መጣ፤ ይኸውም ፈታኝ ሰይጣን መጣ ማለት ነው (በኢዮብ 1፥6-12 ላይ እንዳለው ማለት ነው)። መጽሐፈ ኢዮብ በሰሎሞን ዘመነ መንግሥት የተጻፈ እንደ መሆኑ መጠን ሚክያስ ከሰማያዊ መካከል ስለዚሁ መጽሐፍ መጠነኛ የሆነ ዕውቀት አላቸው የሚል ግምት ያለው ይመስላል።

22 “በእነዚህ ነቢያትህ” የሚለው የባለ ራዕይ ባለ አጽንዖት ሐረግ ከእግዚአብሔር እውነተኛ ነቢያት ጋር የማይመሳሰሉ በመሆናቸው ላይ አጽንዖት ያደርጋል።

23 ሴዴቅያስ “ሚክያስን በጥፊ” የመታበት መንገድ መንፈስ ቅዱስ ከእርሱ ጋር እንዳልነበረ በራሱ ያሳያል (ያዕ 3፡17፤ ነገር 7ን ከ217 1፡10-12 ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ “የእግዚአብሔር መንፈስ በእኔ ላይ አለ” የሚለው የድፍረት እኔ አለኝ ባይነት (የዐዲሱን መደበኛ ትርጉም ማብራሪያ ይመ)፤ ብሩህ የሆነው ሐሳብ ዲበ ተፈጥሮአዊ በሆነ መልኩ በሰይጣን አማካይነት በአእምሮው ላይ የተቀረጸ መሆኑን ባይገነዘብም እንኳ መናቅ የለበትም። ቀጥሎ ያሉት የሴዴቅያስ ቃሎች አስቸጋሪ ናቸው። ሚክያስ የእግዚአብሔር መንፈስ ለእርሱ ለመናገር መጥቶአል ያለውን ሐሳብ የተቀበለ ይመስላል፤ ሆኖም “ለመሆኑ የእግዚአብሔር መንፈስ በየት በኩል ዐልፎ ነው?” በማለት ይጠይቃል። ወደ ሚክያስ ሊሆን አይችልም።

24 የሚክያስ ምላሽ ሴዴቅያስ፤ “ወደ እልፍኝህ በምትሄድበት” እንዳለው መተንበይ ነበር፤ ይህ የተፈጸመ ስለ መሆኑ አይታወቅም፤ ይሁን እንጂ ትንቢቱ ከሚያሳድደው እንዲሸ ጥረት ያደርግ ዘንድ የሚያሳስብ ይመስላል፤ ምናልባት ከንጉሡ ሞት በኋላ የአክዓብ ቤተ ሰቦች ሐሰተኛ ነቢያትን ሊበቀሉ እንደሚችሉ የሚያመለክት ይመስላል።

25-26 ሚክያስ ወደ ከተማዬቱ ገዢ ወደ “አሞን” እንዲላክ አክዓብ የሰጠው ትእዛዝ ነቢያ ጊዜ በቀጥተኛ ሥር የነበረ መሆኑን ያመለክታል። ነቢያትን የማሳደዱ ቀደም ያለ ሁኔታ የተመሠረተው በአሳ ዘመነ መንግሥት ነበር (በ16፡10 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

27 “እናንተ ሕዝብ ሁላችሁ ስሙኝ” የሚለው በነቢዩ የተነገረው ለብዙዎች ነበር (ቃል በቃል ሰዎች፤ ሕዝቦች ማለት ነው፤) ዓለሙን ሁሉ ለምስክርነት እየጠራ ነበር (ከሚክ 1፡2 ጋር ያነጻ)።

28-29 አክዓብ ልብሱን ለውጦ ወደ ጦርነቱ ለመግባት ያደረገው ጥረት ከእግዚአብሔር ውሳኔ (ቀ. 16) ለማምለጥ ሲል ያከናወነው ከንቱ መከራ ነበር፤ ሳይሳካም ቀረ (ቀ. 33)።

30 “ከእስራኤል ንጉሥ በቀር” በማንም ላይ እንዳያተኩሩ ቤን ሀዳድ የጣጣው ዕቅድ፤ አክዓብ ሊያዝ ከተቻለ ጦርነቱ ድል ይገኝበታል ከሚል ሐሳብ የተዘረጋ ነበር (ከ24፡21፤ 21፡17 ጋር ያነጻ)፤ በተጨማሪም የሚክያስ ነቢያዊ ራዕይ የሚፈጸምበት መንገድ ነበር።

31-32 “እግዚአብሔር ረዳው (ኢዮሳፍጥን)፤ አምላክም ከእርሱ መሰላቸው” የሚሉት ቃሎች በ17 22፡32 ላይ የማይገኙ ዕዝራ የጨመራቸው ናቸው። ይሁን እንጂ (1) እግዚአብሔር ጣልቃ ባይገባ ኖሮ ኢዮሳፍጥ ከአክዓብ ጋር ጠንቀኛ (መዘዘኛ) ጎብረት በማድረግ፤ የሞት ውጤትን (ፍሬን) የቱን ያህል ያጭድ እንደ ነበር ይፋ በማድረግ የኢዮሳፍጥ ከመሥመር መውጣት የቱን ያህል የክፉ እንደ ነበር ያሳያሉ፤ (2) እምነቱ ምን ያህል ልባዊ

እንደ ነበር ያሳያሉ፤ “ኢዮሳፍጥ ግን ጮኸ” የሚለው የፍርሀት መግለጫ የሆነ ጨካኝት ሳይሆን፤ አምላክ ይረዳው ዘንድ የቀረበ ጸሎት ነበር፤ (3) የሰው ርዳታ ሳያስፈልግ ከዚህም ላይ እንደ ታየው ያለ እነርሱ ጥረት እንደሚታደጋቸው በመግለጽ የእግዚአብሔርን ጸጋ ታላቅነት አጉልቶ ያሳያል።

33-34 ቀስቱ ንጉሥ አክዓብን በቀላሉ ጉዳት ከሚያደርስበት አካሉ ላይ ዐረፈበት፤ ይህም፤ በጥሩሩ መጋጠሚያዎች መካከል ዐልፎ ሆዱን ወጋው ማለት ነው፤ በእርሱ ሞት 2ዜና 18 ያበቃል፤ 17 22 ግን ከሌላ ዝርዝሮች ጋር ተጨማሪ ዐምስት ቍጥሮች አሉት (ቀ. 36-40)፤ እነዚህ ዝርዝሮች ለዕዝራ የተለዩ ተደራሲያን ፋይዳ ስለሌላቸው ትቶአቸዋል።

19፡1 ኢዮሳፍጥ ከራሱ ገለጻድ በሰላም መመለሱ በሚክያስ ትንቢት ውስጥ የመጨረሻ ዝርዝሮች መፈጸማቸውን ያመለክታል (በ18፡16 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

2 ባለራዕይ አናኒ ከግማሽ ምእት ዓመት ቀደም ብሎ ከንጉሥ አሳ ጋር ተጋፍጦ ነበር (የ16፡7 ማብራሪያ ይመ)፤ ባለ ራዕይ ልጁ ኢዩ ደግሞ በ853 ዓቅቅ በዚሁ ሁኔታ ከሠላሳ ዐምስት ዓመታት ገደማ በፊት በእስራኤል የባሕስን ሥርወ መንግሥት አወገዘው (17 16፡17)። የኢዩ መልእክት ኢዮሳፍጥ ከእስራኤል ጋር ያደረገውን ጎብረት በመቃወም አሉታዊ ነበር (በ18፡1 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። ነገር ግን ከዚህ ጎብረት ግልጽ ጉዳይ በላይ ዐልፎ ሄደ፤ እናም የላቀ አጠቃላይ የሆነ ሥነ ምግባራዊ ጥያቄ አነሣ፤ “እግዚአብሔርን የሚጠሉትን ማፍቀርህ ተገቢ ነው?” የሚለውን (ከማቴ 5፡44 ጋር ያነጻ)።

ስለዚህ ኢዩ ለንጉሡ፤ “የእግዚአብሔር ቍጣ ባንተ ላይ ነው” በማለት ዐወጀ፤ እንዲያውም ደርሶበታል (18፡31)፤ ወደፊትም ይደርስበታል (20፡137፤ 22፡10)። ይሁን እንጂ ኢዮሳፍጥ አባቱ አሳ፤ ነቢዩ አናኒ ባገኘው ጊዜ በእግዚአብሔር ፊት ራሱን ለማዋረድ እምቢተኛ ከሆነበት በተለየ መልኩ (ከ16፡10 ጋር ያነጻ)፤ በነቢዩ በኢዩ በኩል ለተገለጠው የእግዚአብሔር ፍርድ ተገዛ፤ ይህ ግንኙነት በሃይማኖታዊ ረገድና (ቀ. 4) በአስተዳደራዊ አንድምታ ረገድ (ቀ. 5-11) የንጉሡን ሁለተኛ ተሐድሶ አስከተለ።

3 ኢዩ ራሱ የንጉሡን ተሐድሶ “መልካም ነገር ተገኝቶብሃል” (ኤልሳዕ በ27 3፡14 ላይ በቅርብ ጊዜ ለኢዮሳፍጥ ሊሰጥ ያለውን ሙገሳ ከዚህ ጋር ያነጻ) በማለትና በመጀመሪያው ተሐድሶ ላይ በተለይ “የአሽራ ዐምዶችን” በማስወገዱ (17፡6፤ ከ14፡3 ጋር ያነጻ) በሰጠው በዚህ ሚዛናዊ በሆነው ዕውቅናው የንጉሡን አዎንታዊ ምላሽ አስቀድሞ ያውቅ የነበረ ይመስላል።

4-7 ዐዲስ ለተሾሙት ጃኞች “እናንተ የምትፈርዱት ለሰው ሳይሆን ለእግዚአብሔር ስለ ሆነ” በማለት ኢዮሳፍጥ የሰጠው ማስጠንቀቂያ መልካም አስተዳደር የሚመነጨው ለእግዚአብሔር በመገዛት ነው ለሚለው መርሕ ቋሚ ማሳሰቢያ ነው።

8 በማእከላዊ ፍርድ ቤት በይግባኝ ሰሚነት እንዲያገለግሉና “ለንጉሡ ክርክሮች እልባት እንዲሰጡ” ኢዮሳፍጥ በኢየሩሳሌም . . . ከሌዋውያን ጥቂት ሰዎችን ሾመ። ከዚህ ላይ ያለው ቅደም ተከተል ትክክል ከሆነ፤ ዐዲሶች ጃኞች የተሾሙት ንጉሡ ወደ ክልሎች በወጣበት ጊዜ አልነበረም (ቀ. 4) (ይኸውም ከእርሱ ጋር “ለመመለስ” እንዲችሉ)፤ ይልቁን “በኢየሩሳሌም” ቀደም ብለው ነበሩ።

9-10 የእስራኤል ታማኝ ጃኞች ጎሳፊነት የተሰጣቸው ጉዳዮችን እንዲወስኑና ፍትሕን ብቻ እንዲበይኑ አልነበረም፤ ይልቁን በእግዚአብሔር ፊት ገጠአት እንዲይሠሩ “ወገኖቻቸውን እንዲያስጠነቅቁ” ጎሳፊነት ተሰጥቶአቸው ነበር። እነርሱም ደግሞ ተጠያቂነታቸው ለእግዚአብሔር ነበር፤ የመጨረሻ ማነቃቂያቸውም የመለኮት “ቍጣ” በእነርሱ ወይም በዕብራውያን ወንድሞቻቸው ላይ “እንዳይመጣ” ነበር።

11 በዐምስቱ ብሔረ ኦሪት ሃይማኖታዊ፤ ማኅበራዊና ግብረ ገባዊ ሕግ ብዙ ጊዜ ልዩነት ሳይደረግ ጉን ለጉን ቀርበዋል። ቀደም ካሉት ነቢያት መካከል ሙሴ ራሱ እግዚአብሔርን

መውደድንና (ዘዳ 6) እምነትን (ዘዳ 7) ከዘርዘር ሕግ በፊት (ዘዳ 12-26) ቢያስቀምጥም እንኳ፤ ሳሙኤል ግን በተወሰኑ ቅደም ተከተሎች ላይ አጽንዖት የሚያደርግ ይመስላል፤ ይኸውም “መታዘዝ መሥዋዕት ከማቅረብ ይበልጣል” የሚለው ነው (1ሳሙ 15፥22)። አሁን ግን በአንዳንድ በተወሰኑ ጉዳዮች መካከል ማለትም “የእግዚአብሔር በሆነው ነገር ሁሉ ላይ” እና “የንጉሡ በሆነው ነገር ላይ” ልዩነት በግልጽ ተደርጎአል (ምናልባት በዘዳ 17፥9፡12 ላይ የተመሠረተ ቢሆንም)። በኋላኞቹ ነቢያት መካከል በግብረ ገባዊ ሕግና በሥነ ሥርዐታዊ ሕግ መካከል ይህ ልዩነት ጉልህ በሆነ መልኩ ተመልክቶአል (ኢሳ 1፥1-17፤ አሞ 5፥21-24)። ከኢየሣፍር ጃኞች መካከል ሊዋውያኑ “አለቆች ሆነው” ማገልገል ነበረባቸው።

20፥1 ከ853 ዓቅክ በኋላ ወዲያውኑ (በ18፥3፤ 20፥35 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) ኢየሣፍር ከሞግባውያን፤ ከአሞናውያንና ከጥቂት ምዑናውያን ተውጣጥተው ከተደራጁ ኃይሎች ያልታሰበ ወረራ ገጠመው (ከዘክር 4፥41፤ ከ2ዜና 26፥7 ጋር ያነጻ)። እነዚህ የመጨረሻዎቹ በኤዶም የሴር ተራራ (ከቀ፡ 10፡22-23 ጋር ያነጻ)፤ ፔትራ አጠገብ ከማያናውያን ወገን ሊሆኑ ይችላሉ።

2 የጠላት ኃይሎች ወደ ደቡብ ወይም “ከ(ሙት) ባሕር” ወደ ኤዶማውያን ጫፍ በመገሥገሥ ብዙ ያልተለመደ መንገድን በመጠቀም አጠቁ። በአማካይ መንገድ በምዕራብ ጠርዝ የነበረችውን ዐይንጋዲን ወስደዋልና።

3-4 የይሁዳን ጭንቅ በእግዚአብሔር ፊት በአጽንዖት ለማቅረብ ኢየሣፍር “ጾም ዐወጀ” (ከመሳ 20፥26 ጋር ያነጻ)። ጾም የቅድመ ምርኮ ዕብራውያን ሃይማኖት የታወቀ አካል ሆኖ አልኖረም (ይሁን እንጂ ከዘክ 16፥29-31 ጋር ያነጻ)፤ ነገር ግን ከሳሙኤል ዘመን ጀምሮ ልዩና አስፈላጊ የሆነ ነገር ሲያጋጥማቸው የእግዚአብሔር ሕዝብ ጸሎት ከልብ የቀረበ መሆኑን በአጽንዖት ለማሳየት ጥቅም ላይ ይውል ነበር (1ሳሙ 7፥6፤ ከሐሥ 13፥2-3 ጋር ያነጻ)።

5 ንጉሡ የቆሞበት “ዐዲሱ አደባባይ” የቤተ መቅደሱ ታላቁ አደባባይ ነበር፤ (በ4፥9 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)፤ እንዲህ የተሰየመው በሰሎሞን ውቅር ውስጥ ከዐዲስ ግኝቶች ውስጥ አንዱ ስለ ነበር ነው። በእርሱ ዘመን ለመጀመሪያ ጊዜ “ከነህናቱ አደባባይ” ተለይቶ ነበር። ምናልባትም ኢየሣፍር በቅርቡ ያው ስፍራ በቦታው እንዲመለስ አድርጎ ሊሆን ይችላል (ከ17፥12 ጋር ያነጻ)።

6-9 “የራብ መከራ ቢደርስብን” የሚለው ጸሎት በቤተ መቅደሱ ምረቃ ላይ ቀርቦ ከነበረው ከሰሎሞን ጸሎት የተወሰደ ነው (6፥28-30 ይመ፤ ከ7፥13-15 ጋር ያነጻ)።

10-11 እስራኤል የሴይርን ግዛት ይወርሱ ዘንድ እግዚአብሔር እንደማይፈቅድ የተጻፈውን ዘዳ 2፥5ን በመጥቀስ፤ እግዚአብሔር በዚህ ረገድ የእስራኤልን መታዘዝ እንዲቀበል ኢየሣፍር ለጌታ ጥሪ እያቀረበ ነበር። እነዚህ ጠላቶች በመውረር ሂደት ውስጥ ያሉበትን ምድር እግዚአብሔር በተለይ ለእስራኤል የሰጠ ስለ መሆኑ ተናገረ።

12 “ዐቅም የለንምና . . . ነገር ግን ዐይኖቻችን ወዳንተ ናቸው” የሚለው የኢየሣፍር መደምደሚያ በአባቱ በአሳ ታይቶ የነበረውን ተመሳሳይ እምነት ይዘክል ((14፥11)።

13-15 “ውጊያው የእግዚአብሔር እንጂ የእናንተ አይደለምና” የሚሉት የየሕዚኤል ቃሎች የገልጾና ጠላት በመሆን ዳዊት ተሰልፎ ሳለ የነበረውን የርሱን መንፈስ ያንጸባርቃል (1ሳሙ 17፥47)።

16-17 የ“ጸጽ መተላለፊያ” ከዐይን ጋዲ ሰባት ምዕራፍ ወደ ሰሜን ኬብርን በማቅናት በደቡብ ቤተ ልሔም ወደሚገኘው ምዕራብ ቴቁሔ ወዳለው ወደ በረከት ሸለቆ (ቀ፡ 26) ተጠምዞ ይገባል። “ይሩኤል” ከደቡብ ምሥራቅ ቴቁሔ በዚያው መንገድ ላይ የሚገኝ መተላለፊያ ነው። “ጸንታችሁ ቁሙ፤ እግዚአብሔር የሚሰጣችሁንም ማዳን እዩ” የሚሉት የየሕዚኤል ተጨማሪ

ቃሎች ሙሴ በቀይ ባሕር ላይ ያደረገውን ንግግር ያንጸባርቃሉ (ዘፀ 14፥13)።

18-20 የ“ቴቁሔ ምድረ በዳ” ከከተማዪቱ ምሥራቅ ብዙ ሳይርቅ ረባዳ የሆነ ስፍራ ነው። “በአምላካችሁ በእግዚአብሔር እመኑ፤ ትጸኑማላችሁ” የሚሉትን የኢየሣፍር ቃሎች ከምእት ዓመት በኋላ ኢሳይያስ ለንጉሥ አካዝ ጠቅሶ ነበር (ኢሳ 7፥9፤ ከ28፥18፤ ከማር 9፥23 ጋር ያነጻ)።

21 የእግዚአብሔር ታቦትና ካህናት መለከት ነፊዎች በኢያሪኮ እንዳደረጉት ሁሉ (ኢያሱ 6፥9)፤ ዘማሪዎቹ ከሠራዊቱ ፊት ቀድመው ሄዱ። “በቅዱስ አለባበሳቸው” እግዚአብሔርን አመሰገኑ (ከዘክ 16፥29 ጋር ያነጻ)፤ ስለ “ቅድስናውም ሰዎችን መደበ” የሚለው ሐረግ ከዐዲሱ መደበኛ ትርጉም በላይ የሚመረጥ ትርጉም ነው።

22-30 እግዚአብሔር በወራሪዎች ላይ የላካቸው “የድብቅ” ጦር አባላት ማንነታቸው አልታወቀም፤ ሆኖም በዝባዦቹ ሴይራውያን (ኤዶማውያን) ሊገኙበት ይችላሉ፤ የአሞንና የሞግብ ሰዎች ወደ ሴይር ተራራ ሰዎች እንዲመለሱ ተደርገው ነበርና። ውጤቱም በኤዶምን ድል እንደ ታየው ሁሉ (መሳ 7፥22)፤ እርስ በርስ መጠፋፋት ሆነ። የበረከት ሸለቆ (መባረክ ወይም ማወደስ) የት እንደ ሆነ ለመገንዘብ በቀ፡ 16 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

31-33 ለምዕራፍ 20 የመደምደሚያ ክፍል (ቀ፡ 31-37) ከ177 22 (ቀ፡ 41-49) ተመሳሳይ የሆነ መረጃ ከዚህ ላይ ብቻ ይገኛል። “ማምለኪያ ከራብታዎች” ስላለመወገዳቸው የሚታወቀውን ግንዛቤ በ17፥6 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

34 “ኢዩ” በዘገበው “የእስራኤል ነገሥታት ታሪክ” ስለሚለው በ32፥32 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

35 ኢየሣፍር ከአክግብ ልጅ “ከአካዝያስ” ጋር “የስምምነት ውል” ያደረገው አካዝያስ ለዐጭር ጊዜ ከ853-852 ዓቅክ በእስራኤል ላይ በነገሠበት ወቅት ነበር።

36 መርከቦች በ“ጴጥሮንጋብር” ስለ መሠራታቸው 8፥17 ይመልከቱ፤ የመጀመሪያው የሰሎሞን መስፈሪያ ቦታ ከነበረበት ከጠፋ በኋላ፤ ይህ ስፍራ ለሁለተኛ ጊዜ ከተያዘ በኋላ ወዲያውኑ በኤዶማውያን እጅ ቢወድቅም እንኳ (ከ21፥8 ጋር ያነጻ)፤ ይህ የሁለተኛ ጊዜ ይዞታ የተፈጸመው በዘጠነኛው ምእት ዓመት በኢየሣፍር ዘመነ መንግሥት መሆኑን ሥነ ቅርስ ያሳያል፤ “የንግድ መርከብ የሚለው ሐረግ የቃል በቃል የዕብራይስጥ ቋንቋ (የአቀባይ ቋንቋ)፤ ትርጓሜ ሲሆን፤ ይኸውም ወደ ተርሴስ ሊጓዙ የሚችሉ መርከቦች ማለት ነው (የዐዲሱን መደበኛ ትርጉም ማብራሪያ ይመ)። ሐሳቡ እነዚህ ጀልባዎች ወደ ተርሴስ ከሄዱት ጀልባዎች ጋር የሚመደቡ ናቸው ማለት ነው (በ9፥21 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። ትክክለኛ መደረሻቸው ኦፊር ነበር፤ (በ8፥18 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ፤ ከ177 22፥48 ጋር ያነጻ)።

37 ከዚህ ምንባብ ሌላ፤ “የመሪሳ ሰው የሆነው . . . አልዓዛር” የሚታወቅ አይደለም። ኢየሣፍር እጅግ ክፉ ከሆነው ከአካዝያስ ጋር ስምምነት በማድረግ ከፈጸመው ንጠኦት የተነሣ (ቀ፡ 35) መርከቦቹ ተሰባበሩ፤ እግዚአብሔር የተመቻመች ስምምነትን ችላ አይልምና። ዐዲሱ መደበኛ ትርጉም “ለንግድ ሥራ መንቀሳቀስ አልቻሉም” ይላል፤ ይህም አጠቃላይን የዕብራይስጥ ሐሳብ ይወክላል፤ ይሁን እንጂ ወደ ተርሴስ መጓዝ ከቶ አልቻሉም፤ መደረሻችን ነው ያሉትን ኦፊርን ጨምሮ የትም ቦታ ሊጓዙ አልቻሉም በሚል ቀረብ ባለ መልክ ሊተረጉም ይችላል (ከቀ፡ 36 ጋር ያነጻ)። አንደኛ ነገሥት 22፥49፤ አካዝያስ የጋራ የመርከብ ጉዞ ይደረግ ዘንድ ያቀረበውን ጥሪ ኢየሣፍር አይሆንም ማለቱን አክሎ ያመለክታል።

5. ኢየራም (21፥1-20)

የኢየሣፍር ልጅ የኢየራም ሙሉ ዘመነ መንግሥት ከ848-841 ዓቅክ ሲሆን የ2ዜና ምዕራፍ 21 ርእስ ጉዳይም ይኸው ነው። በምዕራፋ ላይ ገንኖ የሚታየው አሳዛኙ ሐቅ

ኢዮራም የአክባብን ልጅ በማግባቱ “የሄዱበትን መንገድ” መከተሉ ነው (ቍ. 6)። ስለዚህ በአንድ በኩል ተንኩሉንና ክሕደቱን ሲገልጽ (ቍ. 1-11)፤ በሌላ በኩል ደግሞ በነበዩ በኤልያስ በኩል የደረሰበትን ውዝግብ፤ ከዚህም የተነሣ (ቍ. 12-20) የደረሰውን አጥለቅላቂ ብሔራዊና ግላዊ ውድቀት ይገልጻል። አብዛኛው የምዕራፉ የመጀመሪያው አጋማሽ ተመሳሳይ ከሆነው ጉዳይ (ከቍ. 2 የሚገጸር ቢሆንም እንኳ)፤ ጸሐፊው የሰጠው ማብራሪያ ከ17ገ 22÷50 እና ከ27ገ 8÷17-22 ጋር ተመሳሳይነት አለው፤ ሁለተኛው አጋማሽ ግን (ከንጉሡ የሞት ማስታወሻ በቀር፤ ከ27ገ 8÷24 ጋር ያነጻ) መጽሐፍ ቅዱሳዊ አቻ (ጉድኝት) የለውም።

1 ኢዮሳፍጥ . . . ተቀበረ . . . ልጁ ኢዮራምም በእርሱ ምትክ ንጉሥ ሆኖ በ848 ዓቅክ ነገሠ። ነገር ግን ከኢዮሳፍጥ ዐሥራ ስምንተኛ ዓመት ጀምሮ (27ገ 3÷1)፤ ይህም ከሞቱ አራት ዓመት ቀደም ብሎ (በ17÷7 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) የልጁ የኢዮራም ሁለተኛ የግዛት ዘመን ሊባል ይችላል (27ገ 1÷17)፤ ኢዮራም ከ853 ዓቅክ ጀምሮ በይሁዳ ዙፋን ላይ ከአባቱ ጋር ተባብሮ የገዛ ይመስላል።

2 ቍ. 3-4 በነገሥት ላይ አቻ ስለሌላቸው ዐውዶቻቸው ዕዝራ በሌላ ቦታ ካወጣው (20÷34፤ 25÷26፤ ከ16÷11 ማብራሪያ ጋር ያነጻ) ከጠፋ የመንግሥት ታሪክ ወይም ከሌላ ምንጮች የተቀዳ (የተገኘ) ይመስላል።

3 ኢዮሳፍጥ ለስድስቱ ታናናሽ ልጆቹ “ብዙ ስጦታ” መስጠቱና በይሁዳ ባሉት ከተሞች የበታተናቸው መሆኑ በታላቁ አያቱ በሮብዓም የተመሠረተውን መመሪያ (ፖሊሲ) መከተሉን ያሳያል (ከ11÷23 ጋር ያነጻ)።

4 ይሁን እንጂ ኢዮራም ወንድሞቹን ከጥቂት አለቆች (ወይም ከታወቁ ሹሞች) ጋር ደምሮ መግደል ሲቀጥል (ከ22÷10፤ ከመሳ 9÷5 ጋር ያነጻ)፤ ከጨካኝ ሚስቱ ከነቶልያ ጋር የነበረውን ጤነኛ ያልሆነ አንድነት እያሳየ ነበር። እርሷ ራሷ የ22÷10 የወንጀል ቀስቃሽ ነበረች (ከ17ገ 18÷4፤ 19÷2፤ 21÷7-15 ጋር ያነጻ)። የንጉሡ ሰብዕና ስለ ተወላገደ ሌሎች የእርሱ ዕድል ቢያጋጥማቸው ኖሮ፤ እርሱ የሠራውን እንደሚሠሩ አድርጎ ገመተ። ይሁን እንጂ የወንድሞቹ መርሐች ከራሱ መርሐች የላቁ ነበሩ (ቍ. 13)።

5-7 የዳዊትን ዙፋን ለማጥፋት የእግዚአብሔር ፈቃደኛ አለመሆኑ፤ ሰሎሞን ጎጢአት የሠራ ቢሆንም እንኳ፤ ቀደም ሲል ይሁዳን በመንግሥትነት አጸናት (17ገ 11÷12-13)። እግዚአብሔር ከዳዊት ጋር ቃል ኪዳን ገብቶ ነበር።

8 በዚህ ጊዜ፤ ኢዮራም የአባቶቹን አምላክ እግዚአብሔርን ስለ ተወ፤ (ቍ. 10) ኤዶም በይሁዳ ላይ እንደ ዐመፀ ነው (17ገ 22÷47)፤ በርግጥ ከኤዶም በስተ ሰሜን የሚገኘው ሞዓብ ነጻ አገር ሆኖአል (27ገ 1÷1)።

9 ንጉሡ በእነርሱ ላይ ሥልጣኑን ዳግም ለመጫን ጎይል ለመጠቀም ጥረት ባደረገ ጊዜ፤ የይሁዳን ሰራዊት በማጥለቅለቅ ደረጃ ላይ በመድረስ፤ ኤዶማውያን እርሱንና የሠረገላ አዛዦችን ሁሉ ከበቡ። ኢዮራም ሰንጥቆ መግባት ብቻ ሳይሆን፤ በጻዓር ምድር መታቸው (27ገ 8÷21)። ጻዓር አባቱ ድል ካገኘበት ከበረከት ሽለቆ (2ዜና 20÷26) በስተ ደቡብ በኩል ትንሽ ምዕራፍ (ማይልስ) ራቅ ብላ ትገኛለች።

10 ይሁን እንጂ ኢዮራም የኤዶምን ዐመፅ መደምሰስ አልቻለም። የእርሱ ዘመቻ ቀደም ብሎ እስራኤል ሞዓብን ለመገሠጽ ጥረት ባደረገች ጊዜ (27ገ 3÷6-27) ሳይሳካለት ከቀረው ሁኔታ ጋር ተመሳሳይነት አለው። በዚህ ጊዜ እርሷም በማመፅ ላይ የነበረችው በጌት አካባቢ ግማሽ ፍልስጥኤማዊ ከተማ የነበረችው ልብና ነበረች።

11 ኢዮራም ሕዝቡ በዚያ ያመነዝሩባቸው የነበሩትን፤ አባቱና አያቱ ለማስወገድ ጥረት ያደረጉባቸውን (ከ14÷3፤ 17÷6 ጋር ያነጻ) “መስገጃ ስፍራዎችን” አቆመ። ዳግም የመጣው የከነዓናውያን አምልኮ ወሲባዊ ድርጊትን የሚያካትት ቢሆንም እንኳ (ከ17ገ 22÷46 ጋር ያነጻ)፤ ከዚህ ላይ ያለው አጽንዖት

ንጉሡ ይሁዳን ከመለኮታዊ ባላ ከጌታ ያሳታት በመሆኑና ወደ እምነት አልባነት በመምራቱ ላይ ነው።

12-15 ኤልያስ ከደቡብ መንግሥት ውስጥ የሚያገባው ነገር ስላልነበረ፤ በዚህ ጊዜ ደግሞ በሕይወት ባለመኖሩ (27ገ 3÷11)፤ (ይኸውም፤ ከኢዮሳፍጥ ሞት በፊትና በ848 ዓቅክ ኢዮራም በዙፋን ላይ ከመቀመጡ በፊት ማለት ነው)፤ ለኢዮራም “ከኤልያስ ደብዳቤ መጣለት” የሚለው የግምት ውጤት ነው ተብሎአል። ይሁን እንጂ የኤልያስ ተልእኮ ደቡብን በተለይ በይሁዳ ምድር ያላቸውን ቤርሳቤህን ያካትታል (17ገ 19÷3)፤ ሽሽቱ እስከ ደቡብ እስከ ሲና ድረስ አድርሶታል (ቍ. 8)። ተመዝግቦ የሚገኘው የኤልያስ የመጨረሻ ሥራ በ852 ዓቅክ ቢሆንም እንኳ (27ገ 1÷3:17)፤ ወደ መንግሥተ ሰማይ የተነጠቀው (2÷11)፤ ኢዮራም በይሁዳ ላይ ብቸኛ ንጉሥ ሆኖ ዙፋኑ ላይ እስከ ተቀመጠ ድረስና ይኸው ንጉሥ በ848 ዓቅክ ወንድሞቹንና ሹሞቹን በማረድ ወንጀል እስከ ሠራበት ድረስ እውን አልሆነም ነበር (8÷16)። ኤልያስ ደብዳቤው ከመሰጠቱ በፊት ተነጥቆ ሊሆን ይችላል፤ ይኸውም የደብዳቤው የጥፋት ፍርድ ከሙታን የመጣ ድምፅ ጎይል እንዲኖረው ማለት ነው።

16-17 የምድሪቱ ሀብት እንዳልነበር ሆነ፤ ምክንያቱም ለኢዮራም አባት እጅ መንሻ ያመጡት ፍልስጥኤማውያን (2ዜና 17÷11) ይሁዳን ወረሯት። ከኢትዮጵያውያን አጠገብ የሚኖሩ ዐረቦች ማለት በፍልስጥኤምና በግብፅ መካከል ይኖሩ የነበሩት ዘላኖች ተባበሯቸው። ወንድሞቹን በማረድ ሥራውን የጀመረው ሰው (ቍ. 4) እግዚአብሔር በፈጸመው ፍትሕ ልጆቹንና ሚስቶቹን በማጣት ሥቃይ ውስጥ ገባ (ከ22÷1 ጋር ያነጻ)።

18-20 የንጉሡ ሊድን በማይችል የአንጀት በሽታ መያዝ እጅግ የከፋ ተቅማጥ ሊሆን ይችላል። ከአባቱ በተለየ መልኩ (16÷14 ጋር ያነጻ) ለክብሩ እሳት ሳያነዳለት ሞተ። ለኢዮራም ሞት ማንም ሐዘን አልተቀመጠም፤ በነገሥታቱ መቃብርም አልተቀበረም (ከ24÷25 ጋር ያነጻ)።

6. አካዝያስ (22÷1-9)

የኢዮራም ልጅ የአካዝያስ ዘመን መንግሥት በ841 ዓቅክ ለአንድ ዓመት ነው (ከቍ. 2 ጋር ያነጻ)። ዋና ሐሳቡ አሁንም የእጅን (ተገቢ ቅጣት) ማግኘት ነው (ከ21÷17 ጋር ያነጻ)፤ የአካዝያስን ጉዳይ አስመልክቶ ደግሞ የእስራኤል ከሆነው ከክፉው ከአክዓብ ቤት ጋር ጎጢአታዊ የሆነ የስምምነት ውል መፈጸሙ ነው (22÷4)። ይህም በወጣቱ ንጉሥ ላይ ያለ ዕድሜው መሞትን (ቍ. 9) እውን በማድረግ የራሱን ቅጣት አስከተለ። 2ዜና 22 የራሱ ከሆኑት ልዩ ልዩ ምንጮችና (ቍ. 1:9ል) በነገሥት ላይ ከማይገኙት ዕዝራ ካደረጋቸው አንዳንድ አስተውሎቶች (ቍ. 4ል: 7ሀ) ቢጨምርም እንኳ፤ የሁኔታዎችና የድርጊቶች ዝርዝር ቅደም ተከተል በ27ገ 8÷25-10÷14 ምንባቦች ላይ ተብራርቶአል።

1 “የኢዮራሳልም ሕዝብ” አካዝያስን አነገሡት የሚለው ጸሐፊው ተጨማሪ ሐሳብ ዙፋኑን ስለ መውረስ ጉዳይ ርግጠኛ ያለመሆኑ ሁኔታ እንደ ነበር ያመለክታል (ከ23÷13፤ ከ27ገ 23÷30 ጋር ያነጻ)፤ ይህም ርገራኔ የሌላት የራሱ የንጉሡ እናት ጎቶልያ አሥጊ ስለ ሆነች ሊሆን ይችላል (ከቍ. 10 ጋር ያነጻ)። “ . . . የመጡት ወራሪዎች፤ ወንድሞቹን ሁሉ ገድለዋቸው ስለ ነበር” ስለ ተባለው 21÷17ን ይመልከቱ።

2 የአካዝያስን ዕድሜ በተመለከተ (የዐዲሱ መደበኛ ትርጉም ማብራሪያ ይመ) የዕብራይስጡ ጽሑፍ “አርባ ሁለት ዓመት” ከሚለው ይልቅ በሰባ ሊቃናት ትርጉምና በ27ገ 8÷26 ላይ የሚገኘው “ዕድሜው ህያ ሁለት ዓመት ነበር” የሚለው ሐሳብ መያዝ አለበት፤ “አርባ ሁለት ዓመት” የአባቱ ታላቅ ያደርገዋልና (ከ21÷20 ጋር ያነጻ)። የአንድ ዓመት ግዛቱ ከእስራኤል ኢዮራም ዐሥራ ሁለተኛ ዓመት የግዛት ዘመን ጋር ተገጣጣሚ ነው (27ገ 8÷25፤ ከ3÷1 ጋር ያነጻ)፤ የሞተውም በዚያው እርሱ በሞተበት ዓመት ነው (9÷24:27)፤ ይኸውም የገዛው ለጥቂት ወራት ብቻ ነበር ማለት ነው።

3-4 የአካዝያስ እናት “ክፋትን እንዲያደርግ” የመከረኛቸው ዘዴ የሚገለጸው፤ ይህችው ንግሥት የእንጀራ እናቷ ኤልሳቤል

የፈንቃውያንን የበኣልን አምልኮ በመከተሏ ነው (ከ23÷17 ጋር ያነጻ)፤ ይህም እነዚህ ሁለት ክፉ ሴቶች የቱን ያህል ከፍ ያለ ተጽዕኖ እንደ ነበራቸው ተጨማሪ ማስረጃ ነው (21÷6 ይመ፤ ከ21÷4 እና ከዘዳ 7÷3 ጋር ያነጻ)፤ አካዝያስ ክፉ ነገር እንዲያደርግ የተመራው በእናቱ ብቻ አልነበረም፤ ነገር ግን በእናቱ በኩል የሚዛመዱትን ቤተ ሰቦች ምክርም ሰማ፡፡ ይህ ደግሞ ጥፋት አመጣበት፡፡

5 ከዮርዳኖስ ማዶ ያለው የእስራኤል ከተማ “ሬማት ገለዓድ” በሦርያውያን ተይዞ ነበር (18÷2)፤ በ853 ዓቅክ እርሷን መልሶ ለማምጣት አክዓብ ያደረገው ጥረትም ያልታሰበ ሞት በራሱ ላይ አመጣበት (18÷34)፡፡ ይሁን እንጂ ከዐሥር ዓመት በኋላ አዛሄል ዳግማዊ ቤንህዳድን ስለ ገደለው (2ነገ 8÷7-15)፤ የአክዓብ ልጅ ኢዮራም ከተማዋን መልሶ ያዛት፤ ይህም ቢሆን ኢዮራምን በዚያው ያቆሰለው አዛሄል በ841 ዓቅክ ጥቃት አደረሰበት (2ነገ 9÷14)፡፡

6 ኢዮራም ከሬማት ተነሥቶ በኤሳድሬሎን ሸለቆ ራሱን ላይ ወደምትገኘው ወደ ኢይዝራኤል ተመለሰ፤ ይህም የአባቱ የአክዓብ ቤተ መንግሥት የሚገኝበትና (1ነገ 21÷1) ዘመዱ አካዝያስ “ሊጠይቀው የወረደበት” ስፍራ ነበር፡፡

7 “ኢዩም የአክዓብን ቤት እንዲያጠፋ እግዚአብሔር የቀበው ሰው” ስለ መሆኑ ሙሉው ሐተታ የሚገኘው በ2ነገሥት ምዕራፍ ዘጠኝ ላይ ነው፡፡

8 ኢዩ የአካዝያስን አርባ ሁለት ቤተ ዘመዶች የገደለው (2ነገ 10÷12-14) ከአካዝያስ ሞት በኋላ ነበር (ቍ 9)፡፡

9 ይህ ቍጥር መጀመር የነበረበት (“ከዚያም” በማለት ሳይሆን) “እርሱም አካዝያስን ለመፈለግ ሄደ፤” በሚል ሳይሆን አይቀርም፤ የአካዝያስን የመጨረሻ እንቅስቃሴዎች ፍለጋ ለማድረግ አስቸጋሪ ነው፤ ሆኖም እንደሚከተለው መልሶ ሊሣል ይችላል፡፡ “በሰማርያ” ለመደበቅ በኢይዝራኤል ወደ ደቡብ ሸሸ፤ ከሊታውያን ወደ ኢዩ አመጡት፤ እርሱም በኤብላም አጠገብ (በኢይዝራኤልና በሰማርያ መካከል) በከባድ ሁኔታ ቄሰለ፤ ከዚያም በሠረገላ ሆኖ ወደ ሰሜን መገደላ ሸሸ፤ በዚያም ሞተ (2ነገ 9÷27)፡፡ ሬሳው በአካዝያስ አገልጋዮች ወደ ኢዩሩላም ተወሰደ (9÷28)፤ ይህም እርሱን የቀበሩበት ስፍራ ነው፡፡

7. ጎቶልያ (22÷10-23÷21)

ይህ ክፍል ከሁለተኛ ነገሥት ምዕራፍ 11 ላይ ቀናኖዊ ምንጩን ያገኘ ሲሆን፤ በቅርቡም እርሱን ተከትሎት ይጓዛል፡፡ ኢዮሣፍጥ ከአክዓብ ቤት ጋር የፈጸመው የጋብቻ ስምምነት (18÷1)፤ የዳዊትን ሥርወ መንግሥት የማጥፋት ጥረትንና ይሁዳን ወደ ጣዖት አምልኮ የማስገባት ውጤትን አመጣ፡፡ ከቀራት የመጨረሻ ልጁ ሞት በኋላ፤ ጎቶልያ (22÷1:9) የራሷን ንጉሣውያን የልጅ ልጆቿን መገደል ያዘች፤ ይህም ዙፋኑን ለራሷ ለማድረግና እናቷ ኤልሳቤል ያደረገችለትን የበኣል አምልኮ በደቡብ መንግሥት በይሁዳ ላይ የአገሪቱ ሃይማኖት አድርጎ ለመመሥረት ነበር፡፡ ይሁን እንጂ በሊቀ ካህናቱ በዮዳሄ ጥበቃ ሥር የአካዝያስ ብቸኛ የአንድ ዓመት ልጅ ኢዮአስ ተረፈ (22÷10-12)፡፡ በመጨረሻም ብላቴናው የሰባት ዓመት ልጅ ሲሆን፤ ዮዳሄ፤ ኢዮአስ ዘውድ እንዲጭን (23÷1-11)፤ ጎቶልያ እንድትገደልና (ቍ 12-15)፤ ባዕድ አምልኮዋም እንዲወገድ ያደረገውን ዐመፅ መራ (ቍ 16-21)፡፡

10 የአካዝያስ እናት የእስራኤል ብቸኛዋ ንግሥት የጎቶልያ ዘመነ መንግሥት የዘለቀው ለስድስት ሙሉ ዓመታት ነው፤ ከ841 እስከ 835 ዓቅክ (ከ22÷12፤ 23÷1 ጋር ያነጻ)፡፡

11-12 ያለፈው ንጉሥ የአካዝያስ እንት “የሳቤት” (ከ2ነገ 11÷2 ጋር ያነጻ) የወንድሟን ልጅ ኢዮአስን “በእልፍኝ ውስጥ ሸሸገኛው”፡፡ ይኸውም ትራሶች፤ ፍራሾችና የአልጋ ልብሶች በተከማቹበት በአንዱ የቤተ መንግሥት ክፍል ማለት ነው፡፡ ዜና መዋዕል በሌላ ቦታ ያልተጻፈውን ገልጦ ያሳያል፤ ይኸውም “በካህኑ የዮዳሄ ሚስት” በማለት ሲሆን ብዙ ዓመት የሚበልጣት ሰው መሆን አለበት (ከ24÷15 ጋር ያነጻ)፡፡ ሁለቱ ለእርሱ

ደገንነት ሲባል ኢዮአስን ወደ “እግዚአብሔር ቤተ መቅደስ” ወሰዱት፡፡

23÷1 በ2ነገ 11÷4 ላይ እንደ ተገለጸው “የመቶ አለቆች ከሆኑት” የተባሉት የካራውያን ሹሞችና (ከ1ዜና መዋዕል 18÷17 ከሊታውያን ጋር ያነጻ) ከቤተ መንግሥት ዘቦች ውስጥ ሌሎች አባላት ሊሆኑ ይችላሉ፡፡

2 “ሌዋውያንና የእስራኤል ቤት አለቆችን” መሰብሰቡ 2ነገ 11 ላይ አልተወጣም፤ ነገር ግን እንዲህ ያለው ድርጊት በዚያ ሁኔታ ላይ ጥርጣሬ እንዲገባ አላደረገም፡፡ ዐመፁ ንግሥት ጎቶልያን ሙሉ በሙሉ ያስደነገጣት በመሆኑ፤ ጥንቃቄ በተሞላበት ምስጢር ሳይካሄድ አልቀረም (ቍ 13)፡፡

3 ሞግዚቱ እንደ መሆኑ መጠን “ከንጉሡ ጋር ቃል ኪዳን” ያደረገው በተለይ ዮዳሄ ነበር (ቍ 1፤ 2ነገ 11÷4)፡፡ አሁንም በሕግ በሚዳኝ ንጉሥ በእስራኤል የሥልጣን ርክክብ ታሪክ ውስጥ ጉልሕ ሚና የሚጫወተውን የሕዝብ ሹመት ማጽደቅን አስፈላጊነት እናያለን (ከ1ዜና 11÷3፤ ከ2ዜና 10÷1 ጋር ያነጻ)፡፡

4-7 ካህናቱና ሌዋውያኑ፤ “በሰንበት ዕለት ተረኛ” የመሆናቸው ሁኔታ በቤተ መቅደሱ አገልግሎት ውስጥ የሌዋውያን ተረኛ ምድቦችን የመለወጥ ተግባርን የሚመለከት ነበር (ከ1ዜና 24÷4:20 ጋር ያነጻ)፡፡ አረፍተ ነገሩ ቃል በቃል “አንድ ሦስተኛ ው (ከእናንተ ከካህናቱ)” ይህም ከዕብራይስጡ መስተአምር “ከ” ጋር፤ 2ነገ 11÷5-7 ግልጽ እንደሚያደርገው ይህ ምድብ ተረኛ ካልሆነው ከሁለት ሦስተኛው ጋር ይነጻጸራል፡፡ የመጀመሪያው ከቤተ መንግሥቱና (2ነገ 11÷5) ከቤተ መቅደሱ በሮች ላይ ሆነው ያልተፈቀደለትና ሌዋዊ ያልሆነ ሹም ወደ መቅደሱ (ማደሪያው) እንዳይገባ “በሮቹን” መጠበቅ ነበር (2ዜና 23÷6)፡፡

ቍጥር 5፤ በ2ነገ 11÷5ለ-6 እንደ ታየው፤ ለሥራ እየመጡ ያሉትን የሦስተኛውን ሦስቱን ምድቦች የሚያሳይ ሆኖ በቅንፍ ውስጥ የገባ ነው፡፡ (1) “ቤተ መንግሥቱን” የሚጠብቁ (“የንጉሡን ቤት” ይኸውም በቤተ መቅደሱ ውስጥ የእርሱን ክፍል 22÷12፤ የጎቶልያ ቤተ መንግሥት እንደ ተከፈተ ነበርና 23÷12)፤ (2) “በመሠረት ቅርጽ በር” ያሉት (በ2ነገ 11÷6 ላይ “የሱር በር” የተባለ ሲሆን የት እንደ ሆነ ያልታወቀ የቤተ መቅደስ በር ነው፤ እና (3) የ“ቤተ መቅደሱን አደባባይ” የሚጠብቁ (በነገሥት ላይ ከጠባቂው በስተ ኋላ ባለው በር ተመድቦ በሚል ተለይቶ ተመልክቶአል)፡፡

8-9 ከዚህ ላይ ዕዝራ “ከሥራ የሚወጡትን” በማለት ሁለት ምድብ ሌዋውያንን ያስተዋውቃል፤ እነዚሁም አልተሰናበቱም፤ ይልቁን በዚያ ተቀምጠው በነበሩት ጦር መሣሪያዎች ለንጉሡ ቤተ መቅደሱን መጠበቅ ነበረባቸው (2ነገ 11÷7)፡፡

10 ዮዳሄ፤ “ሰዎቹም ሁሉ እንዲቆሙ አደረገ” ሲባል ይህ ቡድን ሌዋውያን ያልሆኑትን ጉሣ መሪዎችና (ቍ 2) ከእርሱ ጋር ቃል ኪዳን የገቡትን፤ ዐምስቱ አዛዦች ታማኞች ናቸው ብለው ያሰቧቸውን የመንግሥት ዘቦች ማካተት አለበት፡፡

11 ለኢዮአስ የተሰጠው “የኪዳኑ መጽሐፍ” (ቃል በቃል ምስክሩ ማለት ነው) ለመግዛት (ማስተዳደር) የሚበቃበት የስምምነት ውል ሊሆን ይችላል፤ ይሁን እንጂ ተፈላጊው ጥቅል መጽሐፍ የሙሴ ሕግ ሊሆን ሲችል፤ በእግዚአብሔር ሥር ሆኖ ንጉሣዊ ንግሥቱንና በንግሥቱ ውስጥ ባለበት ዘመን ፈረሀ እግዚአብሔር ያለበትን ጠባይ እንዲያሳይ ያለበትን ግዴታ የሚገልጽ ሊሆን ይችላል (ዘዳ 17÷18-19)፡፡ ዜና መዋዕል በ2ነገ 11÷12 ላይ በማክል ኢዮአስን የቀበሉት ሊቀ ካህናቱ ዮዳሄና ወንድ ልጁ ነው ይላል፡፡

12-13 ከዚህ ላይ ኢዮአስን በመደገፍ የምድሪቱ ሕዝብ ሁሉ የተባሉት ከወታደራዊ አለቆች የተለዩት ናቸው፤ (በድሃረ ምርኮ ዘመን ተመላሽ ግዛቶች ያከናውኑትን በነበሩት ሥራ ላይ መሰናክል የነበሩትን (ጋሬጣ የነበሩትን) አይሁድ ያልሆኑትን ፍልስጥኤማውያንን ይህ አገለለጽ የሚወክል ቢሆንም እንኳ)፡፡ አንድ የተወሰነ ቡድን ወይም ማኅበራዊ መደብን አልፈጠሩም፡፡

14-16 ከዮዳሄ ፖለቲካዊ አብዮት ጋር መሳ ለመሳ የሚሄድ ሃይማኖታዊ መነቃቃት መጣ፤ ይኸውም ንጉሥ፤ ካህን እና

ዜጋ “የእግዚአብሔር ሕዝብ እንደሚሆኑ ቃል ኪዳን” ገቡ የሚለው ነው (ቍ 16)። ይህም ዳግም ማረጋገጫ የኅብረተ ሰቡ አባል ሁሉ እግዚአብሔር ሉዐላዊ ገዢው መሆኑን የተቀበሉበትን የደቡብን መንግሥት ውሱን የንጉሥ አገዛዝ ያካትታል።

17 “የበአልን ካህን ማታንንም” መግደላቸው ሌሎችን ወደ ተሳሳተ ሃይማኖት የሚመራ ሁሉ እንዲገደል የሚያዘውን የእግዚአብሔር ቃል ድንጋጌ መፈጸማቸው ነው (ዘዳ 13፥5-10)።

18-21 ለሌዋውያን ካህናትና (ዘዳ 23) ለመዘምራት (ምዕ 25) ሙሴና ዳዊት በሰጡት መመሪያ መሠረት ካህናቱ አውነተኛውን አምልኮ ዳግም መሠረቱ።

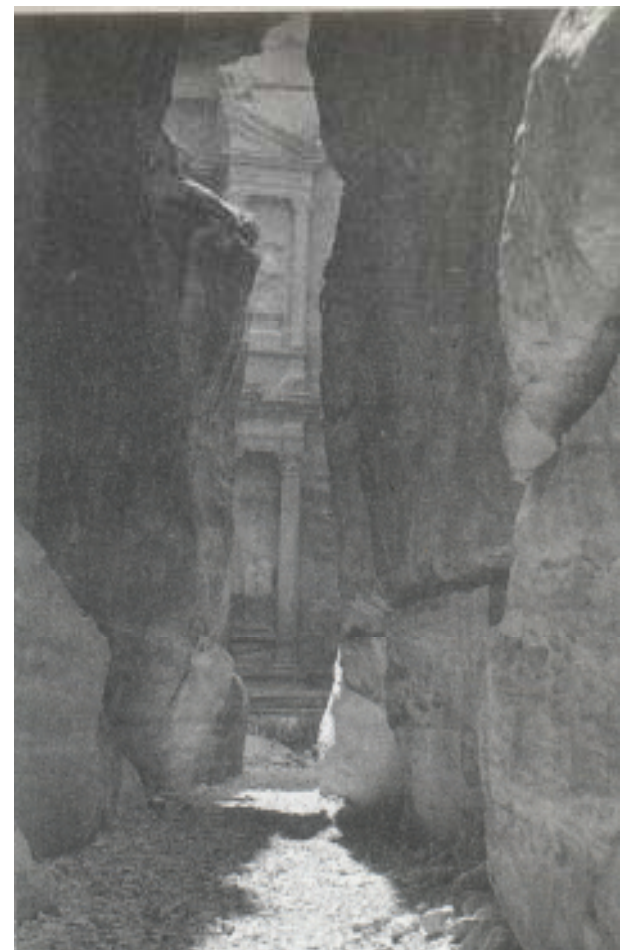
8. ኢዮአስ (24፥1-27)

ትንሹ የአካዝያስ ልጅ፣ የኅዳድም የልጅ ልጅ የሆነው ኢዮአስ ከ835 እስከ 796 ዓቅክ በይሁዳ አርባ ዓመት ገዛ። በተጨማሪም አገዛዙ ለመላው ሕዝብ የታሪክ አካሄድ አነስ ባለ መልኩ የባሕርይ መግለጫ በመሆን አገለገለ። በዘመነ መንግሥቱ የመጀመሪያ ዓመታት ኢዮአስ ጌታን በማክበርና ለቤተ መቅደሱ አስፈላጊውን በመስጠት ጌታን አከበረ፤ የቤተ መቅደሱ ውቅርና የመሥዋዕት አገልግሎቶችም ለድኑነት የእግዚአብሔርን ዘላለማዊ ዕቅድ በጉልሕ አሳዩ (ቍ 1-14)። ነገር ግን በኋለኞቹ ዓመታት ከጌታና ከማደሪያው ተለየ (ቍ 15-19፤ ከማቴ 21፥13 ጋር ያነጻ)፤ የጠበቀውን፣ በዙፋን ላይ ያስቀመጠውን፣ እስከዚህ ደረጃ ድረስ የመራውን ካህን ወንድ ልጅ (ቍ 20-22፤ ከማቴ 21፥38 ጋር ያነጻ) ያን የገሠጸውን ነቢይ ገደለ፤ በደማስቆ ንይላት ውርደት ደረሰበት (ቍ 23-24፤ ከሉቃ 19፥43-44 ጋር ያነጻ)፤ በጦርነት ላይ በደረሰበት መቀሰል ዐቅመ ቢስ ሆኖ በሠራው ወንጀል የተነሣ ሹሞቹ ዐርደውት ሕይወቱ ዐለፈ (ቍ 25-27፤ ከማቴ 21፥41 ጋር ያነጻ)። አሳ የነቢይን ቃል ባለማክበሩ የእግዚአብሔር ፍርድ ተቀባይ በመሆን ወታደራዊ ችግር፣ ወድቀት በመጨረሻም ሞት እንደ ደረሰበት ሁሉ (ምናልባት ከእግሩ ሕመም የተነሣ ሳይሆን አይቀርም)፤ በኢዮአስ ላይ የደረሰው ዕጣ ፈንታም እንደዚሁ ነው። ይህ ምዕራፍ በጥቅሉ ሲታይ የተለያየ መጠን ያላቸውን ድጋፎች ጨምሮ ከ2ነገ 12 ጋር ጉድኝት (አቻነት) አለው፤ እነዚህም የሚከተሉት ናቸው፡- ስለ ኢዮአስ ቤተ ሰብ በዕጥርታ መልክ የቀረበ አንድ ቍጥር (አንድ ጥቅስ) (ቍ 3)፤ ዮዳሄ ከሞተ በኋላ ከትክክለኛው መንገድ የወጣ መሆኑን የሚያወሁት አንቀጾች (ቍ 15-22)፤ እነዚህ አንቀጾችም ከዕዝራ “የታሪክ መዛግብት” የተገኙ ሊሆኑ ይችላሉ (ከቍ 27 ጋር ያነጻ)።

የኤደማውያን ዋና ከተማ ሴላ (በኋላ ፔትራ ተብላለች፤ በ25፥11-12 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)፤ ከቋጥኝ የተወቀረ ነበር። ወደ ከተማዬቱ የነበረው ብቸኛ መግቢያ በቋጥኞቹ በኩል ጠባብ መተላለፊያ ሲሆን፤ ይህም በጥንቱ ዓለም አስተማማኝ ዋስትና ካላቸው ከተሞች ውስጥ አንዷ አድርጎአታል።

1-2 ኢዮአስ ሥራውን የጀመረው እግዚአብሔርን ደስ የሚያሰኝ ነገር በማድረግ ነው፤ ይህም የይሁዳ የማምለኪያ ዐምዶችን ሳያስወግድ ከመቅረቱ በቀር ማለት ነው (ከ14፥3፤ ከ2ነገ 12፥3 ጋር ያነጻ)፤ ዮዳሄ በሕይወት እስከ ነበረበት ዘመንም በትክክለኛው መንገድ መሄዱን ቀጠለ (ከቍ 14 ጋር ያነጻ)፤ ይኸውም ከሃያ ሦስተኛው ዘመነ መንግሥቱ በኋላ እስከ ጥቂት ጊዜ ድረስ 813 ዓቅክ ተብሎ እስከሚቈጠር ድረስ ማለት ነው (2ነገ 12፥6)። ይሁን እንጂ የጠባቂውን ሞት ተከትሎ ብርቱ ንጢአት ውስጥ ገባ።

3 “ሁለት ሚስቶች” የነበሩት መሆኑ የሚያስነቅፍ ነው (ከዘዳ 17፥17 ጋር ያነጻ)፤ ከእርሱ በፊት ከነበሩት የቤተ መንግሥት ሹሞች አንጻር ሲታይ ይህ መሻሻል ነው ብሎ ዮዳሄ ቢያስብም እንኳ (ከዘዳ 14፥3፤ ከ2ዜና 11፥21 ጋር ያነጻ)።

4-5 በኅዳድ አገዛዝ ሥር ጥፋትና ርኩሳት ከተፈጸመ በኋላ (ቍ 7)፤ “ቤተ መቅደስ ማደስ” አስፈላጊ ሆነ። እርሱ ለዚህ የሚሆን ገንዘብ ሰበሰበ (ቃል በቃል ብር ማለት ነው)፤ የሳንቲም ምንዛሪ ወደ ጥንቱ ዓለም የገባው በእስራኤል የግዛት ዘመን ነው። ሌዋውያኑ ግን ቸል አሉ። ምክንያቱም ተፈጥሮአዊ የተነሣሽነት ጉድለት ነበረባቸው (ይህም በክርስቲያን ሠራተኞች ዘንድ ዛሬም እውነት ነው)፤ ደግሞም ለወቅቱ ሥራ ማስኬጃና ራሳቸውን ለመደገፍ የሚያስችለውን ገንዘብ፣ የእነዚህ የካህናቱ ጥያቄ ያለውን የገንዘብ ክምችት ሁሉ በማሟጠጡ ነው (2ነገ 12፥7፤ ከዘኁ 18፥19 ጋር ያነጻ)። ሆኖም ጸሓፊው ቢያንስ ቢያንስ ከዚህ ላይ ካህናቱን ከሌዋውያኑ ይልቅ ባጠቃላይ በተሻለ ብርሃን የሚያያቸው ይመስላል።

6 “ሙሴ እንዲወጣ” የወሰነውን “ግብር” በተመለከተ 2ነገ 12፥4 ሦስት የቀረጥ ገቢ ምንጮችን ለይቶ ያመለክታል፡- ከሕዝብ ቈጠራው የተገኘው በነፍስ ወከፍ ግማሽ ሰቅል (ዘፀ 30፥14፤ 38፥26፤ ማቴ 17፥24፤ ከነህ 10፥32 ጋር ያነጻ)፤ በስእሳት የገባው ለትክ ከዛነት የተከፈለ ሲሆን ከሦስት እስከ ዐምሳ ሰቅል

የሚለያይ ነው (ዘሌ 27፥1-8፤ ዘኁ 18፥15-16)፤ “በራስ ፈቃድ ለቤተ መቅደሱ የተሰጠውን ገንዘብ”፡፡

7 በኣልን በተመለከተ በ17፥3 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ፡፡

8 ዮዳሄ (በ27፥9 ላይ እንደ ተገለጸው) ስጦታን ለመቀበል፤ ሳጥን ሠርቶ በመክደኛው ላይ ቀዳዳ አበጀለት፡፡ ካህናቱ ስጦታን ለመሰብሰብና ቤተ መቅደሱን ለማደስ ኅላፊነትን አሳልፈው ለመስጠት ተሰማሙ (12፥8)፤ ለእነርሱ የሚያስፈልገው ነገር የሚሟላው ከበደል መሥዋዕትና ከኅጢአት መሥዋዕት ከሚገባው ገንዘብ ነበር (12፥16፤ ከዘሌ 5፥16 ጋር ያነጻ)፡፡ ስለዚህ ሊቀ ካህናቱ በቤተ መቅደሱ መግቢያ በር (በደቡብ) ይኸውም በመሠዊያው ቀኝ አስቀመጠው (27፥12፥9)፡፡

9-12 ዐዲሱን ሥርዐት ይፋ ለማድረግና (ቍ 5) ሙሴ ያዘዘውን ግብር መክፈሉን ለማረጋገጥ (ቍ 6) “ዐዋጅ ተነገረ”፡፡

13-14 ስለዚህ፤ “የእግዚአብሔርንም ቤተ መቅደስ ቀደም ሲል በነበረው ዐይነት መሠረት ዐደሱት”፤ የተገኙት ውድ ብረቶች ቢያንስ ቢያንስ ዕድሳቱ እስከሚጠናቀቅ ድረስ አንዳቸውም ወደ ተቀደሰ መሣሪያ አልተለወጡም ነበርና (27፥12፥13)፡፡ 27፥12፥15 የሠራተኞቹን ሐቀኝነትና ታማኝነት ጉልሕ ያደርጋል፡፡

15 ዮዳሄ፤ “በመቶ ሠላሳ ዓመቱ ሞተ” የሚለው ይህ የጸሓፊው ገለጻ፤ የፈጠራ አኅዝ ነው እስከ ማለት አድርሶአል፡፡ ነገር ግን ቃል በቃል የቀረበው አኅዝ (የቀጥታ ቁጠራው) ከአውጉ ታሪክ ጋር ይመሳሰላል፡፡ በእርን የትውልድ ሐረግ ውስጥ (ከ1ዜና 6፥10 ጋር ያነጻ) ይህን ካህን በአካዝያስ የልጅ ልጅ በዮሃናን (በግምት በ960 ዓቅክ ተወለደ) እና በዳግማዊ ዓዛርያስ (በ751፤ 2ዜና 26፥17) ባለው ክፍተት መካከል መወሰኑ የታወቀ አይደለም፡፡ ዮዳሄ ካህኑን ዳግማዊ አማርያን በ85 ዓመቱ ተክቶት ከሆነ (በ853፤ 2ዜና 19፥11፤ ከ1ዜና 6፥4 ጋር ያነጻ)፤ ሞግዚቱ ሆኖለት የነበረው ኢዮአስ በ796 ዓቅክ ከመሞቱ ትንሽ ቀደም ብሎ ይህ ካህን በ808 ዓቅክ ሞቶ መሆን አለበት፡፡ በዚህ ዘመን የዮዳሄ የሕይወት ዘመን ልዩ ነው፤ ይሁን እንጂ እግዚአብሔር በተለይ በባረከው ሰው ላይ ይህ የማይቻል ነገር አይደለም፡፡

16 ዮዳሄ በጋብቻ የኢዮአስ አባት የንጉሥ አካዝያስ ዐማች (የሚስቱ ወንድም) ሆኖአል (2ዜና 22፥11)፤ ሆኖም “በነገሥታቱ መቃብር” መቀበር የክብር ምልክት ተደርጎ እስከዚያ ዘመን ድረስ ቢቆጠርም እንኳ፤ ይህ ሞገስ የኢዮአስ የመጨረሻ ዕጣ ፈንታ ጉልሕ ተነጻጸሪ (የኢዮአስ ዕጣ ፈንታ ተቃራኒ) ሆኖ ይታያል (24፥25)፡፡

17-18 ኢዮአስ በዚህ ጊዜ ምክራቸውን የሰማቸው “የይሁዳ ሹማምት” በበአል አምልኮ እጅግ ከተማረኩት ወገኖች መካከል ነበሩ (ከሶፎ 1፥8 ጋር ያነጻ)፡፡ ለሠሩት ኅጢአት የእግዚአብሔርን ቅጣት የተቀበሉ የመጀመሪያዎቻቸው ነበሩ (ከቀ. 23 ጋር ያነጻ)፡፡ “የአሺራን ዐምዶች” በተመለከተ በ14፥3 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ፡፡

19 በአስራኤል ላይ እንዲመሰክሩ ከተላኩት ቀደምት ነቢያት ውስጥ እንደ ሹማያና ኢዩ ያሉት ሰሚ ጆሮ አግኝተው ነበር (11፥2፤ 12፥5፤ 19፥2)፤ እንደ አናኒ፤ ሚካያ፤ በዚህ ጊዜ ደግሞ እንደ ዘካርያስ ያሉት የኋለኞቹ ግን ሰሚ ጆሮ አላገኙም ነበር (16፥7፤ 18፥16፤ 24፥20)፡፡

20 “የእግዚአብሔር መንፈስ በዘካርያስ ላይ መጣ” የሚለው አገላለጽ ቃል በቃል እርሱን “ለበሰው” ማለት ነው (ከ1ዜና 12፥18 ጋር ያነጻ)፡፡

21-22 “ኢዮአስ ... ዮዳሄ ያደረገላትን ቸርነት አላሰበም” የሚለው አገላለጽ የዮዳሄ ታማኝነት ማለት ነው፡፡ ንጉሡ ሥልጣኑን፤ ክብሩን፤ በርግጥ ደግሞ ሕይወቱን ማትረፍ የቻለው ከዚህ ካህን ታማኝነት የተነሣ ነበር (ምዕ 23)፡፡ የዮዳሄን ልጅ ዘካርያስን ኢዮአስ መግደሉ፤ አንዳንድ ጊዜ አዮሱስ ያመለከተውና (ሉቃ 11፥51) በብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ውስጥ በጽሑፍ ላይ ሰፍሮ የሚገኝ የመጨረሻው የሰማዕትነት ሰነድ

ነው ተብሎ ይተረጎም ነበር፤ ነገር ግን ይህ የማይመስል ሆኖ ይታያል፤ ጌታችን ያመለከተው በደቂቅ ነቢያት መጨረሻ ላይ የመጣውን የበራክዩን ልጅ ዘካርያስን ሊሆን ይችላል (ማቴ 23፥35፤ ከዘካ 1፥1 ጋር ያነጻ)፡፡

ዘካርያስ በሚሞትበት ጊዜ “እግዚአብሔር ይየው፤ እርሱ ይበቀልህ” የሚለው ከምሕረት ይልቅ ርግማን ነው፤ ነገር ግን ዘካርያስ የእግዚአብሔር ነቢይ በመሆኑና ንጉሡ በጌታ ላይ በማመፅ ክፋት በማድረግ እንዲህ መቅረቡ ትክክል ነው፡፡

23-24 ወራሪ ሦርያውያን በመጀመሪያ የገደሉት የይሁዳን “መሪ” ነው ተብሎአል፡፡ ከዚያም ከኢዮሩሳሌም የዘረፉትን ምርኮ ሁሉ ወደ ደማስቆ ላኩ፡፡ ኢዮአስ ከአሳ ዘመን ጀምሮ የተከማቸውን የቤተ መቅደሱን ሀብት ሁሉ አራቁቶአል (ከ27፥12፥18 ጋር ያነጻ)፤ ኅጢአቱም የመጨረሻውን ዕጣ ፈንታ አስገኝቶታል (በ2ዜና 16፥2፥9 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)፡፡ ሙሴ እንዳስጠነቀቀው ሁሉ ጥቂት የሶርያ ሰራዊት ብቻ በጣም የሚበልጠውን የይሁዳ ሰራዊት አሸነፈ (ዘሌ 26፥17)፡፡

25 የንጉሡ “ሹማምት” “በዐልጋው ላይ እንዳለ” በቤቱ በሚሎ (27፥12፥20)፤ ምናልባት በኢዮሩሳሌም ሳይሆን አይቀርም (ከ1ዜና 11፥8 ጋር ያነጻ) ገደሉት፡፡ በእርሱ ላይ የሚሩት የዘካርያስን ደም ለመበቀል እንደ ነበር ዜና መዋዕል በተጨማሪ ያመለክታል፡፡ ይሁን እንጂ ድርጊታቸው ግድያ ነበርና ተወግዞአል (ከ25፥3 ጋር ያነጻ)፡፡ በ27፥12፥21 ላይ የኢዮአስ ቀብር “እንደ አባቶቹም ሁሉ በዳዊት ከተማ” በሚል ተገልጾአል፤ ነገር ግን ዜና መዋዕል ይህን የሚያረጋግጠው ባጠቃላይ ስፍራው የት እንደሚገኝ ነው፤ ዕዝራ በነገሥታቱ መቃብር አልተቀበረም በማለት በግልጽ ያመለክታል (ከቀ. 16 ጋር ያወዳድሩ)፡፡

26-27 ስለ ኢዮአስ “ብዙ ትንቢቶች” በቀ. 19-20 ላይ እንደ ተመለከተው ነቢያዊ ማሳሰቢያ ሊሆኑ ይችላሉ፡፡ ለዚህ ዘመነ መንግሥት የጸሓፊው የጽሑፍ ምንጭ “የነገሥታቱ የታሪክ መዛግብት” ሲሆኑ በመሠረታዊው የመንግሥት የታሪክ መዛግብት ላይ የተወሰነ ትርጓሜ መደረጉን ያመለክታል (ከ13፥22 ጋር ያነጻ)፡፡

9. አሜስያስ (25፥1-28)

ይህ ምዕራፍ የሚያተኩረው በኢዮአስ ልጅ በአሜስያስ ዘመነ መንግሥት ላይ ነው (796-767 ዓቅክ)፡፡ አሜስያስ በዙፋኑ ላይ እንዴት እንደ ተተካ ከሚያወጣው መግቢያና ሞቱን አስመልክቶ ከቀረበው መደምደማዬ በቀር (ቀ. 25-28)፤ በገባባቸው ሁለት ጦርነቶችና ከእነርሱ በሚገኘው ትምህርት ላይ ያተኩራል፡- (1) ጌታን በመታዘዙ የተነሣ ኤዶምን ደግሞ ድል ማድረጉ (ቀ. 5-16)፤ እና (2) ቀደም ካለው ድል አድራጊነቱ በኋላ (ቀ. 17-24)፤ ለጣዖት አምልኮ መሸነፉ፤ ይህን የደረሰበትን ሽንፈት ተከትሎ የመጣው የአስራኤል መሸነፍ (ቀ. 17-24)፡፡ ውድቀቱ የታወቀን ዋና ሐሳብ ደጋግሞ ያስማል፡- የእግዚአብሔርን ነቢያዊ ቃል አለመቀበል፡- መለኮታዊ ፍርድን፤ ወታደራዊ ሽንፈትን፤ ውድቀትንና በመጨረሻም ሞትን ያስከትላል፡፡ እነዚህ መረጃ ሐሳቦች የተመሠረቱትና በጥብቅ የሚከተሉት 27፥14፥1-20ን ነው፡፡ እዚህ በቁጥር 26 ላይ እንደ ተጠቀሰው ከጸሓፊው ሰፊ ምንጭ የተገኙ ሊሆኑ ቢችሉም እንኳ፤ የንጉሡን ከኤፍሬም የሆኑትን ቅጥር ወታደሮችና (ቀ. 5-10፥13) ከኤዶም ያገኘውን የጣዖት አምልኮ (ቀ. 14-16፥20) አስመልክቶ ዐዲስ ይዘት ተጨምሮባቸዋል፡፡

1-2 አሜስያስ መልካም ነገር አደረገ (ከቀ. 4፥10 ጋር ያነጻ)፤ ነገር ግን በፍጹም ልቡ አልነበረም (ቀ. 14፥16፥20 ይመ)፡፡ የማምለኪያ ኩረብታዎች እንደ ቆሙ ያስቀረቡትን 27፥14፥4ን ልብ ይበሉ፡፡

3-4 አሜስያስ የአባቱን ገዳዮች ቢገድልም እንኳ፤ ሙሴ ልጆች እንዳይጉዱ ባዘዘው መሠረት ልጆቻቸውን አልገደለም (ዘዳ 24፥16)፡፡

5 በአባቱ በኢዮአስ ሥራ ከደረሰው ጥፋት የተነሣ (24፥23)፤ ጋሻና ጦር መያዝ የሚችሉት የአሜስያስ ወታደሮች ቁጥር በአሳ ዘመንና በኢዮሣፍጥ ዘመነ መንግሥት ከነበረው ቁጥር

በእጅጉ ዝቅ አለ (በ14፥8፤ 17፥14-18 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)፤ ይሁን እንጂ ልዩ ሥልጠና ያገኙ ወታደሮች ሆነው ሦስት መቶ ተመዘገቡ (ከ1ዜና 7፥3-4፤ ከ12፥37 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ፤ “ሺህ” የሚለው አለቃ” ተብሎ መነበብ አለበት)።

6 ከዚያም አሜሪካን “በመቶ መክሊት ጥሬ ብር አንድ መቶ ሺህ ተዋጊዎች ከእስራኤል ቀጠረ።” ለእያንዳንዳቸው አንድ ሺህ ሁለት መቶ ወቅት ማለት ይህ መጠን ከሦስት እና ከሦስት አራተኛ ቶን በላይ ማለት ነው። ነገር ግን ፈሪህ እግዚአብሔር እንደሌላቸው እንደነዚህ ኤፍሬማውያን ያሉት የጌታን በረከት ሊያገኙ አይችሉም።

7-10 “የመርዳትና የመጣል ጎይል” ያለው እግዚአብሔር መሆኑን በማሳሰብ የእግዚአብሔር ሰው ከንጉሡ ጋር ተጋፈጠ። ከዚያም አሜሪካን የቅጥር ወታደሮቹን ምን ማድረግ እንዳለበት ጠየቀ። የነቢዩን ምክር ተከትሎ አሜሪካን አሰናበታቸው፤ እነዚህ ወታደሮች ከሚከፈላቸው ገንዘብ በላይ ሊያገኙ ይችሉ የነበሩትን የዝርፊያ ንብረት በማሰብ በጣም ተቆጠ። ነገር ግን አባቱ እንዳደረገው ንጉሡ እምነቱን በእግዚአብሔር ላይ ጣለ (ከ14፥11፤ 20፥12 ጋር ያነጻ)።

11-12 “ሴይር” ወይም ኤዶም ለማማሽ ምእት ዓመት ከይሁዳ ነጻ በመሆን እስከ አሁን ቀጥላለች (2፥18)፤ ያለርሃራኒም ተገዝታ ነበር። ወሳኙ ጦርነት የተካሄደው በጨው ሽለቅ ሲሆን ከሁለት መቶ ዓመት በፊት ዳዊት ድል ያደረገበት ስፍራ ነበር (1ዜና 18፥12)። ከሙት ባሕር ደቡብ ጫፍ ላይ ሳይገኝ አልቀረም፤ በመጨረሻም አሜሪካን የኤዶማውያንን ዋና ከተማ ሴላን ያዘ (2ነገ 14፥7)፤ እርሷም የፔትራ የኋላ ዘመን ዝነኛ ከተማ ነበረች።

13 “አሜሪካን ያሰናበታቸው” የኤፍሬም ቅጥር ወታደሮች በሰሜን ምዕራብ ብንደም የሚገኙትን የይሁዳ አዋሳኝ ከተሞች በመውረር ቊጣቸውን መወጣት ቀጠሉ። ስለዚህ አሜሪካን ከጅምሩ በሰው ላይ የነበረው መተማመን (ቊ 6-7) የበኩሉን ቅጣት አመጣ።

14-15 “የገዛ ሕዝባቸውን ማዳን ያልቻሉትን አማልክት” ከንቱነት የታወቀ መሆኑን ነበረበት፤ ይሁን እንጂ ሰዎች ብዙ ጊዜ በጉልህ ደካማ ሆነው የታዩትን ጣዖታት የማምለክ ዝንባሌ አላቸው።

16 ንጉሡ የእግዚአብሔርን ነቢይ ዝም ማለኝቱ ቢያንስ ቢያንስ ከማስፈራራት አላለፈም (ከ16፥10፤ 24፥21 ጋር ያወዳድሩ)።

17-19 ኤዶምን በማሸነፉ የአሜሪካን ትዕቢት በእስራኤል ይበልጥ ብርቱ የሆነውን የኢየሱስን መንግሥት (798-782) ለመግጠም አነሣገው፤ የዚህን ሐሳብ ከንቱነትም ኢየሱስ በተረት ማሳየቱን ቀጠለ።

20-21 ጦርነቱ አሜሪካን በመረጠው ስፍራ ከምዕራብ ቤተ ልሔም 20 ኪ.ሜ ርቃ ትገኝ በነበረችው “ቤትሳሚስ” በተባለችው ተካሄደ። ይህች ከተማ በዳን አዋሳኝ “በይሁዳ ውስጥ” ትገኛለች (ኢያሱ 15፥10)።

22-24 በንጉሡ ላይ የደረሰው ጥፋት ብርቱ መከላከያ በሌለው በኢየሩሳሌም ግንብ ላይ ሆኖ ይህም በሰሜን ትይዩ፤ “ከኤፍሬም በር” አንሥቶ በደቡብ በኩል ሲሆን፤ በምዕራቡ በኩል ደግሞ “እስከ ማእዘኑ ድረስ” ከሰሜን ምሥራቅ ትይዩ ነው። በተጨማሪም በያሌኤዶም ጥበቃ ሥር የነበሩትን የቤተ መቅደስ ንብረቶች መዘረፍን የሚያካትት ነው፤ ይኸውም በእርሱ ስም የሚጠሩትን በር ጠባቂዎችና ሙዚቀኞች የሆኑትን የሊዋውያን ቤተ ሰብ ማለት ነው።

25-27 በአሜሪካን ላይ ተጨማሪው መለኮታዊ ቅጣት (ከቊ 20 ጋር ያነጻ)፤ እነዚህ ጥፋቶች ሰዎች “በኢየሩሳሌም” ያምፁበት ዘንድ ማብቃታቸው ነው። በመጀመሪያ ደረጃ የዐሥራ ስድስት ዓመት ልጁ ያዘያን በ790 ለሃያ ሦስት ዓመት በትብብር የመግዛት ደረጃ ላይ እንዲደርስ ተደርጎ ነበር (26፥1)። የመጨረሻው ደረጃ አሜሪካን በ767 ዓቅክ ወደ ለኪሶ መሸሸን ድንገት አስከትሎአል፤ ለኪሶም ወደ ግብፅ በሚወስደው መንገድ

ከኢየሩሳሌም ደቡብ ምዕራብ 40 ኪ.ሜ ርቃ ትገኝ ነበር። ይህ ከዙፋን የወረደው ንጉሥ ሥልጣኑን መልሶ ለማግኘት ያደረገው ጥረት ከሆነ ሳይሳካ ቀርቶአል፤ አሳዳጁ በዚያው ገድሎታልና።

28 አሜሪካን፤ “በይሁዳ ከተማ” (ይኸውም በኢየሩሳሌም) ተቀበረ፤ ይህም “ለዳዊት ከተማ” የኋላ መጠሪያ ነው (2ነገ 14፥20)።

10. ያዘያን (26፥1-23)

ይህ ምዕራፍ ጠቅላላ ዘመነ መንግሥቱ ከ790-739 ዓቅክ የሆነውን የአሜሪካን ልጅ ያዘያንን ያመለክታል። ያከናወነው ሥራ ከአባቱ ከአሜሪካን ከአያቱ ከኢየሱስ ጋር ጉድኝት አለው፤ በእነዚህ የመጀመሪያ ክፍል፤ ሦስት ረጅም የአገዛዝ ዘመናት የተቀደሰ ሃይማኖትና ጉን ለጉን የሚሄድ ብልጽግና የባሕርይ መገለጫዎች ነበሩና (ቊ 1-15 ይመ)። ነገር ግን የእያንዳንዳቸው የኋላ ዘመነ መንግሥት ክፍል፤ ከሞላ ጎደል በከፍተኛ ሁኔታ ከእምነት መውጣትን አስከትሎአል፤ ያዘያንን በተመለከተም የለምጽ ሕመም ደረሰበት፤ ከቤተ መንግሥቱ መጋዘንና በመጨረሻም ሞትን አመጣበት (ቊ 16 - 23)። ይሁን እንጂ የእርሱ ድክመት ከእርሱ በፊት እንደ ነበሩት መሪዎች ሥር የሰደደ አልነበረም፤ ያስገኛቸው ውጤቶችም ግማሽ ደርዘን ከሆኑት የይሁዳ አውራ ነገሥታት መካከል እንዲቆጠር አድርገውታል። የምዕራፍ 26 አብዛኛው ይዘት ለዚና መዋዕል ልዩ ነው፤ ምክንያቱም 2ነገ 14፥21-22 እና 15፥1-7 ከዘመነ መንግሥቱ ዕጥርታ ባሻገር ብዙ ስለማያቀርቡ ነው።

1 የዐዲሱ ንጉሥ መጠሪያ ያዘያን የዙፋኑን ስሙ ነበር። የግል መጠሪያ ስሙ ዓዛርያስ (የዐዲሱ መደበኛ ትርጉምን ይመ) በነገሥት ውስጥ በተወሰኑት ከዐሥራ ሁለቱ በስምንቱ ተገልጦ ይገኛል፤ እንዲሁም በዚና መዋዕል 3፥12 የትውልድ ሐረግ ማጠቃለያ ውስጥ ይገኛል፤ የግል መጠሪያ ስሙ አገልግሎት ላይ የዋለውም ምናልባት ለምጽም ከሆነ በኋላ ሊሆን ይችላል። በ790 ዓቅክ ልዑል ሆኖ ሲገዛ የዐሥራ ስድስት ዓመት ወጣት ስለ ነበር (በ25፥25-27 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)፤ አባቱ የዐሥራ ዓመት ወጣት እያለ መወለድ አለበት (25፥21)። በጥንት ምሥራቅ ወጣት እያሉ ማግባት የተለመደ ነበርና።

2-3 ያዘያን “እንደ ገና የሠራት” “ኤላት” የቱል ኤል ኬፌ ሣልሳዊ ወቅት መሆንታ ታውቋል፤ ይህም የተፈጸመው አሜሪካን (በ767 አቅክ) ከሞተ በኋላ ነው የሚለው አነጋገር በ25፥27 የተገለጸውን በዋዘያን ንግሥና የተፈጸመውን የመልሶ ግንባታ ሥራ ያረጋግጣል፤ ይህም ከአባቱ ውድቀት ጥቂት ቀደም ብሎ መሆኑ ነው።

4 2 ነገሥት 15፥4 የማምለኪያ ከራብታዎች አሁንም አሉ በማለት ቢያሳስብም እንኳ፤ “ቅን ነገር አደረገ”። ከዚህም በላይ በዚህ ጊዜ በሁለቱም ዘመናት መንግሥታት በውጪ ብልጽግና በኖርም እንኳ፤ በዚሁ ዘመን የነበረው የሆሴዕና የአምጽ ስብከት ከዚህ ከብልጽግናው ሥር ብርቱ የሆነ የግብረ ገብና የመንፈስ ብልሹነት (ብክለት) ያሳያል።

5 የያዘያን አስተማሪ ዘካርያስ፤ ዕዝራ የሚያውቀው ሰው ቢሆንም እንኳ፤ ዛሬ ሊታወቅ አይችልም። ለያዘያን እውን የሆነለት ከእግዚአብሔር የመጣው ስኬት በታሪክ የተመሰከረ ነው። ከ790-750 ዓቅክ በሰሜኑ ከዳግማዊ ኢየሩሳሌም ዘመነ መንግሥት ጋር የተገጣጠመው አርባ ዓመት የእስራኤል “የሰከት ዘመን” ይባል ነበር (ከቊ-8:15 ጋር ያነጻ)፤ ይህም በሰሜን ምሥራቅ ወሰኗ በደማስቆ የነበሩትን የእስራኤልን ሦርያውያን ጠላቶች አሃራውያን ያዳክሙበት ወቅት ሲሆን (ከ2ነገ 12፥17-19፤ ከ13፥3-5 ጋር ያነጻ)፤ እነርሱም በበኩላቸው የዕብራውያንን ግዛቶች ማጥፋት ገና አልጀመሩም ነበር (ከ15፥19:29 ጋር ያነጻ)። ሆኖም ያዘያን በሞተበት ጊዜ ነቢያቱ ሊመጣ ያለውን አስፈሪ ሁኔታ እየገለጹ ነበር (ኢሳ 6፥1:11-12)።

6 ንጉሡ በምዕራብ በኩል ባደረገው ጥቃት ሦስት የፍልስጥኤምን ማእከላትን አሸነፈ። “ኒትግ”፤ እምብርት ላይ የምትገኝ ከተማ ስትሆን (ለዕብራውያን ጥቃት በእጅጉ

የተጋለጠች ነበረች፤ የእርሷ መፍረስም ከዚህ በኋላ ፍልስጥኤማውያን አራት ዋና ዋና ከተሞች ብቻ እንዲኖሯቸው አደረገ (ከአጥ 1፥6-8፤ ከሰፍ 2፥4 ጋር ያነጻ)፤ ከሚድተራንያን አጠገብ ያላቸውን አሸደድን፤ እርሷም ከምዕራብ ኢየሩሳሌም በቀጥታ የምትገኝ ናት፤ የየብና ትናንሽ ከተሞች እነርሱም በአቃሮንና በባሕሩ መካከል ወደ ሰሜን ጫፍ 16 ኪ.ሜ ርቀው ይገኙ ነበር (ኢያ 15፥11)።

7-8 በማይታወቀው በጉርበአል የሚገኙት “ዐረቦችና ምዑናውያን” በሰሜን ምሥራቅ ወሰኗ ይኖሩ የነበሩ የይሁዳ ዘላን ጠላቶች ነበሩ።

9 “የማዕዘኑ በር” (25፥23)፤ “የሸለቀው በር” እና “የቅጥሩ ማዕዘን” እንደ ቅደም ተከተላቸው በኢየሩሳሌም ምሽጎች በሰሜን ምሥራቅ፤ በደቡብ ምዕራብና በምሥራቅ አቅጣጫ ይገኙ ነበር (ነህ 3፥13፡ 19፥31)።

10 የገዢያን “የምድረ በዳ የግንብ ማማዎች” (በደቡብ ይሁዳ ምድረ በዳ) በስምንተኛው ምዕተ ዓመት በቁምራን እውን በሆነው የማማ ግኝት እውንነታቸው (ፋይዳነቱ) ተረጋግጦአል። “የኩረብታ ግርጌን” በተመለከተ በዚህ 27፥28 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ። “ሜዳው” የሚለው የዮርዳኖስን ዐምባ ይመለከታል፤ ይህ ስፍራ በኢየሩሳሌምና በቅርብ ሥር የነበረ ቢሆንም እንኳ፤ ገዢያን በዚያን ዘመን ይዘውት ከነበሩ ከአሞናውያን መልሶ የወሰደው ይመስላል (ቀ. 8)።

11-12 የይሁዳን ሰራዊት ለመስብሰብ፤ መዕረፍ የአለቅነትን ማለትም የጸሐፊነትን ወይም የሰራዊት አለቅነትን ንላፊነት ያዘ (ዘፀ 5፥6)።

13-14 “በተዋጊዎቹ ላይ የተሾሙት የየቤተ ሰቡ መሪዎች ጠቅላላ ቊጥር ሁለት ሺህ ስድስት መቶ (ቀ. 12) መሆኑ፤ የልዩ ተዋጊዎችና በላቀ ሁኔታ ባለሙያ የነበሩት ወታደሮች ቊጥርም 300 መሆኑ (ይህም ከአሜሪካን ወታደሮች አንዝ ጋር ተመሳሳይ ነው፤ በ25፥5 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) እንዲሁም ብቁ የሆነው 7500፤ “ጠንካራ ንይል” እንደ ገዢያን ለነበረው ብርቱ መንግሥት ተገቢ ይመስላል።

15 “የግንብ ማማዎች . . . ድንጋይ የሚወረወርባቸውን መሣሪያዎች” የሚለው ድንጋይ የሚወረወርባቸው ስልቶች ተብለው ተተርጉሙ ነበር፤ እነርሱም ቅጥሮችን ለመውጣት የሚፈልጉትን ጠላቶች የሚከላከሉትን ወታደሮች መመከቻ ገሻዎች ናቸው፤ ከባድ የድንጋይ መወርወሪያ መሣሪያ (ወስፈንጥር) በዚሁ ዘመን ስለ መሞሉ ጥያቄ አለና።

16 ገዢያን ከሃይማኖት መሳተፍ አስመልክቶ በምዕራፉ መጨረሻ ክፍል ላይ የተገለጸው ንጢአቱ፤ የካህን መብት ብቻ የነበረውን መብት በመንጠቅ ዕጣን ለማጣን ወደ ቤተ መቅደሱ መግባቱ ብቻ ሳይሆን (ቀ. 18፤ ዘፀ 30፥7-8፤ ከዘኁ 18፥7 ጋር ያነጻ)፤ ከእርሱ መብት ውጭ የሆነውን፤ ከፊል መለኮት ወካህናዊ ንጉሥ የሆነውን ከነፃናዊ ዐይነት ሹመት ለራሱ ማድረግ ነበር (ዘፍ 14፥18 ይመ፤ ከዘኁ 12፥10 ጋር ያነጻ)።

17-18 ንጉሡን በፊት ለፊት የተጋፈጠው ካህኑ ዓዛርያስም በዚህ ምዕራፍ 6 ላይ እንደ ተዘረዘረው ዳግማዊ ዓዛርያስ ሊሆን ይችላል።

19-21 ገዢያን ለምጽ ያለበት ሰው በመሆኑ እንዲኖርበት የተደረገው ‘የተለየ ቤት’ ቃል በቃል “የነጻነት ቤት” (ከዐመት ማብራሪያ ጋር ያነጻ) ማለት ነው። ልጁ ኢዮአታም በቤተ መንግሥት ሆኖ ተባባሪ ዙፋኑን ወረሰ። የሥልጣን ርክክቡ ዘመን 751 ዓቅክ ነው፤ የኢዮአታም ሃያኛ ዓመት (2ኛ 15፥30) ከልጁ ከአካዝ ዐሥራ ሁለተኛ ዓመት ተተካካይ ነበርና (16፥2)፤ ይህም 732 ነው።

22 ነቢዩ ኢሳይያስ አሁን ጠፍቶ ያለውን ሌላውን የገዢያን ዘመን መንግሥት ሁኔታ ጽፎታል፤ ይህም ኢሳይያስ የሕዝቅያስን ዘመን መንግሥት በኋላ ላይ እንደ ጻፈው ማለት ነው (ከ32፥32 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

23 ሕዝቡ ለምጽ አለበት ብለው፤ ከአባቶቹ “አጠገብ” ቀበሩት ብሎ ከመጻፍ ይልቅ አንድ ጸሐፊ ተፈጥሮአዊ የሆነውን የዕብራይስጥ ቋንቋ አካሄድ በመከተል ከእነርሱ “ጋር ተቀበረ” ካለ በኋላ ሐሳቡን አራታዊ በሆነ መልክ፤ . . . “በመቃብር ቦታ . . .” ለምጽም ነበር . . . ወይም አምንታዊ በሆነ መልኩ፤ ጥፋት የሠራ ሰው ቢሆንም እንኳ፤ ሲሞት ክብር ተሰጠው ብሎ ሊጽፍ ይችላል።

11. ኢዮአታም (27፥1-9)

የገዢያን ልጅ ኢዮአታም የታወቀው የዐሥራ ስድስት ዓመት የንግሥና ዘመኑ ከ751-736 ዓቅክ ይሆናል፤ ነገር ግን ከእርሱ በፊት ከነበረውና (በ26፥19-21 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ) ከተተኪው ጋር (በቀ. 8 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) በቅዱሳት መጻሕፍት ውስጥ ራሱን ችሎ በጥቂቱ እስከሚታወስ ድረስ ይነበብራል። ከዚህ ላይ የሚገኙት ዘጠኝ ቊጥሮች ከዚህ ንጉሥ ጋር ግንኙነት ያላቸው ሆኖ በ2ኛ 15፥32-38 ላይ ጉድኝት ካላቸው ዐጭር ማስገንዘቢያዎች ጋር የተወሰነ ማብራሪያ ይሰጣል። በአያሌው ትኩረት ያደረጉትም የተመዘገበትን ሐሳብ ጨምሮ (ቀ. 5-6) በአሞናውያን ላይ ባገኘ ው ድል መሆኑን አለበት። ኢዮአታም ደግ ንጉሥ ነበር፤ ለዚህ ደግነቱም እግዚአብሔር ጽድቁን ሰጥቶታል (ቀ. 2-6)።

1 የኢዮአታም ዘመን መንግሥት “ዐሥራ ስድስት ዓመት” ብቻ በመሆኑ በ2ኛ 15፥30 ላይ “በነገሠ በሃያኛው ዓመትም” ተብሎ የተጠቀሰው ትንቢት መሆኑን አለበት፤ ከዚህ ደረጃ ላይ ኢዮአታም ራሱ እንኳ ያልተጠቀሰ በመሆኑ የእርሱ ተተኪ ማንነቱ ገና አልተገለጠም ነበርና።

2 “ሕዝቡም በበደሉ መግፋቱ” ኢግብረ ገባዊ ከሆነ ከጣዖት አምልኮና ከባዕድ አምልኮ ጋር ተደምሮ በይሁዳ የማምለኪያ ኩረብታ ስፍራዎች ላይ መሥዋዕት ማቅረብ እንደ ነበር በቅዱስ መጽሐፍ ውስጥ በሌላ ቦታ ተገልጿል (2ኛ 15፥35 ይመ፤ ይህን ዘመን የሚመለከተውን ከኢሳ 1-6 ጋር ያነጻ)።

3-4 ኢዮአታም “እንደ ገና” የሠራው “የላይኛው በር”፤ በሰሜን በኩል ይገኝ ነበር (ኤር 20፥2፤ ሕዝ 9፥2)። በሌላ በኩል ግን “የግፌል ኩረብታ” በዳዊት የጥንት ከተማ ላይኛው ክፍል፤ በደቡብ በኩል ይገኝ ነበር።

5 ንጉሡ ከአሞን ከተቀበለው ግብር ውስጥ ክፍ ያለ የብር ክምችት ይገኝበት ነበር።

6 ለኢዮአታም ብርታት ምስክርነቱ በጽዮን ጋብር የሥልጣን መገለጫው ማኅተም መገኘቱ ነበር፤ ጽዮን ጋብርም በዘመነ መንግሥቱ ሁሉ በዕብራውያን ሥር የነበረች ራቅ ብላ የምትገኝ የይሁዳ ጦር ሰፈር ነበረች።

7 ኢዮአታም፤ ያደረጋቸው ጦርነቶች “በሙሉ” በማለት መጠቀሱ በንጉሥነቱ ሙሉ ንላፊነት ወስዶ በአሞናውያን ላይ ካካሄደው ዘመቻ በፊት (ቀ. 5)፤ አባቱ ዓዛርያስ - ገዢያን ለብቻ ከመገለሱ በፊት በመሠረተው ኅብረት ውስጥ የጦር አዛዥ በመሆኑ አገልግሎ ሊሆን ይችላል (26፥21)፤ ይህም በብሉይ ኪዳን ሳይሆን በአሦራውያን ታሪክ ላይ በተጠቀሰው መሠረት በ743 ዓቅክ ሣልሳዊ ቴልጌልቴልፌልሶር ያሸነፈው መሆኑ ነው።

8-9 “ዐሥራ ስድስት ዓመት” የገዢ ቢሆንም እንኳ (ከቀ. 1 ጋር ያነጻ)፤ ኢዮአታም ልጁን አካዝያስን በ743 ከዙፋኑ ጋር እንዲተባበር ያደረገው ከእነዚህ ከስምንቱ ዓመታት በኋላ ብቻ ነበር (በ26፥21 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)፤ ይህን ያደረገውም ቴልጌልቴልፌልሶር ስላሸነፈው ሊሆን ይችላል (በ28፥5 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ፤ ከ2ኛ 15፥37 ጋር ያነጻ)።

12. አካዝ (28፥1-27)

የኢዮአታም ከሐዲ ልጅ የአካዝ የታወቀው ዘመን መንግሥቱ ከ743-728 ዓቅክ ድረስ ነው። ከይሁዳ ሃያ ገዢዎች ሁሉ በጣም ደካማና ሙስና አለባቸው ከተባሉት መካከል አንዱ ነበር። በ2ኛ 28 ላይ ስለ እርሱ የተጻፈው የዚሁ ዘመን ሰው በሆነው በኢሳይያስ ትንቢት ላይ ተብራርቶአል (ምዕ 7-12)፤ በ2ኛ ምዕራፍ 16 ላይ ካለው ታሪክም ጋር ጉድኝት አለው።

ነገር ግን ከመግቢያው አራት ቊጥሮችና በቊ 26-27 ላይ ካለው የመደምደሚያ ቀመር (ከ27 16፥19-20 ጋር ያነጻ)፤ እንዲሁም በቊ 16 ላይ ካሉት ጥቂት ቃሎች በቀር (27 16፥7)፤ የእነዚህ ታሪክ ዐዘል ሁለት ምዕራፎች አወቃቀር ልዩ እንደ ሆነ አለ። ሁለቱም የአካዝን ዘመን መንግሥት የዘገቡት በሁለት ደረጃ ነው፡- (1) እግዚአብሔርን መካዳና ከዚህ የተነሣም ከሰርያውያን (ከአራማውያንና) ከኤፍሬማውያን ጥቃት የተነሣ (2ዜና 28፥1-7)፤ የደረሰበት ሸንፈት፤ (2) ወደ ባስ ንቅዘትና ጣዖት አምልኮ የመራውና በመቀጠልም ወደ አሦር ያቀረበው አቤቱታና መለማመጥ (ቊ 16-25)፤ ይሁን እንጂ በእነዚህ ክፍሎች መካከል ከዚህ ውስጥ አንድም በ27 ላይ ባይገኝም እንኳ፤ ነቢዩ ዖዴድ የተወሰኑ የይሁዳ ምርኮኞችን ከኤፍሬም እጅ እንዴት እንደ ታደጋቸው (ቊ 8-15) የሚያሳየውን ሐተታ ጸሐፊው ጣልቃ ያስገባል።

1 “አካዝ” በ743 ዓቅክ “መንግሥ በጀመረ ጊዜ ዕድሜው ሃያ ዓመት” ስለ ነበር (ከ26፥21፤ 27፥8 ጋር ያነጻ)፤ አባቱ ኢዮአታም ከስምንት ዓመት በፊት በዙፋን ላይ በተተካበት ጊዜ ዕድሜው ሃያ ዓመት የነበረ መሆኑ (27፥1)፤ በሁለቱ የትውልድ ዘመን መካከል ያለው የዓመታት ልዩነት ዐሥራ ሦስት ዓመት ብቻ መሆን አለበት። ስለ ዕብራውያን ነገሥታት አባትነት ከተጻፈው ውስጥ ኢዮአታም፤ ከዚያም ራሱ አካዝ አነስተኛ የሆነ የአባትነት ዕድሜ አላቸው (በ26፥1፤ 29፥1 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)።

2-4 “በኣሊምን” አስመልክቶ በ17፥3 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ። የሂናም ልጅ ሸለቆ ከኢየሩሳሌም ከተማ ደቡብ ጠርዝ በታች ወደ ምሥራቅ ይወርዳል፤ በይሁዳ እጅግ ዘግኝን የሆነ የባዕድ አምልኮ ልምምድ መፈጸሚያ ስፍራነቱ የታወቀ ነበር (33፥6)። በኋላም ንጉሥ ኢዮስያስ አረከሰው፤ የከተማዋ ቈሻሻ መጣም ሆነ (27 23፥10)፤ ስለዚህ “የጎሃነም” የማይጠፋ አሳት መገለጫ ሆነ (ማር 9፥43)። 27 16፥3 አካዝ፤ “ልጁን በአሳት የሚቃጠል መሥዋዕት አድርጎ አቀረበ” (ነጠላ) ሲል፤ ዕዝራ “ወንዶች ልጆቹንም” (ብዙ ቊጥር) የሚለውን ይጨምራል፤ ይህም ጠባዩ የቱን ያህል ብልሹ እንደ ነበር ያመለክታል። የከነዓናውያን ልማድ የነበረው ልጅን መሥዋዕት አድርጎ ማቅረብ አብርሃም ይህንኑ እንዳይፈጽም ታዝዞ ነበር (ዘፍ 22፥12)፤ በሙሴ ሕግ ደግሞ የሞት ቅጣት የሚያስከትል ጥፋት ነበር (ዘሌ 20፥1-5)። የ“ኩረብታ መስገጃዎችን” (ቊ 4) በተመለከተ በ14፥3 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

5-7 እግዚአብሔር አካዝን አሳልፎ የሰጣቸው የ“ሶርያ” እና የ“እስራኤል” ነገሥታት እንደ ቅደም ተከተላቸው ረአሶንና ፋቁሔ ነበሩ (752-732 ዓቅክ)። ዘዘያን በአሦር ላይ መሥርቶት ከነበረው ኅብረት ውድቀት የተነሣ (በ27፥7 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)፤ እንደዚሁም በይሁዳ ላይ ምንም የከፋ ነገር ሳይደርስ በእነርሱና በሰዎቻቸው ላይ ከደረሰው ሥቃይ የተነሣ (27 15፥19፤ ከቊ 37 ጋር ያነጻ)፤ እነዚህ ሁለቱ በይሁዳ ላይ ተነግረው ሊሆን ይችላሉ። ዳሩ ግን ይሁዳ ከጉዳት ተርፋለች። ሶርያ (አራማውያን) ኤፍሬማዊ ኅብረት መልሶ ማጥቃት በተባለው ወረራ አካዳ፤ ነገር ግን ኢየሩሳሌምን መያዝ አልቻሉም ነበር (27 16፥5፤ ኢሳ 7፥1)። ይሁን እንጂ ረአሶን ኤላትን ያዘ (27 16፥6፤ በ2ዜና 26፥2፤ 27፥6 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)፤ እስከ 1948 ዓ.ም ድረስም ተመልሳ በእስራኤል አልተያዘችም ነበር።

8 ቊጥር 6 ፋቁሔ በአንድ ቀን 120 ልዩ ሥልጠና ያገኙትን ተዋጊዎች ገደለ በሚል መታየት እንዳለበት ሁሉ (በዜና 7፥3-4፤ 12፥27 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ) እንዲሁም ቊ 8 “ባለትዳር ሴቶችን ወንዶችና ሴቶች ልጆችን” ጨምሮ እስራኤላውያን ከወገኖቻቸው 200 የሠለጠኑ ተዋጊዎችን ማረከባቸው ተብሎ አስተውሎት ማግኘት አለበት፤ ይህም 200,000 ሴቶች፤ ወዘተ ከማለት ይልቅ ምክንያታዊ የሆነ አቀራረብ ነው።

9-11 የሰሜኑ ነቢይ ዖዴድ “ዖዴድ” ከዚህ በቀር የታወቀ አይደለም፤ ጌታን በቅጣት መሣሪያነት የሚያገለግሉ ሁሉ ከተሰጣቸው ተልእኮ ዐልፈው መሄድ እንደሌላባቸው (ከኢሳ 10፥5-19 ጋር ያነጻ) ኤፍሬማውያንን ለማስጠንቀቅ

የእግዚአብሔር አፈጉባኤ (ተወካይ) ነበር። የእነርሱ አቋም ያለነቀፋ እንዳልነበረ አስተዋለ (2ዜና 28፥10-13)።

12-14 የፋቁሔ ወታደሮች “ምርኮኞችን” መልቀቃቸውና “የተማረከውንም ዕቃ” መመለሳቸው (ቊ 14)፤ በሁለቱ ዕብራውያን መንግሥታት መካከል አሁንም ያለውን የወንድማማችነት ስሜት የእስራኤል ትንበት የቱን ያህል ሥልጣን እንዳለው፤ ከንቱ የሆነውን ንጉሥ አካዝን እግዚአብሔር ይዞት ስለ ተጠቀመበት ጸጋ ይመስክራል።

15 እነዚያ ኅላፊነት የተሰጣቸው ሰዎች ለጠላት እንኳ ሳይቀር በብሉይ ኪዳን ደንብ መሠረት ፍቅር በማሳየት የሚያስፈልጋቸውን ለምርኮኞቹ “ሰጧቸው” (ዘፀ 23፥4፤ ምሳ 24፥17፤ 25፥21፤ ከማቴ 5፥44 ጋር ያነጻ)።

16 በ734 ዓቅክ በእግዚአብሔር ላይ እምነት የሌለው መሆኑ እስከሚታይ ድረስ (በ16፥2-9፤ 25፥6-10 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ) አካዝ ለትድግናና ለርዳታ ከአሦራውያን ገዢዎች እግር ሥር ወደቀ። ኢሳይያስ ይህ ድርጊት ጥቅም የለለውና እምነት የለሽ ነው በማለት ይህን ከንቱ ምክር ተቃውሞ (ኢሳ 7፥4-7)። አካዝ በርግጥ ያደረገው ይሁዳን በብርቱው ቱልጌልቱል ፌልኮር መዳፍ ሥር ማስገባት ነው፤ በ733 ዓቅክም ሦስት ተኩሉ የእስራኤል ሕዝብ ወደ አሦር እንዲጋዝ አደረገ (27 15፥29)፤ ይህ ግዞትም ከዐሥራ አንድ ዓመት በኋላ ለቀሩት ስድስት ተኩል ነገዶች ተርፎአል (17፥6)፤ በመጨረሻም በ701 ዓቅክ በሰናክራም ሰራዊት የራሷን የይሁዳን ጥፋት አምጥቶአል (18፥13)።

17 “ኤዶማውያን እንደ ገና መጥተው . . . በይሁዳ ላይ አደጋ ጣሉ”፤ የይሁዳን መከራ እንደ መልካም አጋጣሚ ለመጠቀም ምን ጊዜም ንቁ ይመስላሉና (ከ20፥10-11፤ 21፥8 ጋር ያነጻ)። በ735 ዓቅክ ያደረጉት ወረራና እስረኞችን የያዙበት ወቅት አብድዩና (ቊ 11) ኢዮኤል (3፥19) ትንቢት የተናገሩበት ዘመን ሊሆን ይችላል።

18-21 “ፍልስጥኤማውያን” ከይሁዳ አገዛዝ አፈንግጦ ማመፅ ብቻ ሳይሆን፤ በየኩረብታው ግርጌና በይሁዳ ደቡብ ያሉትን ከተሞች ወረሩ። ለአሦራውያን የተሰጠው ስጦታ እንኳ አካዝን አልረዳውም፤ ዐመፀኞቹ ቢሸነፉም እንኳ፤ ተወስደው የነበሩት ግዛቶች ከአሦር ግዛቶች ጋር ተቀላቀሉ እንጂ ለይሁዳ አልተመለሱም።

22-23 አካዝ ለ“ሶርያውያን አማልክት” ያሳየው አክብሮት ልዩ አቀራረብን የያዘ ነበር፤ በዚያ ቆሞ በነበረው መሠዊያ ላይ መሥዋዕት አቀረበ (27 16፥10-13)። “የሶርያ ነገሥታት” በዚህ ጊዜ አሦራውያን በመሆናቸው (16፥10ሀ) ተርጓሚዎች እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ አንድ ሕዝብ ለአሦር አገዛዝ ሲንበረከክ የሚከፈለው ዋጋ አማልክታቸውን በግድ ማምለክንም ያካትታል በማለት ዐስበው ነበር። ይሁን እንጂ የቅርብ ጥናቶች ጉዳዩ የግድ እንዲህ ላይሆን እንደሚችል አሳይተዋል።

24-25 የአካዝ የጣዖት አምልኮ የታቀደው በእግዚአብሔር አምልኮ ላይ መጨመር ብቻ ሳይሆን በሌላ መተካትና የጌታን ቤተ መቅደስ መዝጋት ነበር።

27 አካዝ የሞተው የሚልሳዊ ቱልጌልቱልፌልሶር በትር በፍልስጥኤማውያን ላይ በወረደ ጊዜ ነበር (ኢሳ 14፥28-29)፤ ስለዚህ ልጁ ሕዝቅያስም በይፋ ዙፋን ላይ የወጣው በ727/726 ዓቅክ ላይ ነው (በ31፥1 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)። ይሁን እንጂ የአካዝ የዐሥራ ስድስት ዓመት ግዛት የበቃው በ728 ዓቅክ በመሆኑ፤ ከዳር እስከ ዳር ቅሬታ መፈጠሩ ዙፋኑን እንዲለቅና ሕዝቅያስ ተጨባጩን ሁኔታ ተከትሎ አባቱ ከመሞቱ አንድ ዓመት በፊት የገዛ ይመስላል (ከ27 18፥9-10 ጋር ያነጻ)። በአንጻሩም አካዝ እንደ አባቶቹ ሁሉ ቢያንቀላፋና . . . በኢየሩሳሌም ከተማ ቢቀበርም እንኳ ራሳው በእስራኤል ነገሥታት መካነ መቃብር አላረፈም ነበር” (በ24፥25 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

13. ሕዝቅያስ (29፥1-32፥33)

የሃያ ዘጠኝ ዓመታት የአካዝ ልጅ የሕዝቅያስ መንግሥት (በ29፥1 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) በይፋ ተቁጥሮ የነበረው ከ726 ጀምሮ እስከ 697 ዓቅክ ድረስ ነው (በ28፥27 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። በተጨማሪም ሕዝቅያስ በጌታ ላይ የነበረው መታመንና (2፡17 18፥5) የጠባይ ብርታት የአባቱ አገዛዝ መለያ ባሕርይ ለነበረው ክሕደትና አዋጭ ለነበረውም ነገር እጅን መስጠት ትክክለኛ የሆነ ተቃርኖ ነበር። በሃይማኖት ረገድ፣ አካዝ ኢየሩሳሌምን ወደ ጣይት አምልኮና ተያይዘው ወደሚመጡት ኢግብረ ገባዊነትና አሠቃቂ ግፍ ከመራበት ይልቅ የሕዝቅያስ የመጀመሪያ የይፋ ሥራ የእግዚአብሔርን ቤተ መቅደስ ከደረሰበት ብክለት ማጽዳት ነበር (ምዕ 29)። የዐዲስ ታሪክ ምዕራፍ የሆነ ፋሲካን አክበረ (ም 30)፤ የጣይት ማምለኪያ ከራብታዎችን አስወግዶ የብሉይ ኪዳንን ገጽሕ ሃይማኖት ለመመሥረት በየአቅጣጫው (በየቦታው) ዘመቻ አካሄደ (ምዕ 31)። ከዚያም በፖለቲካ ረገድ አካዝ አርቆ ካለማለቡ የተነሣ ራሱንና መንግሥቱን ለአሦር ግዛት አሳልፎ በሰጠበት፣ ሕዝቅያስ ግን ለይሁዳ ደገንነትና ነጻነት ዐቀደ፤ ተዋጋም፤ ይህን ሲፈጽም ግን ሁልጊዜ በጥበብ ባይሆንም በመጨረሻ ላይ ስኬትን በማግኘት ነበር (ምዕ 32)።

1 የሕዝቅያስ “ሃያ ዘጠኝ ዓመት” የግዛት ዘመን የመርዳክ ባላዳን መልእክተኛ ከመድረሱ በፊት፣ በዐሥራ አራተኛው ዘመን መንግሥቱ የተገለጠለትን (712 ዓቅክ 18፥13፤ 20፥1)፣ መለኮት የሰጠውን ተጨማሪ ዐሥራ ዐምስት ዓመታትን (2፡17 20፥6)፣ እግዚአብሔር ኢየሩሳሌምን ከአሦር እጅ እንደሚታደጋት የሰጠውን ተስፋ መያዝን ሁሉ (ከዐሥራ አንድ ዓመት በኋላ በ701 ዓቅክ የተከሠተ ሁኔታ ነው) ያካትታል። ንጉሡ በዙፋን ላይ ወጣ ተብሎ የተመዘገበው በ726 ዓቅክ ነው፤ ይህን በማልጽ መመልከት የአካዝን ከሥልጣን መወገድ ተከትሎ የመጣውን ለአንድ ዓመት የዘለቀውን ቱክኒካዊ ክፍተት በፈጥሮም እንኳ (እንደ እውነቱ ከሆነ በሕዝቅያስ የተከናወነ እንደራሴነት ነው፤ ከ2፡17 18፥1 ጋር ያነጻ) (በ2ዜና 28፥27 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)፤ በዚህ ጊዜ ዕድሜው ሃያ ዐምስት ዓመት የነበረው ሕዝቅያስ አባቱ የዐሥራ ሦስት ዓመት ልጅ እያለ ለመወለዱ የሰጠው ምክንያት (ተቀባይነት ያለው ምክንያት) ያደርግለታል (በ28፥1 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)።

2 ሕዝቅያስ “ቅን ነገር” ማድረግ ብቻ ሳይሆን በእግዚአብሔር ታመነ (ከኢሳ 26፥3-4 ጋር ያነጻ)፤ በመሆኑም ከእርሱ በፊትም ሆነ “ከእርሱ በኋላ ከነበሩት የይሁዳ ነገሥታት ሁሉ፣ እንደ እርሱ ያለ አልነበረም” (2፡17 18፥5)።

3 “በዘመነ መንግሥቱ የመጀመሪያው ዓመት ከሁለት ዓመት” በፊት ወደ ሥልጣን መውጣቱን ከማመልከት ይልቅ፣ በ726 ዓቅክ በይፋ ወደ ዙፋን የወጣበትን ተከትሎ የመጣውን ማመልከት አለበት (በቀ. 1 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ፤ 28፥27)። “የመጀመሪያ” ወሩ መጋቢት/ሚያዝያ 725 መሆኑን አለበት። በከሐዲው በአካዝ ተዘግተው የነበሩትን የቤተ መቅደስ በሮች ከፈተ (ቀ. 7፤ 28፥24)፤ “ዐደሳቸው”። ይህም እነዚህን በወርቅ መለበጥን፣ ያካተተ ተግባር ነበር (2፡17 18፥16)።

4 ከዚህ የመነሻ ተግባር በኋላ የንጉሡ ቤተ መቅደሱን የማጽዳት ሥራ በአራት ደረጃዎች ቀጠለ፡- (1) የሌዋውያኑን ንይላ ግብር እንደ ገና ማደራጀት (ቀ. 4-14)፤ (2) ቤተ መቅደሱን ያነጹ ዘንድ እነርሱን መምራት (ቀ. 15-19)፤ (3) ማደራያውንና መሠዊያውን እንደ ገና መቀደስ (ቀ. 20-30)፤ እና (4) የመሥዋዕታቸውን አቀራረብ ያድሱ ዘንድ ሕዝቡን ማደፋፈር (ቀ. 31-36)። የመጀመሪያውን ደረጃ ለመፈጸም “በምሥራቅ በኩል ባለው አደባባይ” ካህናቱንና ሌዋውያኑን ሰበሰቡ፤ ይህም በቤተ መቅደሱ ፊት ለፊት ባለው ሰፊ ቦታ ላይ ሳይሆን አይቀርም (ዕዝ 10፥9)።

5 ሌዋውያን ራሳቸውን መቀደሳቸውን በተመለከተ (በተጨማሪ በቀ. 15 ላይ ተመልክቶአል) በ1ዜና 15፥12 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

6-11 እግዚአብሔር የይሁዳን ልጆች “በምርኮ” በታተናቸው (ቀ. 9) በማለት ሕዝቅያስ ሲገልጽ የተማረኩባቸው አገሮች

ደማስቆን፣ ሰማርያን ኢደምያስንና ፍልስጥኤምን ያካትታሉ (28፥5:8: 17-18)። ንጉሡ የፈለገው “ቃል ኪዳን” በሚል ተጠቃሎአል (በ15፥12 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። ሕዝቅያስ ሌዋውያኑንና ካህናቱን፣ ልጆቹ ሆይ፤ በማለት እንደ አባት ጠራቸው። እግዚአብሔር እርሱን እንዲያገለግሉት የመጀመሪያዎቹን (ሌዋውያኑን) ዘኑ 3፥7-8፤ ዘዳ 10፥8)፤ የኋለኞቹን (ካህናቱን) ደግሞ “ዕጣን የማጣን” ልዩ ተግባርን ወይም የዕብራይስጡ ቃል ይበልጥ በአግባቡ ሲቀመጥ፣ መሥዋዕት የማቅረብ ተግባርን በመያዝ እንዲያገለግሉት የመረጣቸው መሆኑን አሳስባቸው (ከቀ. 21 ጋር ያነጻ)።

12-14 ቀዓት፣ ሜራሪና ጌድሶን ከሌዊ ነገድ የሆኑ ሦስቱ ጉሣዎች ነበሩ (1ዜና 6፥1)። ነገር ግን በሙሴ ዘመን የቀዓታውያን መሪ ለነበረው (ዘኑ 3፥30)፤ በኋላ ላይም ቤተ ሰቡ የዝቅተኛ ደረጃ ጉሣ አካል ነን ብለው ላሰቡት (ከ1ዜና 15፥8 ጋር ያነጻ)፤ “ለኤሊጸፋን” የተለየ ትውስታ ተሰጥቶአል። “አሳፍ”፣ “ኤማን”፣ ኤይታም የሌዋውያን መዘምራን የሦስቱ ቤተ ሰቦች መሥራች ነበሩ (1ዜና 25)።

15 ቤተ መቅደሱን ለማንጸት የሕዝቅያስ ትእዛዛት “እግዚአብሔርን ቃል” የተከተሉ ናቸው ተብለዋል፤ እስትንፋስ እግዚአብሔር ያለውን የሙሴን ሕግ ተከትለው የወጡ ነበሩና (ከዘዳ 12፥2-4 ጋር ያነጻ)።

16-17 ካህናቱ በእግዚአብሔር ቤተ መቅደስ ውስጥ ያገኙትን “ማናቸውንም የረከሰ ነገር . . . አወጡ” ሲባል ይህ የሚያካትተው የተጠራቀመውን ቁሻሻ ነገር ብቻ ሳይሆን፣ በተለይ ቁሻሻ ጣይታትንና ንጉሥ አካዝ ያመጣቸውን ተያያዢ የሆኑትን ቍሳቍሶችንም ጭምር ነው (2፡17 16፥15)። ከዚያም ሌዋውያኑ ከቤተ መቅደሱ በስተ ምሥራቅ በኩል ወደሚገኘው ወሰደው “በቁድሮን ሽለቆ ውስጥ ጣሉት”። ይህም ከምእት ዓመት ተኩል በፊት አሳ የእቱጌ አያቱን አስጸደፈ የሸራ ቍሳቍሶችን ያቃጠለበት ስፍራ ነበር (በ15፥16 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

18-19 እምነት የለሹ “አካዝ” በጌታ አምልኮ ውስጥ አገልግሎት ላይ የዋሉትን ዕቃዎች ሁሉ ከቦታቸው “አንሥቶአቸዋል”፤ ዐልፎ ተርፎም በከፊል አውድሞአቸዋል (28፥24፤ 2፡17 16፥17)።

20-22 ስለ “ነጢአት መሥዋዕት” እና የቤተ መቅደሱን ዳግም መንጸት ስለሚያመለክተው ሥርዐት ዘሌ 4፥1-5፥13 ይመልከቱ። የተሠዉትን እንስሳት ደም ስለ መርጨት ዘሌ 17፥6፤ ዘኑ 18፥17 ይመልከቱ።

23 ጉባኤው በነጢአት መሥዋዕት ፍየሎች ላይ እጃቸውን መጫናቸው እነዚህን ለራሳቸው ሕይወት ትክ አድርገው ለመቀበልና ኅጢአታቸውን ወደሚሠዉት እንስሳት ለማስተላለፍ ነበር (ዘኑ 27፥18-21፤ ከ8፥18-19 ጋር ያነጻ)። ፍየሎቹ በነጢአተኛው ምትክ (የነጢአተኛው ትክ በመሆን) የክርስቶስ ሞት አምሳል በመሆን አገለገሉ (2ቆሮ 5፥21)።

24 የታረዱት መሥዋዕቶች ደም ስለ እስራኤል ሁሉ ለማስተስረይ (በዘሌ 4፥13፤ 16፥30 ላይ እንዳለው) በቂ ነበር። ዕዝራ የተጠቀመበት ግስ በመሠረቱ ቍጣን አበረደ፤ ወይም አስታገሠ (ዘፍ 32፥20፤ ምሳ 16፥14) ብሎም ወጅን በመክፈል ቅጣትን ማስወገድ ወይም ዘወር ማድረግ ነው። በመጨረሻም እስራኤላውያንን ያዳናቸው በመስቀል ላይ የክርስቶስ የመስቀል ላይ ሞት ነው፤ እርሱም ሰዎች ሁሉ የሠሩትን ኅጢአት በራሱ ላይ በመሸከም የእግዚአብሔርን ቍጣ ተሸከመ (ማር 10፥45፤ ሮሜ 3፥25)።

25-26 የዳዊትን የዜማ ዕቃዎች በተመለከተ በ1ዜና 23፥5 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

27-30 “የሚቃጠል መሥዋዕትን” በተመለከተ ዘሌዋውያን ምዕራፍ 1 ይመልከቱ። “እግዚአብሔርን እያመሰገኑ” በሚለው ሐረግ የዕብራይስጡ ቃል በቀጥታ “የእግዚአብሔርን መዝሙር” ማለት ሲሆን ልዩ ጽሑፍን ያመለክታል፤ ይህም በዚያን ወቅት ለአምልኮ አገልግሎት አመቺ የነበሩትን ቀኖናውያን መዝሙሮች

ጨምሮ ሳይሆን አይቀርም። በሕዝቅያስ ዘመን መጽሐፍ 1 እና 4 ያሉትን የዳዊትን መጻሕፍት፤ የሰሎሞንን መጽሐፍ 2 ያካትታል (መዝ 42-72)። እንዲሁም የባለ ራሕዩ የአሳፍ ጽሑፎች ተወሥተዋል (ሰማቸውም በመዝ 50፤ 73-83 ላይ ይገኛል)።

31-33 የመሥዋዕቱን የመጨረሻ እንደ ገና መጀመር በተመለከተ (ከቀ. 4 ማብራሪያ ጋር ያነጻ) በተለይ “ልባቸው የፈቀደ ሁሉም የሚቃጠል መሥዋዕትን” (ቀ. 31) ያመጡ መሆናቸውን ጸሐፊው ያስተውላል፤ ይህ ሁሉ በመሠዊያው ላይ ሙሉ በሙሉ ተቃጥሎ ነበርና። ከዚህ በተነጻጸሪ ይበልጥ አያሌ “መሥዋዕቶች” (የቀ. 33 “የተቀደሱት” መሥዋዕቶች ወይም የቀ. 35 የኅብረት መሥዋዕት)፤ እነዚህም የአገልግሎቶቹን አቀራረብ በተከተሉት በበዓሉ ላይ በተገኙት መሥዋዕት አቅራቢዎች በአያሌው ተበልተው ነበር (በዜና 29፤21 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)። የምስጋና ስጦታ ከኅብረት መሥዋዕት ጋር የሚቀርብ ነበር (ዘሌ 7፤12-15)።

34 በዝቅተኛ ደረጃ የነበሩት ሌዋውያን ባልተጠበቀ ሁኔታ (24፤5፤ ሕዝ 48፤11 ይመ) ከካህናቱ ይልቅ ጠንቃቆች ነበሩና (ነገር ግን ከዚህ ሁኔታ ዘጠኝ ዓመት ቀደም ብሎ በካህኑ በኦርያም በ27 16፤10-11 ላይ በጉልሕ የታየውን መርሕ አልባነት ከ30፤3 ጋር ያነጻ)። እውነተኛ እምነት ብዙ ጊዜ የሚገኘው ራሳቸውን ዝቅ ባደረጉት ዘንድ ነው። በታሪክ ዘመናት ሁሉ መያተኛ የሆኑት የሃይማኖት መሪዎች ለክርስቶስና ለቃሉ በዝቅተኛ ደረጃ ፈቃደኞች ከሆኑት መካከል የሚመደቡ ናቸው (ከዮሐ 7፤48 ጋር ያነጻ)።

35 ሕዝቡ ከሚበሉበት ጊዜ በፊት ምርጡና የሚቃጠሉ መሥዋዕት “የኅብረት መሥዋዕት ሥብ” በመሠዊያው ላይ ለእግዚአብሔር ቀርበው ነበር። “የመጠጡን ቍርባን” በተመለከተ ዙሪያ 15፤5:7:10 ይመልከቱ።

36 ስለዚህ ሕዝቅያስና ሕዝቡ ጌታ እውን ስላደረገው ነገር ሐሢት አደረጉ፤ ሁሉም ነገር ዘወር ተብሎ ሲታይ መንፈሳዊ ውጤቶች ሁሉ የተገኙት፤ ከእግዚአብሔር ጸጋ የተነሣ ነውና (30፤12፤ 17 18፤37፤ ሐሥ 11፤18)።

30፤1 ምዕራፍ 30 የሚያተኩረው በሕዝቅያስ የዐዲስ ታሪክ ምዕራፍ የፋሲካ በዓል አከባበር ላይ ነው። በመጀመሪያ ለበዓሉ የሚደረገው ዝግጅት (ቀ. 1-12) ከዚያም የበዓሉ መከበር (ቀ. 13-37)። ንጉሡ በዓሉን ያከብሩ ዘንድ ወደ ኢየሩሳሌም እንዲመጡ ይሁዳን ሁሉና እንዲሁም ኤፍራምንና ምናሴን ይኸውም እስራኤልን በመጋበዝ መልእክት ላከ። የሰሎሞን ማኅት በኢየሩሳሌም ከተከፈለ በኋላ ለሁለት ምእት ዓመት እንዲህ ያለው ኅብረት ተከልክሎ ነበር (ቀ. 5:26፤ 17 12፤27-28)። ይሁን እንጂ አሁን የንጉሥ ሆሴዕ ዋና ከተማ ሰማርያ ለአሦር ወረራ ተጋልጣ ነበር (ቀ. 6፤ 27 17፤5)፤ የሰሜኑ ገዢ ደግሞ ጣልቃ ለመግባት ጉልበት አልነበረውም። በተጨማሪም አሦራውያን በማመፅ ላይ ከነበረው ከተገዢቸው የሚደረገውን ማንኛውንም ኩብላ ያበረታቱ ነበር። ሕዝቅያስ ለእስራኤል የነበረው መጨነቅ የቱን ያህል እውነት እንደ ሆነ የተመለከተው ወንድ ልጁንና ዙፋኑን ልዑል ምናሴ ብሎ በመሰየሙ ነው።

2 በሁለተኛው ወር የሚከበር ፋሲካ በአንድ ወር የዘገየ ይሆናል። ከዚህ ላይ እንደ ሆነው ጉዳይ ሁሉ (ከ2ዜና 29፤17 ጋር ያነጻ) እንዲህ ያሉ ጉዳዮች ተከሥተው ሁኔታዎች ሲያስገድዱ ይህን የመሰለው መዘግየት ሙሴ የፈቀደው ነበር (ዘኁ 9፤10-11)።

3-5 ሕዝቡ በተፈቀደው በተለይ በዐሥራ አራተኛው ቀን (ከ29፤17 ጋር ያነጻ) በመጀመሪያው ወር ላይ ፋሲካን ማክበር አልቻሉም ነበር (29፤3)፤ ካህናቱ ራሳቸውን ያለመቀደሳቸውን በተመለከተ በ29፤34 ላይ ያለውን ማብራሪያና 1ዜና 15፤12 ይመልከቱ። በዓሉ “ብዛት ባለው ሕዝብ ተከብሮ አያውቅም” ነበርና (ቀ. 5) ሲባል በአንድ መንግሥት ሥር ሆኖ አልተከበረም ነበር ማለት ነው (ቀ. 1)።

6-9 ንጉሡ “ወደ መቅደሱ ኑ” (ቀ. 8) በማለት ጸፈ። የፋሲካ በዓል ወንድ የሆነ ሁሉ መንፈሳዊ ጉዞ በመንዝ በቤተ መቅደሱ ተገኝቶ እንዲያከብር ከተጠየቁት ሦስት ዓመት በዓሎች መካከል አንዱ ነበር (በዜና 23፤31 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። “ወንድሞቻችሁን . . . በማረካቸው ዘንድ ምሕረትን ያገኛሉ፤ ወደዚህ ምድር ይመለሳሉ።” የሚለው የዋስትና ቃል ሙሴ በተናገረው በዚሁ ትንቢት ላይ የተመሠረተ ነበር (ዘሌ 26፤40-42)።

10-12 ብዙዎቹ የሰሜን ሰዎች በተለይ የኤፍራም ሰዎች፡- የንጉሡን ማሳሰቢያ አንቋሽሹት፤ ተሳለቁበትም (ሆኖም ቀ. 11:18 ይመ)፤ የሰው ዘር ምግባረ ብልሹነት ሙሉ በሙሉ በመሆኑ (ከዳር እስከ ዳር በመሆኑ)፤ ሰዎች ከጥፋት ጫፍ ላይ (ከጥፋት አፋፍ ላይ) ሆነው እንኳ የወንጌልን ጥሪ ይቃወማሉ (ከአጥ 4፤10፤ ከራእ 9፤20 ጋር ያነጻ)።

13 “የቂጣ በዓል” ከመደበኛው የፋሲካ በዓል አከባበር ሰባት ቀን በላይ ቀጠለ (ዘሌ 23፤5-6)። እስራኤላውያን ከግብፅ በጥድፊያ የወጡበትንና ከጎጢኦች የራቀ ሕይወት ይኖሩ ዘንድ ዘላቂ የሆነ ጉጉት እንዲኖራቸው ለማስታወስ ይረዳል (ዘፀ 12፤11:34፤ 1ቆሮ 5፤7)።

14 የኢየሩሳሌም የነበሩ የጣዖት “መሠዊያ”ዎች (28፤24) “ወደ ቄድሮን ሽለዋ” ተጣሉ (በ15፤16፤ 29፤16 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)።

15 “የፋሲካ . . . በግ መታረድ” ሥርዐት የሚያገለግለው፤ (1) እግዚአብሔር እስራኤልን ከዐሥረኛው የግብፅ መቅሠፍት የታደጋቸው መሆኑን ለማስታወስ (ዘፀ 12፤27)፤ (2) የእርሱን መገኘትና (ሀልዎት) በቤዛነት ሥርዐት እርሱ በዘላቂነት የጎጢኦችን ባለቤት መሆኑን በትእምርትነት ለማመልከት (ዘፀ 13፤15)፤ (3) የእግዚአብሔር በግ በሆነው በክርስቶስ የትክክት ሞት ለሕዝቡም የተገኘው ወደፊት የሚመጣው ፍጹም የሆነው ጽድቅ አምላል ነው (1ቆሮ 5፤7)። የሃይማኖት መሪዎቹ በሕዝቡ ቅንዓት ንፍረት ውስጥ ገብተው ስለ ነበር፤ እነርሱም በዚሁ መንፈስ ራሳቸውን ቀደሱ።

16 ካህናቱ በመደበኛው አካሄድ በእያንዳንዱ የቤተ ሰብ መሪ በቀጥታ የሚሰጣቸው ቢሆንም እንኳ፤ “ከሌዋውያኑ እጅ የተቀበሉትን ደም ረጨ” (ከዘሌ 1፤11 ጋር ያነጻ)።

17 ከዚህ ላይ ግን “ሌዋውያኑ የፋሲካውን በጎች ማረድ ነበረባቸው” ምክንያቱም ከገባኤው መካከል “አብዛኞቹ ራሳቸውን አልቀደሱም”፤ ለ“እግዚአብሔር”ም “መቀደስ” አልቻሉም ነበር፤ በመሆኑም በሥርዐቱ መሠረት ንጹሕ ሆነው በእግዚአብሔር ፊት መቆም አልቻሉም (ከዘኁ 9፤6 ጋር ያነጻ)። የእግዚአብሔር ማስታረቂያ በመሆን የመሥዋዕቱ አገልግሎት ፋይዳ የሚኖረው ፍጹም የሆነውን የክርስቶስን ወጅ በምሳሌነት በማሳየቱ ረገድ ነው (ዕብ 9፤14)።

18-20 ሕዝቅያስ የምልጃ ጸሎት በማቅረቡ ሕዝቡ ራሳቸውን ያላነጹ ቢሆንም “ፋሲካውን በሉ”። ሕዝቡ እስከዚህ ደረጃ ድረስ በበዓሉ ላይ ለመካፈል በቅተው ነበር። እግዚአብሔርን ከልባቸው ቢሾት ኖሮ ቢያንስ ቢያንስ በዚህ በመጀመሪያው በዓል ውጫዊ በሆነው ሥርዐት መሠረት ያለመቅረባቸው ሁኔታ ሊፈወስ (ቀ. 20)፤ ማለትም ይቅር ሊባል ይችላል ነበር። ሁኔታው እምነት ከሥርዐት በፊት ይቀድማል የሚለውን መጽሐፍ ቅዱሳዊ መርሕ ያንጸባርቃል (ዮሐ 7፤22-23፤ 9፤14-16)።

21-23 ለሰባት ቀን በዓሉን እንደ ገና ለማክበር መራዘሙ (ቀ. 23)፤ በተለመደው የዳስ በዓል ሳምንት ላይ ሰሎሞን ቤተ መቅደሱን ለመመረቅ ሲል ሰባት የበዓል አከባበር ቀን ካከለበት መንገድ ጋር ጉድኝት አለው (በ7፤9 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

24 በኅብረቱ መሥዋዕት ንጉሡና ሹማምቱ በልግስና የሰጡት የእንስሳት መጠን (በ29፤31 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) ተጨማሪ ቀን በማክል በዓሉን ለማክበር ለተደረሰው ውሳኔ አስተዋፅኦ ሳያደርግ አይቀርም። ጸሐፊው ጠቅላላውን ድምር

ሁለት ሺህ ወይፈኞችና ዐሥራ ሰባት ሺህ በጎች በማለት ያቀረበው መጠን ከልክ በላይ ነው በማለት ሒሳስ ተሰንዝሮበት ነበር። ይሁን እንጂ ንጉሡ አያሱባስና ሹማምቱ በተመሳሳይ በዓል አከባበር ላይ የዚህን መጠን ዕጥፍ ለማቅረብ ችለው ነበር (35፥7-9)።

25-27 “ካህናቱና ሌዋውያን” የሚለው ሐረግ (ቍ 27)፤ ከዚህ ላይ ሌዋውያን ካህናት በሚል ሊሰፍር ይችላል። ሕዝቡን እንዲባርኩ ሙሴ ሥልጣን የሰጣቸው እነዚህ ነበሩና (ዘኁ 6፥23-27፤ ከ9፥22 ጋር ያነጻ)።

31፥1 ምዕራፍ 31 ሕዝቅያስ የከነዓንን የጣዖት አምልኮ አስወግዶ እውነተኛውን የብሉይ ኪዳን ሃይማኖት እንደ ገና ለመመሥረት ያደረገውን ዘመቻ መግለጽ ቀጠለ። አብዛኛው ይዘቱ (ቍ 4-19) የሕዝቡ የሃይማኖት ቡድኖች የሆኑት ሌዋውያን፤ ለኑሮአቸው ድጋፍ የሚሆናቸው ነገር የሚረጋገጥበትን ሁኔታ ለማመቻቸት ንጉሡ ባደረገው ጥረት ላይ ያተኩራል። ከሁለተኛ ነገሥት ጋር ጉድኝት ያለው (18፥4) የመግቢያው አረፍተ ነገር ብቻ ነው (ቍ 1)፤ ሆኖም ቀደም ባሉት የጸሓፊው ሁለት ምዕራፎች ላይ እንደ ሆነው ሁሉ (ከምዕራፍ 29 መግቢያ ጋር ያነጻ)፤ ይህ ዕጦት የምዕራፉን ሐሳብ ጥያቄ ውስጥ ለማስገባት በር አይከፍትም፤ በተሐድሶው እንቅስቃሴ ውስጥ ንጉሡ በእርሱ ዘመን የነበሩትን የይሁዳ ነቢያት የሚክያስንና የኢሳይያስን ድጋፍ አማኝቶአል (ኢሳ 13-27 በተለይ ከ728-712 ዓቅቅ የነበረውን የሕዝቅያስን ዘመነ መንግሥት ይመልከታል)። ነገሥታቱ ያከብሯቸው ነበር (32፥20፤ ከ21ግ 19፥2፤ ከኢር 26፥18-19 ጋር ያነጻ)፤ ጽሑፋቸውም ለጠቅላላው ዘመን ብርሃን ፈንጥቶአል (ከኢሳ 22፥1-14፤ 24፥1-13 ጋር ያነጻ)።

በይሁዳ ውስጥ በአሺራ ምስል ዐምዶችና በማምለኪያ ድንጋዮች ላይ የንጉሡ በጎ ዘመቻ፤ በ21ግ 18፥4ሀ ዕጥርታ ላይ ተረጋግጦአል። ሕዝቡ ወደ ጣዖት አምልኮ የለወጡትን (18፥4ሀ) የሙሴን የነሐስ እብብ ነሐሽታንን ለማውደምም ተገድዶ ነበር። የእርሱ ዘመቻ ወደ ሰሜንም ተስፋፋ፤ ከሁለት ምእት ዓመታት ክሕደት በኋላ አንዳንድ ኤፍራማውያን ንስሐ ገብተው ነበርና (30፥11-18)፤ የአሰር ወታደሮች በዚያ መገኘት ችክ ብለው የቀሩት ሕዝቅያስን ለመቃወም እንዳይችሉ አደረጋቸው።

2 ሕዝቅያስ ካህናትን በየክፍሉ የመደበበትን የሚያመለክተው የዕብራይስጡ ቃል ባለመስተአምር ነው፤ “ካህናትንም በየክፍሉ መደባቸው” (አጽንዖቱ የራሴ ነው)። ዳዊት ሥርዐት ያለው አምልኮ መካሄዱን ለማረጋገጥ ሲል የመደበውን ሃያ አራት ተዘዋዋሪ ምድብ (1ዜና 25) እንደ ገና መሠረተ (በ8፥14፤ 23፥4 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። በእግዚአብሔር “ማደሪያ” በሚለው ላይ አገልግሎት ላይ የዋለው ቃል (ቃል በቃል “ድንኳን” ወይም “ሰፈር” ማለት ነው፤) በሙሴ ሥር እያሉ የነበረውን የበረሐ ሁኔታ ያንዳባርቃል (በ1ዜና 9፥18 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

3 ስሎሞን እንዳደረገው ሁሉ (በ2፥4 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) ንጉሡ ዘወትር የሚቃጠለውን መሥዋዕት ለቤተ መቅደሱ ከራሱ ንብረት ሰጠ። ይህን በተመለከተ ዝርዝር መመሪያ የሰጠው በርግጥ ሙሴ ነበር (ዘኁ 28-29)። “ጧትና ማታ” የሚቀርበውን “የሚቃጠለውን መሥዋዕት” እና “የተወሰኑ በዓላትን” አስመልክቶ በ1ዜና 23፥29-31 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

4 “ለካህናቱ” የሚከፈለው ክፍያ በቅድሚያ የተገኘው ከተመደበው መሥዋዕትና (ከዘሌ 6-7 ጋር ያነጻ)፤ “ከምድር ምርጥ ፍሬ በኩራት” ነው (ዘፀ 23፥19፤ ከዘኁ 18፥12 ጋር ያነጻ)፤ ለሌዋውያኑ የሚከፈለው የተገኘው ግን ሌሎች ነገዶች ከሚከፍሉት ዐሥራት ነው (ዘሌ 27፥30-33፤ ዘኁ 18፥21-24፤ ከቍ 5 ጋር ያነጻ)። በምድራዊ ነገር ሳይገደቡ (ሳይከለክሉ) ሙሉ ጊዜያቸውን ለእግዚአብሔር ሕግ አገልግሎት ማዋል የሚችሉት እነዚህን ድርሻዎች ዘወትር ሲያገኙ ብቻ ነው (ከነሀ 13፥10 ጋር ያነጻ)።

5 ከቀረቡት ምርጥ ፍሬ “በኩራት” ጋር የተዘረዘሩት ሌሎች ነገሮች በእስራኤል መሥዋዕት ውስጥ ሊቀርቡ ቢችሉም እንኳ “የማሩን” የተባለው ሌሎችን ተከትሎ ከመጣው (እንስሳ) ከአህል ቍርባን ጋር እንኳ ሊቀርብ አይችልም ነበር (ዘሌ 2፥11)። ሆኖም ካህናቱን ለመደገፍ (ለመርዳት) የተፈቀደ ስጦታ ነበር።

6 “የተቀደሱ ነገሮች ዐሥራት” እነዚህን የሚያቀርቡት ካህናት ንብረት የድርሻቸው ተወካይ የሆነ አጠቃላይ ስም ሊሆን ይችላል (ዘኁ 8፥8-11)።

7-8 እስራኤላውያን መዋጮቻቸውን በጸንጠቆስጤ በዓልና በአህል መኸር ወቅት (ዘፀ 23፥16)፤ በሦስተኛው ወር (ግንቦት/ሰኔ) ላይ ማምጣት ጀምረው፤ በዳስ በዓል ወቅትና በዕርሻው ዓመት መጨረሻ ላይ ፍሬና የወይን ፍሬ በሚሰበሰቡበት (ዘፀ 23፥16ሀ) በሰባተኛው ወር (መስከረም/ጥቅምት) ላይ ጨረሱ (አጠናቀቁ)።

9-10 ሊቀ ካህናቱ ሣልሳዊ ዓዛርያስ (በቍ 13 ላይም ተወሥኦአል ከ1ዜና 6፥4 ጋር ያነጻ)፤ ከዚህ ሁኔታ ከሠላሳ ዓመት በፊት ምዘያንን የተቃወመው ዳግማዊ ዓዛርያስ ላይሆን ይችላል (2ዜና 26፥17)።

11-13 የኮናንያ ሹመት (ቍ 12) ቀድሰው ያቀረቧቸውን ንዋያት ቅድሳት ይጠብቁ ዘንድ አንዳንድ የበር ጠባቂዎችን ካደራጀበት ከዳዊት ዘመን የጀመረ ነው (1ዜና 26፥20-26 ይመ)።

14 “በር ጠባቂ የሆነው ቆሬ” (ከ1ዜና 9፥19 ጋር ያነጻ) ለሚገባቸው የካህናት ተቀባዮች (ዘሌ 7፥14) “በበጎ ፈቃድ በቀረበው ስጦታ ላይ”ም ሆነ “የተቀደሱትን ነገሮች” (ከቍ 4 ጋር ያነጻ) ለማከፋፈል ኅላፊ የሆነ ሌዋዊ ነበር።

15 በእስራኤል ነገዶች ሁሉ በኢያሱ የተወሰኑ እንደ መሆናቸው መጠን (ኢያ 21፥9-19)፤ እነዚህ ምክትል አስተዳዳሪዎች “በካህናቱ ከተሞች ተገኝተው” በአካባቢው ሰፈር የመጨረሻውን ማከፋፈል ፈጸሙ። “በታማኝነት ረዱት” ለሚለው ሐረግ የላቀ ትክክል የሆነው ትርጉም “በታማኝነት በተሰጣቸው ኅላፊነት ረዱት” የሚለው ሊሆን ይችላል (ከ1ዜና 9፥22 ጋር ያነጻ)።

16 “ልዩ ልዩ ተግባራቸውን . . . ለማከናወን . . . ወደ ቤተ መቅደስ መግባት ለሚችሉት ዕድሜያቸው ሦስት ዓመትና ከዚያ በላይ ለሆናቸው ወንዶች ልጆቻቸው” ድርሻ ተሰጥቶ ነበር። በሌዋውያኑ የአገልግሎት ዝግጅት አሐድ ውስጥ የሥራ ድልድል የተደረገው ቢያንስ ቢያንስ የሠላሳ ዓመት ዕድሜን መሠረት በማድረግ ነበር (1ዜና 23፥3)፤ ነገር ግን ከዚህ ላይ የገልባጭ ስሕተት ከሌለ በቀር የሦስት ዓመት ሕፃናት የሆኑት የካህናቱ ልጆች በአገልግሎታቸው ውስጥ አባቶቻቸውን ዐግዘው መሆን አለባቸው፤ ስለሆነም ድርሻቸውን በቤተ መቅደስ ውስጥ በግንባር (በቀጥታ) ተቀበሉ።

17 እንደሚታወቀው እንዲህ ያለው እንደ ገና የተመሠረተ የማከፋፈል ሥርዐት ለትውልድ መዝገቡ የታደሰና ተግባራዊ የሆነ ፋይዳ ሰጠ። ዕድሜያቸው ሃያ ዓመትና ከዚያም በላይ የሆናቸው አገልግሎት እንዲሰጡ ለተደረገበት ምክንያት በ1ዜና 23፥24 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

18 ስለዚህ ቆሬና ረዳቶቹ ራሳቸውን ቀደሱ፤ ዕብራይስጡ ደግሞ “በቅድስና” የሚለውን ያክላል። በተለይም በተካተቱት ሴቶችና ልጆች ቍጥር መጠን ሲታይ የተሰጣቸው ኅላፊነት ቀላል አልነበረም (ከሐሥ 6፥1 ጋር ያነጻ)፤ በቍ 15 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)።

19-21 ንጉሡ የሙሴን ሕግ በመታዘዝ “ያደረገው ሁሉ” “በፍጹም ልቡ” ነበር (ቍ 21)፤ ስለዚህ፤ “ተሳካለትም” (21ግ 18፥6-7 ጋር ያነጻ)።

32፥1-3 የሕዝቅያስን የሃይማኖት ተሐድሶ ደግሞ ከዘረዘረ በኋላ (ምዕ 29-31) በ21ግ 18፥7፤ 20፥21 እና በኢሳ 36-39 የሚኙትን ይበልጥ ዝርዝር ጉዳዮች አንባቢው ያውቃል ከሚል

አጠቃላይ ግምት በመነሣት ጸሐፊው የንጉሡን ፖለቲካዊ ክንዋኔ በዕጥርታ መልክ ያቀርባል። በ701 ዓቅክ የአሦር ንጉሥ ሰናክሬም “ይሁዳን” እንዴት እንደ “ወረረ” ይዘግባል፤ ነገር ግን ከዚህ ሥራ በስተ ጀርባ የሁኔታዎች ሙሉ የሆነ ቅደም ተከተል ይገኛል።

የሕዝቅያስ አባት አካዝ ባደረገው ልዩ ግብዣ በኩል (28፥20-21) የአሦር የበላይነት የመጣው በ734 ዓቅክ ላይ ነው። በ715 ዓቅክ በግብፃውያንና (ከ1ነገ 17፥4 ጋር ያነጻ) በባቢሎናውያን አነሣሽነት አሸደድና አንዳንድ የፍልስቴማውያን ግዛቶች ዐመፁ፤ ዕዝራ አሦር ለሕዝቅያስ የላከውንም መልእክተኛ ይዘግባል (2ዜና 32፥31)። ይሁን እንጂ በ711 አሦራውያን አሸደድን መልሰው በቁጥጥር ሥር አደረጉ (ኢሳ 14፥28-31፣ 20፥1)፤ ሕዝቅያስም ራሱን የይሁዳ ገዢ ብሎ ለጠራው ለዳግማዊ ሳርጎን በመገዛት ለእግዚአብሔር ፈቃድ ተገዛ (20፥2-6)።

በ705 ሳርጎን ሲሞት ሕዝቅያስ በኢሳይያስ በኩል የመጣውን የጌታን ቃል ችላ በማለት ከግብፅ ጋር በነበረ ሤራ ተባበረ (ኢሳ 30፥1-5፣ 31፥1-3)። በምዕራብ በኩል ለነበረው ዐመፅ መሪ እኔ ነኝ አለ፤ አልተባራችሁም ያለውን ፍልስጥኤማዊውን የአቃሮንን ንጉሥ ሳይቀር አሰረው (2ነገ 18፥8)። ውጤቱም የሳርጎን ልጅ የሰናክሬም ወረራ ሆነ። ከኢየሩሳሌም በቀር የይሁዳን የተመሸጉ ከተሞች ለመውጋት የነበረው ሐሳብ ተሳካሳት (2ነገ 18፥13፣ ኢሳ 36፥1)።

4-5 ዕብራውያን የዋና ከተማዋን መከላከያ ለማጠናከር በተለይ ደግሞ በቀጥታ ከከተማዋ በስተ ምሥራቅ በኩል የሚገኘውን የግዮንን ወንዝና (ቍ 30 ይመ) ከአርሱ ወጥቶ ወደ ኢየሩሳሌም የሚወርደውን ወንዝ ጨምሮ “ምንጮችን” ሁሉ ዘጉ። የንጉሡን “ቅጥር” በተመለከተ የዐዲሱ መደበኛ ትርጉምን ማብራሪያ፤ በዜና 11፥8 ላይ ያለውንም ማብራሪያ ይመልከቱ።

6-7 “አበረታታቸው” የሚለው የዕብራይስጡ ቃል በቁሙ (ቃል በቃል) “ለልባቸው ተናገረ” ማለት ነው። ከሰናክሬም ይልቅ “ከእኛ ጋር ያለው ስለሚበልጥ” የሚለው የንጉሡ ሐሳብ፤ ቀደም ሲል ኤልሳብ የሰጠውን የማረጋገጫ ቃል (2ነገ 6፥16) ያስታውሳል፤ የእስራኤልን የኪዳን አምላክ ስም ያህዌ (ከ“እኛ ጋር አለ”) ዘፀ 3፥12፤14፤ ከኢሳ 7፥14፤ ከማቴ 1፥23 ጋር ያነጻ) የሚለው ስም መሠረታዊ ትርጉም ምን እንደ ሆነ ያንጸባርቃል።

8 “ከአርሱ ጋር ያለው የሥጋ ክንድ ሲሆን” በማለት ሕዝቅያስ አሦራውያንን ያቃለበትን ቃል ወደ ሥረ መሠረቱ ወደ ኢሳይያስ ቃል የሚወስድ ይመስላል (ኢሳ 22፥9-10)፤ በኋላ ላይም በኤርምያስ ተጠቅሶአል (ኤር 17፥5)። ነገር ግን ንጉሡ በጌታ ከመደገፍ ይልቅ በሰው በመታመኑ (22፥11፣ 30፥15-16)፤ በሕዝቅያስ “ጠንክር” መሥራት ላይ (ቍ 5) ኢሳይያስ ነቀፌታ ሰንዝሮበት ነበር። ሰናክሬም በ701 ላይ ባገኘው ግኝት የተነሣ፤ በኢየሩሳሌም ውስጥ እንደ ተጠመደችው ወፍ (ንጉሡን) አስረዋለሁ በማለት ጉራ ለማሰማት ችሎ ነበር፤ ሕዝቅያስን የዐረብ ቅጥረኛ ወታደሮች ትተውት ሸሽተዋል፤ በአቃሮን በዙፋኑ ላይ ተመልሶ እንዲቀመጥ የሰናክሬምን አፍቃፊ አሦር ወፍልስጥኤም ገብሮ ዐዳሪ ለመልቀቅ ተገድዶ ነበር፤ በመጨረሻም ሕዝቅያስ ራሱ ከፍ ያለ ካሣና ከሁለት መቶ ሺህ በላይ የሆኑትን ምርኮኞች ለአሦር አሳልፎ በመስጠት መሸነፉን አመነ። የመጨረሻዎቹ ሁለቱ ጉዳዮች በሌሎች ቅዱሳት መጻሕፍት ላይ የተብራሩ በሆንንም እንኳ፤ እነዚህ ሐቆች በዜና መዋዕል ላይ አስተያየት ሳይቀርብባቸው ተቀባይነት አግኝተዋል።

9-11 ከዚህ በኋላ፤ ይኸውም ሕዝቅያስ የተጣለበትን ክፍያ ከከፈለ በኋላ (2ነገ 18፥14)፤ ከዳተኛው አሦር ስምምነት ላይ የተደረሰበትን የሰላም ውል መሻሩን ተያያዘው (ከኢሳ 33፥7-8 ጋር ያነጻ)፤ ከኢየሩሳሌም በደቡብ ምዕራብ በኩል 40 ኪ.ሜ (25 ማይልስ) ርቃ የምትገኘውን ለኪሶን ከበበ። በጦር በተከበበው በሕዝቅያስም ላይ ተጨማሪ ግዳጅ ጣለበት። እነዚህን ለማስፈጸም ሰናክሬም ወደ ኢየሩሳሌም ብዙ ሰራዊት በማዝመት የጦር አዛዦችን ጨምሮ “የጦር መኮንኖቹን ላክ” (2ነገ 18፥17)። ከመጨረሻው ውጤት አኳያ (ቍ 21) ስለ ዘመቻው የመጨረሻ

ገጽታ የሰናክሬም ዝክረ ታሪኮች ምንም አለማለታቸው የሚያስደንቅ አይደለም። በርግጥም ቀጥሎ የመጣው የመልእክቱ ብልግና (ቍ 10-15፣ ከ2ነገ 18፥19-25፤28-35፤ ከኢሳ 36፥4-10፤13-20 ጋር ያነጻ) ሕዝቅያስ ቀደም ሲል የገለጸው የማነቃቂያ ተስፋ ትክክል መሆኑን ማሳየት ጀመረ (ቍ 7-8 ይመ፤ ከቍ 11 ጋር ያነጻ)።

12 “የራሱን አምላክ የኩረብታ መስገጃ ስፍራዎችን ያስወገደ ሕዝቅያስ አይደለምን?” በሚለው ጥያቄው ሰናክሬም በሕዝቅያስ ተሐድሶ ላይ የተነሣውን ማንኛውንም ሕዝባዊ አለመደሰት ለራሱ ጥቅም ለማዋል ተስፋ ሳያደርግ አልቀረም።

13-15 የወራሪው አባቶች ያወደሟቸውን የሐሰት አማልክቱ ከአሦር ጥቃት ለማዳን እንዳልቻሉ ሁሉ (ከቍ 19፤ ከኢሳ 10፥15 ጋር ያነጻ)፤ ሰናክሬም፤ “ታዲያ አምላካችሁ እንዴት ከእጄ ሊያድናችሁ ይችላል?” በሚለው በጌታ ላይ ያሰማው የስድብ ቃል ይበልጥ ግልጽ ነበር።

16-19 የ“ሰናክሬም ሹማምት በእግዚአብሔር አምላክ ከዚህ የከፋ ብዙ ነገር” የተናገሩ ሲሆን ከብዙው በጥቂቱ በቍ 18-19 ላይ ይገኛል (በ2ነገ 18፥27-35 ላይ ሙሉው ቃል ሰፍሮ ከሚገኘው ጋር ይህን ያነጻ)። የሃያ ዐምስተኛው ዙፋን ገዢ ታናሽ ወንድም በኋላም ራሱ ከ690 እስከ 644 ዓቅክ ፈርዖን በሆነው (2ነገ 19፥8-9) የሚመራውን ጦር ግሥጋሜ ለመግታት ሲል፤ ሰናክሬም ሰራዊቱ ኢየሩሳሌምን ከመውረር እንዲታቀብና እንዲያፈገፍግ በማሰብ “ደብዳቤ ጻፈ” (በቍ 9 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

20 ጭንቀትና ሥቃይ ስላለበት ልመና ሕዝቅያስና ኢሳይያስ በጸሎት ወደ ሰማይ በመጮኽ እምነትን ስለ ማረጋገጣቸው 2ነገ 19፥1-7፣ 14-34 ይመልከቱ። ስለ ነቢዩ ኢሳይያስ ሥራ በዜና መዋዕል ላይ ተጠቅሶ የሚገኘው ይህ ቍጥር ብቻ መሆኑ ልብ መባል አለበት (26፥22 እና 32፥32 ስለ ያዘያንና ስለ ሕዝቅያስ ስለ ጻፈው ያመለክታሉ)።

21-23 ከዚያም “መልእክ . . . በአሦር ንጉሥ ሰፈር ተዋጊዎችን” በተለይ 185,000 በአንድ ሌሊት “እንዲያጠፋባቸው አደረገ” (2ነገ 19፥35)። በአይጦች የመጣ መቅሠፍት ወራሪዎችን መታ የሚል ሐሳብ ተሰንዝሮ ነበር። ይህም በአጠቃላይ ሐቅ የሆነውን ትድግና የሚያረጋግጠው በግብፅ አፈታሪክ ላይ የተመሠረተ ነው፤ ይኸውም ቲርሐቅ (እና ሕዝቅያስ) ድሉን ያገኘው የአሦራውያንን የጦር መሣሪያ በበለት አይጦች አማካይነት ነው የሚል ነው።

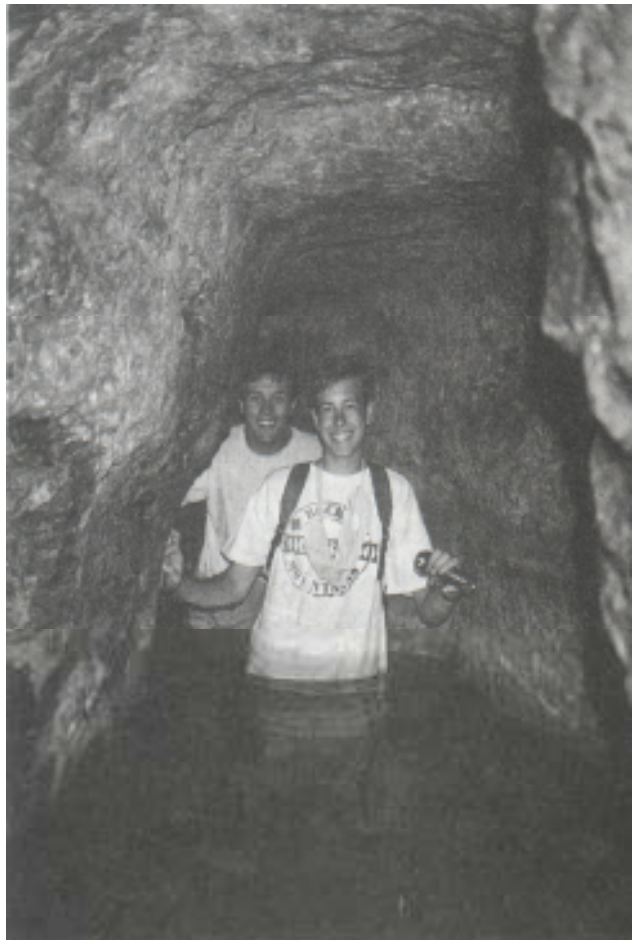
ነገር ግን እግዚአብሔር ምርጦቹን ለመታደግ ተፈጥሮአዊ መሣሪያን መጠቀም የሚችል ቢሆንም (ከዘፀ 14፥21፤ ከ1ሳሙ 6፥4 ጋር ያነጻ)፤ የዚህ ጥፋት ቅጽበታዊነትና ከፍተኛነት በ701 ዓቅክ ለተከሠተው ገለጻ በመቅሠፍት አማካይነት የመጣ ጥፋት ነው የሚለውን ሐሳብ ዋጋቢስ ያደርገዋል። ሁኔታው እንዲያውም እስራኤል ቀይ ባሕርን እንዲሻገሩ ካደረገው ክሥተት ጋር በመታየት፤ እግዚአብሔር ሕዝቡን ለማዳን ጣልቃ ከገባባቸው ሁለት ታላላቅ ምሳሌዎች ጋር ይቈጠራል። ስለዚህ ሰናክሬም “ወደ ገዛ አገሩ ተመለሰ” በሰይፍም ተገደለ (2ነገ 19፥36-37፤ ኢሳ 37-38)።

24 “በዚያ ጊዜ” ከመሞቻው ዐሥራ ዐምስት ዓመት ቀደም ብሎ (2ነገ 20፥6) ወይም በ712 ሕዝቅያስ በጠና ታሞ ሳለ ጸለየ። እንደሚድን ተስፋ በመስጠት “እግዚአብሔር ሰማው” (2ነገ 20፥4-6)፤ “ወደ ኋላው” በተመለሰ ጥላም ምልክት ሰጠው” (2ነገ 20፥8-11)።

25-26 ይሁን እንጂ የ“ሕዝቅያስ ልብ ታብዩ ነበር” (ከቍ 31 ጋር ያነጻ)፤ ውጤቱም ኢሳይያስ ወደ ባቢሎን መጋዝ ይሆናል ብሎ ሥጋት ባሰማው መሠረት “የእግዚአብሔር ቍጣ” ሆነ (2ነገ 20፥16-18፤ ኢሳ 39፥6-7)። ነገር ግን “ሕዝቅያስ” ልቡን ስላዋረደ የእግዚአብሔር ቍጣ በዘመነ መንግሥቱ አልመጣባቸውም (ከ2ነገ 20፥19፤ ከኢሳ 39፥8፤ ከኤር 26፥19 ጋር ያነጻ)።

27-30 በግዛቱ ውስጥ ዘላቂ የውሃ አቅርቦት ይኖር ዘንድ ሕዝቅያስ የላይኛውን የግዮንን ምንጭ መውጫ ገደብ ከቋጥኝ ውቅር በወጣው 1,700 ጫማ በሆነው ቦይ ውሃውን . . . ቊልቊል ወደ ምዕራቡ ኢየሩሳሌም እንዲወርድ አደረገ (ቊ 30)። የዚህ ምህንድስና ጀብድ ሥነ ቅርሳዊ ማረጋገጫ የተገኘው (የመጣው) እ.ኤ.አ በ1880 ዓ.ም ሲሆን፤ በታችኛው መግቢያ በኩል የሰሊሆም ጽሑፍ በተገኘ ወቅት የተረጋገጠ ነው፤ ይኸው ጽሑፍም ሥራውን ባከናወኑት ሰዎች በጥንቱ የዕብራይስጥ ቋንቋ የተጻፈ ነበር።

31 ዕዝራ ከዚህ ላይ የሚያመለክታቸው የባቢሎን መልእክተኞች በመሮዳክ አፓሊዲና፤ በ2ነገ 20፤12-13ቱ መሮዳክ ባልዳን የተላኩ ነበሩ። ተልእኮአቸው ስለ ንጉሡ መታመምና ተከትሎት ስለ መጣው ተአምራዊ ምልክት (ቊ 24) ለመጠየቅ ብቻ አልነበረም፤ ለባቢሎናውያን ኮከብ ቈጣሪዎች ፍላጎት ያላቸው መሆኑ እንደ ታወቀ ሆኖ የሳርጎንን ወረራ ለመመከት ተግባራዊ ርምጃን ለማደራጀትም ነበር፤ ይህ አሽዶድንና ምዕራብን አሸንፎ ከዚሁ ከሁለት ዓመት በኋላ በምሥራቅ በኩል መሮዳክ አፓሊዲናን ከዙፋኑ አወረደው። ተሞክሮው ሕዝቅያስ እምነቱን በሰው ላይ ወይም በእግዚአብሔር ላይ ያደርግ እንደ ሆነ ለመፈተን አገለገለ፤ የጌታን ቊልቊ ያነሣውም ለስምምነቱ የነበረው ጉጉት ነበር (ቊ 25)።

ከግዮን ምንጭ ወደ ኢየሩሳሌም ከተማ እንዲፈስ በማድረግ ሕዝቅያስ ባሠራው ቧንቧ ውስጥ ውሃ ዛሬም ድረስ ይተላለፋል።

32 ዕዝራ ስለ ራሱ ጽሑፍ ዋና ምንጭ፤ “በነቢዩ በኢሳይያስ ራእይ” (ከኢሳ 1፤1 ጋር ያነጻ) “በይሁዳና በእስራኤል ነገሥታተ መጽሐፍ” (ከ20፤34 ጋር ያነጻ) በማለት ያመለክተው ገለጻ ቢያንስ ቢያንስ የትንቢተ ኢሳይያስ ምዕራፍ 36-39 (እነዚህም በ2ነገ 18-20 ላይ ደግሞ የተጻፉ ናቸው) ከቤተ መንግሥቱ ግዙፍ ጽሑፍ (ዜና መዋዕል ጋር) የተካተተው መሆን አለበት፤ ከዚህ ግዙፍ ጽሑፍም ከእርሱ በፊት የነበሩት እርሱ ራሱና የነገሥት ጽሑፎች አዘወትረው ይቀዱ ነበር።

33 ሕዝቅያስም “የዳዊት ዘሮች መካነ መቃብር በሆነው ኩረብታም ተቀበረ” የሚለው የዐመት ትርጉም ቃል በቃል ወደ መቃብር ተብሎ የሚሄድበት (ወይም ወደ መወጣጫው) ማለት ነው። ነገር ግን ይህ አገላለጽ ከፍ ወዳለው የመቃብር ስፍራ ተብሎ ሊተረጎም ሲችል፤ ይህም የታችኛው የመቃብር ቦታ ሙሉ በሙሉ ከተያዘ በኋላ ከፍ ባለው ስፍራ ላይ በተወቀረው የመቃብር ስፍራ በሚለው መላምት ላይ የተመሠረተ ነው።

14. ምናሴ (33፤1-20)

ፈሪህ እግዚአብሔር ያደረበቱ ሕዝቅያስ፤ ያ ክፉ ልጁ ምናሴ ከዕብራውን ነገሥታት ሁሉ ረጅም ዘመንን ያስቆጠረ ዘመነ መንግሥት ከ697 እስከ 642 ዓቅክ ነበረው፤ እርሱም ከማንም ሰው ይልቅ ለይሁዳ መንግሥት የመጨረሻ ውድመት ተጠያቂ (ኃላፊ) ነበር (2ነገ 23፤26፤ 24፤3፤ ኤር 15፤4)። አብዛኛው የጎምሳ ዓመት ዘመነ መንግሥቱ በሃይማኖት ረገድ ሙሉ በሙሉ ለሆነ ባዕድ አምልኮ (ጣዖት አምልኮ) እና በፖለቲካ ረገድ ለአሦር መንግሥት የታደሰ መገዛት (ማግብደድ) በማድረግ የታወቀ ነበር። ይህ የሰነዱ ክፍል (ቊ 1-10)፤ በ2ነገ 21፤1-10 ካለው ምንጩ ጋር ጥብቅ ጉድኝት አለው። በመጨረሻ ዓመታቱ የደረሰበት ግላዊ የሆነ ቀውስ (ችግር፤ ጦስ) ምናሴን ለንስሐ አብቅቶታል፤ ይሁን እንጂ ጉልሕ የሆነ ብሔራዊ ውጤት ለማምጣት የዘገየ ነበር (2ዜና 33፤11-20)። በተጨማሪም አብዛኛው ይህ ይዘት ለጸሐፊው ልዩ ነው።

1-3 “የኩረብታ መስገጃ ስፍራዎችን” “በኣሊምን” የ“አሼራ . . . ዐምዶችን” በተመለከተ በ14፤3፤ 17፤3 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ። ንጉሡ እግዚአብሔርን በመካድ “የሰማይ ከዋክብት ስራዊት”ን ማምለኩ እስከ ሙሴ ዘመን ድረስ ወደ ኋላ ተመልሶ ሲታይ አጥፊ የሆነ ቀዳሚ የታሪክ ምዕራፍ አለው (ዘዳ 4፤19፤ ሐሥ 7፤42)፤ ነገር ግን እንደነዚህ ያሉት ተለምዶዎች ከኮከብ ቆጠራ ልክፍታቸው ጋር በተለይ የአሦር ወባቢሎናውያን ንጢአት ነበር። አሦራውያን በአገዛዛቸው ሥር የነበሩትን ሕዝብ፤ ሃይማኖታቸውን በግድ እንዲቀበሉ የማድረግ ፖሊሲ የነበራቸው ስለ መሆኑ ጥያቄ የሚያስነሣ ነው (ከ28፤23 ጋር ያነጻ)፤ ነገር ግን የሰናክራም ልጅ አስራዶን ወደ ምዕራብ በግብፅ ላይ በገሠገሠ ጊዜ ምናሴ በ676 ዓቅክ ላይ በቀላሉ፤ እጁን ለእርሱ ሰጠ፤ ይህም በይሁዳ ውስጥ የኮከብ አምልኮ እንዲኖር ሳያነሣሣ አልቀረም።

4-5 እግዚአብሔር “ስሜ” ለዘላለም በኢየሩሳሌም ይኖራል ለሚለው” በ1ዜና 22፤7፤ በ2ዜና 6፤2፤6 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ፤ ስለ ሁለቱም ቤተ መቅደስ አደባባዮች በ2ዜና 4፤9 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

6 ምናሴ፤ አያቱ አካዝ እንዳደረገው (28፤3)፤ በሄኖም ልጅ ሸለቆ ወንዶች ልጆቹን በአሳት ሠዋ። ቅዱስ መጽሐፍ በእግዚአብሔር ካለ እምነት ጋር ተቃራኒ ነው በማለት ያወገዘውን (ዘፀ 22፤18፤ ዘዳ 18፤10-12) አስማትን መሣሪያ በማድረግ ከሙታን ጋር ለመገናኘት ሲል አስማት አደረገ። “መናፍስት ሳቢዎች” ለሚለው ሐረግ የዕብራይስጡ ቃል በቁሙ “ዐዋቂ” ማለት ነው። ቃሉ መጀመሪያውኑ መናፍስትን የሚመለከት ሲሆን፤ እነርሱም ከሰው በላይ የሆነ ዕውቀት አላቸው ተብሎ ይታመን ነበር፤ ነገር ግን እነርሱን የመጥራት ጎይል አላቸው ለተባሉት ይኸውም ለጠንቋዮች መዋል ጀመረ። ንጉሡ ብዙ ንፁሕ ደም በማፍሰስ ዐምባ ገነን ሆነ (2ነገ 21፤16)።

7-9 እግዚአብሔር ገደብ ሊያደርግባቸው እንጂ እስራኤላውያንን ላለመንቀል ተስፋ ሰጥቶአል። “በሙሴ አማካይነት ያዘዘኝቸውን ሕገጋቱን በጥንቃቄ ይፈጽሙ እንጂ . . . ” በተባለው መሠረት ነው (በ7፤14፤19 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

10 ጥፋት እንደሚመጣባቸው በማስጠንቀቅ በአገልጋዮቹ በነቢያቱ በኩል፤ “እግዚአብሔር ተናገረ”። (2ነገ 21፤10-15)፤ እነርሱ ግን መስማት አልፈለጉም።

11 “የአሦር ንጉሥ ሰራዊት አዛዦች” “. . . ምናሴን እስረኛ አድርገው ወደ ባቢሎን” የወሰዱበት ወቅት 648 ዓቅክ ሊሆን

ይችላል፤ ይህም በዚያ ከተማ ለአራት ዓመት በራሱ ወንድም የተመራውን ዐመፅ አሹርባኒፖል በመጨረሻ በደመሰሰበት ወቅት ሊሆን ይችላል። ግብጽ በዐዲሱ ሥርወ መንግሥት ሥር ሳለች (ሃያ ስድስተኛው) ከአሦር ቀንበር ለማምለጥ ይህን ዕድል ተጠቀመችበት፤ ምናሴም ተመሳሳይ ነገር ለመሞከር ሳይፈተን አልቀረም። ነገር ግን ይሁዳ ለአሦር ቅርብ ሆና በመገኘቷ ወይም የግብፅን የላቀ ድጋፍ ባለማግኘቷ ይህ መከራ ሳይሳካ ቀረ።

12-13 ያም ሆነ ይህ “በተጨነቀም ጊዜ . . . በአባቶቼም አምላክ ፊት ራሱን እጅግ አዋረደ”። አንዳንድ ጊዜ አንድ ሰው ወደ እግዚአብሔር እንዲመለስና እንዲለወጥ አስቸጋሪ ሁኔታ ያስፈልጋልና (ከሐሥ 9፥3-5 ጋር ያነጻ)።

14 የ“ማዮንን ምንጭ” እና “የገፊልን ኩረብታ” በተመለከተ በ32፥30፤ 27፥3 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ። ንጉሡ በኢየሩሳሌም ሰሜናዊ ቅጥር በኩል “እስከ ዓሣ በር መግቢያ ድረስ” የነበረውን የውጭውን ቅጥር እንደ ገና ሠራው (ነህ 3፥3)።

15-17 ምናሴ የክሐደት ዓመታቱን ለመለወጥ በቀሩት ዓመታቱ የተቻለውን ሁሉ አደረገ። ዕዝራ “ሕዝቡ ግን በኩረብታ መስገጃ ስፍራዎች መሠዋቱን ቢቀጥልም” በማለት ይገልጻል፤ ምክንያቱም የማግሸ ምእት ዓመት ባዕድ አምልኮ በስድስት ዓመት ተሐድሶ ሊለወጥ አይችልም። ይሁዳ መሥዋዕቱን “ለአንድ አምላክ ለእግዚአብሔር ብቻ” ያቀረቡ መሆናቸው እውነት ነው፤ ነገር ግን የኩረብታ ማምለኪያ ስፍራዎች መኖር ማእከላዊ ማደሪያ ድንኳንን አስመልክቶ ከቀረበው ከመሴ ሕግ ጋር የሚጋጭ ነበር (በ1፥2-4 ላይ ከቀረበው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)። በተጨማሪም በተግባር አንጻር ሲታይ፤ በእነዚህ ስፍራዎች ማምለክ ማለት ለአሮጌው የበአል አምልኮ ከረከሰው ሥርዐቱ ጋር ዐዲስ ስም ሰጥቶ ከማምለክ ያነሰ አይደለም።

18-20 ንጉሡ “ወደ አምላኩ ያቀረበው ጸሎቱ” በሰነድ ላይ ሰፍሮ አልተቀመጠም። አንድ ሰው ከክርስቶስ ዘመን ትንሽ ቀደም ብሎ በምናሴ አዋልዳዊ (ድንገረ ጽሑፉዊው) ጸሎት ውስጥ ዐሥራ ዐምስቱን ቊጥሮችን እንዲጽፍ መሠረት ሆኖለታል፤ ይህ የምናሴ ጸሎት የተባለው መጽሐፍም በአንዳንድ የሰብሳቢ ሊቃናት ትርጉም የጥንት ቅጆች ውስጥ ይገኛል።

15. አሞን (33፥21-25)

ቀሪው ምዕራፍ 33 የሚያተኩረው በምናሴ ልጅ በአሞን ዐጭር ዘመነ መንግሥት ላይ ነው (642-640 ዓቅክ)። ይህ ሰው የአባቱ የንስሐና የሞት ዓመታት ነጻብራቅ ሳይሆን በመሠረቱ የጣዖት አምልኮ ሕይወቱ ነጻብራቅ ነው። በዐዲሱ ንጉሥ ሥር ይሁዳ ምናሴ ከመለወጡ በፊት ወደ ነበረው ባዕድ አምልኮታዊ ልምምድ በፍጥነት ተመለሰች። ከሁለት ዓመት ብቻ በኋላ አሞን በራሱ የቤተ መንግሥት ሰዎች ተገደለ። ታሪኩ ይቀጥላል፤ በ21፥19-26 ላይ ቀርቦ የነበረውንና ቀደም ያለውንም በዐጭሩ ያቀርባል።

21-23 ጸሐፊው፤ አሞን፤ “ምናሴ ያሠራቸውን ጣዖታት ሁሉ . . . አመለከ” ሲል ይህ የእነርሱ መወገድ (ቊ 15ሀ) ውድመታቸውን አሳክተው ማለት ነው፤ ወይም ምናሴ በኢየሩሳሌም ላይ ለውጥ ለማምጣት ያደረገው ትኩረት (ቊ 15ለ)፤ የአካባቢው የኩረብታ ማምለኪያ ስፍራዎች መለያ የነበረውን የቀደመውን የጣዖት አምልኮ ቅርስ አልነካውም ማለት ነው (ቊ 17)።

24-25 የአሞን ገዳዮችን የተበቀሉትንና በይሁዳም ላይ ሥርዐት ተመልሶ እንዲሰፍን ያደረጉትን ያገሩን ሕዝብ በተመለከተ በ23፥13 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

16. ኢዮስያስ (34፥1-35፥27)

ከአባቱ ከአሞን በተቃራኒ ኢዮስያስ በይሁዳ ሕዝብ ላይ በጎ ንጉሥ መሆኑ ተረጋግጦ (640-609 ዓቅክ)። እንዲህ መናገሩ የሚያሳዝን ቢሆንም እርሱ እንዲህ ያለ ደግ የመጨረሻ ንጉሥ ነበር፤ እንዲሁም በአንዳንድ ረገድ እጅግ ታላቁ ንጉሣቸው ነበር

(ቊ 2)። በብሉይ ኪዳን ላይ ከሚገኙት ተሐድሶዎች ሁሉ ኢዮስያስ ከ622 ጀምሮ እስራኤል ለእግዚአብሔር ቃል በመገዛት ያደረገችውን ሙሉ ተሐድሶ መሠረተ። በግዛት ዘመን በአብዛኛ ወቅት ተከታታይ ምእት ዓመት (ከዳን 9፥2 ጋር ያነጻ) ተከትሎ ለመጣው የአስቸጋሪ የመልስ ግንባታ ምእት ዓመት (ዕዝ 7፥10፤ ሚል 4፥4)፤ መጥምቁ የሐንስ እስከ መጣበት ቀጥሎ ባሉት የአርምሞ (የዝምታ) አራት መቶ ዓመታትና (ሚል 3፥1፤ 4፥5-6) የተጻፈውን ቃል እስከ ፈጸመው የእግዚአብሔር የግል ቃል እስከ ሆነው እስከ መሲሔ እስከ ኢዮስያስ መንግሥት ድረስ የሕዝቡን ተስፋ በህልውና የጠበቀው በቅዱሳት መጻሕፍት ላይ የነበረው ይህ እምነት ነበር (ማቱ 5፥17-18)።

በ2ዜና መዋዕል ውስጥ የኢዮስያስ ታሪክ የመጽሐፉን የመደምደሚያ ምዕራፍ ቀደም ብሎ ሁለቱን ምዕራፎች ይይዛል፤ እነዚህ ምዕራፎችም በአራት ቀዳምያን ርእሶች ላይ ያተኩራሉ። (1) በንጉሡ አንደኛ ደረጃ ተሐድሶ ላይ (34፥1-7)፤ (2) በዐሥራ ስምንተኛው ዓመት ዘመነ መንግሥቱ በተከሠተው ታላቅ ተሐድሶ ላይ፤ ይህም ተሐድሶ የኢየሩሳሌምን ቤተ መቅደስ በማደስ ረገድ በመጀመር የሙሴን የሕጉን መጽሐፍ በማግኘትና ኢዮስያስ ለዚሁ መጽሐፍ ባደረገው ምላሽ ከፍተኛ ደረጃ ላይ ያደርሳል (34፥8-33)፤ (3) ወደር ባልተገኘበት የኢዮስያስ የፋሲካ በዓል አካባቢ (35፥1-19 እና (4) በአሳዛኝ ሞቱ ላይ (35፥20-27)።

1-2 ኢዮስያስ በተለይ በሙሴ ሕግ በተጻፈው መሠረት በመፈጸም (2ነገ 23፥25) በእግዚአብሔር ፊት መልካም የሆነውን ነገር አደረገ፤ በመሆኑም በዚህ ረገድ (የሕዝቅያስ ብርታት የነበረውን መታመንን ታምናለችና በተባለው መሠረት በ29፥2 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) እንደ ኢዮስያስ ያለ ንጉሥ፤ ከእርሱ በፊትም ሆነ ከእርሱ በኋላ ፈጽሞ አልተነሣም (2ነገ 23፥25)።

3 በዘመነ መንግሥቱ በስምንተኛው ዓመት በ632 ዓቅክ ገና ወጣት ሳለ ይኸውም የዐሥራ ስድስት ዓመት ልጅ ሆኖ በግሉ እግዚአብሔርን መፈለግ ጀመረ፤ በዘመነ መንግሥቱ በዐሥራ ሁለተኛው ዓመት በብሔራዊ ደረጃ ይሁዳን ከኩረብታ ማምለኪያ በታዎችና ከተዛመዱ የጣዖት አምልኮ ማጽዳት ጀመረ (33፥3 ይመ)። የኋለኛው ዘመን በመለው ቅርብ ምሥራቅ የተከሠተውን የተለየ የቀውስ ዘመን ያመለክታል፤ እስኩቴሳውያን በተባሉ የሰሜን አረመኔ ዘላን ፈረሰኛ ሰዎች የደረሰ ወረራ ነው (628-626 ዓቅክ)። የእነርሱ ድንገተኛ ወረራ እንዳሻቸው ሲደሰቱ በነበሩት አይሁድ ላይ ሽብር አመጣቸው (ኤር 6፥22-24፤ ሶፎ 1፥12)፤ በፓለስቲና ጠረፍ ላይ ከሚገኙት ግልጥ ሚዳዎች ዐልፈው ከቶ ያልወረሩ ቢሆንም እንኳ፤ ይህም ውሎ ዐድሮ በግብፃውያን የተገቱበት ሁኔታ ነው፤ ይሁዳን በተመለከተ ሁለት ዐበይት ውጤቶችን እውን አደረጉ።

(1) በሃይማኖት ረገድ የእስኩቴሳውያን መገኘት በዘመኑ የነበሩ ነቢያትን (ኤር 1፥2-14) ሶፎንያስ (ሶፎ 1፥2 ይመ) በአካባቢ የነበሩትን የይሁዳን አሥረኒት ያመለክታል ቊ 3-4) ይጠሩ ዘንድ ሁኔታን ያመቻቸ ይመስላል። ከኢዮስያስ ሁለተኛ ደረጃ ተሐድሶ ጋር ይበልጥ ይዛመዳል፤ ነገር ግን ይህ የኋለኛው የቀበሮ ጉድጓድ ዐይነት ሃይማኖት ተብሎ ከሚጠራው ጋር ከተዛመደው ከጊዜያዊው ፍርሀት በላይ ሄደ (ከ2ዜና 34፥3-7 ጋር ያነጻ)።

(2) በፓለቲካ ረገድ የእስኩቴስ ሰዎች ስብስብ ባለፈው ግማሽ ምእት ዓመት ሙሉ የይሁዳ ተገቢና የማይሸር ቅጣት የነበረውን የአረርን የግዛት የበላይነት በማስወገድ ረገድ ስኬታማ ሆነ። በርግጥም በ631 ላይ ከአሹርባኒፖል ሞት በኋላ፤ በ628ም በአረመኔው ሕዝብ ላይ ማእከላዊ ነውጥ ከመከሠቱ የተነሣ እስራኤል ከሦስት ምእት ዓመት በፊት በመጀመሪያ ጊዜ ዳዊትን በመረጠች ጊዜ፤ የነበረውን ግዛት ይዛ አንድ የሆነ የእስራኤልን መንግሥት መልሶ ለመመሥረት ለኢዮስያስ መንገዱ ተመቻችቶ ነበር። የንጉሡ ፖለቲካዊ ስኬት በተተካይነት የአሦርን የጣዖት አምልኮ አለመቀበልን ያካተተ ስለ መሆኑ አጠያያቂ ነው፤ የኢዮስያስ የማጽዳት ዘመቻ በከነዓናዊ የአምልኮ መልክ ላይ ያተኩረ ይመስላል።

4 “ጣዖታቱን” የሚለው ቃል የተጠረበ፤ የተቀረጸ ማለት ሲሆን ምስሎቹ የተባሉት ግን ቀልጠው የተሠሩ ነበሩ።

5-7 በጣዖት ላይ የኢየሱስ ዘመቻ ያካተተው ይሁዳንና ኢየሩሳሌምን ብቻ ሳይሆን ምናሴንና ኤፍሬምንም ነበር፤ ከምእት ዓመት በፊት የሕዝቅያስ ተሐድሶ እንዳደረገው ሁሉ ማለት ነው። ስምዖንን በተመለከተ 1ዜና 4፥24-43 ላይ ያለውን የመግቢያ ሐተታ ይመልከቱ። የኢየሱስ ጥረት በገሊላ እስከ ንፍታሌም መድረሱ የቀደመውን የአሦር ግዛት እስራኤልን ሁሉ መልሶ ማምጣቱን ያሳያል (ከቀ. 9 ጋር ያነጻ፤ ይህም በምድሪቱ ላይ በነበረው በሰባተኛው ምእት ዓመት በነበረው የድንጋይ ላይ ጽሑፍ በሥነ ቅርስ ጥናት የተረጋገጠ ሐቅ ነው።

8 ኢዮአክ “የጸሐፊ” ነት ሹመት የነበረው ሰው ስለ መሆኑ በ1ዜና 18፥15 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ። “ሳፋን”ም በ2ነገ 22፥8 ላይ ጸሐፊ ተብሎአል (በ1ዜና 18፥16 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ)።

9-10 ሹሞቹ ሌዋውያን በር ጠባቂዎች ከኤፍሬም ሕዝብ ወዘተ የሰበሰቡትን ገዝብ ለሊቀ ካህናቱ ለኤልቅያስ ሰጡት። ምናልባት ሕዝቡ ብሩን ከቤተ መቅደሱ መግቢያ ድረስ አምጥተውት ሊሆን ይችላል (2ነገ 22፥4)፤ ምናልባት ንጉሡ ኢዮአስ እንደ ሰጠው ዐይነት የገንዘብ መሰብሰቢያ ሣጥን ውስጥ በማስቀመጥ ይሆናል (2ዜና 24፥8)፤ ሌዋውያን የሚወስዱት ከዚያ ነው።

11-13 በኢዮአስ አገዛዝ ሥር እንደ ነበረው ሁሉ (2ነገ 12፥15)፤ ግንቦቹ ተቈጣጣሪ ሳይኖር ሥራውን በታማኝነት አከናወኑ (2ነገ 22፥7)።

14-15 በ622 ከዚህ ላይ በቀ. 30 ላይ የኪዳን መጽሐፍ የተባለውን የእግዚአብሔርን ሕግ መጽሐፍ ኤልቅያስ አገኘ፤ ይህም ዘፀአት 19-24ን የሚያመለክት ነው (ከ24፥7 ጋር ያነጻ)። ሆኖም መጽሐፉ የያዛቸው ርግማኖች (2ዜና 34፥24) ዘሌዋውያን 26ን እና ዘዳግም 28ን ያመለክታሉ፤ ቀጥሎ ያለው በማእከላዊ ማደሪያ ላይ አጽንዖት ማድረጉም (2ነገ 23፥8-9)፤ ዘዳግም 12ን ያመለክታሉ፤ ስለዚህ መጽሐፉ ቢያንስ ቢያንስ አራት ዘዳግም ነው። ለምሳሌ፤ በዘዳ 29፥1 ላይ ቃል ኪዳን ተብሎአል። ርግማንን ይዞአል (ዘዳ 28)፤ ብዙ ጊዜ በታቦቱ ጎን (ዘዳ 31፥25-26) በቤተ መቅደሱ የተቀመጠውን ማእከላዊ ማደሪያ (መቅደስ) የሚያወጣው እርሱ ብቻ ነው። መጽሐፉ ቀደም ባሉት ነገሥታት በምናሴና በአሞን የክሕደት አስተዳደር ማለትም በእነርሱ አገዛዝ ዘመን ታቦቱ ከቦታው ተነሥቶ (2ዜና 35፥3) አለቦታው ተቀምጦ ሊሆን ይችላል።

መጽሐፉ በሙሴ አማካይነት የተሰጠው የእግዚአብሔር ሕግ መጽሐፍ (ቃል በቃል በሙሴ እጅ ተብሎ ተገልጿል። በብሔረ ኦሪት (በዐምስቱ መጻሕፍት) ያሉት ምንባቦች ሁሉ የተጻፉ ናቸው ባይባሉም (ከዘፀ 17፥14፤ 24፥4፤ 34፥27፤ ከዘሌ 18፥5 (ሮሜ 10፥5)፤ ከዘኁ 33፥2፤ ከዘዳ 31፥9-22 ጋር ያነጻ)፤ ወይም በሙሴ የተነገሩ ባይሆኑም እንኳ (ዘዳ 33ን ከ34 ጋር ያወዳድሩ)፤ ሆኖም ይዘቱ ሁሉ ከእርሱ ዘመን በኋላ የነበረው የታሪክ ዘመን እንዳልሆነ ቅዱስ መጽሐፍ ግልጽ ነው (ዘዳ 4፥2፤ 12፥32)፤ በሙሴ ምሪት የተቀናበሩ ነበሩ። በርግጥም ጌታችን የሙሴን ቃል አናምንም ያሉት የእርሱን ቃል በአዝልቆት ሊቀበሉ እንደማይችሉ ጉልሕ አድርጎአል (ዮሐ 5፥47)።

16-19 ንጉሡ “እኛን በተመለከተ” የተጻፉትን ትንቢቶች (2ነገ 22፥13)፤ በዘዳ 28፥36 ላይ እንደ ተጻፉት ያሉ ሥጋቶችን ፈጣንና አስፈሪ ፋይዳቸውን በግሉ በማመን (ከዘሌ 26፥32-33፤ ከ2ዜና 34፥21-24፤ 27 ጋር ያነጻ) “በሕጉ ቃል” ልዩ ሆኖ የተጻፈውን በሰማ ጊዜ በምላሽ ልብሱን ቀደደ።

20-22 ዕዝራ ነቢዩቱን ሕልዳናን በድንገት መልክ ማውሣቱ የታን መሠረት በማድረግ የሚደረገው አድልዎ ለብሉይ ኪዳን መንፈስ የቱን ያህል ባዕድ እንደ ሆነ ያመለክታል (ከመሰ 4፥4፤ ከ2ሳሙ 20፥16 ጋር ያነጻ)። በሁለተኛው ክፍል ወረዳ ውስጥ ሕልዳና የትኛው ስፍራ ላይ ትኖር እንደ ነበር ሊታወቅ አይችልም፤ ይሁን እንጂ ይህ ስም ወደ ስሜን ወይም ወደ ምዕራብ የኢየሩሳሌምን መስፋፋት ያመለክታል።

23-25 “ለቀጣ እንዲነሣ ምናሴ ካደረጋቸው ነገሮች ሁሉ የተነሣ፤ እግዚአብሔር በይሁዳ ላይ ካነደደው ከአስፈሪው ቀጣው” እንደሚመለስና (2ነገ 23፥26) “በዚህ ስፍራ” ማለትም በይሁዳ ላይ “ጥፋትን” እንደሚያመጣ አረጋገጠ።

26-28 ነገር ግን ኢየሱስ የሚመጣውን “መከራ ሁሉ” በዐይኑ እንደሚያይ ተነገረው (28)። እነርሱም መዋረድንና ንስሐን ባሳዩ ጊዜ የመለኮት ቀጣ መተላለፍ ከዚህ ቀደም ለንጉሥ ሕዝቅያስ (ከ32፥26 ጋር ያነጻ) ይልቁን ለእስራኤል ንጉሥ ለአክዓብ (1ነገ 21፥29) ተሰጥቶ ነበር። ከዚህ ላይ ያለው ነገር የሚያተኩርበት ይኸውም ይሁዳ ሁሉ ከመውደሙ በፊት ኢየሱስ በሰላም ይቀበራል። ንጉሡ በክብር ቢቀበርም እንኳ የሞተው በጦርነት ላይ ካደረሰበት መቀሰል የተነሣ ነበር (35፥23-24)።

29-31 ኢየሱስ ያደሰው ቃል ኪዳን ምርጦቹን ለመቤዣት የጌታ መሣሪያ የሆነ ቅደመ ክርስትና መገለጥ ሊሆን፤ በተለይ የእግዚአብሔር ብሉይዊ ኪዳን መገለጥ ሆኖ በኪዳን መጽሐፍ ላይ የሚገኘው ነው። በቤተ መቅደስ ውስጥ በተካሄደው በዚህ ሥርዐት ውስጥ በ23፥13 ላይ እንደ ሆነው ንጉሡ “በዐምዱ አጠገብ” ቆመ።

32-33 ጸሐፊው “ኢየሱስ አስጸያፊ ጣዖታትን ሁሉ ከመላው እስራኤል ግዛት” ማስወገዱን በዐጭሩ ይገልጻል። ምድሪቱን ከተያያዢ ኢግብረ ገባዊነታቸው ጋር ከከራብታ ላይ ማምለኪያዎች ከከዋክበት አምልኮዋ፤ ከመናፍስት አምልኮዋና ከሌሎች ባዕድ አምልኮዋ ስለ ማጽዳቱ 2ነገ 23፥4-14-24 ይመልከቱ። የተግባሩ መስክ መላውን የእስራኤል ግዛት ያካተተ ነበር። በነገድ የተቈጠረውን ዝርዝር በቀ. 6 ላይ ይመልከቱ። በተለይ ንጉሡ በቤቱል ይገኝ የነበረውን የቀዳማዊ ኢየርብዓምን መታዊያ አወደመ፤ ይህንም የፈጸመው ከሌሎቹ የሰማርያ የኩረብታ ማምለኪያ ስፍራዎች ጋር ሲሆን፤ የእነዚህ አገልጋይ ሆነው የቀሩትን ካህናትም ገደለ (ይህም ከሦስት መቶ ዓመት በፊት በ1ነገ 13፥2 ላይ እንደ ተተነበየው የተፈጸመ ነው)።

ዕዝራ በማጠቃለያው በኢየሱስ ሥር ስለ ነበሩት እስራኤላውያን “እርሱ በሕይወት እያለም የአባቶቻቸውን አምላክ እግዚአብሔርን ከመከተል ወደ ኋላ አላሉም” ይላል። ይሁን እንጂ የንጉሡን ተሐድሶ በንቃት የደገፈው የኢርምያስ ምስክር ቃል (ኤር 11፥1-5) ለብዙዎች ይህ “መከተል” ክልብ መሰጠት ይልቅ በውጫዊ በኩል መተባበርን የያዘ መሆኑን ያሳያል (ኤር 11፥9-13)።

35፥1 የኢየሱስ ዘመን መንግሥት አስመልክቶ የጸሐፊው ሦስተኛው ዐቢይ ርእሰ ጉዳይ (ከምዕ 34-35 መግቢያ ጋር ያነጻ) ንጉሡ ታላቅ ፋሲካን እንዴት እንዳከበረ ይገልጻል (35፥1-19)። የፋሲካ በዓል መከበሩ ለተደረገው ተሐድሶ ባጠቃላይ የሕዝብ ሚረጋገጫ እንዲኖር አገለገለ፤ በኪዳን መጽሐፍ ላይ እንደ ተጻፈው (2ነገ 23፥21) ይሁዳ ዳግም ለተገኘው መለኮታዊ ሕግ መታዘዛቸውን አስገኘ። “በመጀመሪያው ወር” በማለት በዓሉ የተከበረበት ቀን መጋቢት/ሚያዝያ ሲሆን ይህም የኢየሱስ ክፍተኛ ደረጃ ላይ የደረሰው ዐሥራ ስምንተኛ ዓመት (2ዜና 35፥18) ሲሆን 622 ዓቅክ ነው። ሕዝቅያስ ይህን ፋሲካ ለማክበር አንድ ወር እንዲከፈል የተገደደበትን ሁኔታ ከዚህ ጋር ያወዳድሩ (ከ30፥2 ጋር ያነጻ)።

2-3 የይሁዳን “ሌዋውያን” የማስተማር ኃላፊነትን በተመለከተ በ17፥7 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ። ኢየሱስ “የእግዚአብሔርን ታቦት በቤተ መቅደስ እንዲያኖሩ” ነገራቸው። ምክንያቱም በምናሴና በአሞን የጨለማ ዘመናት (33፥7፤ ከ28፥24 ጋር ያነጻ) በእነዚህ ታማኝ አገልጋዮች ከቦታው የተነሣና ለደኅንነቱ ሲባል ወደ ሌላ ቦታ የተወሰደ ይመስላል (ከ34፥14 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)።

4 “በዳዊትና . . . በሰሎሞን በተጻፈው መመሪያ መሠረት በክፍል በክፍላቸው” ስለ ተባለው 1ዜና 24፥4-20፤ 2ዜና 8፥14 ይመልከቱ።

5-6 ሌዋውያኑ የፋሲካውን በጎች እንዲያርዱ መመሪያ በመስጠት ንጉሡ በሕዝቅያስ የተዘረጋውን ልምድ ቀጠለ (በ30፥17 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመልከቱ)። የኢየሱስ ግብ ከ103

ዓመት በፊት በታላቁ አያቱ በይበልጥ ለአደጋ ተጋልጦ በነበረው ተሐድሶና የፋሲካ በዓል ላይ የተከሠተውን ግራ መጋባት ለማስቀረት ነበር (ከ30፥16-18 ጋር ያነጻ)።

7-9 ኢዮስያስ ስለ አቀረባቸው እንስሳት ታሪካዊነት (ተጨባጭነት) የሕዝቅያስን የፋሲካ በዓል አከባበር አስመልክቶ ከቀረበው ይልቅ አያሌ ሒስ ተሰንዝርበት ነበር (በ30፥24 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። ይሁን እንጂ ኢዮስያስ ጥንቃቄ ያለበት የረቀቀ ዕቅድ ያደረገና እንሳስቱም እዚህ ስለ ነበሩት ሕዝብ ሁሉ ለአይሁድና ለእስራኤል ተዘጋጅተው እንደ ነበር፤ “ከሳሙኤል ዘመን ወዲህ በእስራኤል ዘንድ እንዲህ ያለ ፋሲካ ተከብሮ እንደማያውቅ፤ ኢዮስያስ እንዳከበረው አድርጎ ያከበረ አንድም የእስራኤል ንጉሥ” እንዳልነበር (ቍ 18) አንድ ሰው ሲያስተውል “ሠላሳ ሺህ በግና ፍየል እንዲሁም ሦስት ሺህ ወይፈን” ምክንያታዊ በሆነው አገላለጽ ውስጥ ይመደባል። በተጨማሪም ጸሐፊው ከሌሎች ቅዱሳት መጻሕፍት ከጠቀሳቸው የመሥዋዕት እንስሳት ጋር ሲወዳደር (ሰሎሞን ለቤተ መቅደሱ ምርቱ 120,000 በጎችና 22,000 ወይፈን እንደሚያስፈልግ የነገ 8፥63 ሐሳብ ከተገልጸበት ከ2ዜና 7፥5 ጋር ያነጻ)፤ የኢዮስያስን በተመለከተ ጸሐፊው ያመለከተው ዝርዝር በአንጻራዊነት ሲታይ ቍጥር ውስጥ የሚገባ አይሆንም።

የበጉና የፍየሉ መንጋ የፋሲካን በግ ለማቅረብ ጥቅም ላይ የሚውል ሲሆን ወይፈኖቹ ለጎብረት መሥዋዕት ወደፊት፤ ፋሲካን ተከትሎ ለሚከበረው የቂጣ በዓል ሁሉ ያገለግላሉ (በ30፥24፤ 1ዜና 29፥21 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

10-15 “የሚቃጠለውን መሥዋዕት ለዩ” የሚለው የዕዝራ ሐሳብ (ቍ 12) ሊዋውያን የተወሰነውን የፋሲካ በግ ምርጥ ሥጋ ለእግዚአብሔር ለማቅረብ (ከቍ 14 ጋር ይነጻ) ማስቀረታቸውን ያመለክታል፤ ይህም የጎብረት መሥዋዕት አቀራረብን በመከተል የቀረበ ነው (ዘሌ 3)። ከዚያም ሕዝቡ ቀቅለው ፋሲካን ራሱን በሉ (በዘጸ 16፥7 ላይ እንደ ሆነው)።

16-19 “የቂጣንም በዓል” በተመለከተ 30፥13ን ይመልከቱ። የቍ 18ን የጊዜ ርዝመት አስመልክቶ “ከነቢዩ ከሳሙኤል ዘመን ወዲህ እንዲህ ያለ ፋሲካ . . . ተከብሮ አያውቅም” ለሚለው 2ነገ 23፥22 ከዚህ የበለጠ የጊዜ ርዝመትን “ከመሳፍንት ዘመን ጀምሮ” በማለት ረዘም ያለውን ወቅት ያክላል። ዋናው ሐሳብ የኢዮስያስ በዓል ከሙሴና ከአያሌ ዘመን ወዲህ ማንም ባላከበረው፤ ደረጃውን ጠብቆ በመጽሐፍ ቅዱስ የበዓል አከባበር መስፈርት (ደረጃ) መሠረት ተከበረ ማለት ነው።

20 “ከዚህ ሁሉ በኋላ” የሚለው ሐረግ ኢዮስያስን በተመለከተ የዕዝራን የመጨረሻ ርእሰ ጉዳይ ያቀርባል (ያስተዋውቃል)፤ ንጉሡ የሞተው በ609 ዓክልበ ዓ.ም.፤ የመሞቱ ምክንያት የሃያ ስድስተኛው ሥርወ መንግሥት ቀዳሚ ፈርዖን የሆነው ማለትም የግብፅ ንጉሥ ፈርዖን ወታደር እየገፋ በመምጣቱ ነበር፤ ይህም የሆነው በምዕራብ በኩል የአሦርን ግዛት እወርሳለሁ ብሎ ትእዛዝ ባስተላለፈ ጊዜ ነበር። ነገሩ በ612 ከሦስት ዓመት በፊት በእጁ ሥር ወድቃለች፤ ግብፃውያንም የአሶርን ንጉሥ ለመርዳት (2ነገ 23፥29) ወደ ኤፍራጥስ ወንዝ በመውጣት የተፎካከረ ባቢሎናውያንን የይገባኛል ጥያቄ ተቃውሙ።

21 ፈርዖን “እንተን የምወጋህ አይደለሁም” በማለት ለኢዮስያስ ተናገረ፤ ኒካዕ ሌላ ተጨማሪ መዘግየት ሳያደርግ ወደ ፓለቲኔና ጠረፍ ተጉዞ “ጦርነት ከገጠምሁት ቤት ጋ” ካለው፤ ይኸውም ችሎታ በነበረው በባቢሎን አልጋ ወራሽ በናቡከደጾር ይመራ ከነበረው ሰራዊት ጋር ለመጋጠም ፈልጎ ነበር። ኢዮስያስን ለማግባት “እግዚአብሔር እንድፈጥን አዘኛል” የሚሉት ቃሎቹ የእግዚአብሔርን ቃል ለመጠበቅ ግድ ለተሰኘው፤ ፈሪህ እግዚአብሔር ለነበረውም ሰው ልዩ ማግባባት ማሳደር ነበረባቸው።

22 ኢዮስያስ በፊማት ገለጻድ ንጉሥ አክዓብ እንዳደረገው የሞት ዕጣ ፈንታ እንዳይደርስበት ሌላ ሰው መስሎ ወጣ (ከ18፥29 ጋር ያነጻ)። ይህ የሚቀጥለው እውነት ለንጉሡ ያልተጠበቀ (ያልታሰበ) ነገር ሆኖ ቢመጣም እንኳ፤ ኒካዕ የነገረው የደረሰበት በእግዚአብሔር ትእዛዝ ነው። ጌታ ለሕዝቡ

በዘላቂነት የላከው መልክእት በእርሱ ላይ መደገፍ እንዳለባቸውና በአንጻሩ ደግሞ በዓለም ዐቀፍ የጎይል ፖለቲካ ውስጥ ጣልቃ ከመግባት ራሳቸውን እንዲጠብቁ ነበር (ከ16፥2፡9፤ 28፥16፤ 32፥1፡5 ጋር ያነጻ)።

የመጊዶ ጦርነት እውነተኛነት በስትራታም 2 ስፍራ በነበረው ፍርስራሽ ላይ በተካሄደው ሥነ ቅርሳዊ ምርምር ማረጋገጫ አግኝቶአል። ይህ ደልዳላ ስፍራ በኢዮስያስ ዘመን ያልተቀጠረው ከተማ አካል ነበር፤ በዚያ ዘመን ለተፈጸመው ጥፋትም ማስረጃ ይሰጣል። መጊዶ የፓሊስቲኖችን ለጥ ያለ የጠረፍ ሜዳ በሰሜን ምሥራቅ በኩል ከኤስድሬሎን ሸለቆ በሚለየው መሥመር ቍልፍ በሆነው መተላለፊያ ላይ ትገኛለች። ከዐሥራ ዐምስተኛው ምእት ዓመት ዓክልበ ዓ.ም. እስከ አንደኛው የዓለም ጦርነት ድረስ የዋና ዋና ጦርነቶች መድረክ ነበረች። ክርስቶስ ዳግም በሚመጣበት ጊዜ በክርስቶስ ላይ የዘመናት ጦርነት በአርማኒዶን ላይ ግጥሚያ ይካሄዳል (ራእ 16፥16) - አርማኒዶን ቃል በቃል ሲተረጎም “የመጊዶ ተራራ” ማለት ነው።

23-27 ኢዮስያስ በጦርነቱ ሞተ፤ ኤርምያስ እጅግ ለሚያከብረው ለኢዮስያስ የሐዘን እንጉርጉሮ ግጥም ጻፈለት (ኤር 22፥15-16)። እነዚህ እንጉርጉሮዎች አሁን ከማይገኘው ነቢዩ በኋላ ላይ ስለ ኢዮስያስ ወንዶች ልጆች ካቀረበው እንጉርጉሮና (22፥10፡ 20-30) ስለ ኢዮሳፋም መውደም (ሰቂቃው) ጋር መምታታት በሌለበት ሰቂቃው ላይ ተጽፈው ነበር።

17. ኢዮአሐዝ (36፥1-4)

የአባቱን በጦርነት ላይ ሞት ተከትሎ (35፥24) የእግዚአብሔር ሰው የኢዮስያስ ልጅ የኢዮአሐዝ ዘመነ መንግሥት የቄዋው ሦስት ወር ብቻ ነው (609 ዓክልበ ዓ.ም.)። ጸሐፊው ስለ ኢዮአሐዝ ቀጥታ የሆነ ግብረ ገባዊ ምዘና ባዳቀርብም እንኳ፤ የዕዝራ ምንጭ በመሆን ያገለገለው 2ነገ 23፥30-35 ወጣቱ ገዢ በእግዚአብሔር ፊት ክፉ ማድረጉን (ቍ 32) ግልጽ ያደርጋል። እንዲያውም በ2ዜና መዋዕል ላይ (12፥1-36፥16) የዚህ መደምደሚያ ክፍል ርእሰ ጉዳይ ለሆኑት ቀጥሎ ለነበሩት ነገሥታት የክፉ አደራረግን መሠረት ጣል። የመለከት ፍትሕ ምልክት በመሆን የእስራኤል የነጻ መንግሥት ማክተሚያ የሆነው የኢዮአሐዝ መወገድ ነበር።

1-2 በ609 ዙፋን ላይ ሲወጣ የይሁዳ ዐዲሱ መሪ ኢዮአሐዝ የሃያ ሦስት ዓመት ሰው ነበር፤ ይህም ከወራሽ ወንድሙ ከንጉሥ ኢዮአቂም በሁለት ዓመት ታናሽ ያደርገዋል (ቍ 5)። የአገሩም ሰዎች ነጻዎቹ ዜጎች (በ23፥13 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) ከታላቅ መንድሙ ይልቅ በኢዮአሐዝ ላይ ተስፋ ነበራቸው። የሦስት ወር ዘመነ መንግሥቱ የቀጠለው የግብፁ ፈርዖን ኒካዕ 2ኛ (እርሱን ለመተካት ዕድል እስኪያገኝ ድረስ ብቻ ነበር (ከ35፥20-21 ጋር ያነጻ)።

3 ኒካዕ በይሁዳ ላይ የብርና የወርቅ የካሣ ክፍያ ጣለ (በ25፥6፤27፥5 ላይ ከተጣለው ተመሳሳይ የጦር ካሣ ጋር ያነጻ)፤ ይህም እንደ ቅደም ተከተላቸው ሦስትና ሦስት አራተኛ ተገና ሰባ ዐምስት ፖውንድ የሚሆነውን ጣለበት።

4 ግብፃውያን የኢዮአሐዝን ወንድም የ“ኤልያቂም”ን ስም “እግዚአብሔር ያነሣል” የሚል ትርጉም ያለውን ወደ “ኢዮአቂም” ያህዌ እግዚአብሔር ያነሣል ወደ ሚለው ትርጉም ለወጡት። ይህም የአይሁድን ሃይማኖት ክብር እንዳለ ለመጠበቅ ያለውን ፈቃደኝነት የሚያሳይ ይመስላል። ይበልጥ ተጨባጩ ግን በንጉሡ ስም ላይ የፈርዖን ቍጥጥር ማድረግ በማንነቱ ላይ ያለውን የበላይነት በጉልህ ማሳየቱ ነው፤ በመቃባዊያን ሥር አይሁድ የፖለቲካ ነጻነታቸውን በተግባር ከቋረጡባቸው በፊት አራት ተኩል ምእት ዓመት ሆኖአል። ኒካዕ ኢዮአሐዝን ሕይወቱ ወዳከለፈበት ወደ ግብፅ ወሰደው (2ነገ 23፥34 ይመ፤ ከኤር 22፥10 ጋር ያነጻ)።

18. ኢዮአቂም (36፥5-8)

ስለ ኢዮአሐዝ ታላቅ ወንድም ስለ ኢዮአቂም ንግሥና ጸሐፊው ያስፈረው ሰነድ (ቍ 5-8) ቀደም ያለውን መጽሐፍ ቅዱሳዊ ታሪክ በዕጥርታ መልኩ ይወክላል (2ነገ 23፥36-

24፥7)። በዚህ ወቅት ዕዝራ በይሁዳ ዐዲስ ገዢ ላይ (ቍ 5) ግብረ ገባዊ ምዝናን ዐብሮ ያቀርባል፤ በፖለቲካ ረገድም ዘመነ መንግሥቱ (609-598 ዓቅክ) የዕብራውያን መንግሥት ከግብፅ ቊጥጥር በመጨረሻ ገዳይ ወደ ሆነው የባቢሎናውያን የበላይነት መተላለፉን ያመለክታል።

5 በዐሥራ አንድ ዓመት ዘመነ መንግሥቱ ወቅት ክፉ ድርጊት ፈጸመ። በዕዝራ ዝርዝር ምንጭ ላይ እንደ ተብራራው ይህ ንጉሥ እርሱ ራሱ ተቀማጥሎ ቢኖርም እንኳ (ኤር 22፥14-15)፤ ለፈርዖን ግብር ለመክፈል ሲል (2ነገ 23፥35) በመጀመሪያ በሕዝቡ ላይ ቀረጥ ጣል፤ ፍትሕን አጣጦ ድኸችን ጨቄነ (ኤር 22፥13-17)፤ ስለ ኀጢአቱ እንዲወቅሡት እግዚአብሔር የላካቸውን ነቢያትንም አሳደደ (ከ2ዜና 36፥8-16፤ ከኤር 26፥21-24፤ 32፥36 ጋር ያነጻ)።

6 ከአራት ዓመት በኋላ የባቢሎናውያን መሪ ናቡከደነፆር (የስሙ ትርጉም በይበልጥ ሲስተካከል “ናቡከደረዘር” ማለት ነው (ኤር 21፥2 ማብ ይመ)። በምዕራብ በኩል ዘምቶ በጸደይ ወቅት በ605 እርሱና ሰራዊቱ በከርከምሽ በኒካው ላይ ወሳኝ የሆነ ድልን ተቀዳጁ (በ35፥20፤ በኤር 46፥2 ላይ ካለው ማብራሪያ ጋር ያነጻ)፤ በመሆኑም ግብጻውያን ወደ ራሳቸው ድንበር እንዲያፈገፍቱ ተደርጉ፤ ምዕራቡ ለም ያድር መስጴጦምያም ለናቡከደነፆር እጅ ተላልፎ ተሰጠ (2ነገ 24፥7)። ድል አድራጊው ኢየሐቄምን በምርኮ ለመውሰድ በናስ ሰንሰለት አሰረው። ይሁን እንጂ የእርሱ በእውነት ወደ ባቢሎን መፈናቀሉ አላስፈላጊ አለመሆኑን ለማሳየት እንዲህ ያለው ማብራሪያ በባቂ ሁኔታ ውጤታማ ነው።

7 ነቢዩ ዳንኤልን ጨምሮ ከመጀመሪያዎቹ የተመረጡ አይሁድ ምርኮኞች ጋር ናቡከደነፆር የእግዚአብሔርን ቤተ መቅደስ ዕቃ የመውሰዱ ሐቅ (ዳን 1፥1-3)፤ የእስራኤልን በባቢሎን ሰባ ዓመት መጋዝ ከ605-536 ዓቅክ የመጀመሪያ ያደርገዋል (ኤር 29፥10)።

8 ዕዝራ የመጀመሪያ ምንጩን የሚመለከት ቢሆንም እንኳ (የእስራኤል ዐቢይ የቤተ መንግሥት ሰነድ)፤ በኢየሐቄም ዘመነ መንግሥት የተከናወነው ሌላው ተግባር እነዚህ ሁኔታዎች ሦስት ዓመት ሙሉ ናቡከደነፆርን ማገልገልን እንደሚያካትቱ የታወቀ ነው (እስከ 602 ዓቅክ)፤ እነዚህንም ተከትሎ ዐመፅ ተከሥቶ ነበር (2ነገ 24፥1-2)። ይህ የሆነው ምናልባት በግብፅና በባቢሎን መካከል እንደ ገና ከተከሠተው ተፎካካሪነት በተያያዘ ሊሆን ይችላል፤ እነርሱም በቀጣዩ ዓመት ጦርነት ገጥመው ሳይሸነፉ በይብቃት ጦርነቱ ቆመ። ኢየሐቄም በዲሴምበር (ታኅሣሥ) 9፤ 598 ዓቅክ ቅጣቱ ሊፈጸም ትንሽ ሲቀረው ሞተ።

19. የአኪን (36፥9-10)

በእነዚህ ሁለት ቊጥሮች ላይ ጸሐፊው በ2ነገ 24፥8-17 ላይ የሚገኘውን የኢየሐቄምን ታናሽ ልጅ የዮአኪንን ይበልጥኑ ዝርዝር ታሪክ የሆነውን በዕጥርታ መልክ ያቀርባል። ከዐሥራ አንድ ዓመት በፊት እንደ ነበረው እንደ አጎቱ ኢየሐሐዝ (2ዜና 36፥1-4 ይመ)፤ በወቅቱ የነበረው የዓለም የኃይል ሚዛን የአኪን ንጉሥ እንዲሆን አበቃው፤ ይህ ግን ለሦስት ወር ብቻ ሲሆን በ598 ማክተሚያና በ597 ዓቅክ መግቢያ ላይ ነበር። ስለዚህ አባቱ ያነሣሣውን መረራ ፍሬ ዐጨደ (በቊ 8 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)።

9 በ592 ዓቅክ ላይ የአኪን ቢያንስ ቢያንስ ዐምስት ልጆች ስለ ነበሩት (ዜና 3፥17)፤ (የዐመትን ማጥኛ ጽሑፍ ይመ) ዕድሜው ሲነግሥ “ስምንት” ዓመት ሳይሆን ዐሥራ ስምንት ዓመት ነበር የሚለው መያዝ አለበት። ሦስት ወር ከዐሥር ቀን የነበረው ዘመነ መንግሥቱ በማርች (መጋቢት) 16፤ 597 ዓቅክ አከተመ።

10 በሚያዝያ 22፤ 597፤ ንጉሥ ናቡከደነፆር የአኪንን ከኢየሩሳሌም አፈናቅሎ አጋዘው፤ ከሁለተኛውና ከፍ ያለ ቊጥር ከነበረው ምርኮኛ ጋር ወደ ባቢሎን ወሰደው። (በቊ 7 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። ይህም ነቢዩን ሕዝቅኤልንና የአይሁድ ኀብረተ ሰብ ዋና አካል የነበሩትን፤ ከመሪዎቹ ውስጥ

ዐሥር ሺሁንና ባለሙያ የነበሩትን ሠራተኞች ያካተተ ነበር (ከ2ነገ 24፥10-16 ጋር ያነጻ)።

20. ሴዴቅያስ (36፥11-16)

የዮአኪን አጎት ሴዴቅያስ (ቊ 10) ቀሪዎቹን አይሁድ እንዲገዛ በባቢሎን ንጉሥ በናቡከደነፆር ተሾሞ ነበር። የደቡብ መንግሥት የሃያዎቹ ነገሥታት የመጨረሻ ንጉሥ በመሆን የዐሥራ አንድ ዓመት ዘመነ መንግሥቱ በ597 ዓቅክ ጀምሮ በ586 ዓቅክ አከተመ። በጌታው ላይ ታማኝነት በጉደለው ተግባሩ የተነሣ በአይሁድና በኢየሩሳሌም ለደረሰው የመጨረሻ በቀል ምክንያት በሆነው ዐመፅ ማስተዋል በጉደለው መልኩ እጁን አስገባ፤ በመሆኑም መንግሥቱና ከተማዋ ወደሙ። ሆኖም ግን በመጨረሻ ናቡከደነፆር በእግዚአብሔር በደለኛ ሕዝብ ላይ ለእግዚአብሔር ቅጣት መሣሪያ በመሆን አገለገለ፤ ይኸውም “የእግዚአብሔር ቊጣ በሕዝቡ ላይ እስኪነሣና ፈውስም እስከማይገኝላቸው ድረስ” (ቊ 16) ነው።

11 በተሾመበት ወቅት “ዕድሜው ሃያ አንድ ዓመት” ብቻ ስለ ነበር፤ ሴዴቅያስ ዙፋኑን ለመያዝ ከኢየሱያስ ወንዶች ልጆች ውስጥ የመጨረሻ ልጅ ነበር (ዜና 3፥15)። በተጨማሪም በኢየሩሳሌም ተቀምጦ ቢገዛም እንኳ “ኤልያቄም የያውኪን ወኪል” የሚል ቃል የተቀረጸበት ማጎተም መገኘቱ ቢያንስ ቢያንስ የአጎቱ/የአክስቱ ልጅ፤ የአኪን የታወቀ (ዕውቅናን ያገኘ) ባለሥልጣን ሆኖ ተጽዕኖ ማሳደሩን ያሳያል፤ ሴዴቅያስ የቤተ መንግሥት ኀብረት ባይኖረውም እንኳ፤ ለተወሰነ ጊዜም ቢሆን ከእርሱ በፊት ነግሦ ለነበረው አሁን ደግሞ በግዞት ላይ ለሆነው ሳይገዛለት አልቀረም።

12 ሴዴቅያስ “በኤርምያስ ፊትም ራሱን ዝቅ አላደረገም” የሚለው ሐሳብ በንጉሡና በነቢዩ መካከል የነበረውን ውስብስብ ግንኙነት በዕጥርታ መልክ ያሳያል። በመጀመሪያ ሴዴቅያስ የኤርምያስን መልእክት ናቀ (ኤር 34፥1-10)፤ ጥያቄውን ወደዚሁ ነቢይ ለማቅረብ በጊዜ መጣ (ኤር 21)፤ በመጨረሻም ርዳታ ያገኝ ዘንድ ልመናውን አቀረበ (ኤር 37)። ይሁን እንጂ ኤርምያስ ለእርሱ ላስተላለፋቸው ለጌታ ትእዛዛት ከልብ የተገዛበት ጊዜ አልነበረም። ንጉሥ ሴዴቅያስ በአብዛኛው ወዲህ ወዲያ ከሚዋኝቱ ዝቅተኛ ከሆኑ አይሁድ ትሩፋን ጋርም በተተውት መሳፍንት ቊጥጥር ሥር የነበረ ደካማ ሰው ነበር (ኤር 38፥1-5)።

13-16 በሃያ ስድስተኛው የግብፅ ሥርወ መንግሥት (ከኤር 37፥5፤ ከሕዝ 17፥15 ጋር ያነጻ) በዐዲሱ ፈርዖን በሐፍራ አነሣሽነት (589-570 ዓቅክ) ሴዴቅያስ በእግዚአብሔር ስም አምሎት በነበረው በንጉሥ ናቡከደነፆር ላይ ዐመፀ፤ ሴዴቅያስ ለባቢሎኑ ንጉሥ ተገዥ ሆኖ እንዲያስተዳድር ግዴታ ውስጥ ገብቶ ነበር፤ ለጥፋቱ ምክንያት የሆነውም ታማኝነቱን ማጉደሉ ነበር (ሕዝ 17፥13-19)

ሐ. ግዞት (36፥17-23)

ማእከላዊው (ዋናው) መልእክቱ ብርቱ ግብረ ገባዊ ፍርድ ከሆነው ከመጽሐፈ ነገሥት በተለየ መልኩ፤ ዜና መዋዕል በመሠረቱ የሚታየው፤ በሉዓላዊ ጌታችን ጸጋ ላይ በመመሥረት የተስፋ መጽሐፍ ሆኖ ነው። ስለ ይሁዳ ገዢ የሚናገሩት ምዕራፎች (12፥1-36፥16) ሕዝቡ አጠቃላይ መንፈሳዊ ውድቀት ውስጥ በገቡበት መካከል፤ በእግዚአብሔር ላይ ካለ እምነት የመነጨትን አንዳንድ ታላላቅ ወታደራዊ ድሎችንና ተሐድሶዎችን ይገልጻሉ። ከዚያም ጌታ ስለ አለመታዘዛቸው ሊንቃቸው (ሊተዋቸው) የሚችል መሆኑን እንዲያውም የተዋቸው መሆኑን በጉልህ ካሳየ በኋላ (36፥17-21)፤ ጸሐፊው በ538 ዓቅክ በመጣው የቂርስ ዐዋጅ አማካይነት የድኅረ ምርኮው ምልሰት እንዴት ተግባራዊ እንደ ሆነ ይገልጻል። ስለዚህ የእግዚአብሔር የድነት መንገድ የማይለወጥ መሆኑን ከሚያሳየው ቤተ መቅደስ ጋር፤ ዳግም ሕዝብ እንዲኖርባት በተደረገችው ምድር ላይ በፈተና ነጥረው የወጡት፤ ወደፊት የሚመጣውን ድል አድራጊ መሲሐዊ መንግሥት ተስፋ ከማድረግ ጋር የጌታን ቅጣይነት ያለው መግባት ማክበር ይችላሉ።

ታሪክ፤ መፈረካከስ ሳይሆን ሂደት ነው፤ ማጣራት፤ መምረጥና እድገትም ነው። በዐሠርት ዓመታት ግዞት ዝግቱን

ካስወገደ በኋላ የንጉሡ ወርቅ ትሩፋን ወደ ተስፋዪቱ ምድር እንዲመለሱ ለቀረበው ጥሪ ምላሽ ይሰጣሉ፤ “እግዚአብሔር አምላኩ ከእርሱ ጋር ይሁን፤ እርሱም ወደዚያው ይውጣ” (2ዜና 36፥23)።

17 በጥር 15፡ 588፤ እግዚአብሔር የባቢሎናውያንን ንጉሥ አመጣባቸው፤ ሐምሌ 28፡ 586 ላይ ኢየሩሳሌም ወደቀች። ስለ ከተማዋ መማረክና ስለ ንብረትዋ መዘረፍ ዝርዝር ሐሳብን ለመረዳት 2ነገ 25፥1-21፤ ኤር 39፥1-10፤ 52፥4-27 ይመልከቱ። ይህ የይሁዳ ውድመትም በቅዱስ መጽሐፍ ውስጥ ከሚገኘው ከማንኛውም ቀጥታ ትንቢት ይልቅ አያሌ ቊጥሮችን የሚያካትት የመጽሐፍ ቅዱሳዊ ትንቢት ርእሰ ጉዳይ ነው፤ 608 ቊጥሮች በዐሥራ ሰባት የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት ውስጥ ተሠራጭተው ይገኛሉ።

18-19 “የቤተ መቅደስ ዕቃ በሙሉ ወደ ባቢሎን ተጋዘ”። በነሐሴ 14፤ ላይም ቤተ መቅደሱ ራሱ ተቃጥሎ ነበር።

20 ከተመለሰው ድኅረ ምርኮ ማኅበረ ሰብ አንጻር፤ በጎዶልያስ ሥር የነበሩት ግዙቶች እንደ ገና ስለ መመለሳቸው ሐተታና ትሩፋኑም ወደ ግብፅ ስለ መሸሻቸው (2ነገ 25፥22-26፤ ኤር 40-44) አነስተኛ የሆኑት አራተኛዎቹ ተጋዦች ደግሞ በ582 ዓቅክ ስለ መጋዛቸው (ኤር 52፥30)፤ በፓለስቲና ተበታትነው እንዲቀሩ ከተደረጉት ከአገራው ሰዎች “ምንም የሌላቸው ድኸች” (2ነገ 25፥12) ሐተታ አንጻር “ከሰይፍ የተረፉት ቅሬታዎች” ሲታዩ፤ ፋይዳቸው ያነሰ ነው በማለት ዕዝራ ሳይገልጽ ቀረ። ይልቁን በ586ቱ በሦስተኛውና በታላቁ መጋዝ ላይ በምርኮ ስለ ተወሰዱት ወገኖች ይናገራል (በቊ 7፡10 ላይ ከሚገኘው ከመጀመሪያውና ከሁለተኛው መጋዝ ጋር ይህን ያነጻ)። በአንጻሩም በዚህ ወቅት የተከናወነውን የይሁዳን ሙሉ በሙሉ መጋዝ ሥነ ቅርስ በጉልህ አሳይቶአል።

ስለዚህ ምርኮኞቹ አገልጋዮች ወደ ሆኑበት ወደ “ባቢሎን” መጡ፤ ይሁን እንጂ ከመነሻው የተስፋ መቀራረጥና (መዝ 137) የጭቁና አገልግሎት ዘመን (ከኢሳ 14፥2-3 ጋር ያነጻ) በኋላ ቢያንስ ቢያንስ አንዳንድ አይሁድ ሞገስና ክብርን አገኙ (2ነገ 25፥27-30፤ ዳን 1፥19፤ 2፥49፤ 6፥3)። የዚህ ዓለም ሰዎች

ከሆኑት መካከል ግድ የለሾች ሆኑ፤ ከእምነታቸው ራቁ (ሕዝ 33፥31-32)፤ ነገር ግን ይበልጥኑ ፈሪህ እግዚአብሔር ያደረገባቸው ወገኖች በመንፈሳዊ ብስለታቸው ከጊዜ ወደ ጊዜ እያደጉ ሄዱ (ከነህ 1፥4፤ ከአስ 4፥14-16 ከዳን 1፥8 ጋር ያነጻ)።

21 “ምድሪቱም የሰንበት ዕረፍት አገኘች፤ በኤርምያስ የተነገረው የሰባ ዓመታት ሐተታ . . . የእግዚአብሔር ቃል ይፈጸም ዘንድ” (በቊ 7 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ) የሚለው ሐሳብ የምርኮውን ሙሉ ዘመን ተተካካይ ከሆነው ክስንበት ዓመታት ጋር የሚያዛምድ ይመስላል (ዘሌ 25፥1-7፤ 26፥34)። ይህም 70 ጊዜ 7 የሆነውን ጠቅላላ አኅዝ ወይም 490 ዓመትን ያመጣል፤ ሐሳቡም ሳይከበሩ የቀሩትን የሺህ ዓመት ግማሽ የሆኑ የሰንበት ዕረፍቶችን ማካካስ ማለት ነው።

22 የፋርስ ንጉሥ ቂሮስ የመጨረሻ ገዢዎቹ የነበሩትን ናቢኒደስና ልጆቹ ቤልሻዛርን ከሥልጣን ባባረረ ጊዜ፤ በጥቅምት 539 ላይ ባቢሎን “በፋርስ ንጉሥ በቂሮስ” ሥር ወደቀች (ዳን 5)። ከአካባቢው ሃይማኖቶች ጋር የቂሮስ ፖሊሲ መተባበርና ምርኮኞች እንዲመለሱ ማበረታታቱ ከራሱ ከንጉሡ ጽሑፍ ግልጽ የሆነ ሥነ ቅርሳዊ ማረጋገጫን አግኝቶአል (ዕውቁን የቂሮስ ክብ ዐምድ ከዚህ ጋር ያነጻ)።

23 “የሰማዩ አምላክ እግዚአብሔር የምድርን መንግሥታት ሁሉ ሰጥቶኛል” በሚል በቂሮስ ሥልጣን የተሰጣቸው ቃሎች በዘመኑ ከነበረው የፋርስ መንግሥት አንጻር የዲፕሎማሲ ቋንቋ ናቸው ተብለው ግንዛቤ የተገኘባቸው ቢሆኑም እንኳ፤ በቅዱስ መጽሐፍ እይታ አንጻር መንፈስ ያለባቸው እውነት ተደርገው መታየት ይገባቸዋል። ስለዚህ ቂሮስ ለባቢሎናውያን ተደራስያን እንዲህ በማለት መናገር ይችላል፤ የአማልክት አምላክ መሮዳክ (በሃይማኖት መግለጫ ሲታዩ የፋርስ ሳይሆን የባቢሎን አማልክት ሁሉ) ምድርን ሁሉ እንድንዝ ሥልጣን ሰጠኝ። (የቂሮስን ክብ ዐምድ በተመለከተ በቊ 22 ላይ ያለውን ማብራሪያ ይመ)። ነገር ግን ይህ ንጉሥ በእስራኤል መግባታዊ መመለስ የእግዚአብሔር መሣሪያ ነበር (ኢሳ 44፥28-45፥5)። ቀጥሎ ያለው የመጽሐፍ ቅዱስ አካል የሆነው ዕዝራም ታሪኩን የሚጀምረው ከዚህ ላይ በመነሣት ነው።